

SLOVENSKE VEČERNICE

63.

Zvezek

Slovenske
VEČERNICE

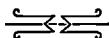
za

pouk in kratek čas.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

== 63. zvezek. ==

J. Urhovec
1909.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

I 26085 lf

IN - 03^o000 3364

Sosed Luka.

Kmečka novela. — Spisal Ivan Cankar.

I.

Nočilo se je; krčmar je prižgal svetiljko, ki je visela od stropa in je zagrnil okna.

Zunaj je pršil jesenski dež, tih in mrzel, blato na cesti je segalo do gležnjev. V izbi pa je bilo toplo, da so se potili pivci; krčmarica je pekla in od ogromne zelene peči je puhtela težka, omotna toplota; dekla je prinašala dišeče rumene hlebce, polagala jih je na peč in jih pregrinjala s plahto, ki se je palila na razcefranih robih; duh gorkega kruha se je mešal z duhom razlitega kislega vina, močnega tobaka in gnoja, ki ga je bil prinesel sosod Luka na škornjih s seboj.

Vsa izba je bila polna; kmetje so se vračali s semnja in so krenili spotoma k Šrangarju, ker se je tako spodobilo od nekdanj. Krčma je stala kakor pastir med čredo; uro hodá na to stran, uro hodá na ono stran je bila vas; ob veliki cesti pa je bil Šrangar in bela hiša s prijaznimi okni in svetlo oblanico nad vratmi se je razgledavala po pokrajini, po tihih vaseh, ki so se svetile na zeleni ravni. Krčmar je bil suh človek, ves izstradan, nič podoben krčmarju; njegov sivi, koščeni obraz se je smehljal neprestano, tako sladko in cukreno, kakor dekle, ki se brani semnjine. Pravili so, da je bogat in da je velik skopuh. Stal je sredi izbe, pripogibal je život in si je mel roke.

„Pa še enega! Andrejec ima denar, Andrejec bo plačal, Andrejec je pošten človek!“

Kmetje niso bili pijani; tudi trezni niso bili več; zibalo se je na robu. „Kakor kane!“ je rekel sosod Luka. „Še enega, nato pa še deset!“

Krčmar je prinesel steklenico in jo je postavil na mizo; kozarci so zažvenketali, glasneje je bilo v izbi.

„Kanilo je!“ je rekel sosed Luka.

Vsi so pili, govoril pa je samo eden, samo Andrejec je govoril. Stal je za mizo in je govoril neprestano, s tenkim, prepirljivim, brez vzroka vzbujenim glasom. Majhen in suhoten človek je bil, v dolgo suknjo zapet, dasi je bilo v izbi vroče kakor v peči; na glavi je imel črno zimsko kučmo, ki je bila veliko večja od glave. Obraz njegov je bil droban, obrit, ves gubast, nemirne, od vina zameglele oči so se ozirale po izbi, kakor se ozira pijanec, ki bi se rad prepiral in išče poželjivo, da bi ugledal posmeh na sosedovem obrazu. Stal je za mizo, pocepetaval je z nogami in tolkel z bičem ob tla.

„Koga kaj briga? Koga kaj briga moj denar?“ je kričal s tenkim, jeznim glasom. „Če ga zapijem, ga zapijem — moj denar je! Če dam za vino, dam — zakaj bi sosed ne dal sosedu?“

„Le daj!“ se je zasmel debel kmet. „Le daj, če imaš!“

Andrejec je hlastnil po sosedovi besedi kakor po božjem daru.

„Kaj, če imam? Ti, reva, prašaš, če imam? Na, na, poglej, le debelo poglej, sem poglej! Ali te skomina? Ali bi rad? Ali češ?“

Odpel si je suknjo, potegnili je iz žepa zavitek bankovcev ter jih pomolil preko mize. Vsi so nenadoma utihnili, ko so se zalesketali nad mizo rdeči papirji; nekaj odurnega je seglo v srca, nobeden ni izpregovoril besede.

„Daj sem!“ se je zasmel debeli kmet, njegov smeh pa ni bil več vesel, temveč zopern in skoro hudoben. Andrejec je urno umaknil roko, tiščal je bankovce v pesti, spravil pa jih ni.

„Hlastač!“ je vzkliknil drug kmet. „Tudi mi nismo berači! Kaže te papirje, kakor otrok krajcar. Ne boš dolgo kazal, boš kmalu zapil!“

„Kaj tebe briga, če zapijem ali če ne zapijem? Tudi ti piješ z mano; moje vino piješ!“

„Zakaj bi ne pil, če je vino na mizi? Nihče ti ni ukazal, da daj zanj! Ne plačuj, bomo plačali sami!“

„Kdo bo plačal?“ je kričal Andrejec. „Kdo bo plačal, dokler sem jaz tukaj?“

Vzdignil je pest in je zamahnil z bankovci v kolobarju.

„Šrangar, vina na mizo! Ali spiš, Šrangar?“

Star kmet, ki je sedel ob oknu in molčal ves čas, je vstal izza mize, pomaknil si klobuk na čelo ter si zape-njal suknjo.

„Ne plačuješ ti, Andrejec, ne daješ za vino, ne ti! Tvoja vest plačuje, Andrejec! Tvoja vest napaja, zato, da bi se sama upijanila!“

Ni se ozrl na Andrejca, pljunil je sredi izbe in je šel. Par kmetov je vstalo in je šlo za njim.

Andrejec je bil od srda siv v obraz in je kričal s hripavim glasom:

„Moja vest plačuje, ne jaz! Tudi zanj je plačevala moja vest, tudi njega je napajala! Kaj sem mu storil, da pljuje predme? Komu sem storil kaj žalega? Naj se oglasi tisti, ki sem mu storil kaj žalega!“

Obšla ga je bila nenadoma pijana bridkost in oči so se mu zasolzile. Sedel je, iztegnil je roke predse po mizi in je sklonil glavo z visoko črno kučmo.

„Sam sem, ljudje božji, zato lahko pljujejo predme! Sam kakor sirota in nikogar ni, da bi se postavil zame. Ne pljujte pred Andrejca, nikar ga ne tepite!“

Naslonil je glavo na mizo in je zajokal.

„Šleval!“ se je razsrdil debeli kmet, ki je gledal neprestano z zlobnim očesom na svetle bankovce v Andrejčevi pesti. „Cmeri se kakor baba! Kako ne boš sam, ko si pognal sina v Ameriko, zato, da bi lahko brez skrbi zapil poslednji štor!“

„Kdo pognal? Koga pognal?“

Andrejec je vzdignil glavo. V tistem hipu, ko je bil sedel za mizo ter naslonil glavo ob rob, ga je premagalo vino in zavest je izginila mahoma, kakor da bi upihnil luč; zameglele oči so gledale široko in niso razločile ničesar, jezik je jecal trudoma.

„Kdo pognal?“

„No, ti, ti si pognal, sina si pognal v Ameriko! Ni maral gledati tvoje sramote, pa je šel v Ameriko! Zdaj si vesel, zdaj lahko piješ — pa se cmeri, da je sam!“

„Sam, ljudje božji!“ je jecel Andrejec z jokavim glasom; naslonil je glavo na roko in trepalnice so mu lezle na oči ...

Pod velikim, s suhim cvetjem okrašenim razpelom, ki je viselo v kotu, je sedel sosed Luka, bajtar iz Velike Ligojne. Sosed in boter je bil vsem in vsemu svetu. Nekateri so pripovedovali, da je veseljak in malopridnež, drugi pa

so trdili narobe, da je učen človek in poštenjak. Šrangar, ki je imel bistro oko za človeške napake, za greh in zmoto, je sodil brez omahovanja, da je sosod Luka prismojen; kajti resnica je bila, da je sosod Luka razpečaval včasih take misli, ki niso bile za nikamor in ki človek ni vedel, ali so pregrešne ali prismojene, in da je govoril včasih o učenih stvareh, kar se za bajtarja ne spodobi. Vsi pa so vedeli, da je sosod Luka velik siromak pod solncem; edino njegovo premoženje je bila polrazpala koliba in star siv maček — „moja živad“ je rekel Luka, Šrangar pa je trdil, da mu gleda zlodej že iz oči.

Vesel in glasen je bil sosod Luka, dokler ni potegnili Andrejec bankovcev iz suknje; takrat pa je mahoma utihnil in ni izpregovoril več. Tudi njegov dolgi, bledikasti, prsteni obraz s kocinastimi brki se je nenadoma izpremenil; obrvi so se skrčile, da se je pokazala na čelu globoka guba; oči so gledale zamišljeno, skoro jezno, ustnice so se stisnile in so se skrile pod brki; upognil in skrivil je bil hrbet kakor maček in je strmel srpo na Andrejčevo stisnjeno pest. Ko je bil Andrejec iztegnil roke po mizi, je pomolil pest z bankovci naravnost pred Luko; in Lukov obraz je bil še bledejši, stiskal je zobe in mršil obrvi.

Čudna misel je bila obšla soseda Luko ter ga tako premagala, da se ji je vdal brez moči. Še pozneje, ko so že zdavnaj minile vse strahote tiste noči, ni mogel razumeti, kako se je bil mogel vdati tisti čudni misli takoj v prvem hipu, popolnoma brez upora in brez pomisleka, kakor da bi bila čisto navadna, vsakdanja stvar brez greha in zla. Prišla je misel, zlodej sam mu jo je bil vdahnil; — „zares je čakal zlodej pod klopjo!“ je pripovedoval pozneje Luka; „pod klopjo je čepel, za mojimi nogami, in je čakal godne ure!“ — in sosod Luka je samo še premišljeval, kako bi stvar ukrenil brez težave in nevarnosti.

Ni mu prišlo na misel, da bi ukradel Andrejcu tiste bankovce, ugrabil mu jih kar iz roke. „Pijan je, ampak spominjal bi se le; ugibal bi, pijanec, in bi se domislil!“ S stisnjenimi zobmi in srpimi očmi je premišljeval sosod Luka. „Morda bi le šlo, če bi bili ljudje malo bolj pijani. Pest je tukaj pod mano in zdi se mi, da ne drži več tako trdo. Še izpustil bo nazadnje, pijanec. Lahko bi mu jih izmuzil, narahlo, še ne ganil bi se. Ampak ljudje so premalo pijani in vsi gledajo. Vsi gledajo naravnost tja.“

„Če nimajo teh misli? Če nimajo vsi teh misli?“ ga je izpreletelo. „Tisti Gorjanec, tisti debeli, strmi kakor uróčen!“

Srdit je bil sosed Luka na sosede, ki so gledali tja, kamor je gledal sam. Morda se mu je samo zdelo, da gledajo. Od čudne misli, ki je bila v njegovem srcu, so bile njegove oči zakrvavele in motne, dasi je bil srep njihov pogled.

„Zakaj je vse tako tiho nocoj?“ je premišljeval dalje sosed Luka. „Drugače kriče, kakor črednik na paši, tepo se, prevračajo stole in razbijajo kozarce. Nocoj se ne gane živa duša, ne zine živa duša. V prepiru in tepežu bi se dalo napraviti — nobeden bi ne pomislil na bankovce in nato bi se nenadoma spogledali: Kdo je kradel? Veliko nas je — kdo je Judež? . . . No, dolgo bi ga lahko iskali, dolgo bi lahko iskali bankovce . . . Osramočeni bi bili vsi, zakaj vsi imajo slabo vest . . .“

„Kaj pa ti, Luka? Ali ti je slabo, Luka, da tako molčiš?“ ga je vprašal Šrangar in se je smehljal napol cukreno, napol hudobno.

Luka ni slišal in ni nič odgovoril. Želel je, da bi že vstali pivci, da bi šli; želel je, da bi Andrejec vstal. Andrejec pa je slonel z glavo na rokah in je zadremal. Steklenica na mizi je bila prazna, debeli kmet si je bil natočil in je izpil ostanek.

Šrangar je stresel Andrejca za ramo.

„Hej! Kaj boš tukaj spal? Ali bi še enega?“

Trudoma je odprl Andrejec oči in se je ozrl naokoli s praznim, topim pogledom.

„Ali bi še enega?“ je kričal Šrangar in je mahal pred Andrejcem s prazno steklenico.

„Pa šel!“ je zamrmral Andrejec.

Krčmar se je vrnil s polno steklenico in je iztegnil roko proti pesti, ki je tiščala bankovce. V istem hipu je iztegnil roko tudi sosed Luka in obadva, Šrangar in sosed Luka, sta se spogledala, dalj ko trenotek sta si gledala v oči. Šrangar se je zasmeljal, sosed Luka pa je gledal srpo.

Kakor da se je bil v tistem trenotku streznil, je vzdignil Andrejec glavo, stisnil pest tako krčevito, da so se bankovci zmečkali ter skril roko pod suknjo.

„Denarja pa ne! Pustite denar!“ je zakričal hripavo, s težkim jezikom.

„Ne bi se dal okrasti! Tudi v spanju ne!“ je pomislil Luka.

„Kako boš pa plačal, če ne z denarjem! Daj sem denar!“ se je razsrdil Šrangar.

Andrejec je vzdignil levo roko, požugal je krčmarju s prstom in se je smejal topo, z nakremženim, jokavim obrazom, kakor se smejo pijanci.

„Ej, kujon, ne boš ti mene sleparil! Sladek si, ampak kujon!“

Posegel je v hlačni žep in srebro je zacvenketalo. Nič ni štel, vrgel je goldinarje na mizo.

„Na! Ali imaš zadosti? Preveč je — ampak žri, lakota!“

Šrangar je planil k mizi, ozrl se je urno, izpod obrvi, na debelega Gorjanca in na soseda Luko, pograbil je denar z dolgima, koščenima rokama in ga je spravil. Nato je bil njegov obraz sladek in smehljajoč kakor prej.

„Ni bilo preveč, Andrejec, premalo je bilo; ampak zakaj bi še jaz ne dal za en liter?“

Z enim samim pogledom je preštel sosed Luka denar, ki ga je bil vrgel Andrejec na mizo.

„En goldinar je bil preveč!“ je pomislil z globokim srdom. „Lakomnež je dobil goldinar... ko ima skrinje polne! In kako me je ošnil z očesom! Kaj mi je na obrazu zapisano?“

V srcu mu je rasel srd do Andrejca, do Šrangarja, do vseh teh pijanih, pohlepni ljudi, ki so sedeli, kakor da bi bili primrznili.

„Zdaj bi to storil tudi brez bankovcev! Kaj mi do bankovcev? Tudi tako bi ga udaril v ta pijani obraz... tja bi ga udaril, za tilnik, prav na tisto bradavico... zamahnil bi s kamnom...“

Za tilnikom je imel Andrejec veliko bradavico; prikazala se je izza suknje, ko je bil nagnil glavo.

Molče je vstal Andrejec in se je opotekel ob mizi. Kakor je bil prej glasen in nemiren, in kakor se je bil vdal jokavi bridkosti, ga je obšla nenadoma mrka resnoba pijanca, ki je bil žaljen v svojem ponosu, dasi se ne spominja več natanko, kdaj in od koga je bil žaljen. Potisnil si je kučmo še nižje v čelo, ozrl se ni na nikogar ter je omahoval počasi preko izbe. Bankovcev ni spravil v suknjo, tiščal jih je v pesti in je morda popolnoma pozabil nanje.

„Da denarja ne izgubiš!“ je zaklical krčmar.

Andrejec se še ozrl ni, najbrž ni razumel.

„Res ga bo izgubil!“ je pomislil v strahu sosed Luka. „Pozabil je na bankovce; v veži ali pa pred hišo, tik pred

pragom mu bodo padli iz pesti; odprl bo roko, da bi si obrisal usta z dlanjo in bankovci bodo padli... Šrangar ve natanko, da se bo tako zgodilo in pojde z lučjo za njim..."

Sosed Luka se je tresel od srda in razburjenosti.

Počasi je odprl Andrejec vrata, opotekel se je močno, stopil je na prag ter se naslonil ob duri, da bi si odpočil. Med durmi, v polumraku, je bil v svoji dolgi suknji in visoki kučmi tako majhen in smešen, kakor našemljen otrok.

Luka je skočil izza mize.

„Kam pa ti, Luka?“ je vzkliknil krčmar in vsa sladkost je izginila z njegovega obraza, ki je bil nenadoma ves poln zlobe in sovraštva.

Luka je šel molče mimo njega, stopil je k Andrejcu, ki je slonil med durmi, in ga je krepko stresel za rame.

„Duša krščanska, vzdrami se!“ mu je kričal v uho.

„Kaj ne veš, koliko držiš denarja v pesti?“

Zgrabil ga je za pest in mu jo je vzdignil pred pijani obraz.

„Na, poglej! Tukaj imaš denar, tukaj! Spravi ga! Ali naj ti odpnem suknjo? Čakaj... nič se ne boj, nisem ropar!“

Šrangar je stopil bližje; spet je bil smehljaj na njegovih ustnih, toda sladek ni bil.

„Judež!“ je zamrmral.

Luka je trepetal od nog do glave, po životu pa mu je lil vroč pot. Govoril je hlastno, s kričečim, zopernim glasom in jezik se mu je čudno opletal; hkrati pa se mu je zasvetilo v mislih: „Čemu sem stopil k njemu? Zakaj se ukvarjam z njim? Zdaj bodo vsi vedeli in pričali, da sem se še ob poslednji uri ukvarjal z njim in z njegovim denarjem. Dejali bodo, da sem še v vežo letel za njim, da sem ga držal za roko, odpenjal mu suknjo..."

Zasvetilo se mu je v mislih, toda s tresočimi rokami je odpenjal Andrejcu suknjo, izkušal mu je odpreti pest.

Andrejec je tiščal trdno, buljil je v Luko s topimi očmi.

„Pusti denar! Pusti moj denar!“ je jecljal.

Šrangar se je zasmejal naglas.

„Ali si mislil, da pojde kar tako? Andrejec je mož, ne izpusti!“

„Šleva, kdo mara za tvoje papirje!“ se je razsrdil Luka in je sunil Andrejca preko praga. Gledal je za njim in se je tresel od srda.

„Kakor je pijan, težko opravilo bo z njim!“ je pomislil. „In tako revišče, drobno kakor gnida!“

Andrejec je stopal počasi po temni veži, z dolgimi, omahujočimi koraki, in je tipal z roko ob zidu. Pred pragom je postal, naslonil se je in je vzdignil pest čisto pred oči.

„Štejel“ se je začudil Luka in se je ozrl z urnim pogledom v izbo; tam je stal krčmar ob mizi, pospravljajal je prazne kozarce ter se smejal s poslednjimi pivci. Edini debeli Gorjanec je gledal z zaspanim očesom proti durim.

Andrejec je slonel ob vratih in je štel; roke so se mu tresle in razložil je slabo; počasi je naposled zgenil papirje, vtaknil jih v suknjo ter si zavihal ovratnik do ušes. Nato se je oprl z roko ob zid, stopil oprezno ter izginil zibaje se, kakor drobna senca, na cesto, v dež in noč.

Sosedu Luki je bilo mraz, ko se je vrnil v izbo; zdelo se mu je, da je zelo truden, noge so mu bile težke. Sedel je na klop, pod razpelo, in je izpraznil na dušek svoj kozarec.

„Kaj si opravil?“ je vprašal krčmar in je pomežiknil.

Luka mu je pogledal v lice, razumel je in ni razumel; njegove misli so bile na cesti, tam, kjer se je opotekal pijan človek v dolgi suknji in visoki kučmi.

„Koliko sem dolžan?“

„Nič nisi dolžan!“ se je smejal krčmar. „Andrejec je vse plačal. Le za njim pojdi pa ga vprašaj! Saj imata eno pot: ti v Veliko Ligojno, on v Malo!“

Sosed Luka ni slišal zlobe iz krčmarjevih besed, še besed samih morda ni slišal. Vstal je in je šel brez slovesa. V glavi se mu je vrtelo, kakor da bi bil pijan, in celo noge so se mu opotekale. Odprl je duri, ni se več ozrl v izbo, stopil je v vežo in na prag. Poslednjikrat se je zasvetilo v njegovih mislih: „Saj so vsi videli! Saj vsi že vedo, še preden je storjeno! Brez pameti greš, Judež, v sramoto in greh!“ — Zasvetilo se je in je takoj ugasnilo.

„Da bi le že ne bil predalet!“ se je prestrašil. „Da se le ni zvrnil v kakšen jarek — kdo bi ga iskal?“

Urno je prestopil prag, stopil je na blatno cesto, v noč.

Ob tistem času se je predramil človek, ki je dremal že ves večer ob topli peči. Prišel je bil o mraku, izpil je kozarec vina in se je stisnil v kot, da bi ga krčmar ne zapodil. V blatne cunje je bil oblečen, črevlji so bili brez podplatov. Ko je dremal, je bil njegov obraz kakor od ilovice, rumen in razoran. Nenadoma je široko zazehal, ozrl se z lenim pogledom po izbi, zlezal s klopi, preleknil se ter šel. Zaprl je duri za seboj, še preden je mogel krčmar

zakričati za njim, da je potepuh in hudodelec in da naj se spravi kamorkoli.

Šrangar je stopil za njim v vežo, nato je nekoliko pomislil ter zlezal po strmi lestvi na podstrešje. Sklonil se je globoko skozi okno ter gledal s srepim, pazljivim očesom po nočni pokrajini.

II.

Zunaj je pršilo tiho, narahlo, kakor da bi rosilo iz megle. Na obzorju, tam kjer so se vzdigali temni holmi iz ravni, so se trgali oblaki in prikazovale so se dolge svetle proge, belkastemu dimu podobne. Okna krčme so se svetila v rumeni luči; gledale so daleč po pokrajini in zdelo se je grešnemu srcu, da se ozirajo za njim prestrašene oči. Na sto korakov se je razločevalo iz sive teme črno drevje ob cesti.

Sosed Luka je stopal hitro po razmočeni cesti; vodeno blato mu je škropilo do kolen. Včasih je postal za trenotek ter je strmel predse v noč, tja, kjer se je napol razločno vzdigalo iz teme črno drevje. Nič se ni zgenilo pred njim, mirno je stalo drevje, nikjer se ni zazibala senca. Tudi glasú ni bilo od nikoder, ne pijanega petja, ne hripavega vriskanja. Tiha je bila noč in še dež je rosil na blato tiho kakor sneg.

„Zares se je bil zvrnil v jarek!“ se je prestrašil in razsrdil sosed Luka. „Morda še sto korakov daleč ni prišel; zvrnil se je in je zaspal!“

Luka se je okrenil, pogledal je po cesti nazaj in se je vrnil. Šel je ob desni strani, tik ob globokem jarku, oziral se je in je poslušal.

„Andrejec!“ je zaklical polglasno.

Prestrašil se je svojega glasu, ki je bil nenadoma prerezal tišino. Odgovora ni bilo, nič ni zavzdihnilo iz jarka, Luka je slišal samo še svoj glas in zdelo se mu je, da je ostala beseda v dežju, v vlažnem vzduhu in da kliče neprestano pod nočjo, od oblaka do oblaka, previdno šepetaje: „Andrejec! Andrejec!“

Luka se je razsrdil nad seboj.

„Krčma je tam; lahko stoji kdo na pragu, lahko gleda kdo skozi okno in jaz kričim kakor žganjar! Zakaj nisem kar rajši kričal: Čakaj, Andrejec, da te ubijem! — In lovim se po cesti, kakor da bi šivanko iskal; zakaj ne grem rajši v vas ter poprašujem ljudi: Kje pa je tisti Andrejec, da ga ubijem? — Še noben hudodelec ni bil tako nespameten!“

V tistem trenutku, ko se je okrenil, da bi hitel dalje, je postal in vztrepetal. Zdelo se mu je, da je na pol pota med sabo in med krčmo ugledal urno senco, ki se je mahoma izgubila za črno grmovje. Šinilo je, kakor da bi trenil, in še razločiti ni mogel, če je bila senca majhna ali velika, odkod je prišla in kam se je izgubila.

Stal je dolgo in je strmel prestrašen. Šele pozneje se je spominjal, da se mu je bil v tistem hipu razlil mrzel pot po vsem životu, in da so se mu kolena tresla kakor pred biričem.

„Kdo je bil? Andrejec ni bil. Andrejca bi bil videl že prej, pa če bi bil tudi v jarku ležal. In kako bi se bil vzdignil tako nenadoma iz jarka in kako bi smuknil tako ročno. Ni bil Andrejec! Tisti kujon je bil pač, tisti lakomnež, tisti Šrangar! Izmuznil se je, pa se je plazil za mano kakor maček. Že tam me je bil ošvrknil z besedo, pa je imel tiste misli kakor jaz. V očeh sem mu videl tiste misli!“

Polagoma se je streznil in osvestil, samo zobje so mu šklepetali kakor od mraza in noge so se mu tresle. Nič se ni več zgenilo v noči.

„Nobene sence ni bilo, nikogar ni bilo!“ se je tolažil Luka. „Nič drugega ni bilo nego moj strah. Strah je človeka, pa vidi strahove, kjer jih ni! — Kaj bo pustil lakomnež goste same? Zajec je skočil čez cesto in jaz se tresem!“

Z dolgimi koraki je stopal dalje, komaj da se je še ozrl.

„V jarek ni padel! Že med durmi je bil bolj trezen nego je bilo potreba. Ziblje se pač, ziblje, in se priziblje domov. Včasih ve pijanec bolj natanko, kam in kod, nego trezen človek!“

Šel je še zmirom ob desni strani, ob jarku, in je sunil z nogo nenadoma ob kup nasutega kamenja. Postal je in se je sklonil. Natanko se je bil namenil že v krčmi, kako bi „stvar ukrenil“. In že na poti je pozabil na pglavitno stvar.

„Kako sem zabit in neroden!“ je pomislil ves zlovoljen. „Za tako rabo nisem, zdaj vidim! Premislil korenito: s kamnom ga udarim, z debelim okroglim kamnom, prav na tisto bradavico! In pozabim na kamen. Kaj bi ga ubijal s pestjo? Dolga reč bi bila to in nevarna. Kakor je droben in kakor je pijan, slabič ni, in življenje je le življenje; še zajec bi se branil, ko bi vedel kako!“

Dolgo je stal sklonjen nad kamenjem in je izbiral. Razločil ni v temi, zato je tipal z roko; kamenje je bilo

mrzlo in mokro. Izbral je naposled okrogel, precej težek kamen, ki se mu je zdel pripraven, in ga je spravil v suknjo. Zamudil je veliko časa, zato je hitel; suknja, ki mu je bila preohlapna in ki mu je segala do kolen, se mu je opletala okoli života in kakor je stopil, mu je udaril kamen ob stegno.

„Kaj, ni tam? Tam gre!“

Postal je, oddahnil si je globoko, strmel je predse v temo z upognjenim životom in izbuljenimi očmi.

Pred njim, sto korakov daleč, se je zibala preko ceste drobna senca. Zibala se je na desno, na levo, postajala je, padala je in se vzdigala, opotekala se počasi dalje. Tiha je bila senca; tudi ni bilo glasú, če se je opotekla in se zgrudila na kolena; ne pijanega petja, še vzdihla ne.

„Da bi vsaj prepeval!“ je zaželel sosed Luka. „Drugače je zmirom prepeval, nocoj molči!“

Stopil je hitreje, da bi ga dohitel. Čuden mrz mu je lezel počasi po hrbtu nizdol; šel je kakor pijan, tudi sam se je opotekal natanko tako kakor senca pred njim; če se je opotekla na levo, se je še sam opotekel na levo, če se je opotekla proti jarku, se je opotekel proti jarku; stiskal je zobe, toda včasih ga je zgrabilo za čeljusti kakor krč in zobje so zašklepetali naglas.

Nič več ni premišljeval; premislil in vedel je vse, kar je bilo treba vedeti in premisliti. Že naprej je videl, kako se bo „stvar“ izvršila in zdelo se mu je, da se ne more izvršiti drugače. Približa se mu, morda samo za dvojje korakov; še oprezno ne bo treba hoditi: kaj bi slišal pijanec, kaj bi videl? Čisto k njemu stopi, z levico zgrabi za kučmo, zato da bo pijanec upognil glavo, z desnico udari. Ob prvem udarcu se bo zgrudil pijanec. Kako bi se ne zgrudil? Padel bi, če bi ga pahnil otrok. On, sosed Luka, poklekne, skloni se čezenj, ki leži na tleh, na obrazu; in sosed Luka tiplje, posluša. Ni še mrtev, stoka še, z rokami grebe po blatu. Udari še enkrat, sosed Luka, vdruči udari, vtretjič! Miren je, kakor da bi se bil pogreznil še nižje, za seženj nižje v blato. Sosed Luka odpenja suknjo, roke se mu nekoliko tresejo, odpenja, išče —

„Da bi se že to zgodilo! Da bi se že vse to izvršilo!“ je zavzdihnil nenadoma sosed Luka. Videl je in vedel, kako je treba izvršiti — toda vse je bilo še pred njim, nič še ni bilo izvršenega. Tako natanko si je mislil, z živimi očmi je skoro gledal, kako bo udaril... enkrat, dvakrat, trikrat... da so se mu napenjale kite na rokah. In ni še udaril. V

mislih, v srcu je bilo že vse kakor storjeno — tam na cesti pa se je še zmirom zibala drobna senca, opotekala se na desno, na levo. Komaj še dvajset korakov je bila pred njim.

„Zgodi se, kakor je treba!“ je izpregovoril sosed Luka skoro naglas; in njegov glas je bil ves drugi, čisto tuj, kakor da bi bil zaklical nekdo iz daljave, iz noči. „Tudi tiste besede je izpregovoril zlodej sam!“ je pravil pozneje sosed Luka. „Zlodej sam mi je prigovarjal, še videl sem ga s temi svojimi očmi; za jarkom je sedel, za črnim grmom, njegove oči pa so se svetile.“

Urno je stopil in je razločil Andrejca, kakor da bi ga videl podnevi. Visoko črno kučmo, dolgo suknjo, vso že povajano in oblateno, škornje, ki so gazili po blatu. Nekoliko sključen je šel Andrejec, z rokami je mahal po zraku in je mrmral predse, kakor da bi bil zlovoljen in užaljen.

Sosed Luka je šel tik za njim, s prav takimi, opletajočimi se in omahujočimi koraki, kakor je hodil Andrejec. Včasih je nekoliko postal, Andrejec pa se je opotekal dalje.

„Naj gre, naj gre še ta trenotek, še to minuto!“ je mislil Luka v čudni usmiljenosti. „Morda mu sam Bog vdahne misel, da pomoli spotoma še Očenaš in Češčenomarijo . . .“

Komaj je sosed Luka to pomislil, se je Andrejec nenadoma široko opotekel, zavrtel se v kolobarju ter omahnil z razprostrtimi rokami naravnost pred Luko; zvrnil se je na kolena, objel ga je v svoji pijanosti okoli nog ter pomočil v blato kučmo in obraz.

V tistem trenotku je Luka vztrepetal, kakor da bi mu bili položili led na ves život, ogrnili ga golega v ledeno plahto; koža se mu je čudno strdila in skrčila, nagnil je glavo nazaj, kolena so se stisnila in so se šibila. Tako se je Luka vzdramil.

Vzdramil se je Luka, minil je mraz, toplota ga je izpreletela od temena do pete. Videl je, kakor ni videl prej; temna noč je bila prej, zdaj je bil svetel dan.

Gledal je z izbuljenimi, prestrašenimi očmi, kakor da bi bil vstal iz groba.

„Ti, ti bodi zahvaljena . . . ti si molila zame, mati!“

Andrejec je ležal pred njim in bi bil skoro zadremal. Sosed Luka se je sklonil k njemu, zgrabil ga je za rame in ga je vzdignil.

„No, Andrejec, pijanost pijana, ali se boš streznil ali ne? Hajd, še dolga je tvoja pot!“

Počasi se je vzdignil Andrejec, s sivim, pijanim obrazom je strmel na Luko, potipal se je narahlo po suknji, okrenil se je nerodno in se je opotekal dalje.

„Bog s teboj!“ je zaklical Luka. Oddahnil se je globoko, v curkih mu je lilo od čela, po životu, po vsem telesu.

Bilo mu je, kakor da je bil sanjal čudne sanje, polne groze in greha; strašne sanje, ki utrudijo človeka in ga napravijo bolnega, žalostnega do smrti.

Tam se je opotekala drobna črna senca, tam je bila blatna cesta, tam je stalo črno drevje, mirno, kakor učarano.

„Niso bile sanje!“ se je zgrozil sosed Luka.

Ozrl se je po nočni, sivočrni pokrajini; ugledal je od daleč troje drobnih rumenih lučic, svetla okna krčme. Tudi tam se je svetilo, na daljnjem obzorju, nad holmi, ki so se vzpenjali iz temne ravni; širše so bile svetle proge, višje je segal bledikasti dim. Narahlo je še rosilo, oblaki so bledeli.

„Niso bile sanje!“

Groza je rasla v njegovem srcu, kolikor bolj se je zavedal, da se mu ni sanjalo niti en sam hip, temveč da je bilo vse od začetka do konca sama živa resnica. Vse od tistega trenutka, ko je ugledal bankovce v Andrejčevi roki in mu je vdahnil zlodej strašno misel, pa do trenutka, ko se je zgrudil Andrejec preden na kolena ter ga objel okoli nog.

Sosed Luka se je pokrižal in je začel bežati, kakor da bi greh, v mislih do konca storjen, ne izvršen z roko, bežal za njim. V begu se je zadel z roko ob kamen, ki ga je bil spravil v suknjo in spreletela ga je mrzla groza, kakor da bi se bil dotaknil gada. Segel je v suknjo in je zalučil kamen daleč na polje, nato je stopil k jarku in si je umil roke z dežnico.

„Krvav je bil kamen!“ mu je šinilo v misel. „Čeprav nisem udaril, kamen je bil krvav!“

Umival se je dolgo, drgnil je z vso močjo dlan ob dlan.

„Teško se izmije kri!“ je mislil. „Zmirom še ostane kje rumen madež!“

„Zmirom bo ostal madež!“ je začutil v bridkosti. „Zmirom bo ostal na duši, z rdečim pismom je zapisan tam!“

Umil si je roke in je bežal dalje.

„Umil sem si roke kakor Pilat!“ je mislil. „Pilat si je umil roke, greha pa ni izmil in ga ne bo na vse veke!“

Na križpotu je postal Luka in se je ozrl. Pot se je cepila; na levo je držala v Malo Ligojno, na desno v Ve-

liko Ligojno. Ozrl se je Luka in zdelo se mu je, da vidi v daljavi, v sivi temi, še zmirom tisto drobno črno senco.

„Če prideš tod mimo,“ je pomislil kakor v vročici, „boš pač tudi ti postal in se boš ozrl. In takrat se spomni name, grešnika, in mi odpusti!“

Šel je in komaj je storil par korakov, je vztrepetal in se je ozrl vdrugič. Zdelo se mu je, da je bil začul iz daljave tenek, čuden krik, kakor da bi bil zajokal otrok, ki je izgubil mater.

„Tako bi bil morda zastokal, če bi ga bil udaril s kamnom!“ je pomislil Luka trepetaje. „Ni zastokalo tam na cesti, ne na nedolžni ravni, ki spi tam brez zla; v mojem srcu se je oglasil greh in ne bo umolknil na vse večne čase!“

Pot se je vzpenjala polagoma navkreber, blato je bilo še višje nego na veliki cesti, noga se je pogrezala kakor v močvirju. Na rebri so se zasvetile tihe rumene luči; vas ni še spala.

Truden, poten, premočen in blaten do vratu je stopil sosed Luka v krčmo kraj vasi. Samo troje pivcev je bilo še tam in tudi ti trije so sedeli pred prazno steklenico; krčmar je slonel ob peči in zehalo se mu je.

Luka je stopil v izbo, stal je nekaj časa na pragu, med nastožaj odprtimi durmi, nato je sedel za malo mizo v kotu, kjer sede navadno popotniki in berači.

Krčmar se je začuden ozrl nanj, tudi poslednji pivci so se začudili.

„Kaj pa je s tabo, Luka?“

„Prinesi mi kozarec vina, če sem ga vreden.“

„Zakaj bi ga ne bil vreden?“ se je zasmel krčmar.

„Kdor ga plača, ga je vreden.“

„Ni tako!“ se je razsrdil Luka. „Ali bi ti, gospodar, natočil človeku, ki je, recimo, ubil svojo mater? Ali bi mu dal piti svoje vino iz svojega kozarca?“

Krčmar je nekoliko pomislil.

„Mislim, da mu ne bi dal! — Ampak ti, Luka, pač nisi nikogar ubil!“

Luka je molčal.

„Zakaj pa ne sedeš sem?“ je zaklical kmet izza velike mize.

„Ne bom sedel tja!“ je odgovoril Luka. „Tukaj sedim in zmirom bom sedel tukaj, kjer sede popotniki, berači in hudodelci. Tukaj je moj prostor!“

„Ali imaš svoje muhe nocoj, ali pa si pijan!“ se je smejal krčmar, hkrati pa ga je premeril s pazljivim in radovednim pogledom. Tudi kmetje so gledali nanj, kakor da bi bilo zapisano nekaj posebnega na njegovem obrazu in na njegovi obleki.

„Odkod pa prihajaš?“ ga je vprašal kmet. „Saj si tak, kakor da bi se bil valjal po blatu. In bolan si v obraz!“
Luka je nagnil glavo.

„Bolam sem, ljudje božji, hudo bolan!“

Krčmar in kmetje so se spogledali in so molčali. Obšla jih je čudna misel in jim je takoj pogledala iz neprijaznih oči.

„Od poštenega opravila ne prihaja! Na čelu mu je zapisan greh!“

Počasi, skoro zaničljivo, kakor popotnega človeka, ki sedi blaten v kotu in gleda v tla, so ga merili z očmi, kakor da bi iskali na njegovih laseh, na obrazu, na premočeni obleki, na blatnih črevljih sled greha in hudodelstva.

Sosed Luka ni videl, toda čutil je.

„Krvi iščejo na meni! Zdaj gledajo in iščejo rumenih madežev na mojih rokah, na suknji!“

Roka se mu je tresla, ko je pil; v dolgem požirku je izpraznil kozarec in je vstal.

V tistem trenutku so se duri hrupoma odprle. Na pragu se je prikazal debeli Gorjanec, njegov obraz je bil sivkasto bled in izbuljene oči so bile vse zakrvavele. Luko, ki je stal za durmi, ni videl, stopil je na sredo izbe, odpiral je usta, kakor da bi ga tiščalo za vrat in je zaklical naposled s hripavim glasom:

„Andrejec leži ubit na cesti!“

Sosed Luka je prebledel; trepetajoč, s tihim korakom je stopil preko praga ter izginil v noč.

III.

V prvem trenutku ni nihče izpregovoril besede; Gorjanec je stal sredi izbe, še ves zasopel in kakor omamljen, krčmar je slonel ob peči, odprl je bil usta, toda molčal je, kmetje so sedeli za mizo kakor okameneli. Nato pa so nenadoma vsi skočili kvišku, kričali so vprek in izpraševali.

„Kje leži? Kdo ga je ubil?“

Gorjanec je sedel za mizo in je izpil na dušek kozarec vina.

Novica se je razširila tako hitro in na čudežen način, kakor da je bila zletela skozi okno, trkala je na duri od

hiše do hiše in budila ljudi, ki so bili že zdavnaj upihnili luč. Mahoma se je napolnila izba; napol oblečeni so prišli kmetje, nekateri celo bosí in nihče bi ne bil mogel povedati, kje in od koga je izvedel novico. Mnogo jih je bilo, ki še vedeli niso natanko, kaj se je hudega pripetilo; nekdo je mislil, da gori v Mali Ligojni, in dasi je bilo nebo sivo in ni bilo žaru nikjer, je klical še med durmi: „Gasit! ljudje božji!“

Gorjanec je pripovedoval:

„Grem od Šrangarja; z mano je bilo še par kmetov iz Brezovice; pred hišo si sežemo v roko, lahko noč, oni krenejo na levo, jaz na desno. Slišal sem, ko je zaklepal Šrangar vrata in ko sem se čez par korakov ozrl, so bila okna že temna. »Mudi se mu!« sem si mislil in sem šel. Takrat pa se spomnim na Andrejca in še na nekaj drugega se spomnim, ljudje božji. »Ta noč ne bo minila brez greha!« sem rekel. Zakaj Andrejec je bil prodal voli, saj bo vse zapil, in se je bahal z bankovci, pod nos jih kazal ljudem. No, grem, in gledam na to stran, gledam na ono stran, sam ne vem, zakaj. Sto korakov od križpota, tam leži nekaj črnega. »Če ni to Andrejec!« pomislím. »Ali je pijan in spi, ali pa je ubit!« tako sem pomislil. Stopim bližje, sklonim se; noč je temna in komaj razločím v blatu to črno stvar. »Človek je,« pravim, »in ta človek je ubit! Tako ne leži nobeden, kadar spi, še pijanec ne!« Prižgem vžigalico in posvetim. Tako leži tam Andrejec: roke široko od sebe, noge iztegnjene, kakor da bi bil na križ pribit; glava je kakor zakopana v blatu in komaj je razločiti obraz, tako je krvav. Kučma leži par korakov v stran, tista velika črna kučma. Od čela dol lije kri, čez obraz lije, na oči, v lase, v blato. Primem ga za roko, groza me je. Roka je mrzla in trda, pađe v blato kakor lesena. Pa mi šine v glavo: »Morda je hudodelec, ko se je prestrašil svojega greha, le pozabil na bankovce in jih je pustil v suknji!« Potipljem, vse preiščem, ampak bankovcev ni bilo. Ko se ozrem še enkrat na tisti krvavi obraz, me obide strah in bežal sem kakor pred zlodejem samim. Tako je bilo. Kdor si upa, naj gre in pogleda. Na veliki cesti je, sto korakov od križpota.“

Vsi so molčali. Krčmar je gledal v tla in je izpregovoril počasi, z zamolklím glasom:

„Jaz vem, kdo ga je ubil!“

Molčali so in tesnobno jim je bilo pri srcu, kakor da bi bil med njimi duh ubitega in greh hudodelca.

„Tudi jaz vem!“ je izpregovoril Gorjanec s prav tako zamolklim glasom in tudi on je gledal v tla.

„Jaz tudi vem, kdo ga je!“ je izpregovoril kmet, ki je sedel za mizo, ko je bil Luka prišel. Ozrl se je po izbi in je vzdiknil:

„Kaj ni bil tukaj? Saj je bil tukaj! Tam v kotu je sedel! Kam se je izgubil?“

Tudi krčmar se je ozrl prestrašen.

„Kam je šel? Kdaj je izginil? Tam je sedel, ljudje božji, in sam se je obtožil, sam se je izpovedal, da ga je ubil!“

„Dajte mi vina, če sem ga vreden, tako je rekel!“ se je spominjal kmet. „Luka ga je ubil, krvave roke ima!“

„Zaradi bankovcev ga je ubil!“ je vzdiknil Gorjanec. „Že pri Šrangarju sem vedel, da ga bo ubil zaradi bankovcev! Saj je skoro naglas povedal, saj je skoro rekel: Glejte, ljudje, zdaj grem ubijati! In res je šel!“

Stvar je bila razložena, resnica je bila razodeta, nobenih dvomov ni bilo več in pomislekov. Vsi so vedeli, kako se je zgodilo in zakaj, in vendar so vsi govorili, kričali in se prepirali, kakor je ob takih prilikah potreba, da človek govori, kriči in se prepira; groza duši srce, in glasna, kričeča beseda, če še tako nespametna in prazna, utolaži grozo in jo prežene.

Krčmar je oblekel suknjo, potisnil si je kučmo na glavo in je prižgal svetilnico.

„Tja je treba najprej pogledati; kdo ve, če je mrtev!“

„Mrtev je!“ je vzdiknil Gorjanec skoro užaljen. „Mrtev, mrzel in trd! Jaz ne pojdem! Enkrat sem ga videl in ga ne maram videti več!“

„Pojdi po žandarja; razloži!“

„Po žandarja pojdem!“ se je razveselil Gorjanec in je vstal. „Tako ukleniti hudodelca, da je ne pobriše, razbojnik!“

Nekaj kmetov se je napotilo s krčmarjem, ki je stopal z dolgimi koraki in svetil pred sabo po blatni cesti, drugi pa so šli z Gorjancem. —

Ko je bil izginil sosed Luka iz krčme, se je opotekal po cesti kakor v omotici. Ni vedel, kam se je namenil, tudi mu ni prišlo na misel, da bi bežal. Na pot ni gledal; noge same, kakor so bile vajene, so ga vodile po strmem spolzkem klancu proti domu. Zavedel se je, kam je bil prišel, ko je že stal pred kolibo. Samotna je stala ob klancu njegova nizka, s slamo krita, polrazpadla koliba; višje v klanec ni bilo več hiše, pričenjali so se kameniti lazi.

„Kakor grešnik stoji ta moja uboga koliba!“ je prešinilo Luko. „Kakor zavržen razbojnik stoji, v svoji bedi in sramotil!“

Duri so bile samo prislone; zaklepal jih ni nikoli. „Lahko se zgodi, da mi kdo kaj prinese!“ je rekel. Stopil je v vežo, odpahnil je duri v izbo in je poskušal prižgati luč; toda prikazal se je samo dim in iskre so se utrile; v svetiljki ni bilo olja. Nato je poiskal tresko ob peči in jo je prižgal; strah ga je bilo teme. Prasketaje je gorela treska, včasih je vzplamenela, včasih je skoro čisto ugasnila. „Kmalu bo pri kraju!“ je mislil in je gledal nanjo. „In potem bo noč; sama bova, noč in jaz.“

Čudno izpremenjena je bila njegova duša v grehu; vse veselje je izginilo iz nje, vsa moč; plašljiva je bila in mehkotna, kakor otrok, ki se stiska v kot in je vsak hip pripravljen, da zakriči, zajoka na glas. Tako mehka je bila njegova duša in vendar je radovoljno sprejela trpljenje, ki ji je bilo usojeno.

Nerazumljiva, kakor iz omotice porojena je bila misel, ki je takrat premagala Luko. Morda se zato ni upiral, zato se je morda vdal radovoljno zmoti in trpljenju, ker je bilo njegovo srce vse trudno, osramočeno, od greha omadeževano. Zgodi se pijancu, da joka zaradi bridkosti, ki je nikoli ni občutil in ki se trezen še ne spominja več nanjo. Omamljeno je bilo njegovo srce, težko je ležal greh na njem, zmerom težji je bil in zmerom večji, izpremenil je naposled svojo podobo, vsesal se je v ranjeno srce kakor vedomec.

„Kdo ti je bil poslal to misel?“ so ga izpraševali pozneje, ko je sedel pred durmi in so šli mimo, v laze. „Kdo te je zmotil?“ Luka pa se ni brigal, da so se smejali, in je gledal v tla. „Nihče me ni zmotil. Bog sam mi je bil poslal tisto misel! . . .“

Strmel je v tresko, ki je dogorevala. Nenadoma je začutil prijetno toploto na vratu in kakor da bi se dotaknila njegovega lica prijazna roka. Siv maček mu je bil skočil rahlo na ramo, krivil je hrbet, privijal se mu mehko k licu in vratu.

„Kaj ti si, prijatelj?“ se je razveselil Luka in oči so se mu zasolzile. Ovil se ga je z roko, in ga je pritisnil k sebi. Z zelenimi očmi mu je gledal maček v obraz.

„Ti, ti nisi pobegnil, ti nisi šel po svojih potih, ko sem bil žalosten in sam! Vsi drugi pojdejo, tako je v mojem srcu zapisano; vsi prijatelji in bratje pojdejo, nobeden več

me ne bo poznal, nobeden več se ne bo ozrl name, še kamenje bodo metali za menoj, pljuvali bodo name tisti, ki so mi segali v roko in ki so mi rekli brat! — Ti pa si prišel, ti moj stari prijatelj, in si se prijazno privil k meni v tej žalostni uri. Bog ti poplačaj to dobroto!“

Maček je zvijal okroglo glavo ter jo drgnil ob suknjo, krivil je hrbet in vzdigal rep. Nenadoma se je umiril; Luka je videl strahoma, kako je polagoma iztezal dolge kremplje, kako se mu je ježila siva dlaka; z enim samim tihim skokom je skočil Luki iz naročja ter izginil v temo. V tistem trenutku se je treska zaiskrila in je ugasnila.

Obšla ga je groza, tako globoka, nikoli občutena, kakor je ni poznal niti v tistem hipu, ko je klečal Andrejec pred njim. Groza samote, vesoljne praznote, ko ni tolažbe ne v srcu, ne nikjer na svetu. Rad bi človek, da bi ga ogovorila živa stvar, da bi se vsaj žival ozrla nanj, da bi mu vsaj luč svetila, ena sama iskra od koderkoli; še muho bi pozdravil, če bi zabrenčala mimo; še podgano, če bi zaškrtala pod skrinjo; in tresko, še malo tlečo, bi držal z obema rokama in bi čuval zadnjo iskro, kakor da je zadnja iskra njegove duše. Toda noč in tišina, vesoljna samota.

Od groze gnan, od slepe groze, ki ne premišljuje in ki ne pozna ne kesanja, ne strahu božjega, se je vzdignil Luka. „Zato da bi napravil, kār je zdaj treba napraviti!“ je izpregovoril na glas s težkim jezikom. Sklonil se je, nato se je spustil na kolena in je iskal dolgo po izbi; pod klopjo, v skrinji, za pečjo. „Saj je bila nekje!“ je govoril počasi, kakor čisto miren. „Vem, da sem jo prinesel in da sem jo vrgel nekam; nalašč, zdi se mi, da sem jo bil takrat pripravil. In zdaj; ko pride dan in ura, jo iščem in je ne najdem!“

Vstal je naposled; sredi izbe je stal. *st*

„Pa tako! Tudi tako pojde! Saj ni poglavitno, kako človek stvar napravi; poglavitno je, da napravi!“

Odpasal si je jermen, z nogo je zavalil k durim panjač, ki je ležal ob peči, stopil je nanj, privezal jermen na močni žrebelj ob durih, napravil je zanko in je sunil panjač v stran.

To se je zgodilo v tistem trenutku, ko se je stresla koliba od mnogoštevilnih težkih korakov, ki so se oglasili v veži. Nekdo se je opotekel v temi in je zaklel:

„Luč napravite! Kaj si bom lomil vrat zaradi razbojnikov!“

„Saj!“ je odgovoril Gorjanec z zasoplim, čudno jokavim glasom. „Ampak veter jo je ugasnil!“

Hrupoma in na stežaj so se odprle duri; plapolajoča, rumena luč je zasvetila v izbo. Vsi so gledali izpred praga naravnost v izbo, z osuplimi, razočaranimi očmi; pust je bil kraj in neprijazen, nizek, še v luči teman, kakor da že davna desetletja ni dihal v njem krščanski človek.

„Ni ga!“ je izpregovoril nekdo šepetaje v veži.

Žandarm je stopil korak v izbo, ozrl se je za duri in je v tistem hipu prerezal jermen. Zamolklo je udarilo ob tla, kakor truplo brez življenja.

Žandarm je pokleknil pred Luko in se je sklonil črezenj.

„Ob pravem času smo prišli! Vode prinesite!“

Ljudje so se vsuli v izbo; nekdo je prinesel v loncu vode. Gorjanec je postavil svetiljko na tla; v sivkasti luči se je zasvetil Lukov obraz, tudi njegove oči so bile zelo svetle in velike; ustnice so bile nekoliko otekle in zasinile, premikale so se počasi, kakor da bi hotel izpregovoriti. Žandarm mu je vzdignil glavo; Luka je posegel z roko po loncu in je pil. Nato je nagnil glavo, napol je zatisnil oči in čuden, kakor smehljajoč mir mu je legel na obraz. Očitno je bilo, da se ni spominjal, kaj se je zgodilo in da ni videl nikogar; zahotelo se mu je morda, da bi spal in nobena misel, ne skrb ga ni motila, kakor ne misli človek nič in ne skrbi v tistem prijetnem trenutku pred mirnim spanjem.

Toda nenadoma je vztrepetal po vsem životu, kri mu je zaplala v licih in široko je odprl oči. Vzdignil je glavo in život, skočil je kvišku, opotekel se je, kakor vzdrاملjen iz sanj, in se je ozrl po izbi.

Samo žandarm je stal tik pred njim, vsi drugi so se bili umaknili za dva koraka in so strmeli nanj. Njih temne, sovražne oči so razodevale strah in stud. Če bi bil iskal Luka sočutja in usmiljenja, ne bil bi ga našel na nobenem obrazu. Oziral se je po izbi, kakor da bi bil razmišljen, njegov pogled je bil svetel, toda čudno prazen, kakor pogled bolnika, ki gleda s postelje na desno, na levo, in ne vidi ničesar. Stal je pred njimi blaten in beden; hlače so bile še mokre, kakor v gosti luži namočene, in so se oprijemale nog, na suknji pa se je blato že sušilo; celo obraz je bil blaten in lasje so bili zmršeni; v razgaljeni vrat je bil vrezal jermen široko rdečo progo.

„Ti si ubil Andrejca!“ je izpregovoril žandarm osorno, skoro ukazovaje.

„Jaz sem ga ubil!“ je odgovoril Luka z mirnim glasom; samo ustnice so se mu tresle, kakor da bi hotel iz-

pregovoriti še besedo. Radovoljno je iztegnil roke ter stisnil pesti; žandarm ga je uklenil.

I

IV.

Ko je izpregovoril Luka: „Jaz sem ga ubil!“ je zavlada za hip popolna tišina v izbi. Vsi so bili trdno prepričani, da ni bil hudodelec nihče drugi nego Luka, in vendar so bili osupli, ko je odgovoril naravnost in skoro mirno: „Jaz sem ga ubil!“ Morda so pričakovali vse kaj drugega: da bo tajil, da bo kričal in razgrajal, metal kučmo ob tla in prisegal, ruval se z žandarmom in s sosedi in da bo ležal naposled na tleh, trdno zvezan, zasopel in krvav. Luka pa je bil miren in ni tajil; kakor da bi ga bili vprašali: „Ali si ti klatil jabolka?“ in bi odgovoril brez skrbi: „Jaz sem jih klatil!“

Osuplost je minila, zakričali so vsi hkrati in so se vsuli okoli njega. Kakor da je na glas zavpilo v srcih sovražstvo do hudodelca, ki je prelival kri.

Tik predenj, pred obraz mu je stopil debeli Gorjanec in je vzdignil pest.

„Stojte, ljudje! V stran!“ je vzkliknil žandarm.

„Razbojnik! Razbojnik! Na cesti je ubijal, ubijal je in ropal!“

Težko je padla Gorjančeva pest na Lukovo čelo. Strel se je nekoliko, malo se je opotekel in je nagnil glavo. Žandarm ga je prijel trdo za roko nad komolcem in ga je potegnil proti durim.

„Pustite ga, ljudje, da ga pripeljem živega!“ je klical žandarm, ki se ni mogel ganiti v gneči. Tesna izba je bila polna, še v veži so se trli ljudje. Žandarm je suval s kopitom puške in je delal pot sebi in Luki. Luka je bil globoko upognil glavo in je gledal v tla; roke je imel uklenjene za pestjo, stiskal je pleča in pripogibal hrbet; gologlav je bil, suknjo je imel odpeto in vrat razgaljen.

Neprestano so padale nanj težke pesti, na čelo, v obraz, za tilnik, na rame; Luka je komaj čutil udarce; toliko, da se je včasih opotekel, da je umaknil glavo, ali da je upognil hrbet še nižje; šel je kakor brez zavesti, opotekel se je čez prag, sunili so ga iz veže na cesto. Nikomur ni prišlo na misel, da bi zaprl duri, ostale so na stežaj odprte.

Komaj je bila procesija na klancu, je stopil Gorjanec v stran, počakal je, če bi ga kdo ne pogrešil in poklical, nato se je vrnil hitro v Lukovo kolibo. Zapalil je vžigalico,

našel je ob peči drobno tresko, prižgal jo je nizko ob tleh ter ščitil plamen s široko dlanjo, da bi ne zapazil luči v oknu, kdor bi se ozrl izpod klanca. Iskal je po izbi, hodil je iz kota v kot, upognjen do pasu, včasih je pokleknil ter preiskaval špranjo, ki jo je ugledal v tleh ali v steni. Odprl je skrinjo ter je razmetal po izbi umazane cunje, razcapano obleko, stare škornje; toda med cunjami ni bilo ničesar. Za peč in na peč je pogledal, še v peč je posvetil; zmerom bolj srdit je bil in pot mu je kapal s čela.

„Pri sebi jih nima, razbojnik!“ se je jezil. „Dobro sem videl, ko je ležal na tleh, da ima v suknji raztrgan žep; tja jih ni vtaknil, ni bil tako neumen. Drugam pa jih tudi ni nesel, naravnost domov je bil šel iz krčme, ni imel časa, da bi izbiral kraj! Saj mu še ni bilo ne do bankovcev, naravnost domov je šel in se je obesil, budalo; bankovce pa je vtaknil kamorkoli, v tisto špranjo, ki mu je bila pri roki! Človek bi mislil, da jih je vrgel kar na tla — saj so mu goreli v pesti kakor žerjavica!“

Prestrašen je postal sredi izbe in je posvetil s tlečo tresko po tleh.

„Če jih je vrgel na tla — koliko je bilo ljudi tukaj! Lahko jih je pobral kdor je hotel; ugledal je papir, stopil je nanj in je pobral na skrivaj, ko ga nihče ni videl. Prej bi bil moral gledati, pa ne zdaj!“

Ozrl se je še enkrat, zalučil je tresko na tla, da so odletele iskre in je šel. Debel, kakor je bil, je sopihal težko po klanecu nizdol, da bi dohitel razbojnika in procesijo.

Vsa vas je bila vzdramljena; glasno je bilo na cesti, pred hišami so stali ljudje, prišlo jih je celo mnogo iz Male Ligojne, pol ure daleč.

„Andrejca so ubili! Luka ga je ubil!“ je pozdravljal sosed sosedu. Ugibali so, kako ga je ubil, če ga je z nožem sunil, ali če ga je udaril s sekuro. Tudi o bankovcih so ugebali in kolikor dalje je šla govorica, toliko več je bilo denarja.

Procesija je neprestano rasla; sredi črne množice se je zibal žandarmov perjanik, Luko pa so videli le tisti, ki so šli tik poleg njega in za njim; omamljen od utrujenosti in od udarcev je stopal sključen v dve gube, glava mu je slonela skoro na prsih, noge so se mu opletale; žandarm ga je držal za roko trdno kakor v kleščah, drugače bi se bil zgrudil na kolena.

Ženska se je pririla skozi gnečo.

„Ne tepite ga, siromaka, Bog ga bo sodil!“

Začuden so se ozrli nanjo in nekdo jo je sunil v stran.

Luka pa je slišal njene besede; vzdignil je glavo in je pogledal naokoli z motnimi, zakrvavelimi očmi.

„Bog bo sodil; tebi, soseda, pa bo povrnil!“

Prišli so do krčme; v izbi, na klopi, je ležal ubiti Andrejec. Vrata so bila na stežaj odprta; Luka je ostal v veži, pred pragom; ljudje, ki so bili v izbi, so se ozrli, spogledali so se in so stopili narazen, tako da je videl Luka naravnost na ubitega.

„Tam leži, zdaj ga poglej, ki imaš na duši njegovo kri!“ je zaklical nekdo iz gneče.

Andrejec je ležal zleknjen na klopi, roke je imel sklenjena na prsih; noge mu je pokrivala njegova blatna, ob ovratniku okrvavljena suknja; glava, ki je ležala na trdi klopi, samo z žakljevino pregrnjeni, pa je bila do oči zakrita z belo ruto, tako da ni bilo videti nobene rane.

Luka je gledal z izbuljenimi, mirnimi očmi, kakor da bi ne videl in ne razumel ničesar.

Neki človek, črno oblečen in bradat, ki ga Luka ni poznal, je stopil k ubitemu, da bi mu odgrnil rano. Luka je vztrepetal in je obrnil glavo v stran. Vse oči so bile uprte nanj.

„Poglejte!“ je vzkliknil mlad fant. „Toliko korajže je imel, da ga je ubijal, toliko pa je nima, da bi ubitega pogledal!“

Kakor takrat, ko je odgovoril: „Jaz sem ga ubil!“ tako se je vzdignilo v srcih sovraštvo do razbojnika. Obrazi so bili temni, oči so se svetile srepo izpod obrvi.

V veži se je množica prerivala in razmikala, Gorjanec se je prisuval s komolci skozi gnečo. Postal je pred Luko, kakor v izbi, ko ga je bil udaril na čelo; iz njegovega rdečega obraza in iz zalitih oči je gledal silen srd.

„Ropal si, razbojnik!“ je zakričal hripavo, vzdignil je pest in je udaril Luko v obraz, naravnost na oko. Nihče ni izpregovoril besede, tudi nobena druga roka se ni vzdignila, da bi udarila na razbojnika.

„Zakaj ga je udaril? Zakaj v obraz?“ je izpregovoril z osornim glasom nekdo zadaj, v temi; nihče mu ni ugovarjal, vsi so molčali osupli.

Luka je vzdignil uklenjene roke in je pritisnil pest na čelo. Že na poti s klanca ga je bil ranil nekdo nizko na čelu, nad obrvijo, zdaj se je ulila kri čez oko. Ko je tiščal pest na čelo in pogledal z drugim očesom kvišku,

je spoznal Gorjanca; in vztrepetal je, kakor v daljnem spominu.

„Zakaj me ti biješ, Gorjanec?“ je zaklical s pol očitajočim, pol prosečim glasom.

Vsi so slišali, kako čudno je izpregovoril, kakor da bi bila v besedi velika misel, ki ni znana drugemu nikomur, nego samo razbojniku in Gorjancu. „Zakaj me ti biješ?“ To je bilo toliko, kakor da bi bil rekel: „Vsi drugi imajo pravico, da me bijejo in da pljujejo name, samo ti, Gorjanec, nimaš pravice! Ti veš, kaj je med nama!“

Gorjancu je omahnila pest, ki se je hotela vzdigniti vdругič; ozrl se je in ko se je ozrl, je ugledal nenadoma mrtveca na klopi: tam je ležal zleknjen, glavo zastrto do oči, lica rumena, roke sklenjene na prsih. Rdeča lica Gorjančeva so prebledela, zalite oči so se čudno izbulile; molče se je okrenil, ril se je skozi gnečo in je izginil.

„Tudi on sam je razbojnik!“ je zaklical nekdo za njim.

Krčmar je bil napregel voz. Luka in žandarm sta šla skozi vežo; ljudje so stopili v stran in so molčali; nobena roka se ni več vzdignila, tudi hude besede ni bilo več; z resnim očesom, skoro sočutno, so gledali na razbojnika, ki je šel mimo z globoko upognjeno glavo, ranjen in truden.

Še ponoči ga je bilo treba spraviti na Brezovico. Krčmar sam je vozil; prisedel je k njemu postaren kmet, ki je bil v krčmi ob tistem času, ko je prišel Luka ter se obtožil; zato je prisedel, da bi krčmarju nazaj grede ne bilo dolgčas. Zakaj žalostno je sedeti v vozu, kjer je sedel razbojnik, in sitno je voziti po cesti, kjer je ležal ubit človek še tisto noč.

Hitro je vozil krčmar. Skoro je izginila vas za njimi, drobne luči so se še svetlikale iz teme. Kmalu so prišli do križpota ter zavili z razvožene, blatne okrajne ceste na veliko cesto.

„Tam je bilo!“ se je okrenil krčmar k žandarmu in je pokazal z bičem. Postali so; žandarm se je nagnil globoko iz voza in je gledal na cesto. V luči brljave svetiljke ni bilo videti ničesar; poznalo se je samo, da je blato razhojeno in razrito od mnogih korakov; krvi ni bilo razločiti.

„Dalje!“ je ukazal žandarm.

Noč je bila temna in hladna, rosilo je neprestano. Nobeno okno se ni več zasvetilo ob poti, svetiljka pred vozom je svetila zaspano, komaj za par korakov naokoli. Iz sive teme se je vzdigalo pred njimi na obeh straneh ceste črno

drevje in se je zopet potopilo v temo. Ko so se pripeljali mimo Šrangarja, je zacvilil za hišo pes z zategnjenim, hripavim glasom. Vsi so se ozrli na hišo, ki je stala v temi tiha in črna.

„Tam je bil greh spočet!“ je izpregovoril kmet, ki je sedel poleg krčmarja.

„Že veliko grehov je bilo spočetih tam, spočetih in storjenih!“ je zamrmral krčmar in je švignil z bičem.

Luka je sedel miren, kakor da bi dremal. Ko je sedel na voz ter se rahlo zibal po razmočeni, blatni cesti skozi vlažno noč, je legel v njegovo srce prijeten pokoj; kakor da bi bilo po vsem velikem trpljenju zadremalo utrujeno srce. Ampak umiril se je, kakor se umiri otrok, ki je dolgo jokal in si zaželi prijazne besede in sočutja. Prijetno je bilo Luki, ko se je zibal v vozu, toda rad bi bil govoril, karkoli, rad bi se bil izpovedal, razložil po pravici, kakor razloži človek sosedu in prijatelju. Toda vsi so molčali; nihče ga ni ogovoril in nihče se ni ozrl nanj.

Kmetu in krčmarju je bilo tesno pri srcu, kakor da bi vozila rakev in bolnika skozi noč. Zelo dolga se jima je zdela pot, daljša, kakor da bi hodila peš v poštenem razgovoru, in od Šrangarja do Brezovice je bila še dobra ura.

„Jaz ne vem!“ je izpregovoril kmet. „Kakor da bi drčala kolesa nazaj v tem blatu! Saj se nikamor ne premaknemo!“

Krčmar je pognal.

„Če je človeku pusto, je še od hiše do hleva daleč!“

Luka se je razveselil, da so prekinili tišino človeški glasovi. Plah in besede željen je čakal, da bi prišla vrsta tudi nanj, da bi se še nanj obrnil kdo z ogovorom, četudi neprijaznim.

Kmet je napol okrenil glavo.

„Povej nam, Luka, ki si bil zmerom pošten, kdo te je obsedel, da si storil tak greh? Kaj je bilo treba, da se zdaj vozimo zaradi tebe skozi to pusto noč!“

Luka je vzdignil glavo, celo nasmehnil se je njegov blatni in krvavi obraz.

„Zlodej me je bil obsedel, sosed! Ko smo sedeli pri Šrangarju, je čepel zlodej pod klopjo, tik za mojimi nogami in mi je vdahnil tisto pregrešno misel.“

Kmet se je prekrižal, krčmar pa je stresel zlovoljen z glavo.

„Pa zakaj si ga ubogal!“ je očital kmet z žalostnim glasom. „Zapodil bi bil izkušnjavca!“

„Greh je storjen, madež je na duši, nihče ga več ne izbriše!“ je vzdihnil Luka. „Ubogal sem, storil sem, kakor je ukazal in zdaj sprejmem še pokoro!“

„Zlodej je slab izgovor, Luka!“ je izpregovoril krčmar. „Vsi hudodelci in razbojniki bi se lahko izgovarjali: Zlodej me je zapeljal, zlodej mi je vdahnil misel, pa sem storil. Ampak zaradi zlodeja ne uideš kazni!“

Udaril je po konjih, da je zaškropilo na voz blato od kopit.

„Nisem rekel zato, da bi se izgovarjal!“ se je branil Luka. „Ne maram uiti kazni; če bi me ne bili uklenili, bil bi šel sam, peš, ne gnan in ne uklenjen, in bi se izpovedal!“

„Zakaj pa si se hotel končati, če je tako?“ je vprašal krčmar.

„Tudi takrat mi je bil vdahnil zlodej pregrešno misel; videl sem ga razločno, ko je čepel pod mizo, skrit v temo; tudi moj maček se ga je prestrašil, iztegnil kremplje, naježil je dlako in je pobegnil.“

„Budalosti pripoveduješ, Luka!“ se je razjezil krčmar. „Saj si bil drugače pameten, zdaj pa . . . Bog vedi, morda se ti je res zmešalo!“

„Nič se mi ni zmešalo!“ je vzkliknil Luka, kakor da bi bil užaljen. „Zlodej me je zapeljal in ravnal sem po njegovi zapovedi, z vso pametjo in z dobrim premislekom. Vse se spominjam, kako je bilo; zlodej me je vodil za roko, jaz pa sem šel in sem delal, kakor mi je prigovarjal. Ubogal sem ga, to je moj greh.“

„Kako pa je bilo? Kako si ravnal?“ je vprašal kmet in se je okrenil z vsem životom proti Luki.

„Tam boš povedal, molči zdaj!“ je zamrmral žandarm, ki je zaspan slonel v kotu.

„Zakaj bi molčal?“ je hitel Luka. „Tam bom povedal, vse po vrsti bom razložil, kakor se spodobi. Ampak če me vpraša sosed, pošten človek, zakaj bi mu ne povedal, zakaj bi se malo ne razgovarjal z njim? Tako je bilo: Sedimo pri Šrangarju, kakor sem rekel; Andrejec potegne iz suknje bankovce, tišči jih v pesti in jih nam kaže pod nos. Nato sede pijan, zadremlje, roko pa iztegne po mizi in tišči bankovce v pesti. Vsi smo gledali nanje, vsi, kolikor nas je bilo, ne jaz sam; in ne meni samemu, zlodej ni vdahnil grešne misli meni samemu, vsem jo je vdahnil. Gorjancu jo je vdahnil in Šrangarju in vsem, ki so bili tam!“

Krčmar je vzkliknil začuden, tudi žandarm je vzdignil glavo in je poslušal pazljivo.

„Med njimi vsemi pa sem bil jaz najmalopridnejši, največji grešnik med grešniki, zakaj jaz edini sem ubogal. Andrejec se opoteče pijan, opoteče se na cesto, jaz stopim za njim. Da je takrat kdo zaklical: Kam, Luka? Ne delaj greha! — bi se bil vrnil in čiste bi bile zdaj moje roke. Vsi so vedeli, kam sem šel, toda nobeden ni zaklical. Jaz bom odgovarjal sodniku in rablju, oni pa bodo Bogu odgovarjali!“

„Oni niso ubijali, Luka, ne obtožuj nikogar!“ mu je očital krčmar.

„Večji grešnik sem od njih in odpustili mi bodo, če sem jih žalil!“ je odgovoril Luka počasi in tišje, kakor osramočen.

„Pa kako si storil?“ je vprašal kmet.

„Šel sem za njim, pobral sem debel, okrogel kamen ob cesti, in ko sem ga došel, sem zamahnil in udaril za tilnik, natanko na tisto bradavico, ki jo ima tam. Še zastokal ni, zavrtil se je, razprostrl je roke in se je zgrudil...“

Krčmar je v svoji osuplosti tako nategnil vajeti, da je konj poskočil in se je voz zamajal. Tudi žandarm se je napol vzdignil in je pogledal ves začuden na Luko.

„Kam si ga udaril? Kam?“ je vzkliknil krčmar. „Za tilnik, praviš, da si ga udaril? Blede se ti, Luka, ali pa lažeš!“

„Jaz vem, da sem ga udaril za tilnik!“ je trdil Luka. „Ves čas sem mislil: Za tilnik ga udarim, na tisto bradavico pod lasmi! In tako sem tudi storil.“

„Lažeš!“ se je razsrdil krčmar. „Za tilnikom ni bilo nobene rane! Vse rane so bile na čelu in na sencih!“

„S kamnom, praviš, da si ga udaril?“ je vprašal žandarm.

„Z debelim, okroglim kamnom. Pobral sem ga na kupu ob cesti, še dolgo sem izbiral, ker nisem našel takoj pripravnega. In potem sem ga nosil ves čas v suknji, dokler nisem zamahnil in udaril.“

„Zlodeja si udaril s kamnom, pa ne Andrejca!“ je zamrmral osorno žandarm. „Tista rana se nikoli ni odprla pod kamnom, pa še pod okroglim kamnom!“

„S kamnom sem ga udaril!“ je ponavljal Luka mirno, kakor da ni slišal ugovorov in ne videl osuplosti. „In ko sem pobegnil, sem zalučil kamen na polje, blizu križpota je bilo. Tam iščite, pa ga boste našli!“

Nenadoma je prišlo krčmarju na misel, da bi vprašal razbojnika o stvari, ki so se je bili doslej vsi ognili, ali nalašč, ali pa iz pozabljivosti. In krčmarju samemu se je

zazdelo čudno, da se je domislil šele tako pozno; najbližje, skoro najimenitnejše vprašanje je bilo, na jeziku je ležalo, in vendar nihče ni izpregovoril tiste besede. „Kakor je neumen in kakor se mu blede“, je pomislil krčmar, „če bo to povedal po pravici in če se bo izkazalo, da ni lagal, bo stvar razložena in razodeta.“

Vzel je vajeti v eno roko in se je z vsem životom okrenil.

„Povej no, ti, Luka, kam pa si dejal tiste bankovce, ki si jih vzel Andrejcu iz suknje?“

Luka se je zdrznil, kakor da ga je bil kdo ogovoril v spanju. Komaj da je razumel.

„Kam si spravil bankovce? Kje jih imaš?“ je kričal krčmar.

Luka sam je bil osupel in vznemirjen. Vsa vprašanja, vsa očitanja, vse kletve in obtožbe je slišal in razumel; poslušal je vdano vse hude besede, ker so bile zaslužno plačilo za greh; na vsa vprašanja je odgovarjal naravnost in brez hinavščine. Zdaj pa se je nenadoma oglasilo vprašanje, ki je moral razločno odgovoriti nanj in ki mu vkljub temu ni vedel odgovora. Vse je bilo jasno, od začetka do konca, tukaj pa je bila vrzel; kakor da se mu je bil zatemnil spomin v eni sami stvari, za en sam trenotek.

„Bankovce?“ je ponavljal jecljaje.

„Bankovce! Bankovce!“

Ko je hitel Luka za Andrejcem, še preden je pobral kamen, je pomislil za trenotek, le mimogrede, tudi na bankovce. „Kam bi spravil bankovce? Za hišo jih bom spravil, pod drva jih bom zakopal!“ Toda misel je bila tako hipna, da mu ni ostala razločno v spominu.

„Potrpite!“ je jecljal. „Domislil se bom, kam sem jih spravil . . .“

Nenadoma se je vzdignil v vozu ves vesel in okovi na rokah so zarožljali.

„Za hišo, za hišo sem jih spravil! Dobro se spominjam, pod drva sem jih zakopal; tam iščite!“

Voz je drdral in se je stresal po nasuti cesti skozi Brezovico ter se je ustavil pred sodnijo; tam so bila okna razsvetljena, celo glasovi so se čuli na cesto.

„Pod drva jih ni zakopal, nikamor jih ni spravil“, je izpregovoril kmet mirno in počasi, kakor da je hotel povedati še vse nekaj drugega, bolj imenitnega.

„Doli!“ je ukazal žandarm in Luka je stopil z voza.

Vrata so bila na stežaj odprta in vsi štirje so stopili v svetlo vežo.

V.

Šli so po temnih stopnicah in so prišli v veliko izbo. Dvoje svetilk je stalo na dolgi mizi; konci mize je sedel suhoten, zaspan človek v obnošeni črni obleki in je pisal. Sodnik sam je stal sredi izbe; čokat, rejen gospod je bil, njegov dobrodušni, zaliti obraz pa je bil v tem trenutku zelo zardel in razburjen.

Ko je vstopil Luka, je vzdignil sodnik obrvi visoko in je pogledal ves osupel.

„Kdo je to? Koga ste pripeljali?“

„Človeka, ki je ubil nocoj Andrejca iz Male Ligojne.“

Glasno, počasi, z nekakim ponosom je izpovedal žandarm svoje poročilo.

Sodnik pa je odprl usta, oprl se je z roko ob mizo in je omahnil na stol. Celo pisar je vzdignil glavo in je strmela na Luko.

„Kdo je ta človek? Koga je ubil?“ je vprašal sodnik in se je oziral z velikimi očmi od žandarma na Luko, od Luke na krčmarja.

„Bajtar Luka, Luka Merkun iz Velike Ligojne; ubil je nocoj na cesti Andrejca iz Male Ligojne, ki se je vračal s semnja, ubil ga je in oropal.“

„Kdo pravi, da ga je ubil?“

„Sam!“ je odgovoril žandarm osorno.

„Jaz sem ga ubil! Zaradi bankovcev sem ga ubil!“ je izpregovoril Luka; njegov glas pa ni bil več miren in razločen kakor prej; tudi on je bil čudno razburjen, trepetajoč je stal pred sodnikom.

„Tako! Tako!“

Sodnik se je vzdramil iz svoje osuplosti; s pazljivim očesom je gledal na Luko in se je smehljajal.

„Ti sam praviš, da si ga ubil! Kako pa si to storil, bratec?“

Prijazno in smehljaje je govoril sodnik, Luka pa je trepetal, začutil je nenadoma veliko utrujenost, meglilo se mu je pred očmi in glas mu ni hotel iz grla.

„Nehajte!“ je prosil tiho, jecljaje, komaj razločno. „Gresil sem, kaznujte! Truden sem, rad bi spal. . .“

Sodnik je pomaknil stol k njemu, Luka se je zgrudil in je nagnil glavo na prsa.

„Še to povej: kako si storil? Razloži nam, potem boš spal.“

„S kamnom . . .“ je jecljal Luka tako tiho, da je stopil sodnik tik predenj in se sklonil k njemu. „Z okroglim kamnom . . . za tilnik . . . na bradavico . . .“

„Tako! Tako! Pa še to povej: Kam pa si spravil bankovce?“

„Za hišo sem jih spravil . . . pod drva zakopal . . . Rad bi spal . . .“

„Kmalu boš spal, siromak, mirno boš spal . . . Luka, dovolj je bilo trpljenja za hudo misel!“

Luka se je nasmehnil že napol v spanju; ni razumel sodnikovih besed, toda čutil je, da mu je bil rekel nekdo nekaj prav prijaznega in tolažilnega, toplo besedo, kakor je že dolgo ni slišal od nikogar; oddahnil se je globoko in je zadremal na stolu.

Sodnik, žandarm, krčmar in kmet so se razgovarjali dolgo časa o nocojšnjem zločinu; pisar je sedel za mizo, molčal je in se je čudil.

„Šaj sem vedel!“ je klical krčmar. „Že na vozu sem vedel, med potjo, da je bilo tako in nič drugače!“

„Ko sem stopil z voza“, je izpregovoril kmet, „sem rekel: Ne vem, kdo je Andrejca ubil, ampak toliko vem, da ga Luka ni!“

„Ta res ni hudodelec!“ je zamrmral žandarm, ko je pogledal na spečega Luko. „Ampak čudno je, da se mu je tako nenadoma zbledlo . . .“

„Ni se mu zbledlo . . . nekaj drugega je bilo!“ je odgovoril sodnik; odprl je duri in je zaklical v vežo.

Črez malo časa se je prikazal na pragu visok, čokat človek; oblečen je bil v blatne cunje, na nogah je imel črevlje brez podplatov, njegov obraz je bil rumen in razoran, kakor od suhe ilovice. Uklenjen je bil in žandarm je stal za njim.

„Kaj pa me budite?“ je kričal že na pragu. „Zdaj me imate, bodite veseli in pustite me pri miru! Od kdaj pa je reč taka, da človek še ponoči nima miru? Kaj ne morete opraviti podnevi?“

„Kobar, ali poznate tega človeka?“ je vprašal sodnik in je pokazal na Luko.

Kobar se je zasmeljal krohotoma, tako, da se je Luka stresel in vzdramil.

„Poznam ga, spominjam se nanj! Tudi on je bil med njimi, tudi on je bil med tistimi Judeži, ki so me mislili prehiteti! Ubogi Andrejec! Med samimi Judeži in razbojniki

je sedel! Saj sem že rekel, da nisem nič hudega nameraval to noč! Ampak ko sem videl to razbojniško družbo sem si mislil: Če je že potreba, da se kdo polasti tistih, bankovcev, zakaj bi se jih ne polastil jaz?"

„Pa ste šli in ste vzeli rovnico, ki je ležala v veži kakor nalašč!“ ga je prekinil sodnik.

„Pa sem šel, tako je! Ta-le človek, ki tukaj sedi, se je lovil pred mano kakor moja senca. Mislil sem že, da pridem prepozno, pa sem sklenil: Ti njega, jaz tebe! Hvali Boga do komolcev, prijatelj, da nisi ubijal nocoj, zakaj ne sedel bi zdajle tukaj!“

Kobar se je zasmel še glasneje, Luko pa je stresel mraz od nog do glave.

Sodnik je zamahnil z roko, Kobar pa se je okrenil še na pragu in je zaklical v izbo:

„Lahko bi mi dali boljšo posteljo za teh par noči. Truden sem od dolgega pota, zato ostanem malo tukaj; ampak drugi teden adijo!“

Sodnik je pogledal za njim zlovoljno in skoro plašno.

„Srečno smo ga iztaknilil, ampak odkar je tukaj, nisem miren. Jutri že, takoj jutri ga pošljem v Ljubljano; tam imajo prvo pravico do njega, tam naj ga drže, razbojnika!“

Ozrl se je nekoliko začuden na Luko, kakor da je bil pozabil nanj:

„No, prijatelj, kaj pa še počneš tukaj? Vzemite mu proč to!“ je pokazal na okove.

Luka se je počasi vzdignil.

„Ljudje božji, ne jaz . . . ne jaz . . .!“

„Seveda ne ti!“ ga je prekinil sodnik osorno. „Z Bogom, prijatelj!“

Okrenil se je in je stopil k mizi.

„Stoj!“ je vzkliknil sodnik nenadoma. „Ali poznaš te-le papirje?“

Držal je v roki zvitek bankovcev, ki so bili ob robu krvavi. kakor da jih je bil tiščal kdo v okrvavljeni roki.

„Poznam!“

„Nisi jih torej zakopal pod drva . . . ampak dosti ni manjkalo! Bog s teboj!“

S povešeno glavo je stopil Luka iz sobe; na stopnicah se je opotekal kakor pijan in krčmar ga je držal pod pazduho. Komaj so sedeli v vozu in je krčmar pognal, se je naslonil Luka v kot, zaspal je trdno in je spal vso pot, tudi se ni vzdramil, ko se je ustavil voz pred krčmo.

„Kam bi z njim?“ je pomislil krčmar in je gledal na Luko, ki je slonel zleknjen v kotu, glavo napol visečo iz voza.

„Na klop ga položi, tam naj se naspi!“ je svetoval kmet.

„Tam leži Andrejec!“

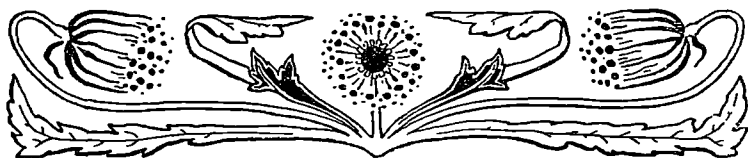
„Saj ga ne bo videl . . . in mrtvec ga ne bo motil v spanju!“

Prijela sta Luko obadva in sta ga nesla v hišo; krčmar je vzel plahto z voza, zganil jo je ter jo vtaknil Luki pod glavo.

Na stolu poleg ubitega Andrejca je gorela sveča; dolgi, nemirni plamen je vzplapolaval in pojemaval, tiha, rumena luč je sijala na ubitega in na spečega . . .

Luka je dihal mirno in počasi in se je smehljal v sanjah; kes in trpljenje je bilo izbrisalo črni madež z duše.

Slovenci v Lurdu.

Spisal Ksaver Meško.

1. Predgovor — zagovor.

Prvikrat nad 600 Slovencev v Lurdu! Zastopniki skoro vseh stanov so bili med to množico: Knez in škof, nad 60 duhovnikov, odvetnik in državni poslanec, zdravnik in deželni poslanec, več učiteljev in učiteljic, vseučilišniki, kmetje, delavci in delavke. Istotako je bila zastopana skoro vsaka starost: Stare mamice in sivi starčki, ki so pohiteli še na zadnje svoje dni v daljno tujino iz ljubezni do Matere Božje, ko bi se odločili sicer pač težko za kako daljše popotovanje, in majhno, triletno dete! In vsi so nosili voljni in veseli napore daljnega romanja!

Mnogo črnila se je prelilo po slovenski domovini zaradi tega romanja. Čisto po nepotrebnem! Ker plačali smo vse sami. Pri nikomur nismo beračili, nikogar nismo nadlegovali. S svojim denarjem pa stori lahko vsak, kar sam hoče. Če se popelje kdo ob lepi priliki tudi na luno, povsem njegova stvar!

Smelo pa lahko trdimo, da je imelo to romanje za udeležnike lepe koristi, in sicer ne samo v verskem in duhovnem oziru.

Naši ljudje so videli sveta, kakor ga ne bodo izlahka kmalu zopet. Videli so vzorno gospodarstvo na polju in v vinogradih v Švici, deloma tudi na Francoskem. Seveda, natančno proučiti ni bilo mogoče vsega v teh kratkih dneh. A saj se to ne doseže popolnoma dostikrat niti na dolgotrajnih in dragih poučnih popotovanjih. Nekaj, pojem in spomin, pa je gotovo ostalo.

In tujci so zvedeli ob ti priliki za nas in so se naš naučili spoštovati. Kogarkoli smo slišali govoriti v Lurdu o Slovencih, jih je hvalil in ni mogel prehvaliti njihove pobožnosti, gorečnosti in res lepega, zglednega vedenja. Nikjer se nismo vsiljevali, nikjer se ne bahato postavljali, nismo govorili nikjer mogočnozvenečih besed in praznih napitnic, nikjer nismo kričali, a vendar smo si pridobili v daljni tujini priznanje in spoštovanje, ne kot ljudstvo širokoustnežev, ampak kot resen, krepak in veren narod. Iskreno pobožnost in izpodbudno vedenje Slovencev je pohvalil tudi blagi in ljubeznivi škof tarbsko-lurški, monsignor Schöpfer, ko smo se mu poklonili na dan pred odhodom in smo mu — tuječ in najemniku v lastnem domu — priredili srčno ovacijo. In s tem vseobčnim priznanjem smo, mislim, lahko zadovoljni romarji, a tudi Slovenci v domovini.

Navrh je slavila, kakor v svetem letu 1900 v Rimu, tudi to pot v Lurdu slovenska pesem pravo slavlje. Kjerkoli se je oglasila, so postajali ljudje in so hiteli od vseh strani skupaj. In prosili so zopet in zopet, naj zapoje še katero. In že na ta uspeh so Slovenci, ki so imeli v Lurdu sicer pač preprostejše pevce nego l. 1900 v Rimu, ki niso imeli s seboj seveda tudi ne naše proslavljene „Glasbene Matice“, lahko ponosni. V daljnem svetu so pokazali njihovi sinovi in hčere krasoto slovenske pesmi, srebrno svežost slovenskih glasov, veliko ljubezen slovenskega naroda do poštene pesmi. „Journal de la Grotte de Lourdes“ je pisal v svoji izdaji z dne 24. maja 1908 med drugim o naših pesmih: „Treba še, da po zasluženju z veliko hvalo omenimo njih pesmi, ki se odlikujejo skozinskoz po harmoniji, prijetnosti in tuintam po mehki melanholiji.“

Pač lepa pohvala slovenski pesmi! Lepo zadoščenje in plačilo pa tudi neumornim pevkam in pevcem za njih trud!

2. Brez nesreče.

Če se ozremo sedaj, ko smo zopet v mirnih svojih domih, nazaj na to romanje, moramo priznati: Dasi je bila pot daljna, nevarna in res tudi utrudljiva, je bilo vendar krasno! O resnejših nezgodah niti govoriti ne moremo. Le ko smo se vozili prvo noč po francoski zemlji, se nam je pripetil neprijeten slučaj, ki mu ne vemo vzroka še danes. Ob pol eni po noči, oziroma po francoskem času ob pol dvanajstih, se je ustavil vlak nenadoma z groznim sunkom — omenjam,

da je vlak na Francoskem včasih ne samo hitel, ampak skoro divjal. Vsi smo že spali, v našem kupeju vsaj, kjer sta bili tudi dve dami, soproga sodnijskega svetnika iz Senja in neka gospodična z Dunaja, ki je pred dvema letoma čudovito ozdravela v Lurdu — bila je na eno oko že popolnoma slepa, na drugo skoro popolnoma, in roko je imela vso razjedeno — in roma v zahvalo vsako leto zopet tja; letos je šla tretjokrat. Vsi smo torej že spali, kar nam popadajo hipoma vsi kovčegi s polic na glave in na kolena — spali smo seveda sede. Prestrašeni, z vzkliki: „Jezus, Marija!“ planemo vsi pokoncu. Prva misel, ki mi je šinila v glavo, je bila: „Smo že ponesrečili! Ne pridemo v Lurd!“ V istem hipu sem zagledal pred seboj v vsi grozi sliko, ki sem jo videl prejšnji teden v Reki. Ko sem se vračal po nekajdnevnem bivanju na jugu domov, sem moral čakati doli skoro vse popoldne na vlak — še hribovski Št. Daniel ima skoro boljše poštno zveze nego Reka železniške. Pusto mi je bilo, da bi umrl od same puščobe. Iz samega obupa sem šel po dolgi vrsti let v panoramo. In v ti sem videl v kričečih barvah naslikano železniško nesrečo, ki se je pripetila lani ali predlanskem, sam ne vem kdaj, Bog ve, nekje v Ameriki. Z visokega mostu pada sredi noči brzovlak v deročo, penečo se reko. Kakor blisk mi je švignila ta slika z vso svojo divjo grozo skozi misli, češ: „Zdaj sem doživel isto! To imam od te večne vožnje po železnicah. V tujini umremo!“ A ko smo spoznali, da vlak mirno stoji, smo si oddahnili vsi prav iz srca. Gospa svetnikova je tolažila: „Nič se nam ne zgodi! Lurške romarje varuje Marija. Vseh 50 let se ni ponesrečil še noben vlak.“ Na tihem smo dajali pač vsi čast in hvalo lurški Kraljici!

Pogledali smo skozi okna: Stali smo na neki manjši postaji. Kaj je bil vzrok, ali je ležalo morda kaj na progi, ali je pozabil vodja vlaka, da mora ustaviti tamkaj, ali pa je ustavil, kakor je mislil tudi tehnični vodja romanja, g. pl Köver, tako naglo nalašč, vedi Bog, mi nismo zvedeli.

Da je zaostal v Tuluzu neki romar, ki so ga pripekljali s prihodnjim vlakom brezplačno za nami, ni kaj čudnega. Saj smo vozili tudi mi neko gospo, ki je zaostala od prejšnjega romarskega vlaka. Če pozabi kdo denarnico z vsem denarjem v restavraciji, in sicer že v Inomostu, je že malo bolj sitno. A saj ga pusti marsikdo tudi sicer v gostilnicah in ga ne dobi tudi nikoli več nazaj! Je že tako v življenju — marsikaj narobe, kaj?

3. V Švici.

Opišem naj pot? Ne, ljudje božji! Le nekaj potez, orisov v velikem.

Črez Brenner, gorsko sedlo ali prelaz, visok 1370 m, zgodovinsko važen kos zemlje, znamenit pa tudi po svoji prirodni krasoti in vreden, da si ga ogleda pri lepem belem dnevu, kdor ima čas in denar, smo se vozili po noči. Hladno je na Brennerju. Vozil sem se nekoč črez njega koncem junija, proti večeru, in je vlekel še tedaj skozi to sotesko tako hladen veter, da so zapirali popotniki okna ali pa si ogrinjali debelejšo obleko, kdor jo je imel s seboj. Mogočne vojske so se valile nekoč črez ta visoki prelaz s hladnega severa na topli jug — nemški medvedi so šli po južne kstanje za svoje vladarje. In marsikateri ni gledal nikoli več temnih severnih gozdov.

V Inomost smo prišli ob prvem svitu, prvi vlak ob tretji uri, drugi ob pol štirih. A navzlic rani uri so nas pričakovali na kolodvoru že jezuitski gojenci, Kakor mi je pisal pozneje štajerski rojak, g. Kotnik, ud družbe Jezusove, je napravila tudi v Inomostu pri jezuitih slovenska pesem, glaseča se mogočno v lepi vseučiliški cerkvi, velik vtis. Prav tako! Slovenska pesem — na dan!

Zelo slikovite, deloma naravnost divjeromantične so pokrajine proti Predarlskemu. Ko zastrmi popotnik v strašne prepade trisanske, nad katerimi se vije železna cesta proti meji Tirolske, se kar strese v tajni grozi. Vrta se človeku v glavi, a vendar se ne more odtegniti od okna; s tako čarobnovabečo močjo vpliva ta grozna divjost na duha. Kakor zamolklo ječanje besnečega jetnika, uklenjenega v pretesne okove, udarja iz globoke soteske jezno šumenje belopenaste Trisane. Na navpični skali nad temi prepadi pa visi, kakor oriel v zraku, grad Wiesberg, dobro ohranjena starina.

Na Predarlskem je kril 12. maja, ko je bila pri nas že precejšnja vročina, cesto in svet ob progi še stari, otrdeli, malone oledeneli sneg.

Najlepša dežela, kar smo jih videli med potom, je pač Švica. Med nebotičnim gorovjem se razprostirajo kakor pisane preproge prekrasne doline, vrtom slične, tako skrbno je obdelano vse, tako res skopuško je porabljen slednji košček zemlje, tako krasno rase vse. Vsak hip pa se menjajo ti vrtovi z zelenomodrimi jezери. Res lepo je štiri-

kantonsko jezero, posebno ob Lucernu. A še krasnejša je scenerija ob Walensee, ob katerem stoje na straži nebotične, skoro povsem gole gore. Raz visočine bobne čudovito krasni slapovi; vsaj sedaj so padali skoro neštevilni, ker je kopnel pod pekočim solncem majniškim baš sneg na gorah. Trgajo se ob razjedenih in razsekanih skalah, da prši vodovje na vse strani in se peni in praši v meglenotanki belini, in se zdi skalovje kakor z najkrasnejšim belim pajčolanom ogrnjeno.

Resnično krasni so ti prizori, istinito lepo je to široko mirno površje jezersko! A ob njem se me je lotevalo veliko in bolešno hrepenenje po naših domačih jezerih, po blejskem, ti solzi nebeški, izplakani ob uri velike sreče in sladkostne radosti, zato je tudi najkrasnejše, ko sije nanj toplo in vedro široko odprto oko božje, solnce nebeško, in po bohinjškem, tako očarujočem v mirni, tihi svoji melanholiji, ki jo motijo, žal, bolj in bolj tuji glasovi, glaseči se ob njem in na njem. Koroška jezera so mi, ker, dasi v slovenski zemlji, vendar že zelo ponemčena, bolj tuja in ne omamljajo duše. Krasota pa, ki ne omamlja — kakšna krasota je to? Komaj polovična lepota!

Švica je vzor gospodarske dežele! Treba je pogledati le te doline. Sami travniki! Le redkokje kaka njivica. In kakšni travniki! Najlepša trava valovi na njih kakor pri nas žito na polju. Seveda ne raste to vse kar samo od sebe. Vsak hip smo videli škropiti z gnojnico. Pri nas teče v marsikateri vasi gnojnica širom po cesti in okužuje zrak, travniki pa so kakor jetični. Po travnikih je zasajeno v dolgih vrstah lepo gojeno sadno drevje, ki je ravno kar cvetelo, ko smo hiteli mimo. Tako so se zdele te prijazne doline pod visokimi gorami res kakor širni, belocvetiči zemeljski vrtovi.

Prej ali slej se bodo morali oprijeti naši ljudje švicarskega gospodarskega načina: Opustiti bodo morali njive — ker kako jih obdelovati, ko se dvigajo cene poslov in delavcev od leta do leta čezmerno in nenaravno, in ko zahteva marsikak delavec skoro že več časa na dan za jed in za počitek nego ga porabi za delo! — in jih bodo morali spremeniti v travnike, ki bodo podlaga obširne živinoreje. A seveda bo treba skrbeti za travnike nekoliko manj mačehovski kot do sedaj. Poleg tega se bodo morali baviti s sadjarstvom.

Tudi glede snage je Švica vzor. Hišice, dasi mnoge lesene, kar vabijo s svojo prijazno, lično zunanostjo. Vobče

je prijaznost brž prirojena lastnost Švicarjev. Kako velikanski razloček med Nemci v Inomostu ali celo na pr. v Beljaku in med Švicarji! Kakor bi ležala dva sveta med njimi in pol neba! V prijaznosti so si sorodni pač s Slovenci na Kranjskem in Štajerskem. Žal, da je vir te prijaznosti pri nas neko sveto spoštovanje in občudovanje vsega tujega. Našim ljudem se dozdeva vsak klativitez, ki jih nagovori na njihovi grudi v tujem jeziku, nekaj višjega. In to je napačno, to je veliko naše gorje! Vzgojiti bo treba naše ljudstvo k oveseljujoči in ponosni zavesti. da je na svoji zemlji ono gospod. In tujec je prihajajoč, ki smo sicer prijazni ž njim, ker je gost, a ga ne rabimo za svoje življenje in svojo srečo prav nič in mu pokažemo takoj vrata iz naše hiše, če postaja preobjesten, ohol ali vsiljiv. K samozavesti, k solnčnemu ponosu na čudoviti naš dom, na sveto rodno našo grudo, in pred vsem na prekrasni naš jezik bo treba vzbuditi naše ljudi. To bi naj bila ena najvažnejših in najvzvišenejših nalog naših izobraževalnih, telovadnih in gospodarskih društev. Naj kipi moč iz močne naše zemlje v ljudska srca, potem bodo z močjo branila zemljo, ki jo poznajo, in jo zato spoštujejo in ljubijo črez vse na svetu!

Vsa Švica kaže izredno blagostanje. Seveda ima pri tem velike, morda največje zasluge država, vlada. V vsi deželi zavaruje vse, hiše, posestva in živino, država sama. Zavarovalnina se plačuje z davki. Če se ponesreči kje kako živinče, je treba samo naznaniti; vlada pošlje takoj cenitelje in povrne škodo. Postopa pa gotovo bolj pravično, nego delajo oblasti pri nas, recimo pri odškodninah za poškodbe, ki jih povzročí divjačina. Saj vrnejo kmetu včasih komaj papir in znamke, ki jih je porabil, ko je naznanil škodo, ki mu jo je naredila divjačina grofova ali mestnih gospodov lovcev. O potih in zamudi časa se seveda niti ne govori — gospoda ima časa dovolj. imej ga še kmet!

Davki se plačujejo v Švici od resničnega premoženja. Ako ima torej kdo dolgove, se mu ta svota odšteje od premoženja, davku podvrženega. A kako delajo pri nas, posebno glede osebne dohodarine! Na milost in nemilost je izročén človek dostikrat tem uradam!

Le eno je v Švici nekoliko čudno: Da daje zavetje različnim hudodelnikom. Res, prosta država, država za vse, a tudi prostost ima svoje meje. Občudovaje gledaš te krasne vile sredi najlepših nasadov, a nehote misliš venomer: Bog

ve, kdo je pač sezidal ta tempel, in kdo stanuje v njem, ali pošten človek, ali premeten in brezvesten, a od sreče tem bolj ljubljen, negovan in podpiran slepar, goljuf in tat.

4. Marija v Puščavi (Einsiedeln).

Marija v Puščavi — prvo naše prenočišče!

V izredno lepem, idiličnomirnem gozdnem zatišju leži ta že od davnih časov slavna božja pot, oskrbovana že dolga stoletja od duhovnih sinov sv. Benedikta, izmed katerih jih je slovelo in jih slovi še mnogo po svetniškem svojem življenju in po veliki učenosti.

Pod hribčkom, ki je brstel na njem ravno za časa našega bivanja v najlepšem pomladanskem zelenju krasni bukov gozd, pomešan s temnim smrečjem, se razprostira mestece s kakimi 8000 prebivalci. Ob mestu se dviga širen trg polagoma navzgor ter se vzpne čez široke, polkrožaste stopnice naglo in visoko gor proti veličastni cerkvi, ki stoji kakor kraljica in kakor mati varihinja na hribu, zroča s pročeljem na mesto. da ga blagoslavlja dan na dan čudodelna „črna Mati Božja“, stolujoča v oltarju blizu velikih cerkvenih vrat.

Cerkev stoji na mestu, kjer je sezidala v devetem stoletju Hildegarda, hči kralja Ludovika Nemškega, tedaj opatica ženskega samostana v Curihu, majhno a lično kapelico svetemu puščavniku Majnhardu, sinu grofa Berhtolda Zollernskega in njegove žene, rojene grofice Sülhen. Mali Majnhard, rojen l. 797 v Sulgavu na Švabskem, je prišel že deček petih let v samostansko šolo rajhenavsko ob Kostnici (Konstancu). Pod vodstvom strica Erlebalda so se razvijali od dne do dne lepše veliki darovi dečkovega duha in srca. Ko doseže mladi grofič potrebno starost, se odpove vsi posvetni časti, vsemu premoženju, ki bi ga podedoval od bogatih staršev, vsemu posvetnemu minljivemu veselju in uživanju ter obleče meniški plašč sv. Benedikta.

Več let je poučeval mladi duhovnik mladino v samostanu Bulingen ob curiškem jezeru. A poučevanje in posebno, ker so ga prihajali ljudje, ceneči in spoštuječi v njem velikega učenjaka in svetniško živečega moža, od blizu in od daleč povpraševat za svete — vse to je zadrževalo in motilo svetega redovnika, da se ni mogel posvetiti popolnoma svojemu Bogu, po čemer je hrepenela najbolj goreče bogoljubna duša Majnhardova. Zato zapusti po dolgih molitvah, naj bi ga razsvetlil Bog in bi mu pokazal pravo

pot ter ga vodil k pravemu cilju, s privoljenjem opatovim samostan. Poda se na goro Ecel, kjer živi v revni celici samo premišljevanju in Bogu. Za najpotrebnejši živež mu je skrbela neka vdova iz bližnjega Altendorfa.

A tudi sem so našle k svetemu in prosvitljenemu možu pot duše, hrepenече po tolažbi, potrebne sveta in pomoči v dušnih in telesnih stiskah in nadlogah. Da bi bil zopet sam in tesneje združen v vednih molitvah in v resnem premišljevanju s svojim Bogom, je bežal pred šumom sveta še globlje v divje tisočletne pragozde. Tu je živel sam. Okoli njega je mirno dihal mračni gozd ter mu govoril ob viharjih z mogočnimi in resnimi glasovi, opominjajoč ga njegove malenkosti in slabosti. Skozi vejevje je videlo oko daljno nebo, ki se je dvigala k njemu duša v molitvah, in je hrepenelo srce črez njega do Boga in njegove večne krasote. Divje živali so se glasile po širnem lesu, a možu božjemu niso storile žalega. Dva krokarja sta se ga privadila povsem in sta mu delala dan na dan družbo.

A tudi sem so našli ljudje pot k njemu, ker Majnhard je bil v svojih čednostih res svetilnik, ki ga Bog ni hotel in ni mogel pustiti skritega niti v teh strašnodivjih krajih ne. Prihajali so zopet verniki. Hildegarda mu je postavila v znamenje spoštovanja do njegove svetosti kapelico v temnem gozdu. Ljudstvo mu je prinašalo darov, a pobožni mož, ker sam ni rabil ničesar razen koreninic, ki jih je izkopaval iz zemlje, in razen vode, ki jo je zajemal iz potoka, jih je razdajal revežem.

Kakor je bilo bogastvo in hrepenenje po posvetnem mamonu že vir nešteti nesreč, oče tisočernih zločinov, mati neizmernega gorja na svetu, je bilo tudi tukaj. Dve črni duši sta se polakomnili zakladov, ki sta mislili o njih, da jih ima zakopane v svoji samoti grof-puščavnik. Sveti mož, od Boga poučen, da se mu bliža konec, sprejme prijazno zločinca ter jima da jesti in piti, kolikor in kar pač premore. Sam pa gre molit v kapelico. A zlobneža ga zasledujeta tja in ga pobijeta na tla. Tedaj se vžgeta sami dve sveči v kapelici. Prestrašena zbežita morilca, ne da bi oropala svetišče. A zvesta krokarja zasledujeta z glasnim krikom zlobneža. Neki tesar, ki je poznal krokarja in je videl bežati dva moža pred njima, hiti, od zlih slutenj mučen, k puščavnikovemu domu in najde svetnika mrtvega (l. 861). Žalostno novico naznani ljudem, ki se odpravijo za morilcema. Krokarja sta letala kričaje nad krčmo, ka-

mor sta se zatekla lopova, ter sta pokazala tako zasledovalcem sled. Morilca sta umrla pod rabljevo roko.

Na kraju, kjer je umrl sv. grof, in kjer je stala do tedaj le navadna kapelica, sta dala sezidati 60 let pozneje Gregor iz Anglije in Eberhard brabantki veličastno cerkev. V nji so častili ono črno sliko Matere Božje, katero je podarila za kapelico Majnhardu že Hildegarda.

Zanimivo je, da to velikansko svetišče, eno najslavnejših na svetu, ni posvečeno od škofa. Dne 14. septembra l. 948 je hotel posvetiti cerkev škof kostniški sv. Konrad. O polnoči gre z menihi v hišo božjo molit. Ob tem začuje angelsko petje in vidi, kako Kristus sam posvečuje cerkev. Ko jo hoče navzlic temu posvetiti drugi dan, začuje glas z neba: „Ne posvečuj tega, kar je posvetil že sam Gospod!“ Ta čudež je potrdil v posebnem pismu papež Leon VIII., sicer protipapež Janeza XII. in svetoživečega Benedikta V., Gramatika († 965 v prognanstvu v Hamburgu). Še danes se praznuje 14. sept., dan „angelskega posvečenja“, z velikimi slovesnostmi. Tedaj priromajo neštete množice v Puščavo. Kako mogočen in slaven je bil ta kraj ob svojem času, priča dejstvo, da je podelil l. 1274 Rudolf Habsburški tedanjemu opatu knežjo čast.

Ako stoji romar pred svetiščem puščavniškim ob tihi večerni uri, ko zveni le iz mesta šum voz, ko odmevajo po trdem tlaku na trgu le stopinje pobožnih romarjev, idočih v cerkev ali iz cerkve, si težko misli, da je tudi ta idilični, od sveta oddaljeni, od njegovega šuma, od njegovih strasti ločeni kraj videl kdaj težke in burne dneve. In vendar so pljuskali tekom stoletij valovi razburkanega življenja tam zunaj v velikem svetu tudi v to tiho zatišje. Tudi temu posvečenemu mestu je zadala težka roka zgodovine marsikako globoko rano, ter je zapisala marsikako bridkost v v kroniko (zgodovinsko knjigo) samostansko. Ob dobi reformacije ali verske prekucije v 16. stoletju se je zdelo, da izpodkoplje novi prekucijski duh, ki je razburjal narode in je budil do tedaj neznane strasti v mirni ljudski duši, temelj tudi ti veličastni zgradbi in da poruši v prah stoletno slavo. L. 1516 je postal namreč župnik v Puščavi Urh Cvingli (roj. 1484 v Valdhausu), strastem služeč in verskim zmotam vdan duhovnik. Na praznik „angelskega posvečenja“ l. 1517, ko so priromale od vseh strani velike množice vernega naroda, je govoril reformator s tolikim ognjem in s toliko strastjo o novi veri, da mu je ljudstvo glasno pritrjevalo

in se je priznavalo trumoma za njegove nauke. Posledica je bila, da so menihi puščavski, ker niso bili več varni pred krivoverci, zapuščali drug za drugim posvečeni svoj dom. Utihnile so za nekaj časa psalmodije v veličastni hiši božji; v tihih celicah ni sedel več učenjak-redovnik ob starih rokopisih. A le oblaček je bil to na nebu! Šel je mimo — očetje benediktinci so se vrnili v mirne svoje celice.

Tudi kalni valovi francoske revolucije so dosegli ta tihi kraj v gorskem zatišju. L. 1798 so oplenili po plenu in krvi hlepeči francoski prekucuhi in roparji cerkveno zakladnico, polno prelepih dragocenih darov iz vseh časov, iz vseh delov sveta. Le najdragocenejšega niso odnesli: Čudodelne podobe milostne Matere Božje ne! To so prenesli menihi skrivaj na Tirolsko, kjer so jo hranili do l. 1803. Na njeno mesto v cerkvi so podtaknili slično. Te so se Francozi, misleči, da je prava „črna Mati“ Majnhardova, polastili in so jo odnesli s seboj v Pariz.

Cerkev je veličastna, a hladna, kakor bi prišel človek v našo cerkev na Zili, ki je menda najmrzlejša na svetu. Vsaj meni se je zdelo tako, ko sem stopil v njo prvikrat, precej razgret. Kapelica čudodelne Matere Božje stoji v bližini velikih vrat. Vsa je preoblečena z marmornatimi ploščami. V sebi hrani mnogo dragocenih darov. Ob cerkvi je velik samostan z latinskimi šolami, ki so zaradi izvrstnih učnih moči in zaradi odličnih uspehov najslavitejše v Švici.

Zanimivo je poslušati, ko pojejo redovniki brevir. Krasno, veličastno petje! Zvečer me je zanimala, ker sem se mudil v cerkvi še po prvi naši poklonitvi Materi puščavski, majniška pobožnost. Udeležuje se je tudi vsa šolska mladina z učitelji. In kako molijo ti ljudje! To ni naše običajno mrmranje. Vsaka beseda kakor izklesana! Žal, da naše ljudstvo, ki je vendar resnično pobožno, moli s tako zaspanim glasom. Res, pobožnost ni v kričanju. A čemu bi se naj ne kazalo jasno in glasno tudi zunaj, kar je v srcu. Torej: Glasno in razločno moliti!

Zelo me je zanimalo drugo jutro ob 4. uri zvonenje — jutrnica. Oglasil se je najpoprej največji zvon, potem ostali drugi za drugim v enakih presledkih. Kaki glasovi so to, kaka čudovita harmonija (ubranost glasov)! Divna pesem! Takšnega zvonjenja nisem slišal brž še nikjer, niti na Gorenjskem ali Štajerskem, ki sta domovini mojstrov v pritrkavanju.

Ljudstvo v Puščavi je zelo prijazno. Na ulici so nas pozdravljali ne le otroci, ampak tudi odrasli: „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ Pač sad odgoje pri oo. benediktincih.

5. Paray-le-Monial.

Omenjam kar tukaj še dve drugi božji poti, ki smo jih obiskali sicer na poti domov, namreč Paray-le-Monial, oni posvečeni kos francoske zemlje, kjer se je prikazovalo pred malone poltretjim stoletjem preprosti redovnici presveto Srce Jezusovo, in slavno Marijino božjo pot Fourvière (Furviér) v Lionu.

Železnica v Paray-le-Monial vodi mimo v srednjem veku tako slavnega benediktinskega samostana Cluny (Klūni). Ustanovil je to ob svojem času najslavnejše svetišče Viljem Akvitanski, s priimkom „pobožni“ l. 909. Možje, polni duha božjega, velikani učenosti in svetosti, so živeli za tem samostanskim zidovjem in so izšli iz tihih celic klūniških. Naj omenim le Hildebranda, sina preprostega tesarja v Sonani na Toskanskem, ki je napolnil kot papež Gregor VII. (od 1073 — 1085) s svojim duhom, duhu Elijevemu sličnim, z močjo, s katero se je boril za prostost in svetost cerkve, s svojo učenostjo in svetostjo svet z začudenjem in občudovanjem. „Gregor je združeval v sebi pogum neustrašenega junaka, razumnost starorimskega senatorja (starca-svetovalca) gorečnost svetopisemskega preroka. Bil je najmočnejši in najmodrejši državnik srednjega veka“ — piše o njem celo učen protestant. Res mož, pred čigar besedo je trepetal svet, kralji in cesarji v vsi svoji moči, mož, pod čigar korakom se je tresla zemlja, čigar sledovi so vtisnjeni še sedaj vsepovsodi globoko v življenje cerkve in ostanejo načrtani in vidni v nji morda za vedno!

Pač je umiral Gregor v prognanstvu v Salermu. A umiral je z besedami, polnimi sladke tolažbe in velikega upanja v milo sodbo v posmrtnem življenju, z besedami, v katerih je izrazil prekrasno vse stremljenje in hrepenenje velikega, dela, truda, bojov in bridkosti polnega življenja, z besedami: „Ljubil sem pravico in sovražil hudobijo in krivico, zato umiram v prognanstvu.“ V prognanstvu je izdihnil veliko dušo, a cerkev ga je postavila v plačilo njegove gorečnosti za svetost cerkve božje, v plačilo za vse trpljenje v službi Gospodovi — na oltarje!

Danes je slavni Klūni opustošen in razdejan, razvalina — žalostna slika prežalostnih verskih razmer francoskih.

A čudno, ravno francosko zemljo, kjer se je žalil Bog razna stoletja od početkov krščanstva sem in se žali še danes kakor menda nikjer drugje ne, si je izvolila previdnost božja za pozorišče posebnih milosti in čudežev. Eden teh krajev, od Boga posebno izvoljenih in blagoslovljenih, je Paray-le-Monial, prav prijazno, a sicer povsem navadno mestece v široki ravani.

Ko smo šli v mesto, v neredu seveda, eden po ti, drugi po drugih ulicah, ker to je že starodavna lepa slovenska navada, sem si ogledal mimogrede lepo baziliko, ki jo je postavil opat Hugo klüniški (za časa Hildebranda-Gregorja VII.). Bila je kakor izumrla, kakor kapelica iz pravljice, ki sanja le čas v nji, ki dremlje v nji beli dan in spi črna noč. Mislil sem, da bi mogel maševeti tukaj, oltarjev vsaj je dolga vrsta, dasi sicer notranjščina ni posebno bogata. Preiskal sem vse kote, ali bi našel kje zakristijo in mežnarja. Nazadnje sem zašel na samostansko dvorišče. Ob njem je pometala mlada redovnica s širokim belim pajčolanom hodnik. A komaj me je zagledala, je zbežala. Menda sem se ji zdel nevaren gost. Bolj ciganu sem bil pač podoben nego mirnemu ponižnemu slovenskemu romarju, ki ne želi in ne štori nikomur žalega in je iz srca vesel, če se pusti le njega pri miru. Ker treba je pomisliti, da smo se vozili nad 24 ur skoro neprestano z največjo brzino. Umival sem se sicer v tem času enkrat, tisto jutro navsezgodaj, a z vodo tako umazano, da bi se ji izognil v navadnih razmerah pet korakov. A na poti, ko je kričala vsaka pikica na obrazu in na rokah po vodi, sem bil vesel, ko sem iztaknil na neki postaji v veliki barvani kadi tik postaje to mlakužo. Stala je tam pač že tedne pod prijaznim nebom božjim, in perinje in iskre vseh lokomotiv so padale v njo in so ugašale v nji.

Torej ni čudo, če se je tako ustrašila pobožna redovnica.

A zapustil sem tudi jaz prav naglo dvorišče, ker se mi je zdelo, da sem zablodil protipostavno vanj.

V cerkvi me je zanimalo, da imajo na oltarju že župnika Vianneya, ki je deloval v Arsu, torej v bližini Paray-le-Moniala, in je umrl 4. avgusta 1859, po delu polnem življenju in po svoji plamteči ljubezni do Boga in do bližnjega dozorel za nebesa.

Cerkvica, ali pravzaprav kapelica vizitandk, v kateri je delil Gospod ponižni svoji dekli Marjeti Mariji Alakok izredne milosti, je od zunaj prav preprosta in vsakdanja.

Stoji malo vstran od ulice. Po treh kamenitih stopnicah se pride do visoke železne ograje, za katero je z zelenjem in cvetjem okrašen prostor, ki loči cerkvico od ulice. A začudi se romar, ko vstopi v svetišče: Objame ga tajinstven polmrak, ki pa ga čarobno razsvetljuje 70 zlatih in srebrnih svetilnic. Ob tej mistični svetlobi zre oko strme prekrasno in izredno dragoceno opravo cerkvice. In ta mrak sam, razsvetljen od teh mnogih rdečih lučic, vpliva mogočno in svečano na srce in na duha. Nehote čuti človek, da je vstopil v posebno posvečen kraj. Tudi pri sveti maši, ki sem jo bral po precej dolgem čakanju na stranskem oltarju sv. Frančiška Salezija, blagega ustanovitelja reda vizitandk, mi je bilo nekako čudno pri srcu. Motilo me je le eno: Neznosno soparno je bilo v kapelici. In po več nego štiriindvajseturni vožnji čuti pač vsak nekoliko izmučenosti, posebno ker nismo spali po noči. Sicer bi se še dremalo, a ko nekateri ljudje ne morejo molčati niti od polnoči do štirih zjutraj! Da bodo morali v vicah govoriti eno leto neprenehoma, bo pač najmanjša kazen, ki jo morajo pričakovati. Prijetno sicer to ne bo, a skoro bi privoščil temu ali onemu sopotniku to kazen.

Nekaj kratkega o prvi apostolski in mučeniški širiteljci pobožnosti k presvetemu Srcu Jezusovemu in o prikazovanjih v ti mistično mračni kapelici!

Marjeta Marija Alakok je bila rojena od bogatih in bogaboječih staršev 22. julija 1647 v Lanthecurtu (Lantekurt) v škofiji autunski (otönski). Že štiriletna deklica je molila baje večkrat: „Moj Bog, posvečujem ti svojo čistost, obljubujem ti vedno devištvo“. Največje veselje ji je bilo že v nežnih otroških letih, če je mogla klečati pred tabernakljem ali pred oltarjem Matere Božje, kateri v čast se je postila že tedaj vsako soboto. Osem let stari ji je vzela smrt očeta. Mati, ki je imela mnogo skrbi in dela s posestvom, jo je dala v odgojo k sestram sv. Klare v Charolles (Šaroje). Ob goreči pobožnosti redovnic se je vnemalo njeno srce v še večji ljubezni božji. Mnogokatero uro je premolila v skrivni samoti. Z angelsko ljubeznijo in ljubeznivostjo je poučevala manj nadarjene ali od staršev zanemarjene součenke, posebno v verskih resnicah. A težka bolezen jo je prisilila, da se je vrnila domov k materi. Vsa zdravniška pomoč je bila brez moči proti moči bolezni. Tedaj obljubi mlada deklica, da vstopi v red sester Marijinega obiskovanja, ako ozdravi. In glej, ozdravela je!

Mati, bratje in sorodniki so silili po stari, dostikrat zelo neumestni navadi, lepo osemnajstletno deklico k možitvi. Imenitni snubci so se poganjali za njeno roko. A Marjeta je izvolila boljšega, bogatejšega in bolj ljubečega ženina nego bi ji ga mogel nuditi ves svet. A dolg in težak je bil boj — pet let! A po petih letih je premagala Marjeta odpor svojih domačih. Vstopila je v samostan v Parayu (Pareju) 23letna devica 25. majnika l. 1671. Leta 1672 je bila po mnogih težkih preskušnjah preoblečena in je postala vsem sestram vzor ponižnosti, pokorščine, potrpežljivosti, pobožnosti. 16. junija l. 1675, ko je klečala za ograjenim oknom, ki nudi iz samostana pogled v cerkev, vsa vtopljena v molitev in pogreznjena v premišljevanje neskončne ljubezni božjega Zveličarja, ki se je zapustil svojim vernim v tem zakramentu ljubezni za vse veke, je videla nenadoma stopiti Sina Božjega iz tabernaklja. Prevzeta od svetega začudenja je strmela mlada redovnica v prikazen, posebno v Srce Gospodovo, ki se ji je pokazalo vse goreče, bolj svetlo nego je solnce nebeško ob lepem poldnevu, prozorno kakor najčistejši kristal, ovito in ovenčano s trnjevo krono, iz njega pa je kipel križ, ljubezni in trpljenja posvečeno znamenje.

In glej, Gospod je nagovoril trepetajočo devico z glasom, polnim neskončne ljubezni, a ob enem žalostnim, ker se zametuje od premnogih ljubezen njegovega plamtečega Srca: „Glej to Srce, ki je ljudi tako ljubilo!“ Potožil je zvesti svoji služabnici, kako boli in ranja to Srce mlačnost in nehvaležnost ljudstva, posebno še onih, ki bi naj bili s svojo ljubeznijo najbližji temu Srcu, ker so prejeli in prejemale največ dobrot in milosti od njega. In ljubezen bi vendar naj vžigala protiljubezen! A ta srca so trda in mrzla in mu vračajo le z nehvaležnostjo!

In naročil je ponižni svoji služabnici, naj razširja pobožnost k njegovemu Srcu med ljudmi, da se zadosti ž njo vsaj nekoliko za premnoga žaljenja, ki prizadevajo temu Srcu vedno in vedno zopet nove rane. Obljubil ji je, da bo češčenje njegovega Srca vsem častilcem bogat in neusahljiv vir milosti in najslajše tolažbe.

Pač je zadrhtela v tesnem strahu pred to veliko nalogo duša svete redovnice. A ponižna dekla Gospodova je sprejela brez mnovega ugovarjanja težko, a sladko breme. In Gospod sam je dal, da je našla v jezuitu očetu Colombierju (Kolombiér) požrtvovalnega in junaškega sobojevnika.

Kakor navadno proti vsaki dobri stvari, se je dvignil divji vihar tudi proti Marjeti, ko se je lotila resno dela, da izvrši dano ji častno, a težko nalogo. Kakor se vsujejo v zimskem severju snežinke v nešteti množicah na tiho dremajočo ponižno vaško kočico, tako so se vsula od vseh strani, od samostanskih soster, od sveta, od svetne in cerkvene gosposke; na revno nuno najrazličnejša, nevolje, jeze in sovraštva polna očitanja, obrekovanja in psovke, češ, da hoče vpeljati, ona, neznana in neznatna redovnica, praznoversko in krivoversko pobožnost, neznano v sveti cerkvi šestnajstih stoletij! A zavedajoča se, da je orodje višje moči, je stala sveta devica junaško v tem viharju in je zajemala vedno nanovo novih moči in prepotrebne tolažbe iz bogatih in neizcrpnih zakladov ljubečega in trpečega Srca Jezusovega.

In glej čudo! Podpirana od vsemogočne roke božje je izvojevala revna, neučena, do tedaj vsemu svetu neznana redovnica sijajno zmago nad vsem nasprotovanjem sveta! V petek po osmini sv. Rešnjega Telesa l. 1686 so opravljale redovnice v Paray-le-Monialu prvič pobožnost k presvetemu Srcu Jezusovemu pred sliko presv. Srca, ki jo je podarila Marjeti samostanska prednica Greffiér!

Nad 200 let je odšumelo od tedaj v brezbrežni ocean večnosti. In glej, ves krščanski svet je danes posvečen po velikem papežu Leonu XIII., pesniku in filozofu, presvetemu Srcu Jezusovemu. V vseh krščanskih cerkvah se opravlja dandanes slovesno in svečano pobožnost, ki ji je bil vir in začetek v Paray-le-Monialu. Kakor veličastna, mogočna reka se je razlila ta lepa in srce dvigajoča pobožnost širom sveta, v mesta in vasi, med učene in preproste, med bogate in revne. In ni je pač skoro več cerkve, ne kapelice in ne hiše, ki bi jih ne krasila slika ali kip presvetega Srca, blagoslavljaljočega župnije, vasi, hiše in družine s svojo ljubeznijo in z obilnimi milostmi svoje neusahljive darežljivosti.

Marjeta Marija, umrla 17. oktobra 1690, spava zdaj tiho in mirno od vsega boja, truda in trpljenja v samostanski kapelici. Dragocena, z zlatom in z biseri okrašena rakev na visokem a istotako dragocenem podstavku na epistelski (levi) strani velikega oltarja hrani svete njene ostanke. Kostni njene so vdelane v voščeno truplo, ki je oblečeno v črno redovno obleko. Voščeno lice je napravljeno popolnoma po sliki svetnice. Polodprte oči ji strme na Srce Jezusovo, ki ga drži v desnici; levica oklepa lilijo, znamenje

in bogato plačilo njenega devištva. Nebeški mir in čudovita lepota sta razlita čez blede mlado lice. Glavo ji venča dragocena krona iz biserov in diamantov, med in nad katerimi se odpirajo popki zlatih in srebrnih lilij in marjetic. Štirje angeli, častna straža in zvesti čuvaji izvoljene neveste Kralja angelov, nosijo sledeče napise: „Diffusa est gratia in labiis tuis — Sladkost je razlita čez tvoja usta.“ — „Defuncta adhuc loquitur — Še mrtva govori.“ — „Custodit Dominus ossa eius — Gospod čuva njene kosti.“ — „Multum orat pro populo — Mnogo moli za ljudstvo.“ — Polovico stroškov dragocene rakve so pokrili belgijski katoliki, ki so oskrbeli tudi krasni podstavek in baldahin (nebo) ter so prinesli te darove s procesijo 14. septembra 1865.

Tako počiva tukaj nekdam revna, zasramovana, obrekovana in mučena redovnica v bogatejši in bolj češčeni rakvi nego mogočne kraljice. Tukaj sprejema pobožne poklone in vdano počeščenje deklica, ki jo je vabil nekdam svet s svojim veseljem in s svojimi sladkostmi, a bi ji dal morda le prevare in bridkosti. In umirala bi v njem morda z omažeževanim srcem, v obupu morda, in ime njeno bi bilo pozabljeno že stoletja in v vekomaj. A glej, zdaj je zapisano v srca milijonov; s svetim spoštovanjem in z gorečimi molitvami za priprošnjo in pomoč ga izgovarjajo neštete množice in ga bodo izgovarjale, dokler bo vladalo svetu središče in kralj vseh src, Srce Jezusovo.

Tudi mi smo šli okoli posmrtna njene postelje. S svečanimi in pobožnimi čustvi smo se dotikali dragocene rakve ter smo se priporočali v ponižnosti in z zaupanjem molitvam blažene in tako obilno blagoslovljene deklice Gospodove.

Ko sem stal v polmračni kapelici v Paray-le-Monialu, in danes zopet, ko pišem to, se ne morem obraniti misli: Kako močne, kako velike, kako junaške žene je rodila in vzgajala sv. cerkev v prejšnjih stoletjih! Danes razglašajo naši ljudje junaka in mučenika že vsakega slabega ljudskega govornika, ako ga vržejo razburjene množice zaradi izzivajočega nastopa in surovih besed iz zborovalnice. Junak, mučenik! In če je govoril slučajno pod katoliško zastavo, in najsi je srce vse prej nego katoliško, saj na srce ne gleda pri nas nihče več, poslušajo se le besede, ki so cene, a glasne, kričave morajo biti — torej če je govoril slučajno pod katoliško zastavo, ga povzdignejo časniki, zvodniki javnega mnenja, še do časti mučenika za sveto versko stvar! Mesece se preliva nedolžno črnilo zaradi njega!

Kako majhen zarod smo mi! V kako velikem občudovanju mi strmi oko iz teh malenkostnih časov v Marjeto Marijo Alakok, v sv. Rozo Viterbsko (umrla l. 1252 šele v osemnajstem letu), v sv. Terezijo iz Avile, junaško mučenico za ostrost samostanskega življenja in globokočutno pesnico (umrla 15. oktobra 1582 v samostanu Alba de Tornes na Španskem), v sv. Katarino Siensko, zaščitnico mest, svetovalko papežev, rešiteljico deželâ in cerkve, ki je dovršila v 33 letih svojega življenja več (umrla 29. aprila 1380), nego bi moglo izvršiti v modernih časih več zarodov. Ker te so poznale in umevale ljubezen, danes umevajo ljudje le prepir in sovraštvo. A vendar je pisano, da je ljubezen dopolnjenje vsega, in da ostane v življenju, v delavnem, zelenečem, cvetočem in sad rodečem, le, kdor ostane v ljubezni. Te so poznale odpoved in požrtvovalnost do uničenja samih sebe ter so iskale le kraljestvo božje zase in za druge. A danes, glej, išče vse svoj lastni „jaz“, lastno čast. A kako je pisano? „Ne nam, o Gospod, ne nam, le tebi vsa čast!“

Ljubezen in darovanje samih sebe sta povzdignila te nežne device do nebotične višine!

Neprimerno večji bi bili tudi mi, 'ko bi umevali ti kratki in mali besedici . . .

6. Lyon-Fourvière (Lijon-Furviér).

Lyon, polmilijonsko mesto, drugo v Franciji! A ko smo se pripeljali 20. maja proti večeru v velikanski kolodvor lyonski, ki je krit črez in črez, kakor vsi večji kolodvori francoski, se resnično nisem veselil, da vidim in si ogledam polmilijonsko mesto, ampak veselil sem se in hrepenel sem, da pridem vendar enkrat v sobo in se morem pošteno umiti. Kakšna nepopisna dobrotâ da je voda, čuti človek pač najbolj po dolgotrajnih vožnjah v skoro razbeljenih kupejih, soparnih, da se popotniki dušijo, a brž ko odprejo okna, se vali dim z vseh strani v kupej, in padajo saje skozi okno, kakor bi stal človek pod dimnikom, ki ga obdeluje pravkar priden dimnikar.

Izstopili smo, vsaj prve skupine, v hotelu „Univers“ nasproti kolodvoru. Takoj ob njem je zelo obširen trg, sredi katerega stoji velikanski spomenik „Republika“. Ogledal sem si ga drugi dan. Res, krasen! A Francozi bi storili mnogo pametneje, če bi porabili stotisoče, ki so jih dali za to mrtvo kamenje, za bolnišnico, sirotišnico ali šolo. Ker

kakšen pomen naj ima spomenik republiki! Da bi se mo-
dreje in pravičnejše vladalo nego se danes na Francoskem,
to bi bil najlepši in najčastnejši spomenik ljudovlade!

Naša prva pot je bila drugo jutro čez mogočno Saono
do stolne cerkve sv. Janeza Krstnika. V ti je shranjeno v
eni stranskih kapelic v dragoceni posodi pod debelim, iz-
bočenim steklom nestrohnjeno srce sv. Vincenca Pavlanskega;
rojen l. 1576 od revnih kmetских staršev na južnem Fran-
coskem, je umrl 27. septembra 1660. Ves Pariz je spremljal
truplo izrednega moža k zadnjemu, po dolgem, neprestanega
dela polnem življenju v cerkev sv. Lazarja. In sveti mož,
ki ni hrepenel nikoli po slavi, ki ni iskal nikoli sebe, ki
se je dal sam vkleniti v sramotne okove in verige, da je
oprostil s tem obupanega jetnika-hudodelnika, je bil vreden
te časti! Saj je ustanovil Vincenc red lazaristov, ki delu-
jejo dandanes kot misijonarji z občudovanja vredno goreč-
nostjo in s čudovito blagoslovljenimi uspehi po vsem svetu,
tudi vsepovsod po naši slovenski domovini. Vincenc je oče
„Usmiljenih sester“, angelov v človeški podobi, darujočih se
z nebeško ljubeznijo za bližnje, pomoči najbolj potrebne, za
bolnike; onih redovnic, ki jim je zapisal v prekrasnem ume-
vanju tako vzvišene in važne, a obenem neizrecno težavne
njihove naloge: „Samostani naj vam bodo ceste in ulice
mest in bolnišnice trpečih in bolnih; klavzura (zapornica)
vam bodi strah božji; omrežje in okrižje pokorščina; paj-
čolan spodobno, čednostno vedenje.“ Tako je dal za dom
ljubljenim svojim hčerkam ves svet, vsak kraj, slednjo hišo,
kjerkoli kdo trpi, kjer leži kdo bolan. Vincenc je ustanovil
hišo za najdence v Parizu, ki jo vodijo in vzdržujejo ple-
menite gospe, in kjer še dandanes preživljajo in vzgajajo
nad deset tisoč najdenčkov. Vincenc je postavil hišo svete
Magdalene za padle ženske, ki se jim studi blato, v katero
so zabredle v veliko svoje gorje in se žele dvigniti iz njega.
Vrata hiše sv. Magdalenske so jim bila odprta vedno, po
dnevu in po noči. Vsako so sprejeli z ljubeznijo, kakor je
sprejel z ljubeznijo Kristus Gospod Magdaleno spokornico.
Vincenc je sezidal ogromno bolnišnico v Parizu, velik zavod
za blazne, več hiš za duhovne vaje; ustanovil je društvo
„Devic sv. križa“, ki naj vzgaja žensko mladino za verno
in delavno življenje, in društvo „Hčera previdnosti božje“
za dekleta in žene, ki so v nevarnosti, da zabredejo na
kriva pota in tako v telesno propast in v dušno pogubljenje.
Burgundu je oskrbel družbo za razširjanje sv. vere. Obenem

je bil spovednik najvišjih krogov pariških, svetovalec kralja in škofov, državni svetovalec v verskih rečeh, vodja duhovnih vaj in misijonov, goreč, neutrudljiv bojevnik zoper verske blodnje kalvinske. Dopisoval si je z vsemi velikimi možmi svojega časa. Da bi omilil razdejanje in rane vojsk in grozoto lakote, je razdelil v 20 letih nad 14 milijonov denarja v srebru, za tiste čase velikanska svota!

Resnično, ogromno delo za vedno bolehnega moža! Vsem je postal vse! A glej, ob vsem tem ni zabil enega, lastne duše, lastnega posvečevanja, lastnega zveličanja!

Res, mož, vreden, da gori pred njegovim tako se žrtvojočim, tako goreče ljubečim srcem neprestano zlata svetiljka. In verniki klečijo menda ves dan v kapelici; vsaj one trikrat, ko sem bil jaz v cerkvi, je molilo več pobožnih duš pred svetnikovim srcem.

Od dobe dolgih stoletij očrnela zunanost dela krasno gotiško stolnico zelo častitljivo. A tudi zgodovinski je zanimiva ta cerkev. V nji sta se vršila dva občna cerkvena zbora, in sicer trinajsti občni zbor leta 1245 in štirinajsti l. 1274. Zadnjega je sklical Gregor X. (1271—1276), da bi dobil z njegovo pomočjo sredstva za novo križarsko vojsko in da bi poskusil na njem združiti razkolne Grke z Rimom. Znamenit je ta cerkveni zbor, ker je umrl na njem predsednik zbora, veliki cerkveni učenik sveti Bonaventura (15. julija 1274). Papež sam mu je podelil sv. poslednje olje. Na poti k temu občnemu zboru pa je izdihnil sveto svojo dušo največji cerkveni učenik, sv. Tomaž Akvinski, v samostanu Fossanuova dne 7. marca 1274.

Trinajsti občni zbor je sklical pregnani papež Inocenc IV. (poprjéj grof Sinibald Lavagna iz mogočne genovške rodovine Fieskov), ki je vladal sv. cerkev od l. 1242—1254 in je slevel kot najboljši poznavalec cerkvenega prava, ter je bil v svojih delih, v svojem trpljenju in v svojih bojih zelo sličen velikanu na papeškem prestolu, vladarju sveta, Inocencu III. (poprjéj grof Lotar Segni, papež postal s 37 leti, vladal od l. 1198—1216, njegovo vladanje je najsjajnejše v cerkveni zgodovini). Papež, ki je moral, da bi rešil lastno prostost in svedobo cerkve, pred vojaki rimsko-nemškega cesarja Friderika II. iz hiše Hohenstaufov bežati iz Rima v Genovo in iz Genove v Lyon, je pred tem zborom izpovedal jasno in glasno svoje pritožbe zoper cesarja. In res je spoznal zbor cesarja navzlic zagovorom cesarjevega pečetnika Tadeja, ki je zagovarjal zaman z veliko vnemo

slabo stvar, krivim, in sicer krive prisege, ker je stiskal in preganjal še vedno cerkev navzlic slovesnim prisegam, sakrilegija ali bogoskrunstva, ker je napadel z oboroženo močjo ladje, na katerih so bili cerkveni poslanci, felonije, ker je prelamljal obljube in prisege glede fevdov, in da je sumljiv razkolništva, ter ga je izobčil iz cerkve.

To je bil strašen, naravnost smrtonosen udarec za moč ponosnega in silovitega Hohenstaufa. Pač se je ponašal Friderik: „Še imam svoje krone, in noben papež in nikak cerkven zbor mi jih ne zbije z glave.“ Pač je skušal še enkrat z vsemi močmi in z besno jezo zadati cerkvi čim hujše, če mogoče smrtne rane. A spoznal je, kakor pravi zgodovinar Leo, „da so nasproti cerkvi tudi najhujši trinogi le slabotni otroci“. Ko so papež in stoštirideset škofov slovesno, z gorečimi svečami v rokah, prokleli neznačajnega cesarja ter so vrgli sveče ob tla, da so ugasnile, je začela ugašati in bledeti tudi zvezda nekdanj vsemogočnih Hohenstaufov ter je zapadla naglo. Zadnjemu iz te hiše, Konradinu, vnuku Friderikovemu, so že leta 1268 na povelje kralja Karola Anžuskega na velikem trgu v Neapolju javno odsekali glavo. Tako žalostno je končala ona mogočna hiša, ki se je zaletavala sto let v cerkev Kristusovo, v njene pravice in v njene poglavarje!

Ob stolnici je palača kardinalova. A kakor je vzela brezvestna francoska vlada cerkev v svojo posest in jo je deloma že oropala dragocenosti, le proti plačilu jo še pušča kanonikom v porabo, tako je odvzela tudi kardinalu palačo. Kardinal Peter Hektor Coullié (Kuijé), star, sivolas starček, rojen 19. marca 1829 v Parizu, se je preselil k tolažnici žalostnih in zaščitnici revnih, k Materi Božji na hribu furvijskem.

Tudi mi smo se peljali z vzpenjačo na hrib, ker smo maševali zgoraj. Čudil sem se nekoliko, in ugajalo mi je, ker niso zahtevali nikjer na Francoskem, ne v Lurdu in ne tukaj, od nas „Celebreta“ (škofovo potrdilo, da je dotični res duhovnik in sme brati sv. mašo). Seveda smo ga imeli vsi. Zameril se mi je nekdanj v tem oziru Zader v Dalmaciji. Pripeljal sem se s parnikom nekako ob pol dveh po noči tja; na nesrečo je bila ravno noč od nedelje do ponedeljka, in so vročekrvni Italijani vso noč vpili, peli in žvižgali po ulicah. Ves utrujen vstanem zjutraj, da mašujem, si ogledam malo mesto ter se odpeljem takoj s prihodnjim parnikom v mirnejše kraje. Podam se v najbližjo cerkev,

sv. Antonu je posvečena. Grem v sakristijo in prosim, če bi smel maševati. „Ne boste!“ mi pravi smehljaje mlad hrvaški duhovnik. „Čemu ne?“ se začudim. „Imam celebret, še povsem nov, evo!“ „Nič ne pomaga! Morate v nadškofijo, da dobite tam dovoljenje, šele potem smete.“ „Saj niti ne vem, kje je nadškofijska palača. In zdaj ob šestih!“ „Žal mi je, a ne morem drugače!“ „Saj pa me vendar ne smatrate za sleparja in klativiteza?“ „Ne, nikakor. A zapovedano je tako, in ukaz je ukaz. Počakajte malo, gospod doktor X. vas spremi v nadškofijo.“ Res sem moral precej dolgo čakati. Medtem sva se pomenkovala z gospodom o koroških razmerah. Prepričati se je pač moral iz pogovora, da se vendar ne izdajem za drugega nego sem. Tudi zunanosti nimam, upam, preveč klativiteške. A ni pomagalo! Res sva šla navsezadnje z gospodom doktorjem na ordinarijat. „Le če najdeva tako zgodaj koga v pisarni!“ je skrbelo ljubeznivega gospoda spremljevalca. Na srečo sva srečala na ulici gospoda generalnega vikarja. Gospod doktor, sicer vrl Hrvat, mu je razodel v italijanščini mojo željo. Malo me je postrani pogledal gospod vikar, dvakrat je pljunil na prašno ulico, je zamahnil malomarno z roko — in poklonila sva se in sva šla, in sem smel maševati. Mislim pa sem si: „Ali sem sedaj drugi, boljši? Če bi bil slepar, bi bil zdaj ravno takšen kakor poprej! In koliko časa sem izgubil!“

Dobro, red mora biti v vsem! In da ga ima cerkev, dvakrat dobro. A nasprotnik sem malenkostim, posebno pri domačih ljudeh. Saj Zader in Slovensko vendar nista v dveh različnih delih sveta! In pravijo, da smo Slovenci in Hrvati bratje!

Ugajal mi je v Furvierju tudi red v zakristiji. Vsak duhovnik dobi številko, ko pride. Tako sme pristopiti k oltarju šele, ko pokliče cerkovnik dotično številko. Le če ima lastnega strežnika, sme pristopiti že prej, če je kak oltar ravno prost. Prav tako! Se vsaj nekateri, posebno Nemci, ki so kakor povsod tudi na božjih potih najbolj oholi in neotesani, ne morejo kar meni nič tebi nič riniti v ospredje.

Cerkev furvierska je ena najlepših, kar sem jih kdaj videl, in se lahko meri z nekaterimi rimskimi cerkvami. Mislim namreč novo cerkev. Ker dve stojita na hribu furvierskem druga ob drugi.

Lep kos zgodovine je vpisan že v ocrnele zidove stare cerkve. Njen začetek sega namreč že v 9. stoletje. L. 840

so sezidali verniki na razvalinah starega Foruma Trajanovega (iz Forum vetus, Stari forum ali Stari trg, je nastalo ime Furviér) kapelico v čast „Naši ljubi Gospe dobrega sveta“. Ker je poveličeval Bog to svetišče nebeške Matere z mnogimi velikimi čudeži, je ustanovil Filip Savojski ob kapelici kapitelj ali zbor duhovnikov, ki bi naj oskrboval službo božjo. L. 1186 so prizidali kapelici še ostali del sedanje stare cerkve. A do prave veljave in slave se je povzdignilo to Marijino svetišče šele v 17. stoletju. Skoro skozi sto let je divjala v Lyonu kuga ter je morila neusmiljeno stare in mlade, bogate in revne. V največji sili se je zateklo prebivalstvo lyonsko, posebno bogate trgovske hiše, v varstvo Marijino. Priredili so leta 1613 slovesno romanje na Furviér in so ustanovili tam večno sv. mašo, ki se naj bere vsako leto na praznik Rojstva Marijinega. In glej čudo, na priprošnjo Marijino je odtegnil Bog grozno šibo, ki jo je vihtel nad mestom dolgo stoletje: Kuga je ponehala. In še do danes je varovala Marija mesto nalezljivih bolezní.

Od tedaj pa prihajajo sem k Mariji, ki je pribežališče grešnikov, zdravje bolnikov in tolažnica žalostnih, neprestano od vseh krajev množice vernikov, ki iščejo pomoči bolnemu telesu, a še večkrat bolni duši in ki najdejo tukaj res spravo z Bogom in mir vesti.

Ta cerkev je precej tesna, a še vedno v veliki časti. Ono dopoldne, ko smo bili mi tam, a gotovo je tako tudi ob drugih dneh, je bila polna pobožnih vernikov. Razsvetljevalo jo je, ker je sicer zelo mračna, nešteto lučic: V morje luči potopljen dragoceni veliki oltar s čudodelno milostno Materjo Božjo, ob stenah polno sveč in lučic, ob vratih sprejemata dva cerkovníka od vernikov sveče, jih nažigata ter jih natikata na nalašč v ta namen pripravljene svečnike. — Precej soparno je bilo v cerkvi, a svečano, srce povzdigujoče in k mirni pobožnosti nagibajoče.

Novo cerkev, katere stroški so preračunjeni na dvanajst milijonov frankov ali kron, so pričeli zidati po zaobljubi, storjeni l. 1870. Ko je vdrla namreč to leto zmagovalna nemška vojska v francosko ozemlje, je bil v nevarnosti tudi Lyon, da ga poplavijo nemške čete. V ti stiski so povzdignili Lyonci oči in srca zopet zaupljivo k Materi furviérski. Kardinal-nadškof in mestni svet sta obljubila slovesno, da sezidajo na hribu furviérskem krasno svetišče Mariji v čast in zahvalo, če obvaruje mesto in okolico sovražnega napada. In res se je pokazala Marija tudi sedaj

milostno zaščitnico mesta lyonskega. Trikrat so bili Nemci že odločeni, da vderejo v ozemlje lyonsko, a vsakikrat so jih odvrnile od tega namena velike, skoro nepremagljive zapreke.

Zvest obljubi in poln hvaležnosti za čudovito varstvo je položil kardinal-nadškof 7. decembra 1872, torej na delopust pred praznikom Neomadeževanega Spočetja Marijinega, temeljni kamen za novo stavbo.

Novo svetišče je razdeljeno: Spodnja in gornja cerkev. Podcerkev ali kriptna, posvečena ženinu Marijinemu, sv. Jožefu, je še nedodelana; zidovi so pusti in surovi. Ali jo bodo pač dovršili? A kdo? Država, katere last je po novem roparskem francoskem zakonu, pač ne. Verniki in duhovščina? A za koga? Za državo, da jo proda morda o lepi priliki tem dražje kakemu židu za nesramne gledališčne predstave? Tako nespametni menda pač ne bodo!

Zanimali so me v kripti sedmeri poglavitni grehi, vdelani iz mozaika v tlak okoli velikega oltarja. Duhovite slike!

Najlepša je seveda nova romarska cerkev. Kakšna je? Neki pater frančiškan je vzkliknil ob meni na glas, ko jo je ogledoval: „To je cerkev!“ In res pristoja temu svetišču z vso pravico častni naslov: „Hiša zlata“ ali še boljše: „Hiša marmornata!“ Ker vsepovsod najkrasnejši, najdragocenejši marmor vseh barv, od sneznobelega kararskega do najčrnejšega savojskega. Marmor oltarji, marmor visoki stebri, noseči mogočni obok, marmor svetniki, marmor stopnice, z marmorom preoblečene stene. Zdi se, da so zbrali Lyonci vse najlepše, kar so mogli dobiti kje, da počastijo s tem najlepšo in največje časti vredno izmed vseh žen, Marijo. Vse v cerkvi oznanuje čast Marijino. Visoko gori pod obokom stojé angeli v nadnaravni velikosti; vsak ima v rokah marmornato tablico, na kateri je vklesan v zlatih pismenkah po en časten naslov Marijin iz lavretanskih litanij. Ob straneh so zelo velike, krasno izvedene mozaik-slike. Ena kaže, kako proglašá Marijin papež Pij IX. v zboru škofov vsemu svetu veliko čast Marijino: Neomadeževano Spočetje (1854): Druga kaže pomorsko bitko pri Lepantu (7. oktobra 1571) in svetega papeža Pija, kako moli in kliče Marijo na pomoč zoper sovražnike sv. vere. In res je Marija pomagala krščanski armadi, da je slavno premagala divje Turke. V ozadju je krasna šest metrov visoka votivna slika: Marija, kateri se privija ob vzočju lev, starodavno znamenje lyonsko, in ob kateri se vrstijo patroni lyonski, zre proseče na Božje Dete. In to zapove-

duje angelu, bližajočemu se z narobe obrnjeno bakljo, naj prežene od tod kugo in smrt, upodobljeni v velikem okostju.

Nad velikim oltarjem in prezbiterijem (prostor ob velikem oltarju, določen v prvi vrsti za duhovnike = presbyter) se boči mogočna kupola. Na ti stoji zunaj velik pozlačen kip sv. Mihaela. V roki drži nadangel križ, znamenje. v katerem in s katerim je bil premagan zmaj, ki se zvija pod nogami angelovimi. Pač bi bilo dandanes potrebno, da bi dvignil na Francoskem kdo z močjo in pogumom nad-angela sv. križ, vržen iz javnega življenja, od enih pozabljen, od drugih zaničevan, od tretjih sovražen, ljubljen od male peščice zvestih. Ob štirih oglih nove cerkve kipé v višino štirje 48 m visoki, osmerooglati stolpi, ki jih imenujejo po 4 glavnih čednostih. Njih zidovi so namreč okrašeni s simboli ali odličnimi znaki teh čednosti. Na severozahodnem je upodobljen Samson z levom, katerega je raztrgal, kakor pripoveduje svetopisemska „Knjiga Sodnikov“ v štirinajstem poglavju, na kosce, ko je šel dol v mesto Tamnato, da bi snubil tam deklico, hčer filistejskega, torej tujega naroda. Seveda ga je dekle varalo. Ker čemu si iskati družico življenja med tujci! Razen Samsona je na tem stolpu še očak Jakob, boreč se z angelom — stolp srčnosti je to. Na jugozahodnem je upodobljena modra sodba Salomona, kar pomenja pravičnost. Eden nosi kačo, znamenje modrosti; eden ima vdeleno uzdo, podobo krotitve in zmernosti.

V jugozahodnem zvoniku se nahaja 7500 kg težak zvon „Magnifikat“. Ostali zvonovi, ki jih je 13 in tehtajo skupno 7375 kg, so tako uglašeni, da pojo, ko zvone ali bije ura, različne pobožne pesmi, kakor tudi zvonovi lurški. Vzhodna stolpa kinča vsakega kamenen 13 m visok križ. Severozahodni, na katerega se lahko pride po 240 udobnih širokih stopnicah, nudi krasen razgled čez mesto in daleč ven v vinorodno deželo.

In ko zre začudeno oko strme črez to morje hiš, nad katerimi visi kakor umazana koprena od dima in prahu rjavkasto ozračje, se razgrne pred dušo veličastna slika slavne zgodovine lyonske, slične slavnim časom starega Ptuja (Petovio), Celja (Celeia) in Ljubljane (Emona).

Najprej slišimo v zgodovini o starem keltskem Lugdunumu na desnem bregu Saone. Na polotoku med rekama Rodanom (Rôna) in Ararjem se dvigne tekom časa galska naselbina. Kmalu po smrti Cezarjevi (umorjen 15. marca 44 pred Kr.) stoji tukaj obširno mesto s prekrasnimi palačami,

z velikim gledališčem, templji, kopališči in cesarskim dvorom. Cesar Avgust (umrl 14 po Kr.) je bival dvakrat tukaj. V Lugdunumu rojen je bil Tiberij Klavdij (41—54 po Kr.), mož, ki je vladal, dasi zanemarjen v vzgoji, v začetku modro, pravično in ljudomilo in je porabljal neizmerno državno premoženje za velikanske vodovode, za ostijsko luko, za izsuševanje jezer. Škoda le, da je bil slab in nespameten dovolj ter je pustil vladati samega sebe in obenem vse neizmerno cesarstvo dvema ženskama: Mesalini, izmed vseh propalih, strastnih in strašnih žensk, o katerih nam govori zgodovina, najpropalejši, najstrastnejši in najstrašnejši. Za to pa ga je imela v oblasti nenaravno, skoro blazno častihlepna Agripina, ki je živela poprej iz same častihlepnosti v krvoskrunstvu z lastnim bratom, z blaznim cesarjem Kaligulo in ki je zastrupila navsezadnje moža Klavdija tudi iz samega pohlepa po moči in časti, da bi pripomogla namreč svojemu sinu Neronu na prestol.

L. 58 je upepelil mesto strahovit požar. A iz pepela se je dvignila v kratkem času ptiču Feniksu slično krasna nova naselbina. V ti so se mudili deloma na svojih vojaških pohodih, deloma na mirnih popotovanjih razni cesarji, na pr. trdosrčni starec Galba (vladal od 2. aprila 68 do 15. januarja 69), trinog Domicijan (81—96), brat Tita, premagalca in razdejalca Jeruzalema, Hadrijan (117—138), oče domovine, ker Hadrijan je bil že kozmopolit na rimskem prestolu, to je, ni se čutil več izključno Rimljana.

A glej, v 2. stoletju po Kristusu zasveti mestu še večja slava in sreča, nego jih je uživalo do tedaj. Iz jutrovega priroma starček s križem v roki, z gorečo ljubeznijo v srcu, s sladkim imenom Jezusovim na ustih, namreč sv. Fotin, učenec sv. Polikarpa, ki je poslušal nauk Kristusov od ljubljenca Gospodovega, od sv. Janeza Evangelista. A kri kristjanska je bila povsod plodeče seme za nove vrste Kristusovih spoznovalcev, tako tudi v Lyonu. Devetdesetletni starček umre l. 177 mučeniške smrti. S starim drevesom je padla v množici drugih krasna, nežna cvetlica v vrtu Kristusovem, prenežna za ta svet, a po milosti Gospodovi močna v vsem trpljenju, nepremagana po vseh mogočih mukah, namreč sv. dekla in devica Blandina. Novo grozovito preganjanje pod cesarjem Septimijem Severom (193—211) zahteva l. 202 ali 203 kri sv. Ireneja, velikega naslednika Fotinovega, istotako učenca Polikarpovega, in z njim 19.000 vernikov. Mogočna osebnost je moral biti

Irenej. Saj je segal njegov vpliv in glas preudarne njegove besede celo na prestol sv. Petra. Ko je nameraval papež Viktor izobčiti velik del jutrove cerkve, ker je praznovala Veliko noč ob drugem času nego Rim, ga je odvrnil od tega Irenej s svojimi modrimi nasveti. Truplo tega svetnika so Lyonci visoko častili. A l. 1562 so razdivjani Hugenoti onečastili in uničili svete ostanke. Le del glave se še hrani v stolnici lyonski.

Tekom poznejših stoletij je videl Lyon mnogo sreče, blagostanja in bogastva, posebno odkar je prišlo mesto l. 1310 pod francosko oblast. A videlo je tudi grozovitosti razdejanja in divjih bojev, posebno ob času verskih vojsk, ko so divjali na pr. v 13. stoletju na Francoskem Albigenzi in v 16. stol. Hugenoti, ki so se zbrali l. 1563 v Lyonu na občnem zboru. V potokih je tekla kri ob času revolucije. Kakor vsako francosko mesto, je gledal tedaj tudi Lyon grozne žaloigre. Nad 6000 najboljših meščanov, duhovščine in mnogo plemenitašev je izdihnilo v onih časih v krvi, divjosti in blaznosti pod giljotino.

Dandanes slovi Lyon po svoji trgovini. Največje, najbogatejše trgovinsko mesto francosko je. Slovi posebno tudi po svoji svili, najlepši, kar je prideluje Evropa. Tudi svila za naše mašne obleke je večinoma lyonsko delo. Samo v predmestju Croix Rousse (Kroa Rus), kjer se prideluje največ te dragocene tkanine, delajo na več nego 60.000 tkalnih strojih.

Lyon je na slabem glasu kot najbolj framazonsko mesto francosko. Sicer je gotovo mnogo izjem. Cerkev furvierska je bila polna in peli so krasno. Na velikem glavnem trgu Place Bellecour (Plas belekur), sredi katerega stoji mogočen spomenik Ludovika XIV.,¹ sem videl veliko katoliško knjigarno. A večina mesta je menda odtujena Bogu in Mariji. A Marija, vedno ljubeča mati, stega s stolpa stare cerkve furvierske (ta kip je zelo dragocen, ves pozlačen, 5 $\frac{1}{2}$ m visok) še vedno roke nad mestom, blagoslavljajoča vse, vabeča k sebi vse, grešnike in izgublence najbolj. Vedno še nagiba v usmiljenju kronano glavo, da bi se zatekali k nji tem rajši, tem lažje, tem bolj zaupljivo . . . O Lyon, kdaj spoznaš pač tudi ti dan svojega obiskovanja in se vrneš k svojemu Bogu in k svoji ljubeči Materi in zaščitnici? . . .

¹ Ker je pozabil umetnik narediti kralju, ki jezdi iskrega konja, ostroge, si je iztaknil v obupu oči.

7. Lurd.

1. Prihod. Življenje na ulicah. Baski. Bolniki. Mesto.

Lurd — cilj našega hrepenenja in romanja, kakor je dandanes in posebno letos, ko se praznuje petdesetletnica prikazovanj Marijinih na skalah masabijelskih, cilj hrepenenja in romanja sto in sto tisočeri.

Večji in večji je postajal v kupejih nemir, ko smo se bližali v četrtek, 14. maja, majhnemu, a danes po vsem svetu znanemu in visoko češčenemu mestecu. Vse je sililo k oknom in je čakalo nestrpno, kdaj da zagledamo pred seboj luči v mestu in morda cerkev, ker večina nas ni vedela, da se od strani, od katere smo prihajali mi, ne vidi bazilike, ki stoji na nasprotni strani mesta. Mimo se peljejo, na drugem bregu Gava, vlaki iz Španske. Ko smo se razvrščali prihodnjo nedeljo v procesijo, smo videli, kako so brzeli mimo drug za drugim, vsi zelo dolgi. Pripeljali so se Baski. Iz vseh oken so mahali z robci in s klobuki proti votlini in baziliki, Mariji v pozdrav.

Naša vlaka sta imela žal zamudo. Prišli smo v mesto šele po 10. uri po noči. Tako tisti večer nismo mogli opraviti skupne pobožnosti pred votlino, kakor je bilo določeno v sporedu, in kakor smo želeli menda pač vsi, in kar bi vplivalo gotovo zelo močno in globoko na vse.

Že ta prvi večer sem se čudil velikomestnemu življenju v Lurdu — kakor na Dunaju, če ne ravno v Pratri, pa vsaj na Ringu, ali kakor v Karlovih varih ali kakem drugem svetovnem kopališču. Isto sem opazil prihodnje dneve. Ker so ulice ozke, a vedno polne ljudi, mora biti človek zelo oprezen, da se izogiba vozovom električne cestne železnice, ki drdrajo venomer drug za drugim. V onih štirih dneh, kar smo bili mi tam, so povozili samo enega, a tistega pošteno. Sicer se zde vozniki prav spretni; imajo tudi dobre zavore, kar je seveda tem bolj potrebno, ker so ulice neravne, deloma precej strme.

Čudno se je zdelo nam, ki smo vajeni, da vidimo na domačih tleh izvečine le bolj kmetsko ljudstvo, da je bila tukaj večina romarjev gosposka. Kmetski ljudje so bili tako redki, kakor pri nas gospoda med kmeti ob cerkvenih slovesnostih. V „Slovencu“ z dne 6. junija izreka neki gospod v svojih dobrih opombah o lurškem romanju misel, da je morda drugod ljudstvo že tako civilizirano, in izginja že razlika med gospodo in kmetom. Mogoče! Saj se opaža isto

bolj in bolj že tudi pri vas. Vsaj ob nedeljah hoče biti že vsaka dekla — gospodična! Klobuk, z veliko menežarijo in vso botaniko na vrhu, seveda zlate prstane, kakšno je zlato in odkod, ne izprašujete, ljudje božji, zlato uro, zlato verižico, svilena krila po najnovejšem in najneumnejšem kroju — česa poželiš še, o duša? — Nemara se francoski kmet vobče ne meni več za božje poti? Ker najbolj je propadla verska zavest, kakor so nam pravili francoski duhovniki, po nekaterih krajih na deželi. Ljudje tam o Bogu baje vobče ničesar ne vedó. Vzrok je seveda v tem, ker ne zahajajo nikoli v cerkev. A odkod to? Kaj je seme, kje je korenina temu zlu? Jaz vsaj si ne morem tolmačiti tega drugače, nego da pripisujem velik del krivde duhovščini. Premalo se je pač brigala za narod, ni imela stika z narodom. Ker da bi bila slaba, tega francoski duhovščini ne moremo očitati. A samo moliti ne zadostuje v sedanjih časih, ker čudežev, kjer jih ni treba, od Boga ne moremo zahtevati. Dandanes je treba iti tudi med ljudstvo. Ne mislim, da se naj poseđa z ljudmi po gostilnicah. Saj se snide človek tam večinoma le s slabejšim blagom. A so tudi drugi poti do ljudskih src: Po otrocih, ker če si pridobi duhovnik te, si pridobi starše; z nasveti in z dejansko pomočjo v raznih nezgodah; s prijaznostjo v občevanju ob vsaki priliki. Osebnost duhovnikova, ki je srednik med Bogom in med ljudstvom, naj bo za ljudi privlačna sila, ne pa da bi odbijala vernike.

V množico gospode, prihitele v Lurd pač iz vseh krajev sveta, se je pomešalo v prijetno izpremembo naše ljudstvo, naše ženstvo s svetlimi domačimi robci, krepki naši možje v preprosti domači noši. — „Ljudje se zde vsi bolj preprosti in revni, in vendar ste prišli tako daleč!“ se je čudila neka gospa, ko smo ji povedali, odkod da smo.

Precej so izpremenili vsakdanje lice lurških ulic tudi Baski, kmetsko ljudstvo, ki jih je prišlo v nedeljo 12,000, sami moški, v spremstvu mnogih duhovnikov in škofa bajonskega. Njihove zastave imajo iste barve kakor naša slovenska. Nekateri zgodovinarji trdé, da bi naj bili slovansko pleme. Živega temperamenta so, rasti bolj majhne nego po navadi Slovenci. Ostali so sicer le eno noč, od nedelje do pondeljka. Že ob polnoči jim je maševal škof ob veliki asistenci na prostem pred spodnjo ali rožnovensko cerkvijo. Potem so se vrstile sv. maše do jutra. Prenočevali so na prostem kakor pri nas večkrat romarji, ki ne pridejo od predaleč in ostanejo le malo časa. Na prostem so tudi ku-

hali v velikanskih loncih, boljše: kotlih. Sicer pa so bili dobro preskrbljeni z živežem. Nosijo si ga v vrečah iz navadno modrega platna. Vsa roba, ki je v vreči, se razdeli v dve približno enaki polovici ob vsakem koncu vreče, ki se vrže potem črez ramo. Oba konca s svojo težo tvorita ravnotežje; tako se nosi ta naramnik prav prijetno. Ob strani pa ima vsak še meh vina. Če bi se jih sodilo po tem, kako krepko so pili, sedeči v senci ob potih v drevo-redu pred cerkvijo, že navsezgodaj, bi rekel človek: „Resnično, Slovenci so!“

Sicer pa je dejstvo, da smo videli na tej svetovno-znani božji poti večinoma gospodo, pač veselo znamenje časa in živ dokaz, da vera vendar še ne peša tako, kakor se misli in piše, vsaj povsod še ne! Omika in vera se ujemata in družita prav lahko, treba je le, da se ujema tudi srce in življenje z vero. Odtuji se veri le pokvarjeno srce, le protiversko življenje si želi, da bi Boga ne bilo, le razum, ki se boji Boga, ga taji iz strahu pred njim.

Mnogo bolnikov se srečuje po mestu, posebno ob jutranjih urah, ko jih vozijo, večinoma na trikolesnih vozičkih, pred duplino k sv. mašam, potem v kopel in popoldne, ko jih peljejo k procesiji. Iz bolnišnice jih vozijo tudi na vozovih, na velikih omnibusih, posebno težko bolne, katere naložijo na voz skupno z nosilnicami in z blazinami. Na trgu pred cerkvijo jih potem kar na ti postelji vzamejo z voza in jih položijo na tlak, kjer čakajo, da pridejo duhovniki z Najsvetejšim, ki jih blagoslovi. Tudi lastne tramvajske vozove ima bolnišnica.

Nekateri bolniki imajo pač svoje ljudi s seboj, ki jim strežejo, jih prenašajo ali vozijo. A večinoma oskrbujejo to častno službo fantje in možje, ki se oglasijo prostovoljno za samaritansko delo usmiljenja iz raznih romarskih skupin. Prihajajo pa tudi iz vseh krajev blaga srca, ki so se zaobljubili za ta posel v kakšni bolezni ali v drugi nevarnosti. Ti ostajajo navadno tam več časa. Istotako hodijo streč iz hvaležnosti razni ozdravljenci, ki so zadobili sami v Lurdu pri Mariji, česar jim ni mogel dati ves svet in vsa veda in umetnost zdravnikov ne, zdravje. Zato so zastopani med temi Samaritani najrazličnejši stanovi, večinoma odličnejši.

Južnofrancosko mestece Lurd s kakimi 6000 prebivalci leži v bližini španske meje, v Visokih Pirenejah. Lega je čudovito krasna. V gorski otlini, pod temnim gradom,

na velikanski navpični skali čepečim kakor orel, ki je sedel pravkar h kratkemu odpočitku ali ki se namerava dvigniti v tem hipu k mogočnemu vzletu pod oblake nebeške, so nanizane hiše, tesna druga ob drugi. Izredno slikovito ozadje tvori veličastno, deloma že povsem golo in kameneno gorovje. Sedanje mesto ima pravzaprav dva glavna dela: Staro in novo mesto. Loči ju reka Gav. Staro leži na desnem bregu, novo, šele po l. 1858 nastalo, z otlino in z romarsko cerkvijo, na levem. Gav je zelo deroč. Za našega tamošnjega bivanja je bil ves kalen in močno narasel. V gorah je kopnel sneg; tudi večni snežniki pirenejski so občutili menda pekoče majniško solnce, julijskemu slično, in so pošiljali svoje solze Gavu. Ali so bili morda le pozdravi Mariji, lurški Kraljici?

Lurški grad je bil, dokler niso imeli smodnika in topov, pač nepremagljiva trdnjava, zato ključ do Pirenej. Stara priča pripoveduje, da je oblegal ta grad, ki je bil tedaj v oblasti nevernih, divjih Saracenov, okoli leta 800 Karol Veliki. A ga ni mogel premagati. Ko je že obupal nad uspehom in je nameraval opustiti nadaljnji trud, prileti črez najvišji stolp obleganega gradu orel in izpusti iz kljuna na grajsko dvorišče krasno ribo. Saracenski glavar Mirat, ki je imel grad v oblasti, je smatral to za čudež, bodisi zaradi tega, ker je bil tisti dan po cerkvenih zapovedih zapovedan post, ali ker je bila riba še takrat kakor v prvih časih krščanstva znamenje vere v Kristusa. Zato se je spreobrnil k pravi veri. A izgovoril si je od cesarja zase in za svoje naslednike, da naj bode grofija vedno prosta vsega davka in naj bo podložna edini nebeški Kraljici.

Res ima Lurd še dandanes v grbu tri zlate stolpe, stoječe na srebrni skali. Srednji je višji od ostalih dveh; vrh njega plava z mogočno razprostrtimi perutnicami orel, držeč v kljunu srebrno postrv. Neko zgodovinsko podlago grb pač mora imeti.

Ves srednji vek je bilo to gorsko gnezdo domovje divjih roparskih vitezov, ki so bili strah in groza vseh popotnikov, a tudi mirnega prebivalstva daleč naokoli. Celo noter do Montpeijskega so baje hodili na drznih svojih roparskih pohodih. In naglo kakor so prišli, so se zopet vračali z ugrabljenim plenom v svoje varno, nepremagljivo gorsko zavetje.

V 18. stoletju je služil grad državi za ječo. Zdaj je nastanjenih v njem nekaj vojakov, in je za določeno vstopnino na ogled radovednim tujcem. Nekateri hodijo ogle-

dovat res baje zelo zanimivo notranjščino — jaz res nisem imel časa — drugi se čudijo ti smeli stavbi na nebotični skali samo iz doline. Ostal sem lepo ponižno med temi!

V starem mestu stoji velika župnijska cerkev; lepa nova stavba, a še nedodelana. Staviti jo je pričel župnik Peyramale, ki je služboval tukaj za časa Marijinih prikazovanj. Žal, uprli so se mu lastni župljani, ki so želeli, da se posvetijo vsa skrb in vse moči novi romarski cerkvi. Sicer pá se gode slične reči, da se namreč uprejo lastne ovce duhovnemu pastirju, celo pri najboljših ali najpotrebnejših rečeh, tudi drugod po svetu, baje še na Slovenskem! Tako je cerkev v notranjščini nedodelana do danes. Eden mogočnih stebrov, ki nosijo veličastni obok, je dar odvetnika Henrika Lasserja, ki je čudežno ozdravil v Lurdu in je napisal iz hvaležnosti dve, po vsem svetu znani in skoro v vse jezike prevedeni knjigi: „Lurška Mati Božja“ in „Lurški čudeži“.

Ob velikem oltarju vodijo stopnice v podcerkev ali kripto. Tam spi v dragocenem marmornatem sarkofagu župnik Peyramale, veliki apostol Lurda in goreči razširjevalec slave Matere Božje. Napis na rakvi pravi, da je kupljena z darovi, ki so prihajali v ta namen v Lurd iz vsega katoliškega sveta.

Mesto samo je kakor navadno taka mesta, mesto hotelov in prodajalnic. V teh je življenje kakor v vseh božjepotnih krajih. Prodajalcem je vse — denar! Zelo priljudni so, seveda, včasih tudi naravnost vsiljivi. Mladim gospodičnam bi se sicer ne smelo očitati vsiljivosti, a kaj se hoče! Ker s kakšnim drugim obzirnejšim imenom naj označim, če prime lepa mlada deklica tujca kar za roko in ga sili in vleče v prodajalnico. In ko ji raztolmači kakor pač ve in zna, da ne govori francoski — sicer spozna to takoj tudi sama — pa hiti praviti, da govori tudi ona italijanski, angleški in za pol prsta, vsaj pokazala je tako, celo — nemški. „Po vsem svetu se pride z nemščino,“ govore pri nas lahkoverni ljudje; a že v Trstu se smejiijo nemškemu jeziku. Ko smo rekli Francozom na vprašanje, kako se pravi po nemški Avstrijec: „Österreicher“, so se na glas smejali. A ko smo jim povedali slovenski: „Slovani, Avstrijci,“ jim je to prav ugajalo.

Vobče so nam bili domačini prijazni že zaradi naših znakov, ker so videli na njih francoske barve, ki so iste kakor naše, le v drugi razvrstitvi. V Lurdu so si izgo-

rili gospodje pri zdravniški komisiji v zahvalo in v plačilo za trud, ki so ga imeli z bolniki — naša romarska znamenja! Torej so jim gotovo zelo prijala.

A glede jezika! Štiri ure na teden so nas mučili osem gimnazijskih let z matematiko, najbolj pusto stvarjo na svetu božjem, profesorji pa navadno niso bili manj pusti; po tri ure na teden so nam vbijali v glavo, koliko in ktere ljubice je imel nemški pesnik Goethe in koliko neprebavljivih od je spesnil Klopstock, a francoske, angleške, ruske ali italijanske besede nismo slišali brž vseh osem let ne! Res, slava našim šolam! Ker resnično, vsa neskončna, nad vse dvome in vsa oporekanja vzvišena modrost nemškega avstrijskega visokega ministrstva in uradništva, ali z znano tujko povedano, nemškega birokratizma s kitajsko kito zadi, je poosebljena in kristalizirana v naših latinskih, pravzaprav nemških šolah. Zato se moramo mučiti s francoščino sedaj na stara leta ob vsem drugem delu!

2. Romarske cerkve lurške.

V jutru po našem prihodu navsezgodaj, ko pa je plulo vendar že v vseh ulicah živahno življenje, ki se je stekalo vse proti najznamenitejšemu kraju v Lurdu, proti skalam masabijelskim, sem prišel v drevored pred baziliko — in strme sem obstal. Visoko na skali se beli pred menoj čudovito nežna cerkev, bela kakor golobica, golobici slična tudi v skladnih, vitkih oblikah. Kakor sen se zazdi človeku v prvem hipu, sen čudovito lep; kakor sladka pesem, ki smo jo slišali kdaj v srečni, blaženi uri, in nam drhti s svojim sladkim odmevom še vedno v duši; kakor „Magnificat“ („Poveljuj moja duša Gospoda“), kipeči spev Marijin, ki koprni v njem v skladni sladkosti slednja neskončne blaženosti polna beseda v višave nebeške . . . V klasično skladnost se zlivajo vse obširne linije in valovite oblike spodnje, rožnovenske cerkve, mogočnih arkad ali hodnikov, stopnic in obeh zgornjih cerkev ter kipé v vitkem gotičnem stolpu tako vdano hrepenéče v nebo, da silijo nehote že z vso svojó vnanjostjo duha v višine, k pobožnosti, k Bogu.

Ena misel mi je obvladala povsem srce v prvih hipih vznesenega, radosti polnega občudovanja: „Res, takšno sem si vedno mislil najlepše svetišče Kraljice angelov — hišo, z angelskim vzletom v vsaki črti!“

In ta čudovita belomarmornata cerkev na pečinah masabijelskih — ali ni dandanes kraljica Francije, kaj

pravim Francije, ali ni kraljica vesoljnega katoliškega sveta, h kateri romajo v toplem koprnenju in z velikim, sladkim zaupanjem tisočeri in milijoni? Če privablja Rim, kralj sveta, in cerkev sv. Petra s svojo mogočno veličastnostjo leto za letom nepregledne množice iz vseh delov sveta, jih privablja Lurd, kraljica naših božjih poti, s svojo deviško krasoto, s svojo čudovito nežno milino.

Tri cerkve se naslanjajo ob in na takozvane skale masabijelske („staro skalovje“). Spodnja, rožnovenska, je najnovejša in največja. Sezidali so jo na trgu pred starejšima cerkvama, ko je prihajalo več in več romarjev, in sta bili zgornji dve pretesni za te množice. Velika je najmanj za obe zgornji. Sezidana je v obliki mogočnega polkroga. Okrog in okrog se vrsti 15 kapelic. Vsaka je posvečena eni skrivnosti sv. Rožnega venca. Krasna mozaikslika, razgrinjajoča in vzpenjajoča se po zaokroženi steni visoko gor pod obok, nam kaže dotično skrivnost. Te slike, umetniško delo velike vrednosti, so obenem oltarne slike. Spodaj so stene prevlečene z marmorjem.

Na veličastnem pročelju rožnovenske cerkve se svetijo z mozaikom vdelane, zelo natančno in naravno izvedene slike papežev Pija IX., Leona XIII. in sedanjega škofa tarbsko-lurškega, monsignora Schöpferja.

Odtod se stopa po visokih marmornatih stopnicah ali daleč okoli po velikanskem hodniku od strani Gava — iz mesta vodi gor vozna cesta, in prihaja cestna železnica povsem do bazilike — na streho rožnovenske cerkve, od koder se pride v drugo, v kripto ali podcerkev baziličino.

Ko vstopimo, vidimo takoj ob vratih na evangeljski strani velik umetniški spomenik: polležeč bolnik z zlomljeno nogo. Kostilijo iz noge, čez obraz je razlit izraz bolesti in trpljenja, a oči in ena roka, z drugo se podpira, se dvigajo preseče in polne zaupanja v visočino, k Mariji, zdravju bolnikov. Po precej ozki srednji ladji cerkve se pride v kapelice in k velikemu oltarju, ki stoji neposredno nad votlino, v kateri se je prikazovala Bernardki Mati Božja. Stene so vse zazidane s črnimi marmornatimi ploščami; v plošče so vrezane najsrčnejše zahvale za razne milosti, prejete od Kraljice lurške v telesnih in duševnih potrebah.

Zelo mračno je v kripti; razsvetljujejo jo dragocene svetilnice, viseče izpod stropa, in sveče, darovane od pobožnih vernikov. Ni ga pač kmalu kraja, tako pripravnega za zbrano molitev in tiho premišljevanje, kakor je ta.

A dalje! Zopet iz cerkve in še ene stopnice više! Tako stojimo na prostem pred pravo romarsko cerkvijo, pred baziliko. Krasen razgled se nudi odtod strmečim očem. Spodaj pod cerkvijo veliki mizi sličen, obširen štirioglat trg, pogrnen s kamenjem; ob koncu trga na visokem podstavku, stoječem med cveticami, velika prekrasna soha lurške Kraljice, sklepajoče bele roke k molitvi, zroče z zamaknjenimi očmi sem gor k baziliki. Ta dragoceni spomenik je dar Marijinega papeža Pija IX., ki zre s pročelja cerkve neprestano dol k temu veličastnemu kipu. Obraz te Marije je najkrasnejši izmed vseh lurških, krasnejši nego one v votlini, krasnejši nego v velikem oltarju v baziliki. Dalje dol zeleni drevored; razprostira se povsem dol do mosta, ki vede v drugi del starega mesta, v del, ležeč proti koldvoru, v katerem delu je tudi hišica Subirujevih, staršev Bernardkinih. Kakor srebrne bele reke se belijo po drevo-redu med drevjem in cvetjem široke poti, prirejene za šetance, a predvsem za slovesne procesije z Najsvetejšim in za večerne rimske procesije. Dalje dol in ob strani drevo-reda pa mesto, hiša ob hiši, polagoma se dvigajoče v smeri proti gradu, ki kraljuje samotno v podnebni višini, nekako nasprotje v svoji mrki, mračni vnanjosti solnčni cerkvi na skalah masabijelskih; zdel se mi je nekak simbol (znamenje) sedanjih brezverskih francoskih mogotcev, ki tudi kljubujejo Bogu in Mariji. A kdo ve, ali se ne zruši mrki, mračni grad v prah mnogo prej nego nežna cerkev na pečinah masabijelskih! — Spodaj, ob epistelski ali listni strani cerkve šumi mogočni Gav večno svojo pesem; na drugem, desnem njegovem bregu zelene sočne trate, sredi katerih stoje velike stavbe, nekdanji samostani. Ob evangeljski strani se svet dviga ter kipi v precej visok hrib, na katerem so razvrščene postaje sv. križevega pota. V ozadju pa sanjajo nebotične gore, strmeče v nemem začudenju na sveto mesto pod seboj in na množice, ki jih vidijo prihajati in odhajati že petdeset let leto za letom, dan za dnevom. Ob vходу v cerkev je na eni strani krasen kip klečeče Bernardke, na drugi kip njenega velikega patrona sv. Bernarda (umrl 1153), največjega moža 12. stoletja.

In ko stopi romar v cerkev — o Marija, o čudo! Zavzeto strmi oko na to res bogato, a čudovito skladno urejeno notranjščino. Stene visoko gor kakor v spodnjih cerkvah: marmor. A tukaj izključno bel marmor. V marmor vklesana zahvala ob zahvali, molitev ob molitvi, prošnja

ob prošnji. Tisoči so vlili v trdi kamen drhteče besede hvaležnih src, da kipijo tukaj k Mariji, Kraljici lurški, dobrotni in milosti polni, še, ko bodo oni že daleč odtod, v domovini zopet, da govorijo o dobrotah in čudežih Marijinih še, ko bo krila že črna prst hvaležna srca, nezmožna več glasne zahvale... Nad ploščami nešteto zlatih src, z biseri okinčanih, sestavljenih v sladko ime: Marija... združenih v angelski pozdrav: Ave Maria — Zdrava Marija! Vmes mirtini venci, darovi nevest, zlate lilije, darovi devic, ki so ohranile s pomočjo Marijino največji svoj zaklad, krasni lasje v dragocenih okvirih, križci in druga visoka odlikovanja, ki so jih prinesli odlikovanci v dar Kraljici kraljic, Mariji, in najrazličnejši drugi darovi. — Više gori se vrsti zastava ob zastavi, ki tvorijo nekake stenske zavese ali preproge. Vse so dragocene, vse oznanjajo v zlatovezenih napisih, odkod da so prinesle pozdrave Mariji, katero mesto jih je darovalo s kakšno gorečo prošnjo ali v znak hvaležnosti in v počeščenje svoji Kraljici in pomočnici. Med najlepše lurške zastave prištevajo ono, ki so jo darovali l. 1886 avstrijski romarji, med katerimi je bilo tudi večje število Slovencev. Stala je okoli 1300 K. In izpod visokega svoda ali oboka vise veličastne zastave, mirno, svečano kakor bi molile tudi one zamaknjene k Mariji, Kraljici lurški, ki kraljuje na dragocenem velikem oltarju. Ta ni povsem zadi ob steni, ampak so za njim še obširni kor za pevce z orgljami in kapelice z oltarji, katerih je okoli velikega oltarja pet in so vse posvečene Mariji. Krasno slikana so okna v teh kapelicah, sicer tudi vsa druga v cerkvi; slike kažejo prikazovanja Marijina Bernardki in druge važnejše dogodke iz življenja te preproste, a tako obilno blagoslovljene deklice, in razne lurške čudeže.

Veliki oltar je iz belega kararskega marmora. Istotako iz snežnobelega marmorja je krasni kip lurške Matere Božje, 185 cm visok. Nad oltarjem in nad Marijo držita srebrna angela zlati palmovi veji, ki ju je poslal Mariji lurški v dar papež Pij IX. Ob stenah in izpod stropa vise dragoceni lestenci. Ves oltar je ovit ob straneh z umetnim cvetjem iz stekla; med cvetjem je nešteto električnih žarnic, ki zažare pred službo božjo hipoma, da vse cvetje kar gori, in je ves oltar posut z raznobarvnimi cvetkami. V nekoliko temotni cerkvi naredi ta umetniško zamišljena razsvetljava krasen vtis.

Cerkev ima le eno ladjo. Za dve stopnici vzvišen je ob vsaki strani, ločen od ladje in zvezan z njo z mogočnimi

stebri, širok hodnik, v njem dolga vrsta kapelic, v vsaki na oltarju bele marmornate podobe svetnikov in svetnic božjih. Ker se nisem maral siliti naprej, a tudi ker je v bližini vrat bilo še najhladnejše in je bil zrak najbolj svež, sem maševal vse dni pri zadnjem oltarju ob vratih na evangeljski strani. Posvečen je blaženi dekli Armeli, rojeni v Cambenacu (Kambenaku) na Francoskem l. 1605, umrli 1671. V preprosti kmetski obleki stoji na oltarju, v eni roki drži srp, čez drugo ima vržen snop pšenice.

Glede sv. maš omenim, da mora skrbeti vsak sam, kdaj in kje dobi oltar za daritev. Vsak si gre sam ali pošlje ministranta, če ga ima, v zakristijo po svež humerale (naramni prt), po lavabo-prtič (prt, ki se obriše z njim kelih, preden se vlije vino v njega, in ki se osnaži z njim kelih ob koncu daritve), po hostijo in vino. Druga obleka in knjiga so pripravljene vsako jutro že na vseh oltarjih. Potem se postavi k oltarju, h kateremu se hoče in čaka, da pride na vrsto, če ni morda prvi. Seveda stoji včasih ob kakih petih zjutraj že po 4—6 duhovnikov pri vsakem oltarju, in je treba čakati nekaj ur. A se že počaka! Sv. maša se bere vsak dan ista, v čast luški Materi Božji. Strežejo duhovniki drug drugemu. ✠

Ko sem maševal prvo jutro, sem moral nehote prenehati sredi daritve. Poslušal sem. Odhajali so ravno Italijani iz beneške nadškofije pod vodstvom patriarha in kardinala Cavellarija (Kavelari.) Peli so papeško himno s spremljevanjem velikih orgel. Prekrasno! Navdušeno. v lepih, čistih glasovih je kipelo po cerkvi: „Živi naš papež, naš kralj!“ Ker Italijanu je pravi kralj še vedno papež, dasi ga je oropala posvetna oblast v svoji premoči vsega razen Vatikana in sv. Petra.

3. Votlina.

Ob spodnjem koncu drevoreda pred cerkvijo, že blizu gavskega mosta, stoji lep bronast spomenik sv. nadangela Mihaela. Pač ima svoj pomen ta spomenik, in morda so ga postavili res z namenom, da izrazijo z njim to misel: Kakor je premagal nadangel napuhnjenega Luciferja, ki se vije zdaj kot gnusni peklenski zmaj brez moči pod nogo nadangela, oznanujočega v veličastnem svojem miru, kar znači že njegovo ime: Kdo je kakor Bog — tako premaga in uniči prej ali slej Bog vse svoje nasprotnike; tako stopi, ko bo polna mera usmiljenja njegovega, z mogočno nogo in

brez usmiljenja na tilnik sovražnikom, klevetnikom in zasmrnavalcem Lurda, mesta, posebno izvoljenega od Marije, posebno posvečenega od Matere Božje, katere deviška noga se je dotaknila teh tal in jih je tako obilno blagoslovila.

Ob tem spomeniku smo se zbrali v petek, 15. maja zjutraj ter smo se podali v slovesni procesiji z razvito zastavo, ki je plapolala ponosno v svežih svojih barvah nad pobožno molečo množico, k votlini lurški.

Pretresljiv je prvi hip, ko stopi tujec pred votlino. Visoko gori v skali zagleda oko duplino, prostrano ravno dovolj za veliko človeško postavo, očrnelo v ozadju, okoli in okoli obraščeno z gostim, krasnim zimzelenom; pod njo se vije divja roža s kakimi petimi, rdečebelkastimi cvetovi; više gori zeleni gozd, miren in molčeč v ranem jutru, kakor bi molil jutranjo molitev; na skali se dviga navpično zidovje cerkve. In iz dupline same se beli, kakor bi stopila pravkar iz skalovja, ki se je tiho odprlo pred njo in se istotako tiho zopet zaprlo za njo, ali kakor bi priplavala baš iz nebeških višav, belomarmornata Kraljica lurška. Modri pas ji pada spredaj čez snežnobelo obleko skoro dol do nežnih golih nog; roke sklepa k molitvi, modre oči strme zamaknjene pred-se, kakor bi se veselila nebeška gospa vseh teh množic, klečečih pred votlino na golem kamenju ali molečih v klopeh, razpostavljenih skoro tja do Gava, in kakor bi združevala ž njihovimi molitvami še ona svojo, da kipe, ž njeno podprte, tem lažje v nebo in so sprejete tem milostneje pred prestolom Večnega. Milostno zre milo njeno oko na množico bolnikov, ki klečijo, podpirani od strežajev, na prostoru med votlino in med reko ali sedijo v svojih vozičkih in dvigajo proseče in upajoče oči in roke k Materi milosti. Okoli glave marmornatega kipa se vije v srebrnih črkah napis: „Je suis l'Immaculée Conception“ — „Jaz sem Brezmadežno Spočetje“ — besede, ki jih je govorila Marija sama Bernardki 25. marca 1858.

Spodaj ob tleh je druga votlina, mnogo obširnejša in višja. V tej stoji, ločen z železno ograjo od zunanjega prostora, dragocen oltar, kjer pa mašujejo navadno le odličnejši romarji-duhovniki, škofje in duhovni voditelji romarskih procesij. Tudi dragocen tabernakelj je na oltarju, ki se odpira, ker stoji oltar povsem prosto, tudi od zadaj. Tako lahko vzame duhovnik tudi med sveto mašo, ne da bi motil mašujočega, ciborij iz tabernaklja in obhaja. Nešteti poklekajo tukaj k obhajilni mizici ter prejemajo v

podobi kruha Jagnje Božje na mestu, kjer je klečala srečna Bernardka, ko je gledala nebeško prikazen. — Črez dan je oltar zakrit z dragocenim pregrinjalom. Nekaj korakov od obhajilne mizice proti reki je vdrela v tla kamenita plošča na mestu, kjer je klečala Bernardka ob prvi prikazni.

Ob oltarju je postavljenih več svečnikov, dva izredno velika. Ves dan in pozno v noč sta zaposlena ob njih dva cerkovnika, ki sprejemata od vernikov sveče, jih natikata na svečnike in jih prižigata. Drobnejše, na pr. $\frac{1}{8}$ kilogramske, zložita po 6 do 8 skupaj ter jih porineta v železne obroče, nalašč pripravljene za to. Tako se združuje plamen s plamenom, objemljejo se, pomešajo se in se zajedo drug v drugega, da kipi v višino en sam mogočen ognjen snop. Nešteti plameni plamte gor proti Brezmadežnemu spočetu v zgornji duplini, kakor plamte k nji v goreči ljubezni srca tisočernih, klečečih v zamaknjeni molitvi pred votlino. Kipé v višino, gor h Kraljici lurški, gor proti nebesom, kakor kipije iz otroškopobožnih src gor k Mariji in proti nebesom tisočere najsrčnejše, najčistejše prošnje. „Zdrava Marija!“ pozdravljajo drhteči plameni sveč nebes in zemlje Kraljico in Kraljico lurško — „Zdrava Marija!“ molijo k nji v sladki, mameči zamaknjenosti tisočera srca.

Razsvetljena je duplina menda neprestano. Pozno v noči gore še visoki svečniki, kakor bi goreli visoki snopi pod očrnelo, zakajeno skalo. A razsvetljena je navadno vso noč, ker vse noči, vsaj ob večjih romanjih, prečujejo in premolijo pred duplino goreče duše.

Ona gospodična z Dunaja, ki se je vozila z nami in ki je zadobila pred dvema leti v Lurdu zdravje, je premolila vso noč pred našim odhodom pri votlini. Bilo je od nje to pač tem lepše, ker je bila gotovo izmučena. Ker govori popolnoma francoski, je bila namreč v službi vseh slovenskih romarjev.

Za oltarjem je v skali precej obsežna vdolbina. Tja polagajo verniki pisma s prošnjami na Marijo, ki so jih napisali sami ali so jih prinesli od znancev s seboj, da jih položijo na tem posvečenem kraju k nogam Marijinim. Tudi jaz sem napisal na vizitko nekaj besedic in sem jo vrgel v duplino.

Skalovje ob straneh je gladko kakor steklo od nešteti poljubov, s katerimi skazujejo verniki svoje spoštovanje in svojo ljubezen do teh blagoslovljenih pečin.

Na evangelijski strani oltarja, torej na desni od Marije v skalni votlini, visi ob skali na močnih žicah nešteto bergel

vsake velikosti, vsake podobe, razni železni in usnjati modrci in raznovrstni ovoji, ki oznanjajo v svojem nemem miru najglasneje slavo Marijino. Ta jasna in zgovorna znamenja slabosti človeške in moči Marijine pričajo glasno vsem onim, ki ne dožive sami čudežev v Lurdu, da jih je odhajalo že tisočero zdravih in čilih odtod, ki so jih privedli sem pohabljene, hrome, polomljene in skrivljene.

Krasnejši in dragocenejši okras je ta zbirka za posvečeno duplino, nego če bi se lesketale vse skale masabijelske samega zlata, najdragocenejših biserov in demantov. Ne more se človek obraniti srčne ginjenosti in solz, ko gleda vse te priče človeškega trpljenja in gorja, in ve: „Glej, vsi ti so odhajali odtod srečni in blaženi, ker so našli pri Mariji, česar so iskali z veliko vero in z resničnim zaupanjem — zdravje!“ In duša daje nehote hvalo Kraljici nebeški tudi za vse te neznane, od nje oblagodarjene, potolažene in osrečene.

Pod temi znamenji zmagoslavja lurškega je prodajalnica za sveče. Dalje dol, vzporedno z Gavom, so skale zazidane. Za zidom je napeljana voda iz studenca, ki je začel izvirati zjutraj v četrtek prvega postnega tedna, to je 25. februarja 1858. Železne, oziroma medene pipe so izpeljane iz zida. Vsak, kdor hoče in ki pride do njih, ker je vedno velika gneča ob njih, jih lahko odškrne in si natoči vode za pitje ali da jo vzame s seboj domov. Še dalje doli so pod cerkvijo kopeli. Koplje se lahko vsak, tudi zdravi. A navadno je treba precej dolgo čakati. V njih nisem bil. Kakšna je notranjščina ne vem. Znanci so pravili, da je voda zelo mrzla. To se čuti pač tudi, ko se jo pije.

Stoteri in tisočeri kleče ves dan, pozno v noč, mnogi vso noč pred votlino lurško. In vendar vlada tod okoli vedno tajen, skoro nadnaraven mir. Slednje srce čuti pač tod izredno svetost kraja, čuti bližino Marijino, osrečujočo n s svetim strahom navdajajočo. Zato stopajo vsi tako prezno, tiho, skoro neslišno, da je skoro glasnejše rožljanje ožnih vencev, ki nizajo skozi prste, nego koraki prihajajočih in odhajajočih vernikov. Zato drhti v očeh vseh in je razlito črez lica vseh toliko svečanosti. Svečana je tukaj tudi vsaka napol glasno, glasno izgovorjena beseda. Vse je zbrana, nežna molitev, pogledi, misli. kretnje, besede. Tisočere sklenjene, ali, kar je tukaj še bolj v navadi, široki razprostrte roke, kakor jih je razprostiral Mojzes, proseč Gospoda, da premaga in stre On po služabniku Jozvetu

moč Amalečanov, se dvigajo gor k duplini, k Mariji, Kraljici lurški. Stotera in stotera srca molijo: „Ave Maria — Zdrava Marija!“ Tisočeri prosijo iz globočine duše: „Spomni se, o Marija, da še ni bilo nikoli slišati, da bi ti koga zapustila, ki je k tebi prihitel. Ozri se milostno na nas, o mila, o dobrotljiva, o sladka Devica Marija!“ — Visoko dol s skale, iz nebotičnega zvonika, pa se razlijejo vsake četrte ure čez vernike srebrni glasovi zvonov in se zlivajo z gorečimi njihovimi molitvami v sladki slavospev: „Zdrava Marija...“ Spodaj pod molilci pa šumi v zagrajeni svoji strugi deroči Gav večno svojo pesem, vedno nove, vedno lepo, nikdar dopeto, nikoli izpeto: „Ave Maria — Zdrava Marija...!“

4. Malo zgodovine.*)

Kako je molil Sin Božji, ko se je vrnilo sedemdeset učencev, revnih, slabih in nevednih, in so poročali Učeniku vsi veseli, da so srečno dovršili dano jim nalogo? Kako je molil? Ali ne: „Zahvalim te, Oče, nebes in zemlje Gospod, da si skrnil to razumnim in modrim in si razodel malim.“

Tako je molil! In v tem je skrivnost in to je čudež: Male, nevedne, ponižne in zaničevane si voli previdnost božja, da doseže po njih veličastne svoje namene. Tako si ni izvolila ne papeža, ne kralja in ne kraljice, da razširi slavo Lurda, ampak preprosto pastirico, bolešno hčerko revnega mlinarja Frančiška Subirú in žene njegove Ludovike Kasterotove, nevedno Bernardko.

Ni bil menda slep slučaj, da so izvolili temu otroku pri krstu za patrona sv. Bernarda, onega čudovitega svetnika in moža-velikana, ki je vladal navzlic bolehnemu svojemu telesu, oslabiljenemu po delu, po molitvah in prečutih nočeh, po postih in po bičanju — kralj Konrad ga je nesel nekoč na rokah iz cerkve, ker se je bal, da množice povsem zmečkajo in stro to slabotno telesce — z velikim svojim duhom, z mogočno svojo besedo, a še bolj s plamtečo svojo ljubeznijo do Boga in dobrega in s svojo čudovito gorečnostjo za čast božjo polovico dvanajstega stoletja (živel od 1091 do 1153) papeže, cesarje in kralje, vojskovodje in mogočne vojske in vso Evropo; onega od vseh ljubljenega in oboževanega moža, kateremu so vrele, ko se je vračal čez Alpe iz Italije, naproti množice kmetov in pastirjev, ki niso prišli sicer morda vse življenje iz nedostopnih svojih bivališč, da jih blagoslovi sveti mož; in vse življenje so

*) Po Lasserjevi knjigi: „Lurška Mati Božja“.

govorili pozneje o veliki sreči, da jih je blagosloвила roka Bernardova; moža, čigar sam glas je tako ganil in omehčal srca trdih nemških vojakov, da so trkali skesano na prsi in so glasno jokali, dasi niso razumeli besed njegovih pridig; velikana, pred čigar besedo in roko so se poniževali, kakor krasno piše Francoz Garat, kralji in njih ministri kakor pred roko božjo; okoli katerega so se zbirali in zgrinjali narodi v dnevih nesreče, kakor se zatekamo k oltarjem in poklekamo ob njih v prah. Resnično, najprikladnejše ime za to izvoljeno deklico je bilo ime onega gorečega častilca Marijinega, ki je prvi molil: „Spomni se, o Marija...“ molitev, polno zanosnega pesniškega vzleta, molitev, ki jo molijo in pojo dandanes po širnem svetu dan za dnevom nešteti Marijini častilci in otroci. To ime je bilo najprikladnejše za dete, izvoljeno, da zavlada po njem svetu najslavnejše sedanje svetišče Marijino, Lurd. In bila je morda volja same Kraljice nebeške, da dobi dete ime tega njenega častilca in oboževatelja.

Ker je bila družina Subirujeva revna, je morala mati sama opravljati vso hišo, navrh pa je hodila še v dnino. Ker ob tem ni mogla dovolj skrbeti za hčerko, sta jo dala že v najnežnejši mladosti v bogaboječo kmetiško hišo v vas Bartré, da jo tam zredijo in vzgojijo.

Ko je deklica nekoliko odrasla, je pasla ovce po тамошnih visokih brdih, kakor se vidi tudi dandanes pastirje in pastirice po vseh gorah okoli Lurda. Posebno če gre romar na Kalvarijo, kjer je izredno lep in zanimiv križev pot, a žal nedovršen, le štiri prve postaje so dodelane — posamezne osebe, na pr. Gospod, Pilat, veliki duhovni in farizeji, biriči in rablji stoje v nadnaravni velikosti na velikih četverokotnih prostorih nekoliko nad cesto — jih vidi na nasprotnem pečevju tako visoko, da se čudi, kako so prišli s čredo tja gori, in se boji, da se prekucne zdaj zdaj ovca ali sam pastir v globočino ter obleži tam mrtev.

Na paši je bila preprosti, bogaboječe vzgojeni, od strupenega diha življenja in sveta nedotaknjeni in nepokvarjeni deklici najljubša zabava — molitev. Vedno je nosila s seboj rožni venec in je vila cvetko za cvetko v duhteče šopke za nebes in zemlje Kraljico. In mislim, da smemo trditi s prepričanjem: Ravno ker je tako ljubila rožni venec, jo je izbrala nebeška Devica iz milijonov, da jo sme gledati iz obličja v obličje in da postane glasnica in znanilka njene volje in srednica med njo in med ljudmi.

Da bi bila bližje cerkvi in šoli in bi se pripravila na prvo sv. obhajilo, so jo vzeli starši s 14. letom domov. Doma se je mati močno bala zanjo in jo je zelo varovala. Bila je v vednih skrbeh za njo zaradi njene naduhe, ki je mučila dekletce že več let, kar je bilo vzrok, da je v rasti močno zaostala. Dočim so nosili sestra in bratca — četvero otrok sta imela Subirujeva — coklje na golih nogah, je dajala mati Bernardki vedno nogavice. Sestra in brata so smeli prosto tekati okoli in se igrati s soslednimi otroci. Bernardka je morala ostajati doma ter pomagati materi pri gospodinjstvu. Težko je bilo to mali deklici, ki je bivala do tedaj po vse dneve pri svojih ovcah pod milim nebom, na svežem planinskem zraku.

Dva tedna je bilo dekletce že doma. Kar naroči v četrtek pred pustno nedeljo nekako ob enajsti uri dopoldne mati mlajši hčerki Marijanici: „Pojdi po drv na Gavski breg, da skuham kosilo.“ — Kakor drugod po svetu so imeli reveži tudi v Lurdu pravico pobirati šibje ali suhe veje, ki jih je stresel veter z drevja, in dračje, ki je priplavalo po vodi in je obtičalo med kamenjem na bregu.

Marijanica se obuže in se pripravlja za odhod. Bernardka je zahrepenela tedaj tem živeje po svežem zraku. Milo zaprosi:

„Mati, pustite še mene z njo, da nabere tudi butaro drv.“

„Ne pojdeš!“ ji odvrne mati. „Tako že pokašljavaš, lahko zbolíš še resno in nevarno.“

V tem pride sosedova hčerka Ivanka Abadié, stara kakih petnajst let. Tudi ta je bila pripravljena, da pojde po drva. Zdaj združijo vse tri deklice svoje prošnje. In res preprosijo mater, da dovoli Bernardki, naj ide.

Deklice gredo vesele po nekoliko viseči ulici doli proti gavskemu mostu in čez most na levi breg Gava. Mimo mlina, ki je stal tam ob Gavu, gredo ob strugi navzdol proti tamošnjemu skalovju, obraščenemu z drevjem. Bernardka, oblečena v revno obleko, na glavi preprost bel kapulet, nekakšno kapico, ki ovija glavo in visi daleč doli čez rame in po hrbtu skoro do pasu — nosijo ga še sedaj na pr. deklice lurške sirotišnice, in meni se je zdela ta noša, bele barve, izredno lepa in okusna, isto hvalo sem slišal od drugih romarjev — slabotna in nadlegovana od naduhe, ni mogla hiteti tako naglo kakor tovarišici in je nekoliko zaostajala. Ker sta družici spredaj vse pobrali,

je bil njen predpasnik še prazen, ko sta imeli Marijanica in Ivanka v svojih že precej suhljadi.

Tako so prišle deklice na konec travnika ob Gavu do trojnih duplin, izjedenih v skalovje masabijelsko. Samo kanal, ki je gonil tukaj Savyski mlin, jih je ločil še od pečevja. Mlin so ravno ta dan popravljali, zato so vodo zgoraj zaježili, kolikor je bilo pač mogoče. Tako je teklo po mlinski strugi le prav malo vode, ki se jo je lahko prekoračilo.

Deklice zagledajo ob duplinah na nasprotni strani mnogo suhih vejic, ki so popadale z grmovja in drevja, rastočega po skalnih razpoklinah. Močno se razveselijo tega. Marijanica in Ivanka takoj sezujeta coklje in prebredeta potok.

„Voda je hudo mrzla“, porečeta Bernardki, ko prideta na drugi breg in se obuvata. Ni bilo čuda: Bilo je meseca februarja, in ti potoki prihajajo z gor, iz večnih snežnikov, in so mrzli kakor led.

Bernardka, ki je stala še takraj potoka, je bila v zadregi, kako priti črez potok. Dočim sta bili sestra in Ivanka v samih cokljah, je imela ona nogavice. Bilo bi jih treba sleči, da prebrede vodo. Boji se tudi ledene mrzlobe.

„Vrzita dva ali tri debele kamene v potok, da pridem črez nje na oni breg,“ zaprosi Bernardka tovarišici.

A ti sta že pridno pobirali suhljad in se nista dali motiti.

„Stori, kakor sva midve,“ ji prigovarja Ivanka med delom — „sezuj se!“

Bernardka se vda. Nasloni se na velik kamen in se začne sezuvati.

Ura je šla na dvanajst. Vsak čas je moralo zazvoniti poldne v mestni cerkvi in v cerkvah, razkropljenih po sosednjih pirenejskih vaseh.

Ravno je vlekla Bernardka prvo nogavico z noge, kar zasliši, kakor da je zašumel okoli nje veter, ki se je vzdignil hipoma z veliko močjo iznad travnika.

Naglo povzdigne oči. A glej, čudo, topoli ob Gavu stoje nepremično. Niti najmanjši piš ne ziblje njih mirnih vej.

„Bržkone sem se varala,“ misli deklica sama pri sebi in se loti zopet nogavice, da jo sleče. A takoj zasliši vnovič silno šumenje čudnega piša.

Bernardka povzdigne zopet glavo. Od velikega začudenja hoče krikniti isti hip, a ne more; glas ji obtiči v

grlu. Po vsem telesu se trese in se zgrudi na kolena. Ker prikazal se ji je čudovit prizor: Zgoraj v duplini je stala v nadzemski svetlobi žena nepopisljive lepote! Nadnaravni blišč, ki se je razlival ob vsi prikazni, ni ščemel oči in ni jemal vida kakor solnčna svetloba. Ta blišč, ki je bil kakor visoko goreč plamen in vendar obenem čudovito miren, je vlekel z nekako nepremagljivo silo oči nase. In z veseljem, s čudovito sladko radostjo je počival pogled male Bernardke na tem ognju in se je nekako kopal v njem. *

Na prikazni sami ni bilo nič meglenege, nedoločnega in zabrisanega. Ni imela mračnih obrisov kake podobe iz sanj, ko jih išče spomin in duša, a si jih ne moreta jasno ustvariti in se je domisliti izrazito in živo. To je bila živa resničnost, res človeško telo, ki se ni razločevalo od navadnih umrljivih ljudi v ničemur razen v svetlobi in po nebeški krasoti.

Rasti je bila srednje. Zdela se je čisto mlada in bila je sveža in čarobna kakor bi štela dvajset let. In vendar je bila njena krasota zelo različna od lepote pozemskih krasotic. Ker vse, kar dela obraz mil in krasen, kar daje čaroben blesk očesu človeškemu, je bilo v najvišji meri združeno na tem obličju, v teh očeh: Nedolžnost in čistost, dobrotljivost, ljubezen in sočutje, vdanost in ponižnost in vse druge čednosti in lastnosti, ki so v kras zemljannu, posebno mladi deklici in ženi.

Njeno oblačilo je bilo belo kakor belina limbarjeva, dokler se je ni dotaknila roka človeška in ničesar drugega neprijaznega. Veličastnejša je bila v svoji enostavni preprostosti nego krasna kraljeva oprava Salomonova v vsi svoji slavljeni lepoti in časti. Izpod dolge obleke, ki se je dotikala tal, so se belile bose noge. Počivale so na skali in lahko kakor v mirnem poletu so se dotikale rožnega grma pod njimi. Na vsaki teh deviških nog se je razcvetala skrivnostna, zlatobarvna cvetka.

Okoli ledij se je je oprijemal pas, višnjev kakor jasno nebo. Spredaj je padal po obleki v dveh dolgih trakovih, ki sta se dotikala skoro prstov na nogah. Glavo ji je venčal in ovijal bel pajčolan, nekak kapulet. Pokrival ji je pleča in gornji del ram. Zadi pa ji je visel doli do roba obleke.

Na nji ni bilo videti ne prstanov, ne ovratnic, ne zapestnice, ne diadema ali krone, vobče ne ene tistih lepoticij, katera vesi nase puhla človeška ničemurnost.

V pobožno sklenjenih rokah je držala prikazen molek. Njegove jagode so bile bele kakor sneg, verižica pa rumena kakor zlato klasje. Jagode molka so drsale druga za drugo skozi rožnate prstke čudežne prikazni. Vendar se krasne majhne ustnice nebeške prikazni niso gibale. Menda ni molila, le poslušala je morda večni odmev pozdrava ange-lovega v tihi preprosti hišici v Nazaretu; morda je pošiljalo le srce v nebo pred prestol Najvišjega vdane prošnje, naj sprejme Večni milostno daritev vseh onih, ki jo častijo in venčajo v tem hipu po vsem širnem svetu z molitvijo sv. rožnega venca. In ob vsaki jagodi, ki so se je dotaknili ti nežni, cvetlični prstki, je lil brezdvomno potok nebeških milosti na revne zemske otroke. In padale so te milosti v duše, v ljubezni Marijo časteče, kakor kaplje v školjko, kjer se pretvorijo v dragocene bisere.

Za sedaj je prikazen še molčala. A njene lastne poznejše besede in čudoviti dogodki, ki so se vršili kmalu na to in v vseh petdesetih letih do danes na tem svetem mestu, so dokazali dovolj, kdo da je bila ta nebeškolepa deviška prikazen, namreč nebes in zemlje mogočna, slavljena Kraljica, blagoslovljena Mati Božja in premila naša Mati!

To prikazen je videla Bernardka, ki se je vsa omamljena od njene nadzemske krasote in miline, nehote in nevede zgrudila na kolena pred njo. Strmela je v prikazen in ni vedela, kaj naj misli, kaj naj reče, kaj naj počne. Kar dvigne nebeška žena, kakor bi hotela dati s tem deklici zgled in jo osrčiti, roko in se pokriža. Tudi Bernardka polagoma dvigne roko in naredi pobožno znamenje svetega križa.

Zdaj se ni več bala. A vsa omamljena je bila in radostna obenem. Vendar je dvomila še nekaj trenutkov sama o sebi. Mela si je oči, hoteča se prepričati, da ne spi in ne sanja. In zopet je strmela neprestano v nebeškolepo ženo. In ker je bila vajena najbolj govornice z Bogom. molitve, je pričela moliti zbrano rožni venec.

Ko dokonča rožni venec z besedami v pozdrav pre-sveti Trojici: „Čast bodi Očetu in Sinu in sv. Duhu...“ izgine svetla prikazen kakor bi trenil. Odplavala je pač nazaj v večno svoje kraljestvo, v nebeški raj.

Bernardki je bilo kakor človeku, ki se prekucne z višave v prepad in obleži tam ranjen in omamljen od silnega padca. Gav je hitel še vedno svojo pot kakor poprej,

šumeč med kremenjem in razbitim skalovjem. A to šumenje se je zdelo zdaj Bernardki trje nego poprej. Voda se ji je zdela temnejša, okolica otožnejša in pustejša, solnčna luč manj svetla nego pred pol ure. Ker kako se naj veseli pesmi škrjančkove, kdor je poslušal tisoč let rajsko ptico in je mislil, da jo posluša le nekaj minut!

Pred Bernardko so se vzpenjale še vedno v višavo skale masabijelske, pod katerimi sta iskali njeni tovarišici dračja. Iznad vrha jame je zevala v deklico odprta duplina, a prazna. Divja roža se je vila pod njo; a nič nenavadnega ni videlo oko več ondi. Ni sledu ni bilo več o nebeškem obiskovanju. Votlina ni tvorila več vrat v nebesa. Zaprla so se, in Bog ve, ali se odpro še kdaj?

Koliko časa da je trajal ta prizor, Bernardka ni vedela povedati. A trajati je moral vsaj nad četrto ure, ker je izmolila deklica v tem času en del svetega rožnega venca. Ko se Bernardka popolnoma zave, si sleče nogavici, prebrede plitvo vodo in dospe k svojima tovarišicama. Zamisljena je bila v to, kar je videla, zato se nič več ni bala mrzle vode. Vse otroške moči tega preprostega otroka so delale zdaj edino na to, da ji prikličejo zopet nazaj v spomin sladko prikazen.

Ivanka in Marijanica sta pač videli, da je Bernardka padla na kolena. A hvala Bogu, to med preprostim hribovskim ljudstvom še ni sramota. Zato se nista mnogo zmenili za to in sta skrbno nadaljevali svoje delo.

Bernardka se ne more načuditi popolni mirnosti sestri in Ivankini, ki sta ravnokar dokončali svoje delo in sta, prišedši pred jamo, začeli igrati, kakor da bi se ne bilo pripetilo prav nič nenavadnega.

„Ali nista videli vidve ničesar?“ vpraša Bernardka Ivanko in Marijanico.

Šele zdaj opazita spremljevalki, kako je Bernardka razburjena.

„Ničesar!“ ji odgovorita deklici. „Ali si ti kaj videla?“

„Če nista ničesar videli, vama ne morem ničesar povedati.“

A Bernardka ni mogla skriti svoje razburjenosti. Zato tovarišici med potjo domov silita venomer v njo, naj pove, kaj da je videla. Mala pastirica se da naposled preprostiti; a obljubiti ji morata, da skrivnosti ne izdada.

„Videla sem,“ pravi, „nekaj v belo oblečenega.“

In popiše jima po svoje čudovito prikazen.

„Glejta, to sem videla,“ pravi h koncu, „a prosim vaji, ne pravita tega nikomur.“

Marijanica in Ivanka sta verjeli. Duša je v svoji čistosti in otroški nedolžnosti verna; dvomi, nezaupnost in nevera niso napake preprostih otroških let. Sicer pa sta morali verjeti živemu in odkritosrčnemu pripovedovanju Bernardkinemu. Ker le-ta je bila še vsa ginjena in polna tega, kar je videla. Marijanica in Ivanka nikakor nista dvomili; a ustrašili sta se. Otroci revežev so vedno boječi. Je pač naravno: Trpljenje, neopravičeno zapostavljanje, da, celo zaničevanje je njih veliki delež.

„To bi nam morda še kaj škodovalo,“ pravita. „Bernardka, ne hodimo več tja.“

A ko' so prišle domov, niso mogle otroške duše dolgo ohraniti skrivnosti. Marijanica pove vse materi.

„To so otročarije, kar mi pripoveduje Marijanica“ — pravi mati proti Bernardki.

Zdaj razodene Bernardka vse tudi materi.

Ta odmajava z glavo.

„Zmotila si se. To ni bilo vse skupaj nič. Mislila si, da nekaj vidiš, a v resnici nisi ničesar. To so otročarije!“

A Bernardka je trdila svoje.

„Naj bo že kakorkoli,“ odloči končno mati, „ne hodi več tja. Prepovem ti!“

Ta prepoved zadene Bernardko bridko v srce. Zakaj, odkar je gledala prvič nebeškolepo prikazen, je bila največja in edina želja njenega srca, da jo vidi še enkrat.

A vda se in ne odgovori ničesar.

To je bila prva prikazen.

V nedeljo potem preprosijo deklice mater Subirujevo, da smejo po večernicah iti zopet k jami.

Mati se ne more dolgo ustavljati gorečim otroškim prošnjam in dovoli. Ta dan se je prikazala nebeška Kraljica drugikrat.

Ob tretji prikazni, v petek 18. februarja, je izpregovorila prikazen prvikrat. Naročili so namreč Bernardki, da naj povpraša to skrivnostno mlado ženo, kdo da je.

„Gospa,“ pravi res deklica, „če mi imate kaj povedati, bodite tako dobri in zapišite, kdo da ste in česar želite.“

Božja Devica se nasmehlja na to preprosto prošnjo in pravi:

„Ni treba pisati tega, kar ti imam povedati. Bodi le tako dobra in zahajaj semkaj štirinajst dni.“

„Obljubim!“ poreče Bernardka.

„In jaz ti obljubim, da te storim srečno, ne na tem, ampak na onem svetu.“

To je bilo tretje prikazovanje. Vseh skupaj jih je bilo osemnajst.

Važna prikazen je bila ona 25. februarja. Pri ti je zapovedala nebeška Kraljica Bernardki:

„Pojdi, pij in umij se v studencu in jej rastlino, ki poleg njega poganja.“

Ker deklica ni videla nikoli kakega studenca tam v bližini, se začne pomikati, zroča venomer v bleščečo prikazen, proti Gavu. A ustavi jo migljaj nebeške Device:

„Ne hodi tja. Nisem ti rekla piti iz reke, ampak iz studenca, ki je tukaj.“

Dekle se je plazilo po kolenih v stran, kamor ji je pokazala prikazen. Našla je tam pod skalo pač neko rastlino, a o studencu ni videla ničesar. Kar začne kopati po notranjem navdihnjenju z majčkeno rokco jamico v zemljo. Ljudem, ki so bili zbrani tam v velikem številu, se je zdelo to početje deklíčino smešno. Mnogi so se smejali in rogali. A glej, nenadoma se ovlaži dno jamice, ki jo je izkopala deklica. Po kapljicah je začela izvirati pod Bernardkinimi rokami čudežna voda ter je polnila majhno jamico. — To je bil začetek studenca lurškega, v čigar vodi se kopljejo dandanes tisočeri, in ki jo pijejo verniki širom sveta, verujoči in zaupajoči v mogočno pomoč One, na katere ukaz je začel izvirati ta čudodelni vir.

Važna je prikazen 25. marca. Tedaj je prosila Bernardka zopet:

„Ljuba Gospa, bodite tako dobri in povejte mi, kdo ste in kako vam je ime?“

Na to deklíčino vprašanje razklene prikazen roki in spusti molek na desnico. Potem razpne roki in ji povesi proti tlom kakor bi razlivala iz njih blagoslov na vso zemljo. Nato jih povzdigne proti nebeškim višavam, jih pobožno sklene in zroča proti nebesom z izrazom neizrekljive hvaležnosti pravi:

„Brezmadežno spočetje sem.“

To izreče in izgine.

Na dan je bilo, ko je prišel nadangel Gabriel k najčistejši Devici v Nazaret in ji je prinesel pozdrav večnega Boga in nerazumljivo novico, da postane Mati Sinu Božjega in ostane vendar Devica. Ob solnčnem vzhodu je bilo, ko

je pela sveta katoliška cerkev v svojih molitvah veličastni slavospev:

„O Devica slavljena
Nad zvezde vse povišana . . .“

Štiri leta pozneje je bilo, kar je oznanil veliki častilec Matere Božje, papež Pij IX., vsemu svetu, da mora slednji, ki se hoče imenovati sinu ali hčer svete cerkve, zvesto verovati versko resnico, da je bila Marija brez madeža že v prvem hipu svojega spočetja v telesu Aninem. Vzdignili so se, podpihovani od hudega duha, na vseh koncih in krajih nasprotniki te verske resnice, klevetniki visoke časti Matere Božje. A glej, v tem hipu jih je osramotila nebes in zemlje Kraljica, Mati večne Resnice in najlepša Resnica sama!

Zadnjikrat je videla Bernardka Mater Božjo na praznik Marije Karmelske, dne 16. julija 1858. A kaj pravim: Zadnjič? Saj jo gleda zdaj iz obraza v obraz v domovini nebeški! Zdaj uživa neskaljeno sladkost gledanja Božjega in Marijinega brez bridkosti, katerih je okusila ta izvoljena deklica ljubezni Marijine v ti zemeljski dolini solz v tako obilni meri.

Ker kakor nekoč Marjeto Marijo Alakok, izvoljenko Jezusovo, je napadal, sramotil in preganjal svet tudi Bernardko. Hudobni ljudje in posvetna oblast so se združili in so se zakleli, da hočejo in morajo dokazati lažnivost besed Bernardkinih. Pač je sodeloval tudi hudi duh, da izpodnese in uniči veliko delo usmiljenja Marijinega. A glej, kaj je vsa moč sveta in vsa nasilnost hudega duha zoper moč Marijino. Najneznatnejša slabost! — Res so proglašali Bernardko za noro in so jo hoteli vtakniti v blaznico, v strašni grob živih. A Marija je čuvala in varovala njo in svoje delo. Pač pa ji je naklonila mnogo in premnogo trpljenja, da jo očisti vsega posvetnega, kakor se čisti zlato v žgočem ognju.

Bernardka je vstopila v samostan usmiljenih sester v Neversu. Ker je sama vedno bolehalo, so jo sprejele sestre pravzaprav iz usmiljenja. Odločila se je od sveta in odločila se je, da postane, ona, tako oblagodarjena od nebes, služabnica najrevnejših, bolnikov. Ker kako bi ljubila svet še ona, ki je gledala v obraz nebeški Gospe! Kako bi se veselila v posvetnem veselju še ona, ki je okusila že radosti rajske? Kako bi ne ljubila revnih, zapuščenih, bolnih ona, ki je bila sama revna, preganjana, sramočena in bolna!

Henrik Lasser piše o nji: Videli smo jo nedavno v njeni redovniški obleki. Dasi ima že petindvajset let, je

vendar njen obraz ljubezniv kakor obraz kakega otroka. Vidi se na njem neka nepopisljiva lepota, lepota, ki ni od tega sveta in ki dviga dušo v nebeške višave. Kadar si pri nji, se ti vnamajo v srcu pobožna čustva. Kadar se ločiš od nje, si ves zavzet nad njeno mirno nedolžnostjo... O božjih milostih, ki jih je prejela, govori le, če je vprašana. Bila je priča Marijina. Zdaj, ko je spolnila svoje poslanstvo, se je umaknila v zatišje redovniškega življenja; v svoji ponižnosti želi le, da se skrije med svojimi tovarišicami.

Težko ji je, kadar jo obiskujejo ljudje v njenem zavetju in kadar se mora očitno pokazati. Boji se hrupa in beži pred človeško slavo. Živi ponižno v Bogu in se boji pozemeljske ničemurnosti.

Zvesto svojo služabnico je poklicala Marija, nebeška Gospa, k sebi 16. aprila 1879, da jo stori srečno za vso večnost, kakor ji je sama obljubila.

Zdaj, ko uživaš, ti blagoslovljena deklica, radost nebeško, se spominjaj tudi nas in prosi za nas!

5. Procesije. Čudež.

Veličastne so lurške procesije: Popoldne z Najsvetejšim, zvečer takozvane rimske procesije z gorečimi svečami.

Že prvi dan našega bivanja v Lurdu, smo se jih udeleževali, a izrecno naša procesija, pri kateri je nosil Najsvetejše prevzvišeni knez in škof ljubljanski, je bila v nedeljo. Ta je bila izredno slovesna, ker so se je udeležile ogromne množice. S popoldansko procesijo gredo le moški; ženske jo gledajo večinoma z visokih arkad (hodnikov) gori ob cerkvi.

Posebno mi je ugajalo v nedeljo petje: Moški zbori Švicarjev in krasno petje deklic in dečkov iz lurških sirotišnic. To so bili poltihi, nežni, a čudovito krasni glasovi. Peli so lavretanske litanije, oziroma odgovarjali: „Prosi za nas!“ moškemu zboru. Peli so s tako lahkoto in s takim mirom, da bi človek skoro niti ne vedel, odkod prihajajo ti srebrni glasovi, ako bi jim ne gledal v obraze. Kakor bi plavali iz višav glasovi angelov, slavečih mogočno in dobrotljivo svojo Kraljico!

Dečki in deklice imajo svojo posebno nošo. Dečki dolge višnjeve talarje, na glavah majčkene višnjeve čepice, čez talar koretelj. Tudi pri sv. maši, ker pri oltarju v duplini strežejo ti fantki imenitnejšim osebam, na pr. škofom, imajo do „sanktusa“ in po sv. obhajilu čepice na glavi. Pristojajo jim zelo lepo.

Še krasnejša je noša deklic. Istotako višnjevo krilo in fin rumenobel kapulet, ki sega zadi do ledij. Nisem videl kmalu kje tako lepe noše, posebno pri otrocih ne. In ti obrazi! Tako mirni, vdani, čisti in nežni kakor obrazi angelcev!

Znamenit je bil za nas petek, 15. maj. Ker ta dan so videli mnogi izmed nas čudež, ki se je zgodil pri procesiji z Najsvetejšim — v Lurdu govori sicer odbor zdravnikov za preiskovanje bolnikov in ozdravljenec vedno le o „ne-navadnem ozdravljenju“, ne o „čudežih“, da bi se jim ne moglo očitati kdaj kako sleparstvo ali motenje javnega mnenja.

Na trgu pred rožnovensko cerkvijo razvrstijo vsak dan okoli tretje ure bolnike. Manj bolni sedijo na klopeh, stolih ali vozičkih. Hudo bolni, na pr. že skrajno jetični ali povsem hromi, pri katerih je vse telo trdo, ležijo na blazinah, položenih na kamenita tla. Bolnike deloma privedejo, deloma prinesejo ali pripeljejo tja prostovoljci. Žalosten in v srce segajoč je pogled na te neštete reveže. Ne more se človek zdržati solz, ko stopa mimo njih in vidi bolezniki vseh vrst ter gleda v te oči, ki pričakujejo s takim hrepenenjem ozdravljenja.

Ko je šel 15. maja popoldne škof že na epistelski strani zopet dol po trgu in je blagoslavljal z Najsvetejšim bolnike, zakriči nenadoma v bližini mene ženski glas: „Ah, ah, ah!“ Nastane nemir. Vse pogleda na ono stran. Vidimo, kako plane mlada gospa pokoncu. Okoli stoječi jo primejo, da bi se ne zgrudila. A stoji ravno. Le trepetava vsa in joka. Dvaintridesetletna gospa, ki je bila mrtvoudna že štiri leta, je nenadoma ozdravela! Hitel sem bliže k nji. A govoriti ni bilo tedaj ž njo mogoče zaradi množice ljudi in zaradi velike njene razburjenosti. Zvedel sem le, da je Nemka. •

A govoril sem ž njo drugi dan. Slučajno sem jo srečal dopoldne na ulici, ko so jo peljali trije mladi gospodje iz cerkve. Šel sem za njo — vso pot je tiho molila — v bolnišnico. Bil sem priča, kako je vstala in je stopala prav lahko in krepko v sobo. Povedala nam je tudi ime: Veronika Sperling iz Fusgonheima v Elzasu.

Pripovedovala je, da se je pričela njena bolezen ob porodu pred štirimi leti. Kmalu ni mogla več ganiti ne z roko ne z nogo. Bila je vsa otrpla. Morali so jo pitati.

Pri procesiji je čutila, kakor je trdila, ko se je bližal škof z Najsvetejšim, izredno velike bolečine. Ko je prejela

blagoslov z Najsvetejšim, kakor ga dobi vsak bolnik posebej, so postajale bolečine hujše in hujše, neznosne. Vedno ji je nekaj pravilo, naj vstane. Navsezadnje ni mogla več vztrpeti bolečin. Kar vrglo jo je pokoncu. In tedaj je na svoje začudenje in na začudenje onih, ki so jo prinesli tja in so jo prijeli, ker so mislili, da takoj zopet pade, lahko stala.

Še ta dan je bila vsa zmedena. Venomer se je blaženo smehljala. Skoro verjeti ni mogla, da je res zdrava. Ko jo je prosil moj gospod spremljevalec, naj mu zapiše v brevir ime, si skoro ni upala. „Tako dolgo že nisem pisala. Počakajte malo, prosim!“

Mi Slovenci sicer nismo dosegli čudežnega ozdravljenja nobenega naših bolnikov, a zaman ni šel pač nobeden nas v Lurd. So tudi druge dobrote, ne samo zdravje!

Med najveličastnejše prizore, ki sem jih videl kdaj, prištevam rimske procesije, ki se vršijo v Lurdu večer za večerom. Najveličastnejša one dni je bila v nedeljo 17. maja. Pročelja vseh treh cerkvâ, rožnovenske spodaj, srednje ali kripte in visoko na skali vladajoče bazilike, so bila bajno razsvetljena z električno lučjo. Istotako je žarel vitki stolp gor do križa v raznobarnih lučicah.

Spodaj pod baziliko pa se razvrščajo vedno nove množice izpod dupline. Z gorečimi svečami v rokah stopajo čez arkade, mimo kripte, na drugi strani navzdol v drevo-red pred cerkvijo, dol po vsem širnem, prostranem vrtu, na levi strani zopet gor na trg in na široke stopnice pred rožnovensko cerkvijo. Kakor bi se valila čudovito blesteča reka mimo svetišča dol med temnim drevjem in na drugi strani zopet gor proti svetišču, kjer se zлива v goreče morje! In te navdušene pesmi, pete v vseh jezikih, od elegantnih gospâ, krasnih gospodičen in preprostih ženic, od duhovnikov in laikov, zlivajoče se v vedno se ponavljajoči navdušeni pozdrav: „Ave Maria — Zdrava Marija!“

Spodaj sredi trga pa stoji, vsa žareča v električni luči, prekrasna soha Marijina. Stoji veličastno na visokem podstavku, strmi gor proti cerkvi in sklepa roke k pobožni molitvi, kakor bi prosila svojega Božjega Sina za vse te tisoče — na 50.000 so jih cenili tisto nedeljo — ki jo slavijo s tako otroško vdanimi, s tako povsem od sveta odluščenimi, le k nji kipečimi srci. — Resnično, noben vladar tega sveta ni doživel in ne bo doživel nikdar tako istinito iskrenega, iz globočine srca prihajajočega slavlja...

„Ave Maria — Zdrava Marija, lurška kraljica!“

6. Poklonitev lurškemu škofu. Slovo. Priporočba Mariji, lurški Kraljici.

Na dan pred odhodom smo se poklonili skupno ljudomilemu škofu tarbsko-lurškemu monsignoru Schöpferju. Pozdravil in zahvalil je visokega cerkvenega dostojanstvenika za vso prijaznost, ki smo jo uživali v Lurdu, prevzvišeni knez in škof ljubljanski. Ko je omenjal prevzvišeni, kako je odvezla francoska vlada gospodu škofu palačo, ki si jo je sezidal ob cerkvi, in pusti škofa po posredovanju nekega barona le še začasno v nji, a ga iztira morda že prihodnji dan, je sivolasi gospod pričel jokati. Ne boli ga srce menda tako zaradi te izgube kakor zaradi nesrečne domovine, ki drvi slepo v prepad in v propast.

Slovenski pevci so zapeli nekaj narodnih pesmi. Te so visokega gospoda zopet potolažile. Ko so pevci nehali, pravi smeljbahe: „Zdi se mi, da je bila samo ena!“

Monsignor izreče svojo pohvalo nad vzornim vedenjem in srčno pobožnostjo Slovencev, „ki so jo,“ pravi, „opazovali z veliko zadovoljnostjo vsi v Lurdu.“ Ob koncu da vsakemu lepo podobico v spomin, „ker,“ pravi, „majhna darila vzdržujejo prijateljstvo in meni je mnogo do vašega.“

Drugo jutro smo se poslovili navsezgodaj od lurške Matere Božje. Romarji so jokali na glas. Ni besed, da bi povedal, kako nam je bilo pri srcu. Čudovito me je ganila prošnja male deklice, ki je klicala glasno in jokaje:

„Ne domov, mama, ne domov!“

O Lurd, kolikokrat in s kakimi mehкими čustvi mislim nate! O ko bi bil cvetka, ki cveti pod boso nogo belega marmornatega kipa Marijinega, postavljenega na onem mestu v duplini, kjer je stala prikazen, ko so jo gledale začudene oči srečne Bernardke! Zimzelen bi želel biti, ki se ovija tesno posvečenih skal masabijelskih in zeleni ob Mariji po leti in po zimi, leto za letom! Ptiček bi rad bil, ki poje v gozdu nad votlino kipečo svojo pesem in jo druží z molitvami zamaknjenih vernikov, klečečih v ponižnosti na trdih kamenenih tleh pred svetim mestom! List bi rad bil, ki dela senco posvečenim pečinam in šušti noč in dan slavo Marijino! Ko bi bil skala, ki je stopila na njo deviška noga Bogorodnice, skala, kakor steklo oglašena od gorečih poljubov pobožnih deviških ustec! Val v šumečem Gavu bi bil, ki poje, hiteč mimo posvečenih skal masabijelskih, v svojem jeziku spev nebes in zemlje Kraljici, lurški Materi Božji, brez madeža spočeti Devici! . . .

Pozno v noč je, ko končavam svoj spis, ki naj ne bo le v kratek čas mojemu slovenskemu narodu, ki ne bodi le vodnik onim, ki poromajo še kdaj v Lurd. ampak ki bi naj bil, kolikor je zmogla to slaba moja beseda, slavospev tebi, o Marija! Tiho je vse naokoli; vse že spi; le redke deževne kapljice udarjajo na okna, kakor bi prosile, naj jih spustim v sobo, ali kakor bi budile že utrujenega duha in bi bodrile že težko pišočo roko.

Kakor v sanjah se zibljejo pred menoj vse one krasne podobe, ki jih je gledala duša v onih lepih dneh našega romanja in bivanja v Lurdu in jih je ohranila globoko v sebi.

A preden končam in preden ležem nocój k počitku, utrujen od dela, a vesel v srcu ob spominu nate, o Kraljica lurška in nebes in zemlje mogočna Kraljica, bodi moja večerna molitev:

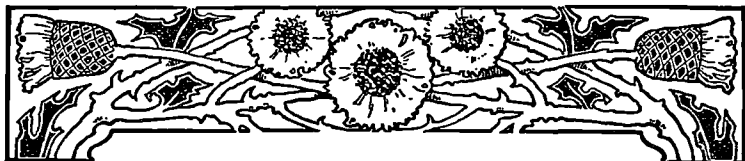
Blagoslovi in varuj, o Kraljica lurška, našo domovino! Blagoslovi vse njene sine in hčere. Naj bodo vsi eno!

In za vse one prosim še enkrat, ki sem molil zanje in sem ti jih priporočal v Lurdu. Blagoslovi jih, osreči jih!

In ko se nagne meni življenja dan, in se vrnem, nezatna kapljica, v ocean večnosti, daj da gledam od obličja do obličja vse ono, kar sem gledal zdaj le kakor v zrcalu, a kar je čutila in slutila duša v Lurdu živeje nego kjerkoli drugje, daj da gledam in uživam vso večnost neskončno tvojo slavo v hiši Očetovi . . .

„Ave Maria — Zdrava Marija, lurška Kraljica!“

Popotnikove povesti.

Spisal Josip Knaflič.

1. Gogo — izdajalec.

Dom Petra Volova je prvi v neveliki podbalkanski vasi, ki je oddaljena štiri ure hoda od mesta Gabrovega in ima prijazno in za kmetijstvo precej ugodno lego, zakaj kroginkrog je toliko planjave, da je vsa vas zadostno preskrbljena z njivami in pašami, in od vseh strani jo obdajajo hribi in hoste ter varujejo kraj prehude suše.

Peter Volov ima edini han¹ v tej vasi, in tako smo gostovali pod njegovo streho.

Bilo je v zadnjih dneh velikega srpana, najmučnejša poletna vročina je bila ponehala, semtertja je padlo celo nekaj dežja, in potovanje po deželi je bilo kaj prijetno.

Bili smo zapustili Gabrovo v ranem jutru, ko je še dremal v ulicah vlažni mrak, dočim so se še pasle po dolini bele, tihe meglice, in je samo na sivi, plešasti glavi balkanske gore bliskalo nekaj kakor drobne rožnate iskre; zalezovali smo vse dopoldne divje golobe, ustrelili srečno par teh živalic, jih spekli in jedli opoldne pri starem ovčarju, ki nam je podaril zraven soli in kruha in mi njemu zato tobaka; izteknili smo potem pod samotno skalo hladno podzemsko jamo in v njej mrzel studenec, počivali ondi par uric in hodili nato po solncu in slabih stezah do večera... Bili smo utrujeni in smo se kmalu po večerji odpravili k počitku, kajti popotniki in lovci vstajajo zgodaj.

Naša spalnica je bila nekaka čumnata na dvorni strani hiše, z edinim zamreženim oknom, in naša postelja enostavna

¹ Bolgarska krčma.

in preprosta, kakršna so vsa taka počivališča bolgarskega kmeta: na dveh nizkih, močnotesanih lesenih kobilah nekaj širokih in debelih hrastovih desk in črez surovo pletena rogožina, ki ni ne mehka, ne trda. Tu ležiš oblečen — le obuvalo si pač sezuješ — in samo pod glavo imaš majhno pernato blazinico.

Dasi sem bil truden in sem si želel spanja — nisem mogel zaspati.

Motil me je topot komar, ki je dolgočasno-brenčé blodil po sobi; motil me je pes-čuvaj, ki je žalostno lajal nekje v daljavi; motilo mirno, globoko dihanje sospalcev; motil celo jasni lunin svit, ki je risal po stenah razne sence...

Na moji desni strani spal je Rus, ki je hodil po Balkanu, risajoč in slikajoč kraje in ljudi, ki so mu bili povšeči.

Bil je velikan in je imel glavo leva, a v srcu je bil pohleven ko jagnje. Trebalo je samo pogledati v njegovo veliko, sanjavo-vedro oko, pa si takoj vedel, da stoji pred tabo dober človek. Njegov glas je zvenel mehko in nežno, a kadar je pel — in to se je zgodilo često — je bobnelo liki grom nad goro.

Seznanil sem se z njim, ko sem stikal nekoč ob reki Jantri za povodnimi pticami. On je risal, tam sedeč na skali sredi vode, spodaj stoječi stari mlin. Od takrat sva potovala skupno.

Ime mu je bilo Ciril Vladimirovič.

Levi moj sosed pa je bil gabrovski učitelj z imenom Mihajl Popov.¹

Bil je nizke rasti, pa žilav in pristen Bolgar. Misli je bistro in preudarno, bil resen pa tudi šaljiv človek in prijeten družabnik, ker se je za vsako stvar zanimal. Hodil je z nama iz prijateljstva, a njegova družba je bila i meni i Rusu zelo v prid, ker je bil domačin in zato najin vodnik.

Tovariša sta spala trdno spanje pravičnega, meni pa ni bilo mogoče dobiti miru . . .

Jezen sem naposled nataknil črevlje, vzel klobuk, tiho odpahnil vežna vrata in stopil ven na dvorišče.

Lepa noč, sem upal, da me pomiri.

Bilo je ko po dnevi; v svetli, beli mesečini so izginjale celo zvezde, in vsaka stvar, od mačke, ki je smuknila črez streho hleva, pa do tenke slamice na peščenih tleh, se je kazala natančno in razločno.

¹ Skoro vsa bolgarska osebna imena končujejo na -ov ali -ev. Izgovarjati pa je trdo: „-of“ — „-ef“. Enako je pri Rusih.

Počasi sem stopal med dolgimi hlevi proti koncu dvo-rišča. Peter Volov ima veliko gospodarstvo, in njegov dom je z vsemi poslopji zelo obširen. Tu so bile nizke staje s pletenimi stenami in odprtimi linami. Pogledal sem noter: sto ovac je ležalo tu složno druga pri drugi. Ovčarnicam nasproti je stal konjski hlev, leseno, trdno poslopje s široko streho; iz njega se je začul votli udar kopita, nakar je s plahim, jokavim glasom zarezgetalo predramljeno žrebe. Potem je bilo zopet vse tiho.

Izza vogla je prišel veliki domači pes. Poznal me je, ker sem mu vrgel pri večerji večkrat kakšno mastno kost. Pogladi sem mu glavo in potem je tiho nadaljeval svojo nočno stražo, obkroževaje ves dvorec.

Prišel sem do visokega plota. Onkraj vodi mimo široka gorska pot in se razteza nekaj trate, potem je takoj gozd in gorovje.

Hotel sem se vrniti, ko zagledam na strani na vitkih koleh stoječo šupo, h kateri je bila spredaj prislonjena lestva. V misel mi šine, da utegne biti ondi seno, pa da se dá čudovito spatí v senu — in v trenutku sem bil gori.

Zares, mnogo suhe, dišeče mrve se je nahajalo tukaj, in poln zadovolja in razkošja sem se zleknil vznak v njeno mehko naročje.

Tukaj je vladala popolna tišina, nobenega glasu — ne iz dvora, ne iz gore, niti doli iz vasi, vse naokoli je bilo poplpljeno v gluhi, vesoljni molk polnoči . . . in potem sem imel, ker je bila šupa na oba konca odprta, svoboden razgled na gaj pred sabo, z njegovo srebrni gladini vode podobno trato in lesketajočimi drevesi, ter na temnomodre, polagoma se višajoče balkanske gore, nad katerimi je plul sinji, prozorni blesk luninih žarkov.

Rahla gorska sapica, prepojena s svežim vonjem gozdov, je dihala vame — in ležal sem, z bedečimi očmi in s sanja-jočo dušo. Kakor da bi bil že prespal celo noč in se pravkar vzbudil, tako ugodno mi je bilo.

Gledal sem ven v mirno noč. A kaj je to?

Tam na trati pred košatim dobom je molel iz zemlje okrogel štor in na štoru je čepel človek — mož z guglo.¹

Obraza nisem mogel doznati, pa se mi je zdelo, da ga opira na komolca in komolca na kolena in da gleda sem na dvorec . . .

¹ Gugla (šapka) = kučma (čepica).

Kdo je bil? Kaj je počenjal tu sredi noči? Je li bil domačin, da pes ni lajal? Saj ga je moral vohati. Enkrat vsaj se mi je dozdevalo, kakor da je pritekkel k ograji in jezno zarenčal.

Pozorno sem opazoval moža.

Vzdignil se je, storil korak naprej in nepremično obstal. Temno se je črtala njegova nizka in široka postava v beli mesečini.

Zdaj je razprostrl roki, kakor človek, ki hoče kaj objeti, in — padel na zemljo, naravnost na obraz.

V tem trenutku je pes na dvorišču začel besno lajati in skakati ob plot.

Tu je oni tam šinil kvišku kot žoga, zasukal se je in kakor blisk izginil v gozdni temi . . .

Dolgo je še lajal pes. Polagoma pa je utihnil, in sklepal sem, da je tujec odšel.

Mirno in samotno je spaval zdaj tudi log .

„To je bil norec!“ sem si mislil in nisem dosti več ugibal o čudnem ponočnem človeku.

Zatisnil sem oči, misli so se umirile, in sladko sem tam na senu zaspal.

* * *

Ko sem zjutraj stopil v han, sta se moja tovariša že razigrane volje grela z rakijo¹ in šalila z vsakovrstnimi čirečarami, katere je čečkal slikar s kredo po mizi, dočim je čorbadžija,² dobrodušno se jima smehljajoč, v malih pločnatih posodicah kahal kavo. Usedel sem se k ognjišču in pravil Petru Volovu, kar sem videl ponoči za dvorcem. Vprašal sem ga, kaj da misli on o tem.

Peter Volov je na mojo pripoved samo na kratko pokimal, kakor človek, kateremu je že vse to dobro znano, pogled mu je postal resen in obrnil se je proč.

Temu sem se čudil in v svoji radovednosti vprašal :

„Aj, djedo³ Petre! Kaj se to pravi? Tu ti nekaj povem, te vprašam — ti pa mi ne daš odgovora! Kaj si naj mislim? In tvoj gost sem. Reci, kaj gledaš tako hudo?“

Peter Volov se je počasi prestopil na škripajoči leseni stopnici, obdajajoči visoko ognjišče, in previdno nalivaje čašice, je mrmral :

¹ Slivovka.

² Gospodar.

³ Djedo ali djado = oče, star mož, stric.

„Nič me nisi razžalil, ali govoriti o onem — ne maram!“

„Ali je tvoj sovražnik?“

„On je nas vseh sovražnik — ta prokletnik!“

„Pa kdo je vendar?“

Zopet je molčal Peter Volov.

Tedaj pa sta se lotila i onadva ubogega čorbadžije, in s kislim obrazom nam je obljubil naposled, da nam po zakuski (zajtrku) pove kaj več o skrivnostnem ponočnjaku in „prokletniku“.

Peter Volov je bil, kakor sploh vsak Bolgar, vljuden in uslužen, zlasti nam gostom nasproti, in tembolj nas je iznenadilo, da je v tem slučaju tako nerad ustregel naši želji in se vedel celo neprijazno. Poseben vzrok je moral tičati za tem. No, ta vzrok smo kmalu doznali.

Ko je bila „zakuska“ končana — poleg črne kave in rakije nam je postregel naš mehandžija¹ (v bolgarskih krčmah streže gostom vedno le gospodar) še s svežim ovčjim sirom in sočnatim sadjem — in je tudi Peter Volov zapušil svojo cigareto, tedaj se je učitelj zložno naslonil ob steno, prekrizal noge in ozrši se v čorbadžijo, ga pozval:

„No, Petre-be², kdo je bil oni?“

„Gogo — izdajalec!“ je čemerno odgovoril Peter Volov in puhnil dim pred se.

„Lepo,“ je dejal Mihajl Popov. „Pa koga je izdal?“

„Koga! Svoje brate je izdal — rod svoj — domovino je izdal!“ je vpil Peter Volov, ki se je jel razburjati.

„Turkom?“

„Turkom! Komu pač drugemu. Ha, kakšno zločinstvo je bilo to! Dvanajst junakov — glejte — kakor orli, kakor mladi levi so bili — najboljši iz naših sel — vsi tako veliki (pri tem je pokazal na Rusa) — pa vsi so padli — vsi naenkrat — tako kakor hrastje pod sekiro — drug na drugega . . . O zločinca! O izdajalca, prokletnika!“

„Ne vzruжай se, djedo Petre . . .“

„Kaj naj se ne vzrujam! Saj je oni brezbožnik moj brat, rodni brat . . . A, kaj pravim: kakšen brat naj je on meni? Jaz nimam opraviiti ž njim ničesar . . . Ali kakšno sramoto je navalil on na našo hišo, naš celi rod! Koliko gorja! In koliko sem jaz moral pretrpeti zaradi njega . . . Osemnajst let že nisem izpregovoril o njem besede . . .“

¹ Krčmar.

² Navadna pritiklina v bolgarskem narečju; nekako kakor naš „No“ a je obenem tudi izraz zaupljivosti in prijaznosti.

Tedaj sem jaz vstal s klopi, rekoč:

„Mi te mučimo, djedo Petre. Odpusti! A ne želimo ničesar več vedeti o tem. Mi razumemo, kako te boli! Daj nam račun in potem se odpravimo.“

Nato pa je dobri djedo Peter hitel zatrjevati:

„Ne, ne! Nič me ne mučite, ali človek se ljuti, kadar se spomni . . . Najhuje: da je oni moje krvi, sem vam povedal — in zdaj vam bom povedal več . . . Prosim, gospodine, sedi.“

In Peter Volov nam je pripovedoval o Gogovem grdem izdajstvu.

To se je dogodilo v pomladi leta 1877.

Tam od mrzlih ruskih poljan je zasvitala tužnemu Balkanu zarja svobode. Po vsi Bolgariji je vstajal sužni narod, in hrabre čete junakov so se zbirale. Skrivaj še — liki zarotniki. Zakaj še je bil Turek gospod v deželi, in do zadnjega trenutka je vladal njegov meč. Tudi tukaj v visoki gori se je shajala hajduška četica. Bili so to, kakor je rekel Peter Volov, najboljši iz okoličnih vasi — izvoljeni od sobratov, da pripravijo in vodijo ustajo . . . Ali v temni majnikovi noči, dež je lil iz oblakov in vihar je tulil čez goro — vsi so bili zbrani v votlini in stali okrog svetlega ognja, glasno se posvetujoč — je zunaj na skali zdajci zagrmelo — iz petdeset turških pušk naenkrat! — in mrtvih je ležalo tam vseh dvanajst junakov, nihče ni niti vzdihnil več! Gogo, sin Nikole Volova, je pripeljal sovražnika na skalo . . .

Gogo, Bolgar, kristjan, brat — je izdal brate, bojnike za svobodo sužne domovine!

Za denar je izdajal, za zlato?

Ne! Turek ne plača z zlatom; da mu niso vzeli glave, to je bilo njegovo plačilo!

Zakaj torej, zakaj?

Ah, kdor bi pojmlil to! Zakaj ubija tolovaj? Ker je tolovaj! In izdajalec izdaja, ker je izdajalec.

Žalostna mu majka, izdajalcu!

„Žalostna mu majka,“ je rekel tudi Peter Volov. „Plakala je, da je oslepela . . . Glejte jo tam, siroto.“

K vodnjaku pred hišo je lezla sključena mamica, opirajoča se ob zorno deklico, Petrovo hčerko. Starka se je usedla na kamen in mladenka ji je umivala iz vedra rdeče, ugasle oči in lica in roke, potem pa je pričela spletati njene dolge, bele kite.

Jutranje solnce je oblivalo obe.

„Ah, bil je strašen čas!“ je vzdihnil Peter Volov. „Tisto jutro — stari Nikola, naš oče, je ležal težko bolan na odru¹ in jaz sem bil pri njem — je stopil v izbo Ilija Železkov, naš sosed. ‚Milujem te, Nikola-be, a Gogo, sin tvoj, je prokletnik!‘ je rekel z žalostnim glasom, dočim so njegove oči švigale kot strele . . . Tedaj je bolni starec — še ga vidim, kako grozen je bil — zgrabil handžar in planil k durim: ‚Meni izdajalca!‘ je kričal in vihtel orožje. ‚Meni psa, da ga ubijem!‘ Toda na pragu se je zgrudil in ni se vzdignil več . . . Blagor mu, da je bil mrtev! Da vsaj ni čul, kako so prihajali pred hišo razljučeni seljaki in psovali in preklinjali njegov rod . . . Mi pa smo se nemi skrivali po kotih in nihče se ni upal iz hiše od sramú! Ah, gorje nam je bilo . . .“

Peter Volov je povesil glavo in molče zrl na tla.

„Pa je čudno, da nihče ni ubil izdajalca,“ sem povzel jaz govor.

„Nihče!“ je odvrnil Peter Volov. „Čeprav je on sam prosil smrti. Takoj po zločinu je hodil od sela do sela, tam na sredi vsakega je pokleknil v prah in klical celi občini: ‚Tukaj je izdajalec! Kamnajte ga, kamnajte ga! . . .‘ Ali nihče ni usmrtil izdajalca! Smrt bi zanj ne bila kazen, otela bi ga zle vesti, ki žge kakor peklo . . . Izdajalec mora živeti! — Potem je bil na Šipki². Kakor junak se je boril! A domovina ni marala njegove krvi.“

Peter Volov je bil vstal, slovesno dvignil desnico, in temno in strogo je gledalo njegovo oko. Ta njegova prikazen in njegove besede so napravile na nas globok vtis.

Pred hanom se je ustavil jezdec, siromašen seljak na oguljenem kljusetu, in s hripavim glasom zahteval za eno rubče³ rakije.

Dočim je mehandžija postregel novemu gostu, smo se mi prepuščali občutkom, ki nam jih je bila vzbudila Petrova pripoved.

„To je v resnici trda kazen — hujša nego smrt!“ je menil po daljšem molku slikar in pomilovalno stresel svojo gosto grivo, dočim so se dozdevale njegove modre oči rosne . . .

¹ Postelj.

² Šipka se zove balkanski prelaz nad Gabrovem. Njega so bili v vojski l. 1878. zasedli Turki, a po ljutem boju so ga vzele združene slovenske čete.

³ Rubče je pet vinarjev.

„Pa pravična in zaslužena,“ je odvrnil Mihajl Popov, „ter polna dobrega učinka. Ž njo se vsesa spomin njegovega prokletstva v ljudsko kri in živi od roda do roda — svarilen zgled vsakomur! In stavim, da preide tisoč let, preden se bo zopet rodil izdajalec.“

Peter Volov je zopet prisedel, in jaz sem ga vprašal:

„Od česa pak se hrani on, izgnanec?“

„Hm, od česa se hrani žival? Od gozda pač . . . Živeža se mu tam ne manjka.“

„Bo menda že tako! Da ga še niso požrli volkovi!“ je vzkliknil vmes učitelj.

„Sicer pa je lovec, — velik lovec!“ je povedal zdaj Peter Volov. „Tako — z rokama gre nad medveda . . . Brez puške — samo z nožem v pesti se ga loti.“

„Aj, kaj nam praviš, djedo Petre!“

„Dà, istina!“ je zatrjeval Peter Volov. „Pastirji na planini so ga videli nekoč — bilo je po dnevi — ko je velik medved udrl v njih čredo, ugrabil ovna in bežal ž njim v šumo . . . Tu skoči predenj izza drevesa — Gogo, izdajalec. Takoj je spustil medved plen na tla, se vzpel na zadnji šapi in jezno renčé je stopal proti Gogu, pa tudi Gogo je stopal proti medvedu, skrčen in nož v pesti. Ena, dve . . . tako sta stopala. Še prav malo, toliko morda kakor je dolga ta-le miza, sta bila vsaksebi — kar šine Gogo ko strela pod zver in zopet ko strela nazaj in za drevo . . . Glej, že je medved omahnil naprej, se opotekel, zopet se vzravnal, pa hkratu strašno zarjul in se zvrnil tja po tleh . . . Proč je bil, zaboden sredi v srce!“

Petra je zdaj poklical eden njegovih sinov.

Šel je ven, mi pa smo pričeli živahen razgovor.

„Ali vidva verjameta to — o Gogu in medvedih?“ sem vprašal jaz tovariša in se naslonil na mizo.

„Jaz zase verujem,“ je odvrnil učitelj. „Naš čorbadžija si tega gotovo ni izmislil. In v resnici se spominjam, da sem nekoč, v našem mestu, že čul o tem čudnem možu, ki z nožem napada medveda.“

„Potem je pa vsekakor vredno, da si ga pogledamo,“ sem dejal in tej misli je pritegnil takoj z vso vnemo tudi Rus.

„Harašó!“¹ je vzkliknil. „Jaz ga bom slikal! Krasen plen za mojo zbirko! Pol človek, pol medved . . . Ah, prekrasno! Takoj pojdimó . . .“

¹ Ruski: Lepo, krasno.

Jaz sem se obrnil k Mihajlu:

„Ti greš vendar z nama?“

„Saj moram. Brez mene itak ne izhajata.“

„Prav. In vesta, na kaj jaz upam? Da nas popelje mož nad medveda! Lov na medveda — to bi rad doživel! Vidva gotovo tudi?“

Strasten lovec sem in v resnici sem ves drhtel od želje, da bi poizkusil svojo lovsko srečo.

Slikar je navdušeno ploskal mojim besedam, učitelj pak je hudomušno pomežiknil in je že odprl ustne, da me podraži, ko je čorbadžija zopet prišel noter, in smo mu brž naznanili, kaj nameravamo.

Mirno nas je poslušal in potem je rekel:

„Le pojdite, ali Goga ne bodete videli.“

„Zakaj ne?“

„Ker ga ne bodete našli, in ker bi on bežal pred vami.“

„Da ne bo bežal, hočemo skrbeti mi; in da ga najdemo, za to pa boš skrbel ti, djedo Petre!“ se je glasil moj odgovor. „Ti nam boš povedal, kako ga dobimo. — Nekje pač mora imeti nekak dom, brlog, zavetje ali karsibodi že . . . Le pokaži nam pot, potem ga že zasledimo.“

„To je težko,“ je menil Peter Volov in sedel na klop. „On je zdaj v tej, zdaj v oni gori, kakor žival. Najsigurneje še ga dobodete v »jami izdajalnikovi« — to je tam, kjer so bili ustreljeni hajduki. Ondi se baje večinoma nahaja, kajti izdajalca žene neprestano na kraj njegovega zločina — da je tem večja njegova muka . . . Ako ga ni ondi, ga sploh ne bodete našli.“

Nato nam je natanko opisal in označil pot do jame, čeprav pravega pota do tja ni bilo.

„Da ni pri domu toliko dela, bi vas popeljal tja kateri mojih sinov; pa upam, da ne bodete hodili napak,“ je pripomnil hkonceu Peter Volov. „Sicer bodete tudi tik pod goro, ki vodi do jame, prišli do treh kolib, pa pojde kateri kočarjev z vami . . . in povrh lahko povprašujete pri pastirjih. Hoda pa je odtod pet ur,“ je izjavil na dotično vprašanje.

„Dovolj imamo časa,“ sem opazil jaz, zajedno pa se spomnil naših pušk! Naše puške niso bile za medvedji lov. Vprašal sem torej čorbadžijo:

„Imaš li puške za kroglo, Petre?“

„Imam,“ je bil odgovor.

„In nam jih posodiš? Naše niso porabne.“

„Zapovejte. Mi je v veselje, zer¹.“ Peter Volov je hitel v hram po puške.

Med bolgarskimi kmeti in zlasti po hanih je dobiti polno starih (enostrelnih) vojaških pušk iz poslednje vojske. Deloma so jih pobrali domačini sami po bojiščih, deloma so jim jih prodajali kot vojni plen, za denar, za kos kruha ali jih celo podarjali zastonj ruski vojaki. Vlada je menda pozneje kmetom te puške večjidel zaplenila, ali hani, oziroma dogéni², jih imajo na prodaj kakor drugo orožje, in moreš kupiti tako puško za pet levov³ — dobra kupčija tudi za kupca, ker so te puške zelo dobre.

Tudi Peter Volov je imel več takih pušk v zalogi, od katerih smo odbrali tri najboljše, in nas je preskrbel tudi s strelivom. Na njegov nasvet je vzel še vsak bodalo (bajonet) — gorje torej medvedu!

Pretekla je cela ura z raznim pripravljanjem za naš izlet v gore, preden smo odrinili. Slednjič pa je bilo vse gotovo — orožje osnaženo, slikarjev nahrbtnik nabasan z vsakovrstnim živežem. Pred hanom smo segli našemu vrlemu djedu Petru v grčavo desnico in . . .

„Na dobro srečo!“ je dejal za nami.

„Na svidenje, djedo Petre!“

* * *

Pot nas je vodila s početka ob vznožju gorá, preko zmernega hribovja, kjer je še povsodi po goličavah, raztresenih med nizkim hrastičjem, rumenel oves ali v jutranjih žarkih rdeče se zlatila turščica v lazih, ali celo kje po solnčnem obronku se razgrinjal vinograd z zelenimi trtami in polnimi, skoro dozorelimi grozdi . . . Čimbolj pa smo se bližali osrednjemu gorovju, se je jel odmikati obdelani svet, dozdej vsaj napol izhojene, tuintam s kolesnicami začrtane steze so se razgubljale v premnoge zmedene kozje in ovčje stezice brez smeri in cilja. Hosta se je zgoščavala v vseobsežen gozd; ena sama zapuščena ovčja staja s podrto ograjo in razpadajočo pastirsko kočo nas je še pozdravila na vrhu oddaljenega klanca. Samujoča sliva, ki je nagibala prepolne veje na njeno trohljivo, iz prekel zloženo streho, nam je mimogrede osvežila suha grla s svojimi sočnimi,

¹ Je nekaka pritrjevalna členica gabrovskega narečja.

² Skoro vsaka bolgarska kréma (han) ima obenem tudi prodajalnico vsakovrstnega blaga (dogén).

³ 1 lev = 1 krona.

prezrelimi sadovi — in končno, po štiriurnem čvrstem korakanju nas je zajela od vseh strani temna, visoka šuma in divje, strmo skalovje.

Po djeda Petra opisu smo se morali nahajati zdaj tik pod goro, v katere skalovju smo upali najti Goga. Kroginkrog gora in pragozd, a pod nami globok kotel, v katerem sta se stekali dve globoki, tesni in v tem času prazni, oziroma usehli (zakaj na dnu ene je curljala tenka vodica) strugi hudournikov, prihajajoči od desne in leve iz gorovja in od tukaj združeno vodeči proti severu — kakor pritok reke Rušice, ki teče mimo Sevljivega in se pozneje nekaj ur nad carskim mestom Trnovem posestri z Jantro; resnično, vse to je bilo tu, ali — ali tistih treh kolib, katere je omenil djedo Peter, ni bilo videti nikjer . . . .

Bili smo v dvomu.

„Ah, kaj!“ je vzkliknil učitelj, ko sva se jaz in Rus gledala nemo in v zadregi. „Kraj je pravi, saj vidimo. Kaj nas brigajo kolibe. Taka reč ni kakšen kašipot; danes je, jutri ni. Lahko je vse tri odnesla voda, ali pa so pogorele. In Peter je rekel, da je zadnjič bil tukaj pred petnajstimi leti. Kje so že lahko tačas kolibe! Na pravem tiru smo — in hajdi doli!“

Rekši je zajahal dolgo močno palico, kakršne smo si bili urezali koj v prvem klancu, potisnil slamnik na čelo in zdrsnil po strmi stezi navzdol.

Drugi sem se posankal jaz, in zadnji je bušil v kotel slikar med velikanskim ropotom in celo ploho kamenja, za njim pa se je valil njegov črni laški klobuk, podoben ogromnemu zvonu — počasi in destojanstveno, kakor se spodobi za takega velikega gospoda.

„Tako,“ je zadovoljno pokimal zdaj Mihajl Popov in pokazal na nizko in široko skalnato ploščo sredi kotla. „Tukaj je naša miza, in zdaj hočemo jesti. Jaz sem lačen. Daj sem bisago, Cirile Vladimirovič.“

Postavili smo puške po vojaško v piramido, Ciril Vladimirovič mu je z najnežnejšo previdnostjo izročil naš dragoceni zaklad, in dočim sva si midva izvolila „pri mizi“ zložen in udoben sedež na velikih kamenih, ki so bili raztreseni po celem kotlu, je Mihajl Popov, potem, ko si je skrbno umil roke v potočičevi vodici, pripravil kosilo: razvil papirje, in razprostrl široka zeljnata peresa, v katera so bile odete „žlahtne“ jedi, zrezal koštrunovo pečenko, nalomil črnega kruha, nadrobil belega sira, nasul soli v okroglo

skledico, ki jo je bila vdolbla narava — nam na ljubo menda — v našo kamenito mizo, olupil čebulo itd. — vse ročno in urno, kakor razume samo Bolgar pripraviti jed, pri čemer moram opomniti, da prekašajo v tem moški ženske, in da je v bolgarskem narodu sploh vsak moški tudi izurjen kuhar.

Smeje se sva ga gledala z Rusom.

„Ha,“ se je zasmel in segel v vrečo. „Tu sedita in odpirata kljuna kakor dve lačni vrani, jaz pa se naj mučim. Hajdi, Cirile Vladimirovič, razgrebi tam-le s svojima lopatama nekoliko pesek, da se nateče kaj vode, cel tolmun izkoplji, da je bo dosti za kuho in pijačo. Vina samega vendar ne bomo pili, potem nam ga ne ostane nič.

Jaz sem v resnici le nerad pil bolgarske vode, to pa zaradi tega, ker niso posebno zdrave, zlasti one v nižavah ne. Mihajl Popov pa je to mojo previdnost krivo tolmačil in nas Slovence sumil kot vinopivce.

„Tako zdravo gorsko studenčnico, kakor je videti ta tukaj, bom že pil,“ sem odvrnil smeje se.

„Zdravo! Ahm . . . že dobro,“ se je potuhnil Mihajl Popov. „Ná, le zarij zdaj steklenico tja v mokri pesek, da se ohladi. Čisto gorka je.“

Storil sem tako, dočim je slikar z največjo marljivostjo kopal v strugi, da je škropil pesek na vse strani. Tako ubogljive in poslušne duše, kakor je bil ta Ciril Vladimirovič, žive dni nisem in menda tudi ne bom več našel.

„Že dobro, že dobro, Cirile Vladimirovič,“ ga je pozval zdaj učitelj. „Le pridi in jej.“

Medtem je moj pogled iskal po kotlu okoli mesto, kje naj bi stale kolibe. Gledal sem in ugibal, ter bil prepričan, da so se nahajale tod, in sicer prav tam na gornjem koncu obsežnega kotla, med izustjem obeh rovov.

Orjaški in začrnel, pač tisočleten hrast je stal ondi, visoko in kakor grozeče iztegujoč svoje silne, brazgotinaste roke — sam Bog vedi, kako se je mogel razviti med tem skalovjem v tako rast — in temnorjav mah je prepregal tla, ali nikjer sledu o kaki kolibi, niti kolec ni ležal v razriti nasipini. Le pesek in kamenje, kakor po celem kotlu, suha, blatna trava, trohneče veje, zverženo robidovje ter tupatam golo, nagnito deblo neznanega drevesa, vrženo tja kakor utopljenec na prod reke. Vse odpadki in izvržki gore in šume, ki so jih naplavili in pustili tod v teku dolgih dob hudourniki.

To pa me je motilo in dražilo: kje so bile kolibe? Kaj se je zgodilo ž njimi, in kakšna usoda jih je zadela? Hotel sem to vedeti in nisem mogel izvedeti.

„Hvala Bogu, ta mi pride ravno prav!“ sem zadovoljno vzkliknil zdaj sam pri sebi in se okrenil na kamnu.

Po ozki, prazni strugi, ki je na desni zevala v kotel, navzdol je prijahal namreč na marogastem oslu, otovorjenem obestran z lahkimi butarami tenkih, kratkih drv, starec s spredaj razgaljeno umazano srajco, kažočo njegove suhe, črnozagorele prsi, z rdečeeobrobljenimi očmi brez trepalnic in majhnim, ostrozakrivljenim nosom, kar je podelilo njegovemu košččenemu obrazu podobnost čuka. Med vpalimi, raskavimi ustnicami je tiščal leseno pipico s ped dolgo cevjo, a dvakrat manjšo glavico nego jo ima naš vivček, in v eni roki je držal konopno, neštetokrat zvozlano uzdo, v drugi pa svojo šapko, tako da so frfrali njegovi tanki in dolgi beli lasje v zraku.

Resno in počasi sta se gugala družna sivčeka skozi kotel in ko sta se prigugala do naše družbe, je sivček zmigal z dolgimi nūsi in sivček s pipico je puhnil dim, pa sta se gugala mirno, resno in počasi naprej.

„Na dobra srešta¹, djedo-be!“ sem tedaj zaklical jaz. „Povej, je li tod pravi pot do jame izdajalnikove?“

Lepi pozdrav ni dobil nikakega „blagodarenja“, zahvale po naše, na moje vprašanje pak je starec okrenil nekoliko glavo, ne da bi se ustavil.

„Kaj?“ je dejal z rezkim glasom.

„Če je tod pravi pot do jame izdajalnikove, vprašamo.“

„Morate že vedeti, da vprašate zanj . . .“ je bil presenetljivi odgovor.

„Pa povej, dobri djedo-be,“ sem vpil in tekel za njim, „ali niso bile tu nekdanj kolibe, tri kolibe?“

Molcé je jahal naprej, in osel in mož sta izginila doli v jarku . . .

Osupel sem gledal za njim, pa že mi udari na uho glasni smeh učiteljev.

„Ha, to je bilo dobro, izvrstno!“ je vzklikal Mihajl Popov, dočim se je Ciril Vladimirovič le smehljal in me sočutno pogledaval.

„Kakšen pustež!“ sem mrmral malce v zadregi in se zopet usedel na svoj kamen.

¹ Na dobro srečanje! — Bolgarski narodni pozdrav.

„No, nikar se ne ozlovolji,“ je dejal učitelj in njegov obraz je postal zopet resen. „To je bil zgolj kisel čemernež, ki ne veruje več nobeni prijazni besedi. Najbrže je mislil, da ga hočeš, kakor se reče, malo potegniti. Stari to vedno mislijo o mladih, zapomni si. Ali tvojih kolib si zdaj menda ozdravljen? Prosim te: kaj pa naj počno kolibarji v tem kraju? Ali naj jedo drva in kamenje?“

Bil sem v resnici „ozdravljen“ in nisem mislil več na kolibe, niti na starca in osla.

Zleknjen v mehki, hladni pesek, za vzglavje gladek kamen, v ustih vonjavo cigareto, kroginkrog sveži, senčnati zrak, nad sabo kipeče pečine in skalovja ostre čeri, lesketajoče in žareče v svetlobeli vročini opoldanskega solnca in visoko gori daljnje, sinje nebo, nisem mislil na nič, pozabil sem tudi izdajnika.

Tako sem lenaril, dočim sta imela tovariša svoj opravek.

Slikar je sedel na „mizi“, kjer so še ležali ostanki kosila; imel je poleg sebe usnjeno torbo, na kolenih pa širok zvezek z močnimi platnicami za trdno podlago, v katerega je risal zdaj ta skaloviti gorski kotel, ki je bil zares „divjeromantičen“, kakor se reče v lepšem jeziku, in je podajal čudovito sliko, polno mogočnega vtiska, zlasti v onem delu, kjer sta se odpirali srepi žreli obeh rovov, kjer je dvigal svojo temno glavo hrast-orjak, in kjer so štrleli iz razruvanih tal liki mrličji iz grobov, črni, mršavi konc davno zasutih dreves.

Na strani je pri ognjišču učitelj kahal kavo, za katero smo imeli potrebne posodice s seboj, in tu je v slikarjevem bakrenem samovarčku, ki se je dal pripravno zložiti v škatlico in nositi v žepu, vrela tudi voda za čaj, katerega je pil on, Ciril Vladimirovič, kadar in koder ga je mogel, kajti Rus ne more prebiti brez čaja in Bolgar ne brez kave.

Mihajl Popov torej je kahal, priložil zdajpazdaj kako suho brst ali pihnil v plamen. Pri tem pa se je venomer tiho smehljajal predse.

To njegovo smehljanje je bilo tem čudneje, ker se je le malokdaj smejal in bil je njegov obraz često še takrat resen, kadar se je šalil.

Vprašal sem ga zatorej radoveden:

„Kaj ti pa vendar deje tako dobro, Mihajle Popov?“

„Ko vidim tebe . . .“ je rekel in se smehljajal dalje. Položil sem obe roki pod glavo.

„Morda ker tukaj tako ležim?“

„Tej, tej¹“ je pokimal.

„Saj je počitek zdaj. To tudi ti lahko storiš. Živ krst ti tega ne brani. Kaj pa kuhaš tisto lužo!“

„A jaz si mislim nekaj pri tem, ljubček,“ odvrnil je Mihajl in mešal gosto črnino z lesenim klinčkom.

„Pri tvoji kavi, srček?“ sem predel dalje najin modri pogovor.

„Ne, ampak pri tem, ko te vidim tako ležati,“ je odvrnil mirno.

„In kaj si misliš pri tem, ko me vidiš tako ležati, dragi Mihajle Popov?“ Rekši sem zazdehal, ker sem se pričental dolgočasiti.

„Da bi ti tukaj zdajle najbrž ne ležal v taki blaženi zadovoljnosti, ko bi storili mi po tvojem, dragi brate slovenski.“

Rekši je kihnil, ker mu je prišlo v nos nekaj pepela.

„Po mojem — kaj?“ sem odpiral oči.

„Aj, vendar nisi pozabil, kako si hotel, da vzamemo s seboj samo nekaj kruha in vina, češ, saj bo dovolj divjačine. Zdaj bi bili lačni vsi trije — in ti, prijatelj, bi zdajle klel, ne pa počival tako-le v senci in se režal solncu v obraz. Li pojmiš zdaj moj smehljaj, he?“

„No já ... Človek ne more vselej vedeti vnaprej, kako bo,“ sem mrmral jaz, naenkrat precej pohlevnejši, in se preložil na drugo stran.

Pa Mihajl Popov se je moral še malce ponorčevati.

„Zato pa, zato pa,“ se je rogal, „ker ničesar ne vemo vnaprej, moramo vse premisliti in sigurno je le sigurno.“

„Nisi zastonj Bolgar, Mihajle.“

„Kaj ne? A ti pa si lahkoživec. Ne vem, če so taki tudi tvoji bratje: ali ti misliš samo napol. Večkrat sem že zapazil to. Če bi rad, da kaj bodi, misliš le: saj bo! Če pa je tvoja volja, da nekaj ne bodi, pa računiš: Ne bo ne! Da pa je obakrat lahko da in ne — ne maraš pomisliti.“

„Govoriš kakor knjiga modrosti, Mihajle Popov.“

„Resnico, rajši reci, če ti že dopade. Saj imava pred sabo primer. Ko smo se odpravljali na ta izlet, si rekel: Zakaj vlačite toliko s seboj in se nadlegujete s težko bisago? Saj gremo v gozde in bomo kaj ustrelili. — Tu si si menda mislil, da kar tako o pravem času stopi iz kakega grma pred te srna, ali se ti celo kje na trati pokloni tolst

¹ Da, da, ali: to, to.

jelen in poreče: „Poldne je, ljubi moj lovec. Tukaj sem, ustrelj me. In želim ti dober tek.“ Zdaj veš, da je kruh v bisagi stokrat boljši nego vse te pečenke po šumi. Pa da ne boš zameril: ná, tukaj kavo.“

Z zahvalo sem sprejel čašico in z največjo slastjo sem srkal sladko, vonjavo „lužo“, dočim je Rus prihitel po svoj čaj, izpil skoro vrelega in se zopet zatopil v risbo.

Pa sem opomnil nato Mihajlu Popovu:

„Ti si mi pravkar očital lahkomiselnost, češ da sem preveč zaupal na našo lovsko srečo. Za predležeci slučaj sicer ne more veljati tvoje očitiranje, ker niti nismo šli na lov (šele pojdemo, ako Bog dá), niti nisem resno računil na kak plen. Dobro torej: ti imaš prav. Na to pa pravim jaz: takšen mora biti lovec. Lovec mora verovati v naključje, v srečo — kajti lov je igra na srečo. Spretnost, izkušnost — koliko mu pomagata, ako mu sreča ni mila? Lov je igra in lovec je igralec; vsak igralec pa je lahkoživ, lahkoveren, lahkomišeln, kakor že hočeš imenovati to, in tako tudi lovec. In če je povrh mlad, tem dvakrat bolj. Sploh pa pomisli, Mihajle, da so vaše šume polne divjadi in da sem že mnogokaj ustrelil. Zakaj bi se tedaj malce ne zanašal?“

„Že res,“ je odvrnil učitelj, zivši si cigareto. „Pa kakor vidiš, vsa ta divjad ne skače tako okoli. Ali pa se morda v vaših gozdih dogaja le-to?“

„Ah, kaj v naših gozdih!“ sem vzkliknil. „Kje je tam jelenov, divjih prašičev ali celo zverin: medvedov, volkov, risov, mačk — kakor tukaj! Tam je kvečjemu kaka srnica in po poljih nekaj zajčkov in jerebic. Na Dolenjskem, kjer sem jaz doma, vsaj je tako. No, povodnih ptic se naposled ne manjka, ker je dosti jezer, rek in močvirja. Na visokih planinah pa so tudi divje koze.“

„Pa tvoji rojaki menda zelo ljubijo lov, kakor sodim po tebi?“

„Da. In to je drugi vzrok, zakaj so revni naši lovi. Skoro vsak, ki živi na deželi, torej zlasti kmet, je lovec — ali vsaj lovski tat.“

„Takšen naš kmet, Bolgar, seveda ni,“ je rekel nato Mihajl Popov. „On je sploh pretrezen, prepreudaren, prepraktičen, da bi se pečal z lovom. On stori le, kar mu daje korist, dobiček — kar mu poplača delo in trud. Lov ni delo, je zabava, ki ničesar ne dá, le vzame; in ako dá, dá desetkrat manj nego je vzela; ki je izguba na času, na

delu, na močeh, in zato on lovu ne služi. In tako je tudi prav. — Naš kmet prime za puško le, ako sta mu medved ali volk napadla čredo, da se brani.“

„Zato je pri vas tako malo lovcev,“ sem pripomnil jaz.

„In dosti divjačine. A zdaj pa pojdemo,“ je sklenil Mihajl Popov in skočil na noge.

Četrť ure pozneje je mrki, sivi gorski kotel ležal prazen in tih, in na njegovem mrzlem dnu je iztlevala poslednja iskra našega ognja.

* * *

Mi pa smo čvrsto plezali navzgor — na jasne, zračne vrhé, ki so nas od vseh strani pozdravljali s solnčno svetlobo in zelenjem.

Bila je zdaj opoldanska vročina; ali ker smo hoteli, da dospemo, ako ne dobimo Goga, še pred nočjo nazaj v dolino, kjer bi prenočevali potem v kaki kolibi ali kje pri pastirjih, smo morali naprej, četudi je curkoma lil znoj raz naših čel.

Izpočetka je še šlo; tu nas je dolga, ozka struga, skoz katero smo šli, s svojimi robovi varovala nekoliko solčnih žarkov, potem se je delila struga v več rovov, ki so v deževnih časih izlivali svoje vode v skupen tok; in rov, kateremu smo morali slediti mi, je vodil nekaj časa skoz bukov gozd, kateri nam je, četudi nas je mučil s strašno strmino, podaril za to vsaj nekaj sence in hladu.

Ali, ko smo tako približno eno uro se vzpenjali vkreber, ko so struge, rovi in gozdi ležali pod nami, ko se je odmaknil poslednji grmič in štrlelo nad nami le golo pečevje — tedaj so zrojili na nas milijoni solčnih žarkov, kakor da so prežali na trenotek, ki jim nas izroči brez ščita in zavetja, nezmožne, da se branimo.

Le južno solnce more tako pripekati.

Počasi kakor polži smo lezli zdaj in se stegali po strmem, vedno plitvejšem žlebu, ki je vodil preko skalnate stene više in više — nihče ni govoril besede.

Pod nami razpaljeno skalovje, puhajoče žerjavico, navpično nad nami solnce, izžarjajoče na nas polnomočni svoj ogenj — bilo nam je, kakor da se nahajamo v razbeljeni peči, kjer moramo vsak hip zgoreti v pepel.

Bil je nenavadno vroč dan, v tem pečevju dvojno vroč.

Prvi je plezal učitelj. S svojim malim, lahkim in žilavim životom se je vzpenjal kakor mačka od kamna do

kamna, oprezno pa gotovo. Kjer se je prijel, tam ni zdrsnil več in je bil zbog tega, radi te svoje lahkotnosti in gibčnosti najboljši plezalec med nami; kajti vobče je Bolgar slab hribolazec in ne ljubi gore, do katere ne more s konjem ali oslom.

A Ciril Vladimirovič, sin nižave, težki velikan z neskončnimi svojimi udi, je težko dihal po teh strminah.

„Cirile!“ sem začul nad sabo.

Bolgar je bil zajahal oster zob skale, ki je štrlel iz žleba, in je gledal doli na naju.

„Cirile!“ je ponovil, „daj piti, ali poginem.“

„Daj piti . . .“ je odmevalo iz mene, in onemogel sem se sesedel ob njegovih nogah.

Ciril Vladimirovič se je privlekel do naju. Strašansko je moral trpeti, da je zastokal on — jagnje potrpežljivo.

Klečé je upognil glavo in hrbet in jaz sem segel v vrečo.

„Ti vendar nisi vsega popil, Cirile?“ je pihal zgoraj učitelj, brisoč se z robcem, dočim je tipala moja roka po steklenici.

„Nisem se dotaknil,“ je šepetal ta izpod klobuka.

„Blagi Cirile Vladimirovič! Drug na tvojem mestu že davno ne bi bil pustil kapljice.“

V grgrajočih, hlastnih požirkih je pil Mihajl Popov, potem je dal meni steklenico.

Poželjivo sem gasil žejo z vodenim vinom, ki je bilo vsled vročine ko krop — ali proti ognju mojega grla pravcati led.

„Le hrabro se drži, Cirile Vladimirovič!“ je med tem, ko sem jaz pil, učitelj izpodbujal slikarja, katerega mučeniški obraz je bil v tem trenutku naravnost presunljiv. „Kmalu bomo gori. Ozri se malo — kakšen razgled! Tam je nekaj za tebe.“

„Ne smem,“ je milo vzdihnil Ciril Vladimirovič. „Vrti se mi.“

„Za božjo voljo!“ je prosil doli s kamna s sklenjenima rokama Mihajl, ki je bil zdaj zopet dobre volje. „Ljubi Cirile, bodi usmiljen in ne padi doli! Pomisli, koliko sto mrtvih že leži tam spodaj, ki si jih ubil s svojim kamenjem — cele skale so tvoje noge sprožile na njih uboge glave. Če padeš zdaj še ti, bo potres po celem Balkanu. Prizanesi naši deželi, dobri Cirile Vladimirovič! In ti,“ je podregal mene, „daj mu no že piti, da se ne zgodi nesreča.“

Ciril Vladimirovič se je smehljal in jaz sem mu podal steklenico.

„Naprej!“ je velel učitelj, ko je bila napol prazna steklenica zopet na varnem, in zopet zadržnjen Cirilov nahrbtnik.

Z novimi močmi smo poprijeli in črez pol ure smo bili na vrhu.

In zdaj — kaj utrujenost, kaj solnce, kaj žeja! Bogat, prekrasen razgled se je razgrnil pod nami in nas obilo nagradil za vse prestane težave.

Stali smo zdaj na širokem temenu gore, od katerega je vodil dolg, raven in nestrmo se stopnjujoč greben do druge, nekaj sto sežnjev višje gore. Vanjo je segala od vseh strani visoka šuma — in tam je bila jama izdajalčeva, in tam se je skrival Gogo . . .

Razgled odtod je bil pravzaprav le polovičen, prikazujoč nam le osprednje severno pobočje, dočim ga je zakrivala zadaj gor prostrana skupina, ki se je razpletala kakor dolga, močna veriga skalovja in gozdov na zahod v vedno večje vrhe, na vzhod v čimdalje nižja hribovja, za katerimi daleč, daleč šumi morje — burno Črno morje. A vseeno je bil obširen in bogat na lepih slikah — ta razgled z višine nad petnajststo metrov.

Dočim je sedel Mihajl Popov sam zase na tleh, s po turško podkrižanima nogama in pušil svojo cigareto — take stvari si je ogledaval vedno nemo in z najmirnejšim obrazom, da človek nikdar ni vedel, kako misli ali kaj čuti o tem ali onem — sva stala s slikarjem prav na robu skale, in drug je drugemu jemal daljnogled iz rok.

Zlasti Ciril Vladimirovič je bil ves iz sebe od radosti in občudovanja in venomer je vzklikal svoje: „Harašo! Prekrasno!“ In zdaj se mu ni prav nič več vrtelo.

Dežela, kolikor je je moglo obseči oko, je bila vsa hribovita, in to ji je podeljevalo lepoto, kajti kjer so hribi, so tudi doline, in vsak hrib, vsaka dolina je različna, različna pa mika — in oko gleda vedno nove podobe.

Tako je bilo tudi tukaj. Pod nami do vznožja, tu so zijali prepadi, režala brezdna, iz katerih globokih, daleč odprtih žrel so molele, liki srepi, grozeči zobje črnobelih skal, ostre čeri in strme peči, da so se zdeli jezni zmaji, strahovite pošasti pravljic, ki se vzpenjajo in prežé iz gostih, divjih šum. Ali nas niso mogli doseči, in solnce se jim je smejalo.

Iz gorovja so segali na vse strani bukovi, dobovi in gabrovi gozdi — ven čez hribe in doline so se raztegali dalje in dalje do skrajnih mej obzorja, kjer sta se združevala nebo in zemlja v belem, svetlem pasu.

Med hostami in hribovjem pa so svetlikale kakor majhna jezera, in čimdalje v nižave, tem pogostejše in prostranejše, svobodne ravni, kjer so ležale vasi s pol zidanimi, pol lesenimi hišami, in sela z rjavimi ali rumenimi kolibami, zorna polja in tihi pašniki. Na brdih so se črtali mehki obrisi vinogradov in reke so se vile skoz doline, s svojimi trdozarisanimi bregovi in dolgimi prodi. Globoke in široke struge so bile skoro prazne, le mestoma je tekla voda, da so bile podobne podzemskim rekam, ki tu izginjajo, tam zopet se pojavijo na dan. Tako je bila Rušica s svojimi pritoki videti odtod mrtva, in le iz izkušnje smo vedeli, da še žije na njenem peščenem dnu plitev potočič; dočim so iz Jantre bleščali povsod okrogli tolmunji, da so se zdeli svetlomodri dragulji, nanizani na njenem srebrnem pasu.

Cest smo videli le malo. Videli smo pravzaprav le ceste, ki so vezale mesta, kajti drugačnih cest v Bolgariji sploh ni. Aj, kakšna so ta pota v kraje, oddaljene od glavnih prog, ti tiri, ki vodijo iz vasi v vas. Nobena človeška roka nikdar ni skrbela zanje, perišča peska nikdar ni vrgel nanje brižen občan, le vsedobrotljiva stvarnica jih je dala, široka kolesa tovornih in poljskih voz so jih začrtala, krepka konjska kopita jih izhodila in težki parklji bivolov in nešteti čred so jih pomandrali in jim dali smer.

„Oni sivi, visoki zidovi tam-le in spodaj voda — to je Trnovo?“ je vprašal slikar, upiraje daljnogled na severovzhod, kjer so bili vidni tudi prostemu očesu motni obrisi mesta.

„Prav vidiš, Cirile,“ je potrdil za njegovim hrbtom učitelj. „In tam naravnost, kjer struga Rušičina naenkrat izginja . . . za tistim kakor preklanim hribom . . . tam zadaj leži Sevlijevo. Ali si že bil ondi, Cirile?“

„Že. Dolgočasen kraj. In ravno semenj je bil, vse polno živine, in samo po gnoju je smrdelo . . . Nič za slikarja.“

„Torej vendar enkrat, kar ni bilo ‚harašo‘, prekrasno!“ ga je dražil učitelj.

„Tudi jaz sem bil že tam in tudi takrat je bil semenj,“ sem pristavil jaz.

„Ondi so vedno veliki semnji,“ nama je razložil nato Bolgar. „Je ugodna točka za to. Štiri ceste se križajo tam:

gabrovska, katere kos vidita, trnovska od desne, lovečka od leve in trojanska, ki gre za onimi-le gorami.“

Na desni so se dvigale v gorovju, v enaki višini z nami, oblike velikega, gradu podobnega poslopja — sokolski monastir¹ je bil to, ki stoji dve do tri ure hoda nad Gabrovem. Kakor sokolje gnezdo visi nad neizmernim prepadom, in ko sem naravnal zdaj tjakaj daljnogled — aj, kaj sem videl tu!

Iz gornjega zidu, in sicer prav pri vrhu, nekako tik izpod strehe, so drug za drugim švigali doli v globočino in ugašali v skalovju svetli bliski, zdaj plameneči kakor strele, da je zamrgolelo pred očmi, zdaj čisto drobni in tenki liki iskre, ki so se utrinjale iz zida . . . in zdajci zopet se je videlo, kakor bi padale doli lepe srebrne in zlate zvezde.

Strmeč sem gledal nekaj trenutkov, potem pa sem zaklical tovarišema, boječ se, da bi jima ne ušlo to čudo: „Glejta, glejta — tam!“ in hlastno sem stisnil Rusu daljnogled v roko, pokazavši na monastir.

Oba sta pokukala skoz daljnogled in videla isto.

In tako smo gledali vsi trije v nemem začudenju pač več minut, v katerih se je, s kratkimi prenehljaji, vedno zopet ponavljala prikazen . . . dokler ni naposled samo še parkrat zabliskalo, in potem je stalo staro zidovje kakor prej, brez bleska in brez sence, enakomerno belosivo se zaznamujoče na zelenem ozadju gor.

Ko je prenehala prikazen, je tudi nam odnehal jezik, ali v prvem trenutku si nismo vedeli razložiti, kaj da je pač bilo to „čudo“, ki smo ga gledali pravkar.

„Harašo! Prekrasno!“ je zopet vzkliknil slikar. „To je bila fata morgana, fata morgana! Harašo, krasno!“

„Ti si prava fata morgana, Cirile Vladimirovič!“ je rekel učitelj, ne odmaknivši resnega očesa, s katerim je zrl v nižavo.

„Ali zakaj ne, Mihajle!“ se je uprl — prvokrat odkar sem ga poznal jaz! — Ciril Vladimirovič, tako navdušen je bil za svojo misel.

„No saj ti pravim, da si,“ je hladnokrvno odvrnil Bolgar.

„Ne jaz, ampak ono je bilo fata morgana,“ se je neustrašeno vojskoval dalje Ciril Vladimirovič. „Pomisli! V taki vročini in v tem solncu . . . Tu se naenkrat vidi nekaj, česar v resnici ni —“

¹ Samostan.

„Le ti si v stanu videti nekaj, česar v resnici ni, ljubi moj Cirile Vladimirovič!“ se je mrzlo rogal učitelj. „Ti precej povem, kaj je bilo.“

Mihajl Popov se je zopet usedel in podkrižal noge.

Da se ni godil ta pojav samo na enem mestu zidovja in samo hipno, bi bilo pač domnevati, da so bili solnčni žarki, ki so se odbijali in odsevali na tako poseben način iz samostanskih oken . . .

Mihajlova razlaga naše „prikazni“ je bila tako črez vse prepričevalna, da ni kazalo drugega ko verjeti — in se smejati. Največ se je smejal Ciril Vladimirovič, tem bolj, ker mu nihče ni branil, da ne bi smel verjeti i nadalje še v „fato morgano“, ako ga je že veselilo . . .

„Harašo, prekrasno je bilo!“ To pač je moral še enkrat potrditi in potem je zopet zaplaval z daljnogledom po širnem obzorju.

Prava čarobija takšen daljnogled!

„Pa — zdaj stojimo tukaj na gori že ves čas ter kukamo doli v deželo. Pozabili smo, da se nam mudi naprej, da moramo poiskati in najti Goga, še preden se nagne dan . . .

Učitelj je prvi vrgel puško črez ramo in Ciril Vladimirovič že pobira svojo robo po tleh.

Zdaj pa hajdi h Gogu!

* * *

Našli smo ga spečega v votlini, v kateri je bil izdal onih dvanajst junakov.

Te votline ni bilo težko najti, kajti steza je vodila tja — steza, kakršnih je v gorovju na tisoče. Niso jih izhodile noge gorjancev, ampak one so tu že od prazacetka in so nastale obenem z gorami.

Z grebena, katerega smo morali prekoračiti, se je odločila steza in nas vodila ob desnem boku v daljnem loku se zakroževajoče gore, najprvo črez skalnata tla in nad gozdom, polagoma pa vedno globokeje v šumo, ki se je povzpenjala vedno višje in ki je pokrivala južno stran — mi smo prihajali od severne strani, — to je ves hrbet te visoke gore blizu do vrha. Samo kos tega hrbta, v obsegu nekaj sto sežnjev, je bil gol — in na tej goličavi, iz katere so štrlele na vseh koncih ostrorobate skale, stare gore suha, trda rebra . . ., je bila „jama izdajnikova“.

Zagledali smo jo že, ko smo zavili okoli ogla na prvo pečino.

„Če je gori,“ je rekel učitelj, ko smo vsi trije skupaj stali in se ozirali gori v skalo, „potem nas mora zdajle zapaziti in zbežal bo. Moral bi biti že čudež, da bi nas ne videl! Ali neprijetno slutnjo imam, da naše miši sploh ni v luknji, in potem smo ves ta križev pot pretrpeli zastonj.“

„Je notri, je notri . . . Le hitro gori, a tiho, da nas ne zasliši!“ sem šepetal jaz in se porinil mimo Mihajla proti gorski steni, dvigajoči se stopnjema do skale. Dasi sem vso pot dvomil, ali ga bomo res dobili, se me je zdajci polastil trdni občutek, da je Gogo v jami in da spi!

Dospevši na skalo — tovariša sta bila še daleč za mano — sem se po prstih približal vhodu votline, ki je bil velik kakor se spodobi za tako votlino, in sem pogledal noter — doli, moram takoj povedati, kajti jama je ležala nekoliko niže od zunanje skale, in bilo je mogoče pregledati jo odtod vso z enim pogledom.

Moje oči so bile oslepljene od solnčne luči — in prvi hip so strmele v prazno, črno temo . . . a naslednji hip že so gledale prostorno jamo z mokrimi stenami, velik križ na sredi in pod križem človeka, ležečega na širokem kožuhu . . .

Toliko in prav nič več nisem utegnil spoznati, kajti še en hip — in jaz sem že bil skočil nazaj na skalo in v obeh rokah držeč puško, napeto za strel, sem bil zapičil oči srepo v votlino . . .

Kje sta prijatelja, nisem videl niti se brigal, v napeti pozornosti sem gledal le na temno luknjo pred sabo, iz katere je prihajalo bliže in bliže, jezno renčanje in godrnjanje in urno praskanje.

In zdaj se je prikazal ven — medved!

Istočasno, ko sem ga ugledal, pa sem že spustil k tlom puško, moje prsi so se oddahnile, in nehote je splaval smehljaj na moje lice . . .

Saj to je bil samo medvedek! Majhna živalica, komaj večja od kodra, nekaj mesecev star mladič. Mrak, ki je vladal v jami, in moje od solnca omtljeno oko sta bila kriva, da se mi je dozdeval veliko večji, ko se je naenkrat vzdignil spodaj pod mano in me tako prestrašil!

Stal je zdaj v skalnati odprtini, renčal, kažoč svoje ostre, bele zobke, in mežikal z jeznama očescema, ker mu je solnce nagajalo . . . Očividno ga je v tem trenutku jezilo bolj solnce nego jaz, in bilo je smešno gledati ga, kako je umikal oči svetlim žarkom in vendar vedno zopet pogledaval vanje.

Pa tu je že bil zagledal Mihajla, stopivšega od strani zdaj na skalo, in takoj mu je, ne brigaje se več zame, kobacal naproti venomer renčeč in godrnjajoč.

„Aj, ti si!“ ga je pozdravil učitelj, v prvi hip malce osupel. „Da, da . . . le čakaj. Imam nekaj za tebe.“ Pri tem je sklonivši se prijel malo mrcino, ki se mu je motala pod nogami, z eno roko zadaj za vrat, z drugo pa ji je pomolil pred gobček košček sladkorja.

Takoj je mali lopov hlastnil po belem kamenčku, dva-, trikrat je ugriznil, da je zaškrtalo in potem je pogoltnil slaščico s tako globokim požirkom, da se je kar čutilo, kako dobro mu je delo . . . Zdaj pa je iz naših žepov kar deževalo predenj sladkorja (ž njim smo si med potjo tolažili žejo), in kar se ni zadavil, tako je hitel pobirati kos za kosom — v našo največjo zabavo.

Za trenotek je njegova nenavadna, komična osebeca popolnoma priklenila nase našo pozornost.

„Strela!“ pa se je zdajci spomnil našega položaja učitelj, in v njegovih potezah je zazrcalil resničen strah. „Tu je mladič — in kaj, če je tam notri pa stara!“

Nisem utegnil dati mu odgovora, kajti že so bile nas vseh oči uprte na votlino, kjer nas je zdajci presenetila prikazen, kakor je dotlej še nismo videli.

Dà, to je bil Gogo, to je gotovo bil Gogo — ali kakšen človek, kakšno čudno bitje!

Da izgleda kakor medved, tako je rekel Peter Volov, in v resnici: bil je podoben gozdnemu medvedu!

Pred vsem je bil rjav in kosmat kakor medved. Ves njegov život je tičal v medvedovem kožuhu, ki se ga je tesno oklepalo, da se je zdelo, kakor da rastejo te dolge, črnorjave dlake, te mršave, šopaste kocine, prav iz njegove, Gogove kože . . . Samo roki sta bili goli do ramen in glava je bila prosta te živalske obleke. Ali kakšni roki sta bili to! Na prvi pogled niti ni bilo razločiti, da li sta v resnici nagi, kajti bili sta rjavi in kosmati kakor vse telo, — ali to temno, motnemu blesku starega bronca enako barvo jim je bilo vžgalo solnce, in ta dlaka, ta gosta, črna dlaka je rastla tu zares iz živega.

Na nizkem vratu . . . pa saj tu ni bilo vratu! . . . na kosmatem, dvojnoprsnem truplu je čepela glava kakor zagozdena med visoka, ravna pleča — glava, velika in debela, z gozdom črne, goste žime, kuštrajoče se na vseh koncih v divještrleče klopčiče in v razmršenih šopih viseče na obraz

— kakšen obraz! Po ječah in kaznilnicah sem videl take obraze; te odurne, kozave, štirioglate obraze brez čela, s čeljustmi in zobovjem zveri.

Stali smo si nasproti: on sovražno nas motreč, kažoč zobe in v desni tiščeč oster, svetel nož, kakor da hoče vsak hip planiti na nas, mi pol prestrašeni, pol radovedni, strmeči nanj in ne misleči na bran — vsi nepremični, brezglasni.

Več časa je trajala ta napetost . . .

Tu stopi učitelj korak naprej in neustrašeno, skoro porogljivo zroč mu v oči, zakliče:

„Gogo!“

Kakor bi treščilo vanj, tako je otrpnil pri tej besedi, divji obraz se je izpremenil v krotkega, in plaho so gledale na nas oči.

„Ali si ti Gogo, sin Nikole Volova?“ je vprašal zopet Mihajl, ko je bilo preteklo nekaj trenutkov globokega molka, — je vprašal, kakor vpraša učitelj učenca.

Obraz divjega moža je postal še krotkejši, skoro bi rekel prijazen, v zbeganih zenicah je zasvetilo nekaj kakor radost in zdaj . . . zdaj je zagrgral njegov glas — grd, raskav, ohromel glas:

„Jaz sem . . .“

„Húbavo“,¹ je pokimal učitelj. „Potem pridi ven in pozdravi nas — mi smo tvoji gostje.“

„Izlazi, izlazi-be!“ ga je pozival, ko se je oni še obotavljaj. Obenem pa se je počenil k medvedu, ki je kazal neko posebno naklonjenost nasproti njemu in je venomer godrnjal okoli njegovih nog.

Počasi, z negotovimi koraki, kakor v zadregi, blodeč z očmi od enega do drugega, je prihajal Gogo iz votline.

Parkrat je prestopil, potem je zopet obstal in se nam režal nemo in neumno . . .

„Ah, da!“ mu je pomagal učitelj iz težavnega položaja. „Ti moraš vendar vedeti najprvo, kdo da so tvoji gostje. Ta gospod je . . .“

Mihajl Popov nas je vse tri predstavil na način, ki naj bi vzbudil Gogu veliko spoštovanje do naših imenitnih oseb . . . Tako je imenoval mene „slavnega brata od zahoda“ in — „divjega lovca“, o Rusu pa, čigar golijatska oseba sama na sebi bi si morala pridobiti na mah največjo veljavo, da ni ravno taisti Ciril Vladimirovič delal tako

¹ Lepo. Bolgar rad rabi to besedo, ki mu služi kakor nam naše „Dobro“ ali „Prav“.

obupno-preplašenega obraza v onih trenutkih, ko nam je Gogo grozeče stal nasproti, o tem Cirilu Vladimiroviču torej je govoril Mihajl Popov cel govor slave in imenitnosti, kar mu je bilo tem lažje, ker veljajo Rusi za „osvoboditelje Bolgarije“ in so v veliki časti pri Bolgarih.

Votlina, v katero smo zdaj vstopili, je bila kakršne so naše kraške in druge podzemске jame, samo ne tako obširna, in nikaki kapniki niso viseli od njenih obokov, niti kipeli od njenih tal.

To potno, vlažno zidovje je dihala svež hlad, v katerem se je ohlajal zunaj valoveči vroči zrak v krepek, naše razgrete živote prijetno pahljajoč vzduh.

Votlina se je votlila navzdol, tako da se je dospel vanjo kakor v globoko klet. Za stopnice je služilo dolgo, vitko drevo z mnogimi vejami, po katerih smo lezli navzdol kakor po lestvi.

To drevo, posekano v gori, so bili položili semkaj svoječasnó najbrž že hajduki¹, da so si napravili tako zložnejši prístop.

Vhod sam je bil tolikšen, kolikor zavzame prostora pokoncu stoječ srednji človek, pa je moral biti v naravi precej širji, ker je bil zadelan na obeh plateh z velikimi kamni. En takšen ploščnat kamen je tvoril prag, in gotovo je sedeval na njem o lepih časih Gogo, kakor sedevajo drugi ljudje o lepi uri na pragih svojih hiš.

Tako je dobivala torej votlina zadostne svetlobe od zunaj, in ko so se privadile naše oči njeni poltemi, smo mogli razločno videti vse.

To smo videli na prvi pogled, da Gogu ni služila samo v začasen stan, kakor je menil Peter Volov, ampak da je bil tu stalni in pravi njegov medvedov brlog.

Pred vsem je izpričevala to medvedova koža, na kateri sem bil jaz prvič vzrl Goga spečega in katera je ležala na najbolj suhem in najugodnejšem kraju votline, na njeni sredi pod križem. Bil je križ, ki so ga bili postavili seljaki hajdukom, ustreljenim na tem kraju, v spomin. Že Peter Volov nam je pravil o njem. Bil je preprost, iz hrastovega lesa surovo tesan in pač nad tri metre visok križ, ki se je dvigal tu iz skale, oblite nekđaj z junaško krvjo... Kri je bil zbrisal čas in voda jo je bila odprala, ali ta nemi, visoki križ je govoril slovesen govor o slavni smrti junakov!

¹ Vstaši.

Ko smo dospeli do križa, je Mihajl Popov odkril glavo in se ustavil pod njim; tudi midva z Rusom sva se odkrila in sva postala — in nekaj minut je vladal svečan molk po jami. Izdajalec je bil izginil nekje v temnem kotu . . .

Tu pod križem, na mehki medvedovi koži, je imel torej Gogo svojo postelj. Pa to je morala biti že strahovita mrcina, kateri je bil vzel Gogo ta gorki kožuh! Začudili smo se njegovi velikosti, in ko sem vzdignil eno tace — hu, zgrozil sem se nad temi kremplji!

Poleg so bila tla očrnela in neka jama je bila zvrhana pepela — dokaz, da je tukaj često gorel ogenj. Tudi skale so bile močno okajene.

To in še marsikaj drugega nam je kazalo, da si je ustanovil in uredil v tej votlini Gogo svoj popolni dom. Pa zakaj ne bi tudi? Boljši dom bi pač težko našel. Votlina je bila kakor ustvarjena za udobni brlog samotarja — in celo studenec je imel tukaj!

Ko smo se namreč v votlini nekoliko ohladili, smo izrazili nasproti našemu „čorbadžiji“ svojo hudo žejo in ga poprosili vode, da li jo ima . . . nakar nas je urno peljal v kot votline, odmaknil pri tleh ploščnat kamen in glej, spodaj se je nabirala vodica, kapljajoča izpod skale, v plitvo kamenito koritce — voda, kolikor je sproti potrebuje en človek. Pa Gogo je izjavil, da je, kadar je zunaj več vode, tudi tukaj več vode, in nam je zajel z lončeno črepinjo, katera mu je služila za korec in ki jo je našel Bog ve kje . . . Pijača je bila dobra — pristna mrzla studenčnica!

Taka torej je bila „jama izdajnikova“: po obliki prostrana podzemski klet — toda močno zidana, drzno obokana, kakor umeje zidati samo narava; po svojem sedanjem namenu zavetišče njega, od katerega je nosila ime.

Ko nas je Gogo pripeljal v svoj brlog, je bila njegova prva skrb, da pogosti svoje goste. Tako močan je čut gostoljubnosti v Bolgaru, da ni zamrl niti v Gogu, vkljub njegovemu dolgoletnemu samotarjenju.

Dočim smo si mi ogledovali votlino, je on urno tekal s kota v kot, in naenkrat — niti zapazili nismo, odkod je vzel, — je na velikem štirioglatem kamenu ležal cel kup jedi . . . nismo še mogli razločiti, kakšne jedi so pravzaprav, pa zdelo se je, da so meso in razni sadovi. Pravo medvedje kosilo torej!

H kamenu je lepo pogrnil medvedov kožuh, potem pa je stopil pred nas:

„Ručka¹ je gotova. Zapovedajte-be . . .“ nas je povabil, prav kakor povabijo drugi čorbadžije.

Na enaki, primerni ljubeznivi način smo sprejeli povabilo; ne toliko od glada, dasi smo si bili po skalovju že dobro iztresli želodce, temveč iz radovednosti, kaj nam je pač namizil ta votlinar.

Res: medvedovega mesa! In sliv! In medu!

Ko smo obogatili namreč ručko še z našimi slaščicami in posedli okoli kamena, — mi trije na mehki kožuh, Gogo pa nam nasproti, na pesek — je vprašal Mihajl, vzemši prvi velik kos mesa s kupa:

„Kakšno meso je to, Gogo?“

„Postrmà,“ je povedal ta.

„Kakšna postrmà?“ je poizvedoval oni, z izkušenim očesom motreč meso.

„Medvedova.“

Postrmò imenuje Bolgar pravzaprav le na solncu posušeno bivolsko meso. Gogu je veljalo, kakor vidimo, tudi medvedovo meso za postrmò, najbrž ker ga je tudi sušil na solncu.

Solnce je jako dober sušilec mesa, boljši nego dim, in tako meso si ohrani naravni okus in se da enako dobro uživati surovo ali kuhano. Gogova postrmà je bila kajpak surova, ni bila zelo trda, kakršno je navadno tako meso, in je imela temnordečo barvo, kar je učitelju dalo povod k sledeči opombi:

„Ta postrmà ni stara?“

„Je presna,“² je potrdil Gogo, v čigar žrelu je že bil izginil en kos — kaj mogočen kos!

Potem smo zopet vsi molčali, kajti Gogo je odgovarjal samo na vprašanja, kratko in molklo; vendar je njegov odurni glas zvenel pri tem prijazno.

Od naših jedi, katere smo Gogu ponujali, ni maral vzeti ničesar; dasi pristna bolgarska hrana, niso bila za njegov želodec. Ugonobil je samo dva funta težek kos svoje postrmè, s celo množico soli, česna in paprike; očitno je visoko cenil dobro prebavljanje.

Pa še enega gosta smo imeli med seboj . . . takega pravega nenasitneža, ki je imel pri mizi prvo besedo in prva usta. To je bil Gogov medvedek. Venomer je godrnjal okoli nas in odpiral gobec. Čudovito je, kolikšen gobec ima

¹ Jed.

² Sveža (frišna).

takšen majhen, tri pedi dolg medvedek! O njem se pač po vsej pravici lahko reče, da ga je sam gobec. Cele grmade ovčjega mesa, kruha, sira, sladkorja in strdi so že bile izginile v njegovi neizmernosti, pa vedno še je zijal. Zanimivo pa je bilo pri tem, da postrmè ni maral.

Znano je, da mnogotere živali ne žro sorodnih živali, ali kvečjemu le, ako jih prisili v to skrajna lakota. Ne vemo sicer, kako je v tem oziru pri medvedih; verjetno je, kar pripovedujejo — saj je tudi pri drugih živalih tako, — da namreč osetu medvedu lastna deca zelo diše in da bi jih požrl, ko bi jih ne varovala mati medvedka; naj bo tako ali tako, mi pričujoči: Gogo, Mihajl Popov, Ciril Vladimirovič in jaz, potrjujemo še enkrat izrecno, da ta medvedek tukaj ni maral jesti medvedjega mesa, dasi je bil njegov gobček na stežaj odprt od nenasitljive lakote.

„Pa kaj toliko godrnja?“ se je čudil Ciril Vladimirovič. „Dam mu kaj, godrnja; mu ne dam, zopet godrnja... Ali vedno godrnja?“

„Vedno godrnja“, je pokimal Gogo. „Na vse godrnja... Na vsako mušico godrnja... Ves dan godrnja in tudi v spanju godrnja...“

„Pravo godrnjalo torej!“ sem vzkliknil jaz, dočim je Mihajl nahrulil slikarja:

„Glej, Cirile Vladimirovič, to je kakor pri tebi. Ti tudi vzklikaš nad vsem, Harašo, prekrasno!... On pa godrnja nad vsem. Vsak po svoje...“

Dobri Ciril Vladimirovič se je seveda moral smejati, meni pa je, gledajočemu živalco, prišlo pri tem nekaj na mar — to namreč, da je nekaj izrednega, nekaj posebno čudnega, da je ta mladič ob tem letnem času še tako nerazvit, dasi bi po naravnem zakonu moral biti že polodrasel. Medvedka skoti že v prosincu ali najkasneje v svečanu, ta medvedek tukaj pa gotovo še ni bil star pol leta; da bi bil zaostal v rasti, to se mi nikakor ni zdelo verjetno.

Z mojo neizvedeno lovsko vedo se vsa ta stvar ni hotela skladati in obrnil sem se zato na Goga — izvedenca, in ga vprašal:

„Koliko je stara ta mèčka?“¹

„Ne znam,“ je bil točni odgovor.

„Pa se ti ne zdi,“ sem zasukal zdaj besedo na bistroumnejši tir, „da je ta mèčka zelo mlada — premlada za ta čas?“

¹ Medved.

Ne, njemu se ni zdelo, mi je povedalo nemo odkimanje njegove glave.

Zdaj sem že postal nepotrpežljiv — jaz sem sploh zelo nepotrpežljiv človek, — in prijel sem moža ostreje:

„Ali!“ sem vzkliknil in stresnil glavo. „Ti vendar poznaš mečke, kdaj ima mečka mlade?“

„Ko je še sneg, mrzlo.“

„Torej. In mlade mečke so zdaj-le že goleme¹, ne li?“

„Tej,“ je potrdil.

„Tvoja mečka je pa tako majhna, kako je to?“

Ždaj se mu je zablistalo.

„Je malka, tej...“ je zibal modro glavo, „ker je kasno rojena, ko je bilo že toplo.“

„Da, da!“ sem se smejal. „To menim tudi jaz. Pa ni li to čudo, Gogo, ni li to čudo?“ sem ga brihtal iz njegove duševne dremote.

„Ni čudo...“ je odgovoril ter začel gibati z rokami, in to je bilo ugodno znamenje. „Starka je bila kasnica! Vsa drugačna je bila nego so druge mečke. Tako velika in vsa črna! In grozna... takega me je naredila, tukaj in tukaj.“ Pri tem je kazal na svoje neštete rane po rokah in obrazu. „Loša rábota, loša rábota!“² je mrmral in rezal tako divje obraze, kakor da bi bil sredi najhujšega boja s to „grozno mečko“.

„Pa je bil to edini mladič njen?“ sem nato vprašal.

„Edini,“ je odgovoril Gogo.

„In njena koža — pač ni ta, na kateri sedimo?“

„Ta je stara. Njeno sem prodal. Vse kože prodam.“

„Le meso si obdržiš?“

„Meso jem.“

„Pa to meso tukaj: od starke je, praviš, pa vendar ni močno trdo.“

„To so krakáta.³ Krakata niso trda — vse drugo pa je trdo kakor les. Pa jaz jem vse.“

Najin dvogovor je pretrgal slikar:

„Hop! Pst, pst!“ je zavpil in planil pokoncu ter za medvedom, ki mu je bil ukral izza hrbta klobuk, ga zavlekel vstran in se s to čudno črno pošastjo zdaj na življenje in smrt metal po jami.

¹ Velike.

² „Loša rabota — slabo delo“, pravi Bolgar, ako kaj graja, „Húbava rabota — lepo delo“, ako kaj pohvali.

³ Krače, noge.

„Brè, Gogo, brè!“ je klical tudi Gogo, ko zverina ni takoj hotela izpustiti.

Slikar se je vrnil z rešeno žrtvijo na glavi; z Mihajlom pa sva se začudena ozrla v Goga.

„Kako ga kličeš?“ je vprašal učitelj.

„Gogo.“

„Pa to je tvoje ime!“

„Tej. Tako vsaj čujem svoje ime . . .“ To poslednje pa je izrekel Gogo s tako izpremenjenim glasom, in pri tem se je tako stemnil njegov obraz, da sem prestrašen zadržetal.

Sunil sem zatorej Mihajla v rebra, da naj pazi, in mu šepnil v uho: „Vprašaj ga no zaradi lova.“

Tu sedimo pri Gogu že skoro uro, se gledamo, jemo, četudi nismo prav lačni, govorimo o vsem mogočem . . . ali o tem, kar je najvažnejše, kar nas je privedlo semkaj, kar bi morali rešiti najprvo — o tem dozdej niti eden ni še črnil zloga.

Učitelj je bil izvlekel izza pasa svojo tobakiro; lepo, črno, iz roga izrezano tobakiro, s srebrnim polumesecem in s srebrno zvezdico na pokrovu; natlačeno z drobnim zlatožoltim tobakom, vrhu katerega je ležala nežna knjižica belih svilnih papirčkov.

Z globoko resnobo na licih, kakor da vrši sila važno delo, je odprl pokrov, odtrgal s knjižice listič, dejal nanj mrvico tobaka in počasi pa spretno je zavil in zalepil s slino svojo cigareto.

Prižgavši si, je Mihajl dal meni tobakiro:

„Zapovedaj.“

Od mene je romala tobakira k Cirilu Vladimiroviču.

Sedeli smo zdaj na medvedovi koži, kakor trije lipovi bogovi, iznad naših brumnih glav pa se je valil dim v gostih oblakih proti votline visokemu, skalnatemu stropu.

Nam nasproti v nizkem pesku je sedel človek Gogo, s podkrižanima nogama, roke uprte na kolena, oči pa v tla . . . in mračen mrak je izhajal od njegovega otrplega, zabuhlega kipa.

Medved Gogo pa se je bil naveličal naše dolgočasne družbe, potem ko nam je pojedel vse slive in vso strd, in — napihnjen kakor zrakoplov — je izginil nekam za drevsom pod vhodom, kjer je bil najbrž glavni njegov brlog in odkoder ni bilo več glasu o njem.

Od zunaj se je vsipala, kakor skoz visoko okno, blesteča svetloba solnčnega dne, trepetaje v zmedenih pra-

menih je polzela ob črnih stenah skal navzdol, razblinjajoča se po votlini v medel, plah somrak . . . in mi smo sedeli in molčali smo skrivnosten molk, in bilo je tiho tu spodaj, kakor more biti tiho le v globoki podzemski jami.

Dokler učitelj ni odprl ust in tako-le nagovoril Goga:

„Gogo! Mi tujci smo prišli k tebi, ti pa si nas sprejel prijazno in si nas pogostil prijazno. Blagodarimo ti zato!“

Po tem ganljivem uvodu je nadaljeval:

„Zdaj pa moraš vedeti, zaradi česa smo prišli k tebi. In mi zaupamo, da nam ne odrečeš naše želje, ki jo imamo do tebe — ker ti si prijazen čorbadžija.“

Na presunljive te besede je Gogo dvignil nekoliko debelo glavo, nas pogledal izpod mršavih las kratko in ostro, a nobena mišica ni trenila v njegovem obrazu.

Jaz pa sem čutil biti hitreje svoje srce . . .

„Čuli smo — tam po mestih in selih smo čuli o tebi, kakšen velik in hraber lovec da si . . . Koliko medvedov da si že usmrtil . . . in kako da se bojuješ z njimi: le z nožem in s tvojimi silnimi rokami! Čuli smo to in želja nas je gnala, da te vidimo in da te poprosimo — da li bi hotel povesti nas nad medveda. Mi vsi smo vneti lovci, in ti bi nam napravil veliko veselje.“

„V tej gori zdaj ni medveda,“ je zagrgral Gogo.

„In ti ne veš nikjer za nobenega?“ sem vzkliknil jaz. „Poiskali bi ga.“

„Ne znam za nikakega,“ je odvrnil in začel nihati z životom, kakor nihalo pri uri. „To mečko tukaj,“ pokazal je na meso na kamnu, „sem zaklal v Mrtvi gori, to ni daleč od tukaj. Pa zdaj ni tu daleč nikjer več nobene. — V . . . planini,“ ne spomnim se več, kako je imenoval to planino, „ondi utegne biti medved, morda dva medveda . . . ondi že več let nisem bil . . . pa bi ga morali poiskati prej.“

„In je daleč tja?“

„Če gremo jutri zarana odtod, smo opoldne na planini.“

„In ti bi jutri že našel zver?“

„Morda . . . pojutrišnjem pa sigurno, čečima planina katero . . .“

„In lahko potem takoj napravimo lov nanj?“

„Tako, tej.“

„To vse ni nič,“ je ovrigel učitelj. „Dva, tri dni porabimo tako in navsezadnje dobimo vse drugo, samo medveda ne. Na popolno gotovost — nanjo bi naposled že žrtvovali toliko časa, ali na negotovost — ne utegnemo!“

„Ne utegnemo,“ je polglasno pritrdil Ciril Vladimirovič.

„Ne utegnemo.“ Sem obupan moral priznati tudi jaz. Zakaj mi nismo bili nikaki postopači, ampak popotniki, katerim je bil čas odmerjen.

Tu se je zopet oglasil Gogo:

„Ako želite, morete ustreliti rogača.“¹

„Kaj?!“ Sem naglo vprašal, ker nisem bil dobro razumel.

„Rogača,“ je ponovil. „Tej velikega.“

„Aj — zares?“

„Tej, tej,“ je kimal Gogo in je bil vidno vzradoščen nad mojim obrazom, ki je naenkrat zasijal kakor luna, ko se razprši pred njo oblak.

„Na planino hodi . . .“ nam je pripovedoval zdaj v svojem okornem, težkem jeziku. „Je blizu . . . v drugi gori tukaj. Videl sem ga dvakrat . . . tej, dvakrat sem ga videl. Ko je noč, pride in se pase.“

„Kdaj si ga videl zadnjič?“ je vprašal učitelj.

„Zadnjič? Tej . . . Eden — dva dni je tega; tej, istina.“

„In prvokrat, kdaj?“

„Je dolgo . . . Sigurno pride, tej —!“ je zagrgral glasneje in pogledal kaj strašno! Učiteljev dvomeči izraz ga je ozlovoljil.

„Gotovo da,“ mu je pritrdil Mihajl. „Da si ga pred davnim časom in zdaj vnovič videl, je baš dokaz, da redno zahaja na planino . . . Mi bi ga torej morali pričakovati?“

„Tej.“

„In je ugodno mesto v to?“

„Mnogo dobro.“

„Odriniti pa bi morali odtod?“

„Ko je zašlo solnce.“

Potegnil sem iz žepa uro.

„Pol petih. Obilo še časa.“

• Dogovorili smo nato še nekatere podrobnosti glede na nocojšnji lov in zaključili slednjič sejo v veleprijetnem počutju (tako sem sodil po sebi), da nas čaka krasen večer.

Nekaj minut pozneje pa je že plapolal v mračni votlini svetlordeč ognjič, čigar beli, lahki dim se je v visokih, hitrih kolobarčkih sukal proti izhodu. Mihajl Popov in Ciril Vladimirovič sta si kuhala svoji pijači.

„Ali ti je znana pripovedka o vitezu, ki je šel nad zmaja, pa se je vrnil z žabo?“ tako mi je dejal prvi, ko sem zdaj postal pri njem, in je ropotal s pločnato posodo.

¹ Jelen.

Jaz sem se smejal, pri sebi pa sem si mislil: Mi smo izšli nad medveda, zato se vrnemo z jelenom!

K učitelju se je sklonil Ciril Vladimirovič in šepetal, ko je Gogo z njegovim samovarjem odšel v drugi konec jame po vodo:

„Prosim te, vprašaj ga, da li bi se pustil slikati.“

„Počakaj!“ je zarohnel nad njim Mihajl. „Vsega naenkrat ne moremo imeti. Zbeži nam še!“

„Potem bo pa prepozno!“ je obupno vzdihnil Ciril Vladimirovič.

„Nič ne bo prepozno. Saj lahko ostaneš nekaj dni tu pri njem v jami in ga mažeš v vsem miru.“

Kmalu je kazala jama isto podobo kakor prej: Na veliki medvedovi koži sedimo po vrsti mi trije, v sredi Mihajl po turško, jaz kakor ljudje navadno sedé na tleh, Ciril Vladimirovič pa na način, da ni mogoče spoznati, ali sedi, čepi ali kleči — nam nasproti pa se odločuje od vlažnih peščenih tal nizka, zabuhla Gogova postava. Dim cigaret plove proti stropu in iz ugašajočega ognja na strani se tudi vije kvišku tanka, modrikasta nit dima. Le svetloba, ki se vsiplje v jamo od visokega vhoda, ni več tako blesteča, in vedno bolj se mračí votlina.

Menjaje se v daljših ali krajših presledkih je slišati ostrozveneče, določne besede učiteljeve in Gogovo raskavo, zatikajoče se grgranje, ter vmes nekaterikrat Cirila Vladimiroviča in moj glas.

Pričel se je razgovor.

Učitelj: „Ali že dolgo bivaš v tej jami?“

Gogo (vzdigne pri vsakem vprašanju nekoliko glavo in vrže na nas plah, nagel pogled — a nikdar ne pogleda v oči. Njegov obraz je zdaj teman, njegovi odgovori pa ne zvene neprijazno): „Že dolgo.“

„Pa nihče ne prihaja gori?“

„Nihče. Pa zdaj bodo prišli in me pregnali.“

„Zakaj bodo prišli in te pregnali?“

„Ker jim bode te vi povedali, da sem tukaj. Doslej nihče ni znal, kje je moj dom.“

„Mi ne bomo ničesar povedali.“

Gogo molči.

„Ti bi torej takoj bežal, ako bi prišel kdo?“

„Tej.“

„Ali pred nami nisi bežal. Nasprotno: bil si zelo ljut in bilo je, kakor da hočeš planiti na nas liki na medveda.“

„Imel sem vas za čuždénce¹.“

„Ker nosimo frankovsko obleko? No, sicer se nisi zmotil veliko. Ali potem si postal naenkrat zelo prijazen čorbadžija — kako to?“

„Ker ste zaklicali moje ime. Nihče ne izreče mojega imena. ‚Prokletnik, prokletnik!‘ kričijo vsi, psi lajajo in jaz bežim . . .“

Gogo strmi temno v tla.

„Potem se pač ogiblješ vseh ljudi?“

„Vseh.“

„In nikdar ne govoriš, nikdar se ne snideš z nobenim človekom?“

„Samo s Hadži-Jusufom in z djedom Dimitrijem.“

„Kdo je Hadži-Jusuf?“

„Turek v Trojanu, kateremu prodajam medvedje kože. Prinesem mu kožo, ponoči ga vzbudim, on mi dá denar in sol, in potem grem zopet — pa ne govorim ž njim nobene besede.“

„Li tudi on noče govoriti s teboj?“

„Jaz nočem govoriti ž njim, ker je Turek. Jaz mrzim vse Turke — oni so naši sovražniki.“

„In prodajaš samo njemu, ker Bolgar noče kupiti od tebe?“

„Tej, in ker potrebujem turški denar.“

„Čemu?“

„Njega nesem k djedu Dimitriju.“

„Pa kdo je djedo Dimitrij?“

„Pop² v sokolskem monastiru. Njemu dam denar — denar Turkov za duše hajdukov.“

„In mora biti denar Turkov?“

„Mora biti. To je denar sovražnikov, in od njegove žrtve imajo duše hajdukov večji blagor.“

„In tudi z djedom Dimitrijem ne govoriga besede?“

„Nič. On ve že, zakaj pridem. Dam mu denar in on pač zapiše: ‚Prokletnik za duše izdanih hajdukov‘ . . . in potem moli in daruje za blagor njih ubogih duš.“

Gogo gleda v tla in utripa z očmi in ustnami.

„Pa li greš potem k zadušnici v cerkev?“

„Kje sme prokletnik v cerkev? Dokler znotraj pojó in molijo svečeniki, ležim zunaj na obrazu — in potem poljubim prag in grem zopet.“

¹ Tujci.

² Bolgarski duhovnik.

„In daruješ ves denar v ta sveti namen?“

„Ves. Jaz ne potrebujem nič denarja.“

„Pa Hadži-Jusuf ti dá tudi soli, si rekel?“

„Sol potrebujem zase. Brez soli se ne more živeti.“

„Pa ti imaš tukaj tudi beli luk¹, čužke², slive, med, odkod jemlješ vse to?“

„Tam, kjer raste — kjer je dobiti.“

„Ti kradeš torej?“

„Ne kradem. Krasti se pravi, komu kaj vzeti, kar je njegovo. Komu vzamem jaz? Čigav je ta luk, ti čužki? Kdo jih je vsadil? To raste, kakor rastejo drevesa v gori, kakor raste trava. Vzamem luk in čužke, da se hranim; da jih ne vzamem, bi segnili, in ravnotako tudi slive in med, ki je divjih čebel. Ali ne vzamem žita s polja, ne jagnjeta s paše, ne grozdja iz vinogradov. Vzamem le, kar ostane. Jaz ne kradem.“

Gogo gleda učitelju v oko in vzdigne desno roko.

„Imam vedno jesti. Poleti je tu vsega dosti: sadja, korenin, jajca golobov najdem. Zelo dobro je poleti. Pozimi pa jem samo postrmò; pa tedaj ne jem veliko, ker vedno spim.“

„Li moreš to?“

„Tej, more se spati vedno, če se hoče.“

„In spiš tukaj v jami kakor mečka — kako napraviš vse to?“

„Tako. Preden pride sneg in mraz, nanesev v jamo mnogo drv, suhega in debelega lesa, in tudi listja. Ko potem zapade sneg in ni več mogoče biti zunaj, zaprem jamo tam s kameni, da je toplo znotraj, le zgoraj pustim majhno luknjo za dim in potem ukrešem ogenj, močan ogenj, in se vležem zraven na kožo. In zdaj spim, spim . . . Zunaj po gori tuli vihar, tu v jami pa gori ogenj, in jaz spim. In vzbudim se, naložim na ogenj in zopet spim. Ali pa vstanem, grem tjakaj v kot, vzamem iz skale kos postrme in ga pojem — pa sem malo lačen, ker nič ne delam in samo spim. Kadar pa sije solnce, takrat ne spim, tedaj grem ven in tekam po gori. To je dobro; potem zopet lahko spim, kadar je sneg in vihar.“

„In tvojega sladkega spanja ne moti nobena zver? Da te še niso požrli volkovi — za vruga, temu se čudim!“

„Volkovi, ti so pozimi spodaj na planjavah. Samo enkrat so prišli — hu, kako strašna zima je bila to! Takšen

¹ Česen.

² Paprikovi stroki.

sneg! Gori do luknje je segal. In od mraza nisem mogel spati. Sredi noči — tu jih naenkrat začujem tuliti zunaj na skali. Brž vzamem butaro suhih vej, goreče poleno in grem gori. Tu jih slišim, kako praskajo po kamenju in izkušajo splezati gori do luknje; zdi se, da jih ni mnogo, pet morda. Zažgem butaro — hu kako je gorela, kakor visoka baklja, ven skoz luknjo je švigal plamen in polno dima, spodaj od ognja in tu gori. Komaj diham in ničesar ne morem videti. Kako tulijo, roparji! Ali ne bežé, ampak še zmeraj plezajo in se zaganjajo, da se trese zid. Zdaj, glej, je eden v luknji. V dimu in plamenu vidim zlobne oči in rdeče žrelo. Tja notri sunem polno bakljo — u—u, kako grozno zatuli! In vsi pobegnejo. Nekaj časa še tulijo po gori, in potem je zopet vse tiho.“

Gogo globoko zasope in potem dostavi:

„Zaprem jamo zelo močno, nobena zver ne more noter. Samo medved bi bil tako močen, pa ti spijo pozimi.“

„In postrmè ti ne uropa nobena zver, kadar te ni doma, kaka zvita lisica na primer?“

„Postrmò hranim v skali — kakor v železni skrinji tako varno. Pa k meni ne pride nobena žival.“

„Imaš vse zelo pametno in dobro narejeno,“ povzamem jaz zdaj besedo, „toda lahko bi imel še boljše. Zakaj si ne kupiš puške, Gogo? Saj si jo lahko kupiš od Hadži-Jusufa? Kako dobro bi živel potem. Potem bi imel obilo vsakovrstne postrmè in vedno tudi svežega mesa, in mogel bi prodajati potem vsakovrstne kože, jelenove rogove, in mogel bi darovati več molitev za duše hajdukov. In kako lahko bi lovil potem medveda! Čisto brez nevarnosti in ne bi nosil več takih strašnih ran. — Kupi si vendar puško, Gogo!“

Tu vzklikne Ciril Vladimirovič in njegov glas se zatrese:

„Gogo, jaz ti podarim izvrstno puško, ako hočeš. To puško tukaj. Glej, tako puško potrebuješ! Vzemi jo — tvoja je.“

Pa Gogo zmajuje glavo.

„Ne potrebujem puške,“ pravi. „Čemu naj mi bo puška? Imam dosti postrmè od medvedov — več ne potrebujem. In streljam naj medvede? Ne, tega ne storim. Prava reč, ustreliti medveda! Vsako dete more to. Kje je tu nevarnost? Kje je treba tu moči, poguma? In kaj bi imele potem duše hajdukov od moje žrtve? Prav nič bi ne bila vredna taka žrtev. Tvegati moram zanjo življenje, da je njihovim du-

šam v blagor in da kaj velja moja pokora. Ne potrebujem puške.“

Slikar naredi obupen obraz, Mihajl Popov pa reče:

„Prav imaš, Gogo; moram te pohvaliti, čeprav me je strah te tvoje pameti. Ali povej, li usmrtiš mnogo medvedov?“

„Vsako godino¹ po enega ali dva — pa sem usmrtil tudi že tri neke godine.“

„Sedemnajst let že opravljaš ta posel — pri moji veri, lepo število! In ne čudim se, da tukaj naokoli že ni nobene tega teh gospodov.“

„Tej, zelo daleč hodim. Do Šipke, do Rozalite — v trojanske gore. Kadar v teh gorah vse pokončam, pojdem odtod — dalje v drugo gorovje.“

„Pa kako se bojuješ s takim hrustom — povej nam nekoliko.“

„Tako: Najprvo ga poiščem — najdem ga zmerom zelo hitro, ker se ničesar ne boji in nareja povsod mnogo znamenj. Ako ga srečam, potem, no, tedaj se bojujeva takoj. Ako pa je v brlogu, potem ga zvabim ven in ga počakam. Pride, vidi me in tedaj se postavi na zadnje noge kakor človek. Tako vedno naredi in to je zelo dobro. In potem stopa proti meni, prav kakor človek. Jaz pa brž skočim naprej in mu sunem nož v srce. Malo me že opraska vsak, s katerim se tako borim. Ta mečka,“ Gogo pokaže na meso na kamnu, „pa me je zato tako raztrgala, ker me je čisto drugače napadla — tako kakor plane pes, je planila v mene. Hu, kako grda zver je bila to!“

Gogu se čim dalje bolj razvezava jezik. Vedno gladkejša in razločnejša postaja njegova govorica, in nič več ni treba vleči iz njega sleherne besede — zgovorno odgovarja na vsako naše vprašanje. To dá učitelju povod, da reče zdaj, ko je pretekel daljši odmor:

„Veš, Gogo, kaj sem baš mislil in čemu se čudim: da znaš govoriti. Toliko let nisi izpregovoril besede, kakor si nam povedal, pa zmerom ti še gresta jezik in grlo — to je čudežno. Pravzaprav bi moral biti ti že davno mutast.“

„Saj govorim — često govorim — ne z ljudmi, toda z živalmi in s seboj samim govorim.“

„Pa kaj govoriš pač?“

„Ne vem — ali spomnim se česa in potem govorim. Tako, nekaj besed — pa potem že zopet ničesar več ne

¹ Leto.

vem. Zakličem na primer jami tu: Gogo! in jama zakliče meni: Gogo! — Tako govorim.“

„In z živalmi govoriš?“

„S to mlado mečko, tej — pa prej sem imel tudi kuče¹ — dva sem že imel. Prvega sem našel na polju, vsega oklanega od psov in napol mrtvega — bil je to velik pes. Prinesel sem ga v jamo, ozdravil je in potem je bil pri meni mnogo let. Zelo moder pes. A tu ga je naenkrat postalo strah pred sencami hajdukov in vsak večer je tulil, hu, kako grozno je tulil! In enkrat, tu je tulil vso noč — tu sem postal ves blazen in sem ga ubil — s kamnom sem ga ubil, tej.“ Vzdihne. „Drugega sem vzel za selom deci. Bil je majhen, tako majhen; komaj je mogel laziti, in trpinčili so ga. Vzel sem jim ga, kričali so in lučali za mano kamenje, jaz pa sem brž tekel z njim proč. Zelo je ljubil postrmò, zmeraj le je hotel žreti postrmò in tedaj je hitro postal velik in močan. Pa ko je odrasel, me je zapustil in šel med volkove. Zdaj imam to mečko, pa tudi ona me zapusti in potem bom zopet sam.“

„No, njega pač usmrtiš, preden odrase. Vendar ne boš pustil, da ti pobegne, kaj misliš?“

Gogo molči. Na njegovem obrazu leži žalost, nekaj otožnega in boleznega je v njegovih potezah, iz katerih se je umaknil mrki in odurni izraz njegove temne duše. Čut usmiljenja zapolje skoz moje srce, ko ga tako gledam.

„Senc hajdukov, praviš, da se je strašil tvoj prvi pes in tulil?“ ga vpraša zdaj učitelj, ki umeje tako vpraševati, da dobi vselej gotov odgovor. „Te sence prihajajo pač semkaj v jamo?“

„Tej, vsak večer pridejo — kadar gori ogenj. Tudi jaz se jih zelo bojim. Ogenj gori, one pa vstajajo iz tal, od vseh kotov lazijo sem in me hočejo zgrabiti — hude mrtvaške sence! In križ se nagiba in me hoče ubiti. — Tresem se in dolgo ne morem zaspati.“

„Potem ti pa svetujem, da zvečer ne vžigaj ognja.“

„Teme me je še bolj strah. Moram — moram zapaliti ogenj, sicer bi vso noč ne mogel zaspati.“

„Zakaj potem ne greš iz te jame v drug kraj — kaj se trpinčiš tukaj?“

„Ne vem, zakaj ne grem. Pa zjutraj že vsakokrat pozabim, da me je bilo strah — in tako ostanem. Podnevi ni nič senc, samo ponoči, takrat je strašno...“

¹ Pes.

Gogo težko zasope, zapre oči in skrči život; in tako čepi pred nami, kakor zajec, ki se je skrčil pred psi in tiho in plaho prisluškuje predse. Tiho in mirno sedimo tudi mi, kakor prevzeti od istega plahega straha, ki napolnjuje njega, in moje oko plava zdaj od Goga proč v temne kote votline. Od zgoraj pada v jamo dnevna luč, pa ta luč ni več bela in svetla, bleda in medla je in mraka srepe sence izvablja iz vseh duplin in kotov. Počasi in brezglasno kakor duhovi se premikajo in se zbirajo, iz tal vstajajo in od zgoraj doli se zgrinjajo — in križ tam na vrhu se maje in nagiba. Moje oko plove od senc h križu in od križa na Goga, in zdaj ga gledam, kako čepi sključen, zatiskajoč oči in drgetajoč od groze ob mukopolnih večerih, ko gori ogenj in ga strašijo žrtve njegovega zločina. — Povsem tiho je v jami, le nekje — pod stropom mora biti — kapa vodna kapljica na skalo. In ob tem glasnozvenečem enakomernem kapanju je tem tesneje občutiti grobotnihi molk jame. Nekaj težkega je v tem molku . . .

„Gogo!“ zakliče zdaj učitelj in votel, zamolkel odmev iz temnih kotov ponovi ta klic.

Gogo se zdrzne in strmo pogleda učitelja.

„Povej — na kaj misliš zdaj-le?“

Gogo zopet povese glavo in mrmra zamolklo:

„Na kar mislim, kadar prihajajo sence . . .“

Vsakikrat, kadar ga učitelj na ta način vpraša, mislim, da mu on, Gogo, ne bo dal odgovora — ali vsakikrat mu odgovori, prosto in točno. Nekaj močnega, zapovedujočega je v učiteljevi besedi, kar mora Gogo brez upora ubogati. In zdi se, kakor da sedi pred sodnikom, ki ga zaslišava.

„In sicer misliš na trenotek, ko so počile tam zunaj na skali turške puške in so tu spodaj padli hajduki?“ izvaja učitelj, ki je kakor jaz videl, kako je Gogo sredi najglobokejšega molka in zamišljenosti naenkrat zadrgetal, kakor zadrgeta človek, katerega je nekaj nenadoma prestrašilo.

Gogo ne reče nič — ne more reči, ko je vprašalec že sam povedal! Ključi se, miži in povsem brez moči je, kakor kriv pes nasproti svojemu gospodu.

„Ti si bil tisti trenotek zraven — kje si bil?“

„Zadaj na skali, in Kara-aga, poveljnik, me je tiščal za grlo, da ne bi zakričal . . .“

„Bilo ti je pač poslednji trenotek žal in si hotel posvariti hajduke?“

Gogo pogleda učitelja s pogledom, v katerem zablisne nekaj mehkega, toplega, skoro bi rekel: hvaležnega... njegove poteze se požive in veliko voljnejše in s čutom pripoveduje:

„Tej. Ko smo prišli do skale, tedaj sem postal ves zmeden in sem hotel pobegniti, da bi tudi Turki pobegnili. Kara-aga pa me prime in vleče na skalo. Zdaj hočem zakričati — silno, ker tako tuli vihar in šumi dež. — Kara-aga pa me je že zgrabil za grlo in me stisnil, da sem bil takoj kakor mrtev. Kara-aga je bil silno močan, jaz pa takrat nisem bil tak, kakršen sem zdaj. Danes bi me ne mogel tako tiščati, danes bi ga jaz zdrobil!“

„No, in kako je bilo potem?“

„Potem je zagrmelo — in tu sem zakričal in planil naprej. Pa nisem planil prav in sem padel doli črez skalo. — Ko sem se prebudil, pa je sijalo solnce. In takoj sem vedel vse in potem sem bežal, ves dan sem bežal...“

„Pa kdo je ponesel vest v sela?“

„Turki sami. Na puškah so nosili nasajene glave hajdukov in so pripovedovali in se posmehovali. Potem je prišlo vse ljudstvo sem k jami in vsa gora je odmevala od tuge in plakanja. Jaz pa sem bil skrit v šumi. In potem so nesli doli mrličje, jaz pa sem tekkel za njimi in prisil: „Kamnajte, kamnajte*izdajnika, prokletnika!“...“

Zopet mračen molk. Bliže se pomikajo sence in močnejše se trese križ na žrtveniku... Gogo se je še bolj skrčil, da se zdi, kakor bi se pogrezal v tla... Učiteljev glas prepodi mrak z duše.

„In petdeset Turkov je naenkrat ustrelilo na hajduke? Kako se je moglo zgoditi to — luknja zgoraj je vendar premajhna?“

„... Prej je bila večja. Jaz sem jo zazidal... Kara-aga je že poprej vse določil. Vsi so naenkrat ustrelili... Kara-ago pa sem ustrelil jaz na Šipki.“

„Previdni pa ti hajduki niso bili. Zakaj niso postavili straže?“

„Ni trebalo! Noben Turek ni znal zanje — samo Bolgari, vsi Bolgari so vedeli — pa vsako dete je čuvalo to skrivnost.“

„In samo ti si postal njihov izdajalec! Ti si bil pač sovražnik hajdukov?“

„Nisem bil njih sovražnik, pa bil sem srdit nanje, ker so me razžalili...“

Tako je učitelj zapeljal Gogo, da mu razodeva skrivnost svojega zločina, ki je ljudstvu zato skrivnost, ker je nikdar ni iskalo, niti je ne umeje najti. Na nepristranski in neznaten način ga je zvalil, tako, da se Gogo niti ne zaveda, da govori, ampak meni, da samo misli — lastne stare, z njegovo dušo v edino trdno domišljijo zvezane misli.

„Razžalili so te?“

„Tej. Norea so se delali iz mene,“ reče Gogo in njegov obraz še bolj zatemni. „Vsi so se delali norca iz mene — celo selo...“ prične zopet, ko je nekaj časa srepo strmel predse. „Ker sem majhen in ker imam krive krake in tako glavo. In vsi so rekali, da sem budalo... pa sem bil ravno tako pameten kakor vsi drugi. Če pa sem rekel kaj, so se vsi smejali in vikali: Aj, ti budalo ti! — Ničesar nisem smel reči... Potem je prišla svoboda. Vsi so se hoteli bojevati zanj, vsi so hoteli postati hajduki, in jaz tudi... ker jaz sem tudi Bolgar in sem hotel umreti za domovino. Stojan Rajev z našega sela je volil najhrabrejše in najmočnejše hajduke. Tu sem šel k njemu. ‚Stojane, mu rečem, tukaj sem. Glej, tako sem močen, da pretrgam to debelo vrv kot nitko... in sem pretrgal pred njim vrv. ‚In tako hraber sem,‘ mu rečem, ‚da grem, ako hočeš, in odsekam Kara-agi glavo, kadar stoji sredi svojih vojakov. Ničesar se ne bojim... Izvoli me — hočem biti hajduk.‘ On pa se je smejal: ‚Ti hočeš biti hajduk?‘ reče. ‚Aj, ti bi bil boljši baršuk!‘ — Tako me je zasramoval. In ko so potem odhajali hajduki, tedaj so jih dekleta okitila s cvetkami... In tedaj grem tudi jaz s puško in handžarom k Stani, hčerki Vazila Gregoreva. Stana se nikdar ne norčuje iz mene, šali se samo in je vedno dobra z menoj... ‚Aj, Gogo!‘ vzklikne, ko me zagleda. ‚Pač nočeš biti tudi ti hajduk? Ah, bedni Turki, ah, bedni Turki!‘ In dela tako, kakor da plaka... Potem pa se veselo zasmije in me gleda tako, da naj bi se tudi jaz smejal. Jaz pa se nočem smejati in ji rečem: ‚Da, Stana, jaz odhajam. Drugi me ne marajo, zato pa grem sam. Hočem biti hajduk in se boriti za domovino, ker sem Bolgar in močan in hraber!‘ Tako ji rečem in čakam, da me okiti s cvetjem. Ona pa se še vedno smeje in me noče okititi... Tu jo vprašam: ‚Za koga so te rdeče in bele cvetke tu na gredici, Stana?‘ — ‚Aj, te so za mojega hajduka!‘ vzklikne in še se smeja. ‚In kdo je tvoj hajduk?‘ vzkliknem in naenkrat me je vsega mraz.

¹ Jazbec.

„Moj hajduk je Stojan Rajev!“ reče ona in zdaj se več ne smeja; ves blede in resen je njen obraz, in oči se ji iskrijo . . . Tu sem takoj šel z vrta in sem tekel v gozd. Tam sem ležal vso noč in gledal v temo — zjutraj pa sem šel h Karaagi in sem mu izdal hajduke . . . Vrag me je zapeljal, ni bilo prav, vem; pa zakaj so bili taki z menoj . . .“

Gogo stisne brado v pesti in njegov obraz je zdaj ves otrpel . . . Nekaj divjega, nekaj neizrekljivo zlobnega in krutega je zdaj v tem obrazu. Takšen je moral biti v noči pred izdajstvom, ko je ležal v gozdu in gledal v temo.

„In Stana — kako se je godilo nji?“

To vprašanje ogrne Gogov obraz z milejšim velom.

„Stana,“ pravi, „ona je bila kmalu zopet srečna . . . Ko so prišli Rusi, je prišel tudi vojak, ki je bil ravno takšen kakor Stojan Rajev — tako velik in tako lep. Ves enak mu je bil . . . tako da, ko sem ga jaz prvokrat zagledal, da sem mislil, to je Stojan Rajev, in sem padel predenj in mu poljubil noge. Stana pa ga je ljubila kakor Stojana Rajeva in je šla ž njim na Rusko . . .“

„Ona je gotovo zelo srečna,“ jame po kratkem molku zopet govoriti, „kajti često se mi sanja o njej . . . In vselej se mi sanja, da ima rdeča lica, lepo rdečo ruto in belo hišico z vrtom . . . in vselej se mnogo smeja . . .“

„Li tudi sanjaš? O čem vse sanjaš?“

„Sanjam . . . sanjam vedno samo lepo . . . o Stani in o očetu. Petkrat sem že sanjal o njem. V belem oblačilu se mi prikaže vsakikrat, tako kakor so oblečeni duhovi . . . in dolgo belo brado ima. Ležim vedno na daljnem črnem polju, in on prihaja k meni skoz noč . . . In potem se ustavi in gleda doli name . . . In zdaj vidim, da je moj oče. In tu hočem zavpiti: Baštá!¹ — in ne morem zavpiti; in hočem pasti predenj — in ne morem pasti . . . In tako se vzbudim in vse grlo me boli, in vsi udje se mi tresejo . . .“ Zasope. „Nič ne govori z mano in jaz ne morem govoriti ž njim, pa vem, da mi je odpustil, kajti drugače bi se mi ne prikazoval. — Dolgo mi ni hotel odpustiti in dolgo se mi ni hotel prikazati; zdaj pa, ko mi je odpustil, pride vsako leto enkrat k meni. Tudi predpreteklo noč se mi je tako prikazal v sanjah in potem sem to minulo noč tekel doli v naše selo . . . Zakaj vselej moram teči doli v naše selo, kadar se mi prikaže oče . . . tam je naš dom. Tam je živel moj oče in tam sem jaz bil rojen . . .“

¹ Oče.

„Pa tudi sicer mnogo misliš na dom? Na slepo majko ... in na brata, ki bivata ondi?“

„Nikdar ne mislim ... saj sem prokletnik in nimam doma, nimam majke, ne brata ... Pa tudi mi onadva ne odpustita in sta pač oba zelo ljuta na mene ... Kajti živi ne odpustijo prokletniku, samo mrtvi mu odpuščajo ...“

Zopet trenotki globokega, zamišljenega molka, potem pa reče učitelj:

„Ti, Gogo, si nam zdaj prikazal, kako živiš in kako se ti godi, in si nam odgrnil tudi, kar je zakritega v tvoji usodi. In mi smo pogledali v tvoje življenje in smo videli, na kak način je vse prišlo. — Nekaj bi te še hoteli vprašati. Vemo, da na to nikdar še nisi mislil — noben človek na to ne misli — zato pa zdaj-le pomisli in nam povej: Kaj misliš, da li boš še dolgo tako živel in kakšen bo konec tvojega življenja? Kako boš umrl?“

Gogo najprvo topo pogleda učitelja, potem pa skloni glavo in zdi se, da v resnici premišljuje o tem težkem vprašanju.

„... Kako bom umrl?“ mrmra. „... Kakor pač umro živali! Tako poginem ... Tako, tu v jami, in volkovi požro moje truplo ...“

„Ne!“ pa reče nato in prepričevalno kima z glavo. „Tako ne poginem — mene bo raztrgal medved! Enkrat, tedaj se bo tresla moja roka in ne bom zadel njegovega srca ... In potem me bo zgrabil, jaz pa ne bom imel moči, da bi ga premagal — in potem bo on premagal mene ... To bo pač takrat, ko bom star ... Pa temu je še daleč ... kajti nič se še ne trese moja roka in vsakega premagam.“

Tako govori Gogo, v jamo pa plove rožnata luč večerne zarje. V polnem svetlem žaru lije noter, obkroževana od iskrih, plapolajočih plamenčkov, da se zdi, kakor bi gorel skalnati vhod. Spodaj v jami pa se zmešava z mrakom v škrlatast, temnordeč soj, ki trepetaje pólje po prostoru, liki blodni odsev v temni noči gorečega ognja, podi sence in se ovija kakor rožni venec spravne žrtve visokega križa, s katerega padajo velike krvne kaplje na Gogovo sklonjeno glavo ...

Zdajci pa ugasne rdeči sev, čisto temno je v jami, in samo skalnato okno zgoraj se sveti v lepi zlati svetlobi.

Ko smo stopili iz jame, nas je objel topli, mehki zrak večera, v katerem smo takoj zopet oživel. Kakor kupica močnega vina je učinkovalo to: na telo in duha obenem.

Naše oči so zabliskale, prsi se dvignile, lica razvedrila — in tu sta bila zopet, lahka volja in veseli čut.

Bilo je še povsem svetlo tu zunaj, dasi je na zahodnem obzorju zarja že bledela in že lesketala nad goro velika večernica. Od neba je prihajala ta svetloba, od čistega, jasnega neba, katerega noben oblaček ni kalil in ki je izgledal kakor velikanska kupola, navdahnjena s finim in izredno prozornim bleskom zlata in srebra. Prelesten večer, in kadar vzide še mesec, potem ga ne bo prelestnejšega!

„Ali naj že gremo, Gogo?“ je rekel Mihajl, z odprtimi usti srkajoč vase sladkomili vonj gor in poletnega večera.

„Ni še pravi čas,“ je odvrnil vprašanec, prihajajoč poslednji iz votline. „Ko bo več mraka in ko pride mesec, takrat bo pravi čas, tej.“

„Potem imamo na razpolago še celo uro. Kako naj jo ubijemo? . . . Da, res, Cirile Vladimirovič, ti jo utegneš potrebovati!“

Ciril Vladimirovič se obrne, kakor da ga je poklical njegov angel, se blaženo nasmeje in stopi bliže.

„Slušaj, Gogo!“ se obrne učitelj zopet h Gogu. „Nekdaj si hotel postati slaven hajduk, pa nisi mogel postati — a postal si zato slaven lovec, čigar slava ne sme svetiti samo v Balkanu! Glej, ta gospodin tukaj,“ Ciril Vladimirovič se globoko prikloni pred Gogom, „te želi slikati — in po vsi veliki Rusiji pojde potem tvoja slava, in vsakdo te bo poznal . . . Saj se pustiš slikati? Veliko čast in slavo zadobiš tako!“

Gogu že ugaja ta misel, pa Gogo je zvita glava in zato noče. †

„Potem bi pa poznal vsak [izdajnika-prokletnika in me zasramoval!“ pravi.

„Ne, ne!“ mu pojasnjuje učitelj. „Noben človek ne bo vedel tega, kajti gospodin bo slikal tebe — slavnega lovca, izdajnika-prokletnika nihče ne slika!“

„. . . pa kaj bi jaz moral storiti potem?“

„Nič kakor stati na miru nekaj časa ali pa sedeti, kakor baš bo velel gospodin. — Torej slikaj ga, Cirile! Ako nocoj ne izgotoviš, pa lahko jutri nekoliko bolj rano vstaneš. Časa imaš dovolj. Ali zdaj moreš naravnost čudovito slikati! Večer; zgoraj zvezde, spodaj mrak, gore, tukaj skala, zadaj temna votlina — krasno! — Slikaj, Cirile!“

Zdaj se vrže Ciril Vladimirovič na svojo torbo in začne s tresočima rokama pripravljati veleznameniti čin, dočim ga Gogo gleda pri tem pol neumno, pol radovedno.

Mihajl in jaz pa sva stala na kraju skale in uživala od tod tihi kras poletnega večera.

V svečani veličini so se vzdigavale kroginkrog proti večernemu nebu gore balkanske. Še so svetlikali njihovi skalnati vrhi, zelene šume spodaj pa je vedno gosteje in tesneje zagrinjal mrak. Povsod iz globočin in dolin so se pomikale navzgor, kakor trume vojščakov, sive sence. V tej meri so se množile in približavale, kakor se je vžigala na nebu zvezda pri zvezdi.

Zarja na zahodu je bila ugasnila, le ozek trak rumene luči je še ležal tam na ravnem gorskem hrbtu, v katerem se je razločno zaznamovala vrsta velikih dreves. Pa ta trak je zdaj zaporedoma izpreminjal barvo: iz rumenega je postal bel, iz belega naenkrat višnjev in takoj potem svetlomoder; ta svetla modrina se je držala nekaj časa, a skoro je otemnela, in slednjič je bil tudi ta del obzorja svetlomoder, kakor celo nebo, s katerega je bil že davno izginil oni zlati in srebrni blesk, in kateri se je zdaj vsepovsod posipaval z zvezdami in zvezdicami. Pač so bile tudi one zlate in srebrne, ali zvezdice so sebične in nič niso dajale nebu svojega zlata in srebra, zase so ga imele vsega, le da so se pač toliko lepše svetile in da bi se toliko bolj dopadale mlademu večeru. A le počakajte, ve ničemurne zvezdice! Kmalu se pripelje od vzhoda — le glejte tam ono bleščobo — bogati nočni kralj mesec in on obdari nebo, da se bo svetilo kakor samo pravo in čisto srebro, da bodete ve vse blede nevoščljivosti in jeze . . .

Rahel vetrc je zračil gorski dom podnevne sopare, ki se je še tiščala med pečevjem in hlapela od še neohlajenih skalnatih sten — v toplih, tihih valih je plula mimo, bežeča v vesoljnost. Vedno svežji in čistejši je postajal zrak, in gozdi so zadišali.

Mir in tišina naokoli. Le dva zakasnela goloba sta še priletela v hitrem, brezglasnem letu v goro in izginila v visokem skalovju.

Lep sen je šel črez gore . . .

Pa jaz nisem mogel še zasanjati vse lepote tega snà. Puste misli so mi ga kazile — misli, vzbujene po mračnih vtiskih poslednjih ur — misli, ki so tiščale, ker niso bile še izgovorjene . . .

Pogledal sem na Mihajla. Roke križem je stal tu in zrl na pogorje, pa zdelo se je, da ima njegov duh malo opraviti s pokojem narave in čarom poletnega večera.

„Kaj premišljuješ?“ sem ga vprašal zato čez nekaj časa molka.

„Dosti je misliti,“ je odvrnil in premišljeval dalje.

„Kmalu nato pa se je primaknil k meni in ozrši se nekoliko, je poltiho rekel:

„Ti — oni tam,“ pokaže s palcem čez ramo, „nam je dal dobro zastavico: Žival je — in vendar ni žival; pameten je — in vendar je norec; hudobnež je — in vendar ni hudobnež. Zdaj pa ugani, kaj je!“

Odgovoril sem:

„Narav njegovega bistva ostane nerešena uganka, kakor je narav slehernega človeka v svojem pravem temelju uganka — cele vsaj nikdar ne razrešiš. Ali uganka njegove krivde, mislim, je za nas rešena. Za ljudstvo, zanje, ki so njega, zločinca, prokleli in zavrgli, je ona zategadelj uganka, ker so sami sokrivci njegovega zločina. Tu jo imamo staro zgodbo. Tu ti živi takšen revček; telesno je nekoliko spačen in duševno ni povsem pravilen; malo težko misli in nekoliko čudno pač misli včasih... Živi in nikomur nič žalega ne stori. Pa je že tako, da ima vsak veselje, uganjati ž njim svoje burke. Vsa vas brije norce iz njega. Namesto da bi ravnali ž njim pametno, da bi bistrili njegov razum in mu vzgajali dušo — pa se norčujejo iz njega, ga zasmehujejo, žalijo in dražijo; uničujejo tako, kar je dobrega v njem, in netijo v njem samo slabo: jezo, črt, sovraštvo mu vzbujajo, ga naredo na ta način zlobneža, dasi bi mogel biti najboljši človek! Ne čudi se, da z zavrnemo in ostrostjo govorim o tem; ali bil sem — i doma i v tujini, ali največkrat še doma v našem narodu — le prečesto priča, kako grešno ravna ljudstvo s takimi siromaki.“

Molče me je poslušal učitelj; roke navzkriž je stal in zrl na pogorje, pa vedel sem, da mi pritrjuje v vsem — saj sem govoril resnico.

Oba sva se potem okrenila.

Tam v črni odprtini skalnate votline je stal Gogo, nož v pesti... srepe je strmel njegov odurni obraz, in zlobno in lokavo so gledale izpod mršavih kuštrov mrzle, sive oči. Kakor divja zver je bil, ki hoče planiti na svoj plen, kakor zločinec, ki iz zasede preži na svojo žrtev... Ob njegovih nogah je ležal mladi medved.

Pred Gogom na kamnu je sedel Ciril Vladimirovič in slikal.

Balkanska planina. Širen gorski travnik, od vseh strani obdan od visokega gozda. Teman se dviga gozd, travnik pa je ves razsvetljen od lune.

Tiha noč, vse spava, le perje na drevju šušti rahlo, rahlo.

A tam gori v gozdu zdaj močno zašumi listje, stopinje se oglasijo — in iz teme smukne doli na trato postava — majhna postava človeka z debelo glavo; tik za njo druga, nekaj večja . . . potem — po kratkem presledku — se prikaže tretja, velikanska . . . in slednjič pride navzdol še ena, zopet majhna . . .

Zdaj stojijo tam — črna gruča.

Pa kaj bi pripovedoval tako skrivnostno! Planina je nočni pašnik jelenov, in oni možje tam na koncu travnika — smo mi, ki smo prišli pričakovat jelena.

Da, res je tako. Po enourni hoji skoz gozd in goro in pri svetli mesečini nas je pripeljal Gogo tu sem, kjer smo stali zdaj in motreč kraj, določali svoj lovski načrt.

„Kraj je izvrsten!“ sem zadušeno vzkliknil jaz, zmagujoč iztežka svojo razburjenost. „Da le pride, nam je gotov! Torej Gogo: od katere strani meniš, da pride?“

„Od tiste pride,“ je pokazal Gogo z roko na nasprotni konec dolgega travnika. „Zmeraj, tej.“

„In odondot gre tudi sapa — ne more nas uvohati!“ sem blažen šepetal, in nebo je slišalo moj vzdihljaj. „Zastavimo torej vse štiri konce, kaj?“

„Tej. Oni konec jaz, ki nimam puške. Zaprem mu pot, ako bo hotel bežati nazaj, in ga poženem zopet proti vam.“

„Da — ali tam bi te utegnili zavohati, preden še stopi na pašo!“

„Mene ne zavoha . . . jaz dišim kakor gozd.“

„In smrdiš kakor dihur,“ je zamrmral za menoj učitelj.

„Dobro!“ sem del. „In jaz vzamem ta-le konec, kjer smo zdaj. Vidva,“ sem se obrnil k tovarišema, „imata tako najboljši mesti. Imata sredo travnika in gotov strel. Izvolita si zdaj vsak svoje mesto. — Katerega vzameš ti, Ciril?“ sem vprašal, ko sta molčé stala tukaj.

„Meni je enako.“

„Potem pojdi ti na levo, Mihajl na desno. — Naprej torej!“

„Pa na ta način bomo drug na drugega streljali . . .“ se je oglasil zdaj učitelj.

„Pusti šale!“ sem ga zavrnil. „Saj vidiš, da leži gozdni rob, katerega zasedemo, veliko više od trate, da bo streljal vsak od zgoraj dol. Le dobro streljaj, pa bo vse prav.“

Urno smo šli zdaj na prostore. Gogo, ki je svet tukaj že poznal, je bil zopet vodnik.

Najprvo smo spravili Cirila Vladimiroviča. Našli smo zanj naravnost krasen prostor. Ravno navpična skala je bila namreč postavljena tukaj iz gozda ven na trato, liki čuvajski stolp iz zida trdnjave, odkoder je oko moglo obvladati ves travnik, in je bilo mogoče streljati na vse strani. Zgoraj je rastlo grmovje, skrivajoče popolnoma lovca. Na ta skalnati stolp je splezal od gozdne strani, s plamtečo dušo in nas treh krepko podpora, s puško in torbo, Ciril Vladimirovič. Dà, tudi s torbo, s težko in obilno slikarsko torbo. Ker se ni upal pustiti je v jami, da bi mu je ne požrla kaka zver in „ker se bo dalo morda še kaj slikati nocoj...“ Na lovu — in slikati! Strašen človek včasih, ta Ciril Vladimirovič.

No, zdaj je spravljen, in mi... Ne, njegova, Ciril Vladimirovičeva levja glava z neizmernim klobukom se prikaže še enkrat iznad skale (pri mesecu je videti to, kakor da se je vsa skala pokrila s črno streho) in zdi se, da nekaj pravi...

„Kaj je?“

„Kača je tukaj...“ slišimo šepetati njegov plahi glas.

„Slikaj jo!“ mu zakliče učitelj. — „Ubij jo!“ velim jaz.

Zgoraj zopet izgineta glava in klobuk, in koj nato je slišati, kako meče Ciril Vladimirovič kamenje na kačo...

Za Mihajla ni bilo mogoče dobiti tako ugodne postojanke. Pač je stal gozd tudi na tej strani vkreber, pa vendar prenizko proti onostranskemu gozdu in posebno še proti visoki postojanki Rusovi — tako da bi bil Mihajl tu v resnični nevarnosti, da ga zadene onega slučajno zgrešena krogla. In tudi tu se je nahajalo nekaj jako pripravnih skal, pa bile so vse pomaknjene predaleč v gozd in bilo je ž njih premalo razgleda na travnik. Torej ni učitelju kazalo drugo ko zasesti drevo. Jaz sem določil v to svrhu mogočen hrast na gozdnem robu.

„Tukaj gori naj se zviram kakor opica?“ je mrmral, motreč drevo kakor obsojenec vislice.

„Ne pomaga nič. Le hitro naredi in tiho,“ sem rekel, že ves nevoljen nad mnogim nepotrebnim govoričenjem.

Godrnjaje, pa urno kakor veverica je splezal na hrast in izginil v košatem vejevju.

Bil je nocoj zelo slabe volje. V poslednjem trenutku, ko smo se odpravljali na lov, se je bil pričel obotavljati

in ni hotel iti z nami, češ, da ga boli glava in da ima nahod (baje ker je šel z vročega solnca takoj v mrzlo jamo). Na moje jezno očitanje in na Cirila Vladimiroviča prošnjo pa je slednjič šel; a bil je še vedno slabe volje.

Gogo me je spremil potem še na moje čakališče, dasi sem ga pozval, naj se odpravi na svoje mesto. Gogo je bil pač uslužen medved... Izvolila sva visoko mahovito skalnato ploščo v senci bukve-dvojčice.

„Upam, da dolgo ne bomo čakali!“

„Kmalu pride, tej.“

Štopil sem gori, on pa se je vrnil čez travnik.

Zdaj sem naslonil puško k bukvi, odkril vročo glavo in globoko se oddahnil, sem gledal na travnik...

Videl sem Goga, korakajočega čez svetlo plan. Čudno se je gugala v mesečnih žarkih njegova nizka, široka postava in mršavi, štrleči lasje so se dozdevali okrogla bolgarska gugla, pokrivajoča njegovo veliko glavo — tako kakor so se mi dozdevali sinoči, ko sem ga videl v loki za dvorcem Petra Volova.

Gledal sem za njim, dokler ga ni zagrnila temna šuma... Zdaj je bil travnik ves prazen in tih.

Bil sem zopet miren in hladnokrven, kakršen mora biti lovec, kadar preži na žival. Usedel sem se pod drevo, preizkusil in napel sem puško, položil si jo čez kolena in tako sem pričakoval plena.

Visoka sočnata trava je rastla tu, kakršna raste na tratah, zaščitenih od gozda in napajanih od njegove vlage. Svetlo je bleščala rosa na gostih bilkah in čez se je vlekla liki črna črta na belem papirju, sled Gogovih stopinj... V visoki, enakomerno svetlikajoči travi je semtertja ležal kak madež — z rjavim mahom pokrit kamen skalnatega dna. Nekaj korakov pred mano pa je štrlela kvišku razjedena, trohnela skala, podobna staremu razcapanemu beraču, moledujoče iztegujočemu proti meni revno telo... Tudi nekaj mladih dreves je samevalo tuintam po travniku, in bilo je, kakor da stoje tam žalostni pastirji brez črede.

V celoti je bila ta planina izvrsten pašnik in da bi se nahajala ona pri nas na Gorenjskem, ne bi bila tako zapuščena. Tedaj bi najbrže tam na sredi kje stala prijazna kočica, in brhka planšarica bi prepevala tu solnčnim dnem svoje mlade pesmi, ali pa bi kakšen čvrst in vesel planšar žvižgal in vriskal v gore, dočim bi se mirno pasle

okoli lepe, rejene krave . . . Bolgarski čredniki pak imajo drugje, po nižavah boljših in ugodnejših pašnikov v izobilju in tako je bila ta planina samo gozdnih živali tihi pašnik.

V napeti pozornosti, ostro pogledavajuč tja na travnikov konec, ki se je že odmikal mojemu vidu v nejasni megli, in pazljivo prisluškujoč v noč, sem čakal na zaželjeni trenotek . . . in z enako napetostjo in pazljivostjo pač sta čakala nanj tudi prijatelja.

Noč je bila tiha — tako tiha, da se je zdelo, kakor da je v nji krog in krog vse izumrlo. Sicer zunaj v naravi tudi najtišje noči niso povsem tihe. Četudi cvrčki ne cvrče, skovirji ne skovikajo, in v mlačni sapici ne šumlja drevje, je slišati vseeno nešteti glasov . . . Po zraku in zemlji jekajo ti glasovi; glasovi, ki jih po dnevi nikjer ni slišati, in ki so povsem nepoznani in neimenljivi, ker vsakateri izmed njih le enkrat zajekne in potem nikoli več. Posebni, samo noči lastni glasovi so to. In naj je potem katera noč tudi tako tiha, da molče tudi ti njeni glasovi, je pa čutiti še vedno vsaj spanje njeno, spanje vsega tihega stvarstva . . . Ali v tej noči, v tej mesečni poletni noči tu gori na balkanski planini niti poslednjega ni bilo čutiti . . . Bila je to naravnost mrtva noč. Samo rahli, hladni gorski veter je še živel; no, on pa se je zdel povsem mutast. Pač je gibal listje na drevju in pomajaval vitke bilke v travi, pa niti ni šuštel več z lističi, niti ni šepetal z bilkami. In ni padla nikjer nobena rosna kapljica z drevesa na tla in ne enkrat ni prasknila kje v gozdu suha brst; in tudi noben ponočni hrošček ni lezel čez zemljo, da bi vsaj praskanje njegovih drobnih nožic po kamenitih tleh povzročavalo nekaj glasu. Bilo je docela, kakor da se vsa ta planina z nami vred ne nahaja več na zemlji, ampak da je preložena nekam daleč proč od nje, nekam v drug svet, kjer je tako mrtvo in tiho . . .

Minuta za minuto je potekala tako, daljši, vedno daljši je postajal čas . . . ali jelena še vedno ni bilo.

Pa moral je priti, in zategadelj sem čakal, mirno, potrpežljivo . . . Lovec se ne naveliča, sedeti sam tako na enem in istem mestu nepremično pol noči, in pri tem mu ni prav nič dolgčas. On sedi, misli in sanja — in čas mu beži, mu preide veliko prehitro, da bi mu mogel postati dolg.

Tudi jaz sem tu mislil in sanjal, in čas mi je mineval.

Izpočetka se moja domišljija ni dvigala v daljen polet; bila je preveč zavzeta od vtiskov zunanje bližine, in liki

netopir je plahutala okoli njenih podob . . . Tako sem gledal na kamenitega berača pred sabo in nebroj vsakovrstnih čudnih misli sem imel pri tem. — Potem sem začel opazovati luno. Vedno višje se je pomikala nad planino in čedalje svetleje je sijala; prav videl sem, kako se je pomikala naprej: počasi, črto za črto, kakor se premiče kazalec na uri. Bila je čisto okrogla, samo spodaj na levi strani je bil njen rob vtisnjen, kakor da se je kam zadela in se tako potlačila. Poslednje se je zdelo tem verjetneje, ker je bil tudi njen obraz kakor pobit: ravno nad levim očesom je imel veliko bulo, nos je bil ves zmečkan in desno lice vse oteklo . . . Ubogemu mesecu se je morala pripetiti kje kaka nezgoda! — Dolgo sem premostrival mesečevo obličje . . . Pravzaprav je težko pogoditi njegovo obličje, ker ga vedno predrugačuje. Pa navadno je otožno-zaničljivo . . . Dolj na zemljo vsaj gleda s takim izrazom. Čisto gotovo je, da mesec zemljo zaničuje! Vedno dela tako, kakor bi hotel reči: Kako si ti neumna! In pri tem je ljubi mesec sam zelo otožen; gotovo, ker je tako zapuščen, tako ves prazen in mrtev . . . Kako tiho mora biti na mesecu! — sem mislil. — Povsem tako tiho mora biti, kakor je tiha njegova srebrna luč, kakor je tiha ta noč, ta planina. Vse mrtvo, mrtvo . . . Z meseca pak je zletela moja domišljija zdajci v domovino! Isti mesec zdaj sveti tam. Ravno tako plava nad rodno vasjo. Vsa vas spi, le v temnih cerkvenih oknih plapola rdeči žar večne luči, in rahlo šumlja reka. Za vasjo pa pojo fantje — prelepo pojo . . . Kako doni njih petje v milo, pokojno noč! Kako tiho sanjajo travniki in gozdi! Iz belih okenc pa sladko duhti rožmarin . . . Tako se zatopim v ta lepi sen, da mi je v resnici, kakor da slišim fantovsko petje in duham sladki duh rožmarinov.

Pa zdajci se prestrašim iz sanj, z obema rokama zgrabim puško in z daleč iztegnjeno glavo strmim na travnik. Na moje uho je bil udaril šum, in videl sem, kako je skočila iz gozda na travnik velika senca.

Drhteč gledam in poslušam . . .

A vse je mirno in tiho, le lunini žarki trepečejo nad trato. Bila je zgolj prevara mojih čutov.

Zopet spustim puško na kolena, se naslonim na drevo zopet se zamislim . . .

Zdaj sem mislil na Cirila Vladimiroviča. Kako neki se počuti na svojem skalnatem stolpu? Je-li ga kaj strah te samote in tišine? Nič se ne gane tam gori grmovje,

ki mi ga zakriva . . . Gotovo leži zleknjen na skali, glavo oprto v roke, velike modre oči pa uprte v mesečno noč . . . in sanja. Zakaj Ciril Vladimirovič je še večji sanjar nego jaz. In kako lepe so njegove sanje! Vsaka cvetlica je njemu sen . . . In kakšen lep sen mora biti njemu ta mesečna noč! Morda on zdajle že pripoveduje ta lepi sen papirju, morda je že narisal nanj vso to planino: s črnim gozdom naokoli, z belo trato in njeno srebrno roso, in z vso njeno globoko tišino, položivši v vse to svoj lepi sen . . . Saj on neprenehoma slika in riše! Celo kopo slik in risb prenaša s sabo in cela kopa tudi jih leži v Gabrovem pri Mihajlu Popovu . . . In kako lahko slika, kako hitro riše! Kar samo se mu ustvarja vse pod roko . . . Ali Ciril Vladimirovič sam si napravlja delo težko; prav po nepotrebnem se nopenja in utruja — iz gole bojazni, da razžali kako črtico, da utegne biti jezna kaka barvica . . . In veliko denarja zasluži on — pa vedno je ubožen njegov žep. Ker Ciril Vladimirovič je dete, ki se igra z denarjem kakor s kamenčki; tako — proč ga meče . . . In vsak drug ima korist od tega njegovega denarja, le Ciril Vladimirovič je — nima.

Tu ga opehari lopovski krčmar, da je strah in groza; navadno ničvredno kosilce mu zaračuni, kot da je bila kraljevska pojedina. Ciril Vladimirovič ga plača z največjim veseljem in prišedši domov, nama, Mihajlu in meni, pripoveduje, kakšen vrl mož je oni krčmar in kako »harašo, krasno« da je bilo kosilo . . . Drugekrat ga berač poprosi za majhno vbogajme; Ciril Vladimirovič mu podari cel tolar, dasi je njegov poslednji . . . Dobro dete je Ciril Vladimirovič — in srečno dete! Kakor njegova blaga, zlata duša nikogar ne more žaliti, tako i nje ne more žaliti nobena stvar. In nobena strast ne more skaliti njenega miru, in nič grdega se ne more dotakniti te čiste, zlate duše! Ona najde, živi in sanja samo lepo, ker je sama lepa. Gotovo ne bo živel dolgo, ta Ciril Vladimirovič! Ker dobri in srečni ljudje ne živijo dolgo . . .

Potem sem mislil na Mihajla in primerjal sem ga s Cirilom Vladimirovičem. Aj, kakšni nasprotji — zunaj in znotraj! Ciril Vladimirovič je velikan, jagnje in sanjar — Mihajl Popov pak je pritlikavec, lev in mislec. Borilec je, borilec duha in srca. Pa meni se zdi boljši borilec srca nego duha. Hrabro, močno srce ima gotovo, kateremu nobena usoda nič ne more. Mehkega, slabotnega on ne more

trpeti, zato je Ciril Vladimirovič neprestana tarča njegovih pušic . . . Njegovo vedenje ni vselej prikupljivo. Ostre in porogljive so včasih njegove besede! Toda pravičen človek je, in naprej, vedno naprej je njegov cilj; počasi pa gotovo! Življenje njega ne bo nikdar premagalo, pač pa ga bo on vselej obvladal. In mnogo bo dosegel v življenju . . . Pravi, da njegov cilj še davno ni dosežen; da pojde v kratkem na kako visoko šolo, na Nemško morda, tja pač, kjer uče najmodrejši učenjaki, in potem da . . . No, brezdvomno se vzpne kdaj še na visoko stopnjo, in njegova bistra in trezna glava bo še mnogo koristila domovini! — Predstavljal sem si ga zdaj, kako sedi na drevesu . . . v kakšni rogovili pač sedi, kjer je kolikor mogoče udobno; s hrbtom sloni na deblu in z malimi ostrimi očmi gleda doli na travnik in misli . . . Kaj neki misli! Tega si ne morem predstavljati, ali njegov mirnoresni obraz stoji razločno pred mojim duhom.

Tiha noč sanja, in Ciril Vladimirovič sanja . . . Mihajl Popov misli in jaz sanjam in mislim . . . Pa on, Gogo? No, on niti ne sanja, niti ne misli . . . Tam leži pod gostim grmom, ves je zarit vanj, le debela, mršava glava gleda ven, in dvoje oči sveti z zelenorumenim žarom kakor pohlepni zenici risa, in dvoje tenkih ušes posluša v votlo, topo noč — vsi njegovi čuti prežé na pričakovani plen.

Mrke podobe njega skritega divjaškega življenja plovejo zdaj mimo mene, vse spačene in grozne so in pričenjajo me strašiti — in naenkrat planem kvišku, kakor planemo sredi iz spanja, ko so nas ustrašile težke, hude sanje.

Dozdevalo se mi je v resnici, kakor da sem spal. Docela sem bil pozabil, da se nahajam tukaj na planini in čakam na jelena!

Moji udje so trepetali od mraza, ko sem stopil zdaj izpod drevesa ven na skalo in pogledal na uro. Li mogoče? Cela ura je že pretekla v tem času, ki je meni minil tako naglo! Ali zdaj sem čutil povsem dobro, kako dolgo, dolgo že čakamo, — jelena pa vendar-le še ni!

Kaj je to? Ali ga sploh ne bode? Ah, to ne more biti . . . Hočem še čakati. Toda tovariša! Ciril, dà; on čaka do jutra, ako treba . . . Ali Mihajl, ta nima nikake potrpežljivosti za take stvari. Kako čudo, da je zdržal do slej, — povsem nezapopadljiva mi je njegova potrpežljivost! Ali povsem gotovo je tudi, da on zdaj-le vsak hip skoči doli z drevesa in prične klicati — in potem je itak vse izgubljeno . . .

Pa vse je še mirno tam. Nič se ne gane — še vedno je vse tako tiho, mrtvo . . . Kakšna vražja noč vendar je to!

Ves plah in vznemirjen, sem se hotel vrniti pod drevo, kar sem obstal —

Tam na gornjem koncu travnika, odkoder je moral priti, jelen, se je gibala senca . . .

Naslednji hip že sem ležal na tleh in glavo vzdignjeno črez nekoliko višji rob skale, sem gledal tjakaj, in slišno mi je utripalo srce.

Nikaka zmeta — senca se je premikala črez travnik, od gozdnega parobka proč . . . velika, temna senca. Le zaradi daljave in medlega somraka dreves se mi je dozdevala senca, pa bilo je gotovo, da je telo, ki se premika.

Z nepremičnim očesom sem gledal in gledal. In tu sem skoro na glas zavriskal! On, on je bil — jelen! Zdaj sem ga videl razločno. In zdaj se mi je zdelo, da je že dolgo tukaj, da je že davno stala tam na robu njegova senca . . . A kako neslišno je bil prišel!

Med tem sem bil že segel zadaj po puško in porinil njeno cev preko skalnatega roba, ki ji je bil tako sigurna opora. Preko puškine cevi sem opazoval zdaj jelena.

Vedno bliže je prihajal. In sicer se je pomikal v poševni smeri črez travnik, proti Rusovi postojanki. Že sem razločeval njegove posamezne kretnje. Videl sem, kako je prestopil nekaj korakov, zopet postal . . . Zdaj je stal nepremično tam, držeč kvišku glavo, in v mesečni luči se je zaznamovalo visoko rogovje. Poslušal je . . .

Samoobsebi umljivo, da sta ga videla tudi prijatelja. Saj je bil njima skoro dvakrat bližji kakor meni! In oba bi ga zdaj že povsem lahko streljala. Ciril ne tako dobro, čeprav je bil bliže njegovi točki, ker njemu je kazal čelo, toda Mihajlu je nastavljal celo levo plat svojega velikega, dolgega telesa — in on bi na to daljavo dvesto korakov mogel napraviti že izboren strel.

Čakata, da se še bolj približa! — sem si mislil. Pa jaz na njunem mestu bi bil brez zamude ustrelil . . . kajti čakanje je bilo ta trenotek, ko je jelen pazil, drzno tveganje — najmanjše sumljivo znamenje, in ko blisk izgine!

Ali jelen k sreči ni čutil nič sumljivega in mirno in lagodno je nadaljeval svojo pot — proti travnikovi sredi.

Nekaj napetih trenotkov je preteklo tako.

Jelen koraka počasi črez trato; zdaj povešajoč rogato glavo na rosno travo, zdaj jo povzdigajoč v zrak . . .

In vsakikrat, pri vsakem koraku sem menil, da se zgoraj na desni ali levi iz gozda zabliska in počí.

A ni ne zabliskalo, ne počilo!

In jelen je dospel zdaj že na črto med postojankama tovarišev . . . Bil je zdaj za obadva zajedno najugodnejši cilj. Enemu kakor drugemu je obračal celo stran telesa.

Ali ne eden, ne drugi ni ustrelil!

In kakor da bi se jima sam ponujal v strel — se je prišel zdaj pasti tam, ne ganeč se skoro z mesta . . .

Zdaj — zdaj bosta ustrelila! sem šepetal trepetajoč, dočim mi je bilo vroče ko da ležim v kropu.

A nista ustrelila in nista ustrelila! Tam pred nosom sta ga imela in nihče ga ni streljal! In kaka prekrasna žival! „Kapitalen jelen,“ da se izrazim v lovčevem jeziku. Le taki stari, mogočni rogovilarji so, ki žive sami zase, ločeni od svojih krdel, — divji, hudi bojevniki, katerih bojni krik grmi jeseni po gorah! Gledal sem njegovo visoko, močno telo, njegovo širokovejno, silno rogovje, in moje srce se je treslo v burni strasti . . . In postajal sem ves nor ob prečudnem, naravnost nepojmljivem ravnanju tovarišev! Da ni bila tolika razdalja, takoj bi bil streljal sam — ali na štiristo korakov in pri mesečni svetlobi je tudi za kroglo le zelo negotov strel; naj sem zgrešil, bi za drugi strel ne bilo več časa! In potem sem čakal od trenutka do trenutka, da ustrelí kateri onih dveh . . . No, naposled mi ni bilo več mogoče zdržati in pomeril sem, — na dobro srečo . . .

Istočasno pa, ko sem ga vzel na muho, je stopil jelen za drevo, pravzaprav za visoko grmovje mladih gabrov, stoječe na trati nekaj sežnjev pred skalo, kjer se je nahajal Rus. Moral je smukati zdaj tam perje, ker ga ni bilo več izza grmovja.

Zame je bil zdaj neviden, ali onadva sta ga imela še vedno v najbližji bližini pred sabo in v najizvrstnejši poziciji, ki si jo je sploh mogoče misliti! Ciril Vladimirovič, da bi bil lahko vrgel doli nanj klobuk, in Mihajl bi ga moral ubiti in naj je bil najslabši strelec tega sveta — a bil je dober strelec!

A zakaj nista streljala? Da — zakaj? zakaj? Zaman sem se vpraševal . . . Ali ju sploh ni več ondi? Ali ju je požrla noč? Ali pa je vse začarano! . . .

Naposled res nisem vedel več, ali v resnici gledam tam jelena, ali pa je le zlobno čarodelo, ki tukaj z menoj uganja svoje burke . . .

Vse je nalikovalo temu. Nikjer nikakega glasu, in vse mirno, negibno, mrtvo, celo jelen sam ni povzročal nikakega šuma v tej tišini . . . tiho in brezglasno se je pregibal, kakor da je zgolj senca in ne živa stvar . . .

Le mesec je sijal, sijal s svetlo lučjo — pa bilo je celo v tej svetli, jasnobeli luči nekaj čudnega, čarodejskega — baš ker je tudi ona tako tiha.

Postane mi zdajci zelo čudno pri duši . . .

Minuta za minuto mineva. Vse tiho in mrtvo, in jelen je še vedno za grmovjem . . . A morda ga ni več? Morda je izginil — naenkrat, kakor se je prikazal . . .

Začarano, povsem vse začarano! Pa jaz trpim nezrečene muke.

Ali zdaj — čuj! Glas! Tam na desno travnika. Zopet tiho . . . Pa že zopet! Tuj, čuden glas — kakor da je nekaj zahreščalo . . . Ne: kakor da je vzdihnilo! — Ne! kakor da nekdo nekaj žaga, je slišati zdaj — glas za glasom se razlega glasno v nočno tišino!

V tem trenutku pa, ko se je mojim možganom zaskitalo, da tamkaj nekdo smrči, je že bežal jelen v velikanskih skokih čez travnik — in naravnost proti meni!

„Ah, zdaj si moj!“ Moje ustnice so se stisnile, in oko je zabliskalo.

Mirno pomerim. Zdaj je njegovo polno oprsje pred menoj — tu sprožim.

Pk! je udaril petelin — —. Patrona se ni vžgala!

Ne pomnim več, ali sem zarjul tam na skali ali zaplakal od bolečine — toda z besnostjo in obupom, da sem si ranil vse prste, sem sunil nov naboj v cev.

Tja na levo v šumo je vdrl jelen. Tja noter sem ustrelil zdaj —

Dà, ustrelil! Da se je zabliskalo in zakadilo kakor peklenški puh; da je zagrmelo kakor grom topa in zabučalo od vseh gor; da me je butnilo v ramo in glavo, kar me ni prevrnilo; da je z divjim vriščem splahutala preko travnika jata velikih ptičev . . . a jelena mi le ni dal moj strel, z vsem svojim hrupom ne!

Gori v šumi, tam je šumelo listje, so pokale veje, in tam je veselo skakala rešena žival, dočim je zdolaj nesrečni lovec . . . No, nočem se sramotiti pred vami z opisovanjem svoje neumne jeze, boljše je, da povem, kar je še povedati.

Takoj po strelu se je s skalnatega stolpa razlegnil slikarjev glas:

„Haló! Mrtev!“ se je drl na vse grlo in plesal tam zgoraj kakor črna pošast v mesečni svetlobi.

Doli črez travnik sem videl gugati se Gogovo postavo, s temnega hrasta na desni pa se je spustil na tla učitelj.

Od besnosti še vedno se tresoč po vsem životu, sem skočil zdaj tudi jaz s skale in vihteč puško nad glavo, kakor divjak svoj kij, sem tekkel tjakaj.

Ciril in Mihajl sta že stala skupaj in ogledovala nekaj, kar je držal prvi v rokah. Njuni klici so me sprejeli:

„Ali si ga? Kje leži?“

„A, h . . . .!“ sem sopihal in se ustavil. „Prav pred puško mi je pridirjal . . . pa se mi ta . . . ni vžgala — in potem . . . je bilo prepozno. Na — tu poglejta!“ In vrgel sem jima ničvredno patrono pred noge. Nato sem začel rohneti in zabavljati na prijatelja:

„Pa vidva — vidva, zakaj nista streljala? Kakšni lovski spaki vendar sta vidva?! Tu stoji pred vama . . . tako blizu, da bi vaju lahko dregnil z rogovi v neumna nosova in — o grom in strela! — celo večnost ga imata tako, in nihče ga ne strelja! O . . .“ Tako sem hropel in vpil kakor jesihar.

„He, ti — ti!“ pa sem se zdajci zaprašil ves divji v Cirila Vladimiroviča, ki je, ne zmeneč se za moj krič, še vedno in očitvidno v največji zamaknjenosti gledal na oni papir, ki ga je imel v rokah. „Ti si ga imel prav pod sabo! Povej — zakaj ga nisi streljal? Vendar nisi spal takrat!“

Kakor iz sanj se vzbudi Ciril Vladimirovič in sladko se smehljaje, mi pomoli papir:

„Naslikal sem ga . . .“ dahne. „Glej, kako harašo, prekrasno! Povsem tako, kakor je stal tam pri grmu in gledal proti mesecu . . . Ah, kako krasen je bil!“ mi jame zdaj poln navdušenja pripovedovati in kazati s prstom po sliki, dočim bulim jaz nanjo — neumno kakor buli bik na nova vrata. „To polno, kakor vlito telo, te vitke noge, te lepe prsi, lepše nego prsi žrebca . . . ta fini, nežni vrat, to temno, ponosno rogovje — in ves ta plemeniti, kraljevski stas . . . ah, harašo, prekrasno! Drugo: planino, travnik, gozd, te skale . . . to sem narisal že vse prej, dočim smo čakali . . . In potem je prišel; pa najprvo sem ga samo gledal . . . potem pa, ko je tako stal pri grmu, tako blizu, tako mirno in tako lep, tedaj sem ga hitro naslikal — strašno hitro! Še zdaj sem ves vroč od tega, glej . . . Pa ne li, kako dobro sem ga zadel! Ah —“

Ciril Vladimirovič umolkne, ker sem mu naenkrat obrnil hrbet: bila je nevarnost, da mu raztrgam sliko na kosce! Sam sem preprečil to nesrečo s tem, da sem brž popadel Mihajla, ki je stal tu, glavo stisnjeno v zavihani ovrtnik svojega kratkega poletnega suknjiča, vidno prezebujoč in si ravno zvijajoč cigareto.

„Pa ti si spal!“ sem se zadril nad njim. „Ti si tam smrčal in si tako splašil jelena! Da ga nisi ti splašil, bi ga bil jaz gotovo ubil — gotovo bi bil ostal še dolgo tu... Kaj si prišel sem spat in smrčat? Spi in smrči doma, če pa si na lovu, tedaj lôvi!... Sploh, kakšna lovca sta vidva! Sramota je, z vama hoditi na lov! O da sem šel postaviti na taki mesti takšna...“

Jezik in grlo sta mi odrekla, da mi je zastala beseda, oziroma nova debela psovka, katero sem hotel zavaliti nanja, a v svoji nepopisljivi besnosti, ki je valovila takrat v meni, bi bil gotovo še nadalje na tak način razgrajal, da se mi ni postavil po robu učitelj — on, ki ni nobene stvari kratko vtaknil v žep.

Mirno kakor vedno, a z zelo ostrim in osornim glasom mi je odvrnil, mežgetajoč z dremavimi očesci:

„Jaz bi le rad vedel, s katero pravico pravzaprav ti tukaj zmerjaš in kričiš na naju? Mar sva midva tvoji slugi? Kaj briga tebe, kako sva se vedla midva na tem lovu! Kje je bilo ukazano, da morava streljati jelena? Le kdo za vruga naju bi mogel prisiliti, da ga streljava, ako se nama to ni ljubilo! Midva sva kot svobodna človeka storila to, kar se je baš vsakemu zljubilo. Cirilu Vladimiroviču se je poljubilo, da je jelena slikal, meni pa je uga-jalo spat... ker sem imel trudno glavo, in ker je bilo povsem prav tako; da me ni obšel spanec, ne bi ti sedel jaz tam na trdih vejah in tratil časa niti pol urice ne, o tem smeš biti prepričan — in ti bi nocoj nikdar ne videl jelena. Če sem pri tem smrčal, no, se je zgodilo to povsem proti moji volji. Ali čudno ni prav nič: pri takem nahodu, kakor ga imam jaz, kjer je pošteno dihati nemogoče, bi tudi ti smrčal.“

„A si splašil s tem jelena!“ mu zalučam v obraz.

„Dà, pa v tvoj prid, ti modrijan! Da ga nisem splašil, bi ti nikdar tako lepo ne bil pritekel pod puško. Naravnost v kroglo sem ti ga prignal — saj si sam povedal! Ako pa ga vkljub temu nisi ustrelil, tedaj je to povsem tvoja stvar — tedaj obravnaj to s to-le staro, slabo patrono

tukaj, če je ona kriva temu. Naju pa pusti pri miru, naju vsa ta stvar prav nič ne briga, najmanj pa mene, ki sem le prisiljen prišel sèm. Midva sva postopala povsem pravilno in sva delala povsem še v tvojo korist, ali vsaj škodilo ti najino ravnanje ni prav nič. Sploh pa je skozinsko gorostasna nespamet, da se zdaj tukaj srdiš in kregaš — ko jelena s tem le ne dobiš nazaj! In mene vsaj ni niti trenotek več volja, stati tu in poslušati tebe. Tu smo zdaj že vse opravili — in jaz grem.“

Imel je popolnoma prav, on, Mihajl Popov! Tu smo stali zdaj in se prepirali, potem, ko smo na najsmušnejši način pokazili lov, in Gogo je stal zraven, bedasto bulil v nas in nas najbrž smatral za prave norce... Bilo je v resnici preneumno!

To spoznavši, sem zatorej zdaj tiho in naglo zadel puško na hrbet in sledil tovarišem, ki so že odhajali s travnika.

Preden pa smo stopili v šumo, se je pomaknil na mojo stran Gogo.

„Mnogo čudno je bilo to...“ je pritajeno zagrgal in zmajeval glavo.

„Mnogo čudno, da, Gogo,“ sem odvrnil. „Jaz sam tega ne umejem...“ In potem sem se ozrl na trato, odkoder je zvenelo zdaj tenko petje iz spanja predramljenih murnov.

„Z Bogom, planina; nikdar te ne pozabim!“ sem šepetal. ... Nemo smo stopali skoz tiho noč. Pusta megla je ležala na naših dušah (ona dobroznana megla, ki jo nosi s seboj od neuspeha se vračajoči) — enaka neprijazni vlažni temini gozda, ki nas je obdajal.

Ko pa smo priplezali iz gozda in zdaj korakali preko visokih slemen gorskega doma, in je samo svetloba bila vsepovsod razlita, vsepovsod bil odprt svobodni svet, iz katerega so nam šumeli nasproti globoki gozdi, je dihal v nas čisti, zdravi zrak, in je kroginkrog nas objemal le božji vesoljni in preblagi mir — tedaj je ginila tudi megla raz naše duše...

Ah, mladost! Ona se ne more dolgo zlovoljiti. Ona pozna le jasno dušo in lahko glavo.

Videl sem, kako je mali učitelj, ki je stopal prvi za Gogom vodnikom, vedno živahneje premikal nožice in vedno drznejše potiskal v tilnik ozki slamniki. Ciril Vladimirovič pred mano je videl čim dalje več lepega, čim dalje pogosteje je postajal in čim dalje glasneje je vzklikal srečno geslo

svojega življenja: Ah, harašo, prekrasno! — in jaz — jaz že davno nisem mislil več na svojo lovsko nesrečo.

In zdajci — korakali smo ravno navzdol širokega, počasi se povešajočega obronka — je učitelj pričel peti. S krepkim, povzdignjenim glasom je zaoril znano pesem. Takoj je zagrmel vmes Rusov mogočni bas. In potem sem pel tudi jaz, in naša pesem je kipela, vedno krepkeje se je razlegala v prelepo mesečno noč, in bilo je, kakor da jo pojo z nami tudi vse balkanske gore naokoli.

Saj je bila slovanska pesem, ki je donela tu — pesem treh bratov Slovanov, zapeta majki Slavi, ki je nas vse rodila, v čast in radost!

Sklonjene glave je stopal izdajalec.

* * *

V isti čas, ko smo taborili včeraj v samotnem gorskem kotlu, smo naslednjega dne dospeli nazaj na dom Petra Volova.

Gogo nas je peljal po bližnjici, to je po poti, katero je hodil on v nočeh, kadar ga je gnalo k domu očetovemu (mimogrede povedano, preko najhujših goščav in najbolj divjih samot) — in kraj gozda, skoz katerega smo prišli potem naravnost v loko za Petrov dvorec, se je poslovil od nas.

Njegovo slovo je bilo povsem enako sprejemu nas gostov zgoraj na skali pred jamo. Kakor takrat, se je tudi zdaj mnogo režal, grgral v naše besede, s katerimi smo se mu zahvaljevali za njegovo prijaznost in za uslugo, ki nam jo je bil izkazal, razne nerazumljive glasove, nerodno se dotaknil s svojimi kremplji vsakega desnice in potem se je obrnil. Pa Ciril Vladimirovič ga je še zadrževal, ponujajoč mu še enkrat s prisrčnimi prošnjami puško.

„Vzemi jo, Gogo!“ ga je prosil. „V zahvalo za tvojo sliko ti jo podarim... Koristila ti bode — zoper volkove in druge zveri.“

Pa Gogo je odmajal z glavo.

„Ne potrebujem puške,“ je odvrnil. „Imam nož in roke, da se branim...“

In tako se je vrnil Gogo — izdajalec in prokletnik — nazaj v svoj gorski brlog, nazaj med divje zveri, da živi dalje življenje njim enako...

2. Peter Volov.

Peter Volov se je zelo razveselil, ko nas je zopet zagledal.

Počival je ravno v senci košate lipe koncem svojega dvorišča in si ogledoval lepi božji dan. Božji dan, dà; saj je bila nedelja danes.

Peter Volov je nosil danes kakor sneg belo srajco, ob prsih, vratu in na zapestju lepo vezeno z modrimi križci in rdečimi zvezdicami — okusno delo domačih žensk. In rjave turške hlače iz platna kakor železo močnega, bogme, so bile še nove: nikjer še nič oguljene in brez najmanjšega madeža. In kakšen lep pas je nosil. Kakor bi bil iz pravega škrлата, se je zdel, in prav gotovo je bil tudi še nov. Vse nedeljsko, praznično danes na Petru Volovu: nedeljska sveže obrita brada, nedeljske skrbno počesane dolge brke, nedeljski ves njegov obraz — nedeljsko celo je bilo ljubeznivo smehljanje, s katerim nas je pozdravil.

Stopajoč počasi proti hiši, smo mu pripovedovali o našem izletu, predvsem, da ni bilo nič z medvedom... sramotni lov na jelena — pa smo mu modro zamolčali. Po Gogu ni vprašal Peter Volov z nobeno besedo, molčé je le poslušal, kar smo pravili mi o njem.

Po kosilu pa, ki smo se ga udeležili skupno z vso Petrovo družino, smo se mi izletniki odpravili spat. Spali smo kakor ubiti in ko smo vstali, je bilo pozno popoldne. Podali smo se v Petrov han.

Aj, koliko ljudi! Znotraj in zunaj hana — vse polno. Vsa vas se je bila zbrala tukaj, da vidi tiste Petrove goste, ki hodijo o njih že par dni tako čudne govorice...

O ta bolgarska radovednost! Koliko me je vsakikrat skrivaj zabavala, kadar sem prišel v kakšen kraj, bilo mestece, bila vasica. Vstopim v prvi han ob cesti, medtem, ko mehandžija hiti spraviti v hlev mojega konja in ustreči še drugim mojim željam, hodim semtertja po hanu, ki je ves prazen ljudi, le neskončni roji muh so njegovi gostje... Pa zdajci — le par minut je preteklo — se pričinja oživljati samotni han. Od ceste in dvorne strani prihajajo posamezne človeške postave. Nekako oprezno in negotovo vstopajo te postave; vsaka postane nekaj časa pred vhodom, upre name dolg, začuden pogled in potem prične laziti okoli mene. In zdaj lazijo okoli mene že štiri take sumljive prikazni — molče in neločljivo kakor sence slede

moji stopinji; zvedavo opazujejo vsako mojo kretnjo in silno skrbni so pri tem njihovi obrazi. Jaz pa se tiho smehljam v dušo, kajti dobro vem, kaj pomenijo te sence okoli mene; takoj prvikrat sem uganil to in silno izkušnjo že imam v stvari. Namah bi se lahko iznebil teh ljudi, ki lazijo tod okoli mene kakor biriči okoli kakega beguna — ali ljubi se mi, da se poigram še malce z njimi. Grem torej ven na dvorišče — vsi za menoj! Grem v hlev pogledat po konju; dva ostaneta zunaj, dva pa zvesto stopicata za mano po hlevu. Nato se vrnemo in jaz splezam po strmih stopnicah na mostovž za hišo. Resnično: tudi sem gori me je eden spremil. Zdaj peljem vso četo v han nazaj in zdaj šele dam tem nemim, pa vendar toli glasnim vprašanjem okoli sebe tako željno zaželjeni odgovor na njihova tako strašansko važna in za njihovo življenje toli velepomembna vprašanja: Kdo? Odkod in kam? Dobrodušno in naravnost brez vsakega uvoda se jim predstavim — in glej! Krivi vprašaji so se naenkrat iztegnili v ravne klicaje, ki me veselo pozdravljajo in mi žele srečno pot — potem pa se ti klicaji polagoma zopet naenkrat skrčavajo v vedno manjše pike in pičice, ki se druga za drugo izgubavajo tja, odkoder so prišli vprašaji — in naposled sedi moja oseba sama in prosta vseh znamenj za mizo, pije vino in se smeji radovednosti dobrih ljudi. Nekaj otroškega, pristranskega je v tej radovednosti — nekaj, kar ne more žaliti, kar mora vzbuditi le dobro voljo. Več naravne znatiželjnosti je v tem pojavu bolgarske duše nego prazne radovednosti.

No — saj pa je bil tudi za to samotno zagorsko gnezdo, ležeče Bogu in vsemu svetu za hrbtom, naš prihod dogodek, ki se enak morda ni prigodil tu že bogvekdaj ne! Trije tujci. In dva celo iz daljnjih, nepoznanih dežel. In vsi lovci. In Goga izdajnika so šli obiskat! — Čudovito, čudovito!

Tako torej je prišlo, da se je zbrala na Petrovem domu vsa vas, zgolj, da se seznanj z našimi osebami — in da so te naše osebe postale deležne tako kaj prijetne nedeljske zabave, kakršne bi se pač ne bile nadejale.

Razvila se je namreč na mestu pravcata veselica, potem ko je povel Peter Volov naše tri osebe okoli vsega občinstva, in potem ko so nas zadostno boleli prsti od tistih par sto rokostiskov poštenih Balkancev. Godba je zasvirala, mladina je zarajala horó, mileje so smehljala obličja okroglih

mamic v senci orehov, in skoz dolge vrste možakov v hanu in pred hanom so hitreje romali veliki vinski vrči. Kmalu je tudi gorel tam na strani na trati močan ogenj in tja so vlekli zdaj tolstega janca, da ga zakoljejo in speko na ražnju — kupil ga je Ciril Vladimirovič.

Vse je bilo veselo in — pri Bogu, bilo je zelo prijetno tisto nedeljo.

Najbolj vesela in srečna človeka pa sta bila ta lepi dan Ciril Vladimirovič in Peter Volov.

Ah, Ciril Vladimirovič je bil v paradizu. Iz blaženosti v blaženost je švigal, ne konca ne kraja ni bilo blaženostim njegovim. Zdaj je plesal horó, z vnemo, z ognjem, da so mu švigali plameni iz vsakega lasu vihrajoče levje grive, zdaj zopet se je sladkal okoli okroglih mamic pod orehi, da so ličeca teh mamic sama postajala ob tem kakor sladkor tako sladka — in zdaj je narisal tukaj s kredo na mizo, kakor bi trenil, obraze vseh, ki so sedeli okoli — natanko posnete, na las zadete, da so ljudje malone medleli od začudenja — in zdaj je zapel tam ruski slavospev, da je slepa starka pri vodnjaku, prestrašena nad nenadnim grmenjem, naredila tri velike križe... In kadar je izpel pesem in mu je vse kričalo slavo, je pil zaporedoma iz celega roja vrčev, ki so se dvigali k njegovim ustam — je pil vino on, Ciril Vladimirovič, ki je bil drugokrat pijan že od enega kozarca! Pa danes se ga ni prijela nobena zemeljska moč. In kakšno navdušenje je vladalo povsod zanj! Vse se je drenjalo le okoli njega, otroci so plezali nanj, poljubovali in objemali so ga — čisto nori so bili ljudje nanj. In čeprav je na primer Ciril Vladimirovič pri plesu skakal kakor kozel in strašansko kazil vse horó, so ga gledale vendar vse oči s svečanoresnim občudovanjem, in le tuptam se je kaka mladenka skrivaj malce namuznila proti tovarišici... No, dekleta so zmerom poredna, in Ciril Vladimirovič je bil junak dneva.

Drugega srečnika tega dne sem imenoval Petra Volova; in brez vsakega dvoma je, da ni njegova sreča prav nič zaostajala za srečo Cirila Vladimiroviča. Toda edino vi krčmarji morete razumeti to srečo — ker ste jo sami že občutili tiste dni, kadar vam je bila krčma tako polna gostov, kakor jih je bil tistikrat poln Petra Volova han — vi drugi smrtniki ne morete zapopasti te vzvišene sreče, le slutiti jo morete, kakor sem jo slutil jaz, ko sem pogledaval na Petrovo obličje, ki je tako zadovoljno, tako zado-

voljno smehljalo, kadar je s praznimi vrči stopal v klet ali kadar je s praga — roki lepo sklenjeni nad sodčkom trebuščkom — zrl na te mnoge lačne in žejne otročiče, ki je za vse toli blago skrbela njegova očetovska dobrotà.

K temu skrivnostnemu veselju krčmarjevemu pa se je pridruževalo potem še nekaj drugih navadnih človeških radosti — da je bila tako popolna današnja srečica Petra Volova. Tako na primer je bil Peter Volov zelo ponosen na nas tri, glavne njegove goste — zanj je bila čast, da je imel take redke goste pod streho — in to ga je navdajalo z veseljem. In potem je bila sploh ta nedelja nekak časten dan za Petra Volova. Vsa občina je bila zbrana tukaj na domu njega, ki je bil njena glava — selski župan je bil Peter Volov! — in vsa številna občina je izkazovala svojemu predstojniku svojo vdanost, z resničnim spoštovanjem so vsi občevali ž njim, in marsikaj še je pričalo, da je Peter Volov zelo priljubljen pri svojih vaščanih.

Peter Volov je imel torej dovolj povoda, da je bil danes posebno srečen in vesel.

Pa zdi se mi, da bi vi radi poznali nekoliko bližje ta Petrov han, koder je vrvelo danes tako veselo življenje? No, vobče izgleda Petrov han kakor kaka naša krčma — jaz mislim, da so si krčme enake na vsem svetu. Predstavljajte si torej domačo krčmo, veliko, staro, leseno — in imate tako nekako podobo Petrovega hana. Samo malih okenc si ne smete misliti, teh nima Petrov han, zato pa ima spredaj takoj na desno pri vhodu širno odprtino, povsem slično izložbenemu oknu kake mestne prodajalne — brez šip. Njo zapirata ponoči dva pokrova, navznotraj in navzdol odklopljiva, tako da služita podnevu, ker sta oprta na tla z močnima nogama, za sedeže gostov. Tako je v poletnem času, pozimi pa je to okno vedno zaprto in zato so vrata odprta dnevni luči, na ognjišču pa gori ogenj, ki izkuša zmagovati v han potiskajoči mraz. Pozimi odprta vrata — nekoliko čudno je to, da; ali mora biti, kajti drugače bi živ krst ne maral priti v han — tako vsaj me je poučil Peter Volov, ko sva govorila o tem.

Notranjost hana je pusta: veliko ognjišče na sredi, s črnim sajastim kamenom, temni strop, mrak po kotih, stare, očrnele mize in klopi — nič prijaznega! V kotu nasproti cestnemu vhodu (han ima tudi vhod iz veže) držé vegaste, umazane stopnice doli v plitvo klet, odkoder gleda ven tema in mrzli trebuh velikega soda. Celó bele police na

steni pri ognjišču s pestro, čisto posodo in svetlimi steklenicami izgledajo neprijazne v neprijazni okolici. Ali nekaj je, kar podeljuje hanu povsem izredno mikavnost, kar priklepa gosta nanj z nepremagljivo silo — to je napis na onem tramu sredi pod stropom: „Danes dajem za denar, a jutri zastonj!“ — Le noter, ljudje božji, vsi noter v Petra Volova han in počakajte do jutri, jutri bo dal Peter Volov vse zastonj!

Zadaj je han s pleteno steno predeljen v manjši stranski prostor — tu je Petrov dogén, štacuna. Zamreženo okno z dvorišča sveti na vse to raznovrstno blago, nako-pičeno po tleh, stenah in policah. Od vreče soli do petrolejskega soda, od žebeljev, vrvi, nožev pa do tobaka, suhih rib in postrmè — vsega je tukaj — vse ima naprodaj Peter Volov.

Hiša Petra Volova je enonadstropna in vsa lesena; han in dogén zavzemata desno pritličje njeno, dočim sta v levem hram in čumnata za prenočevanje popotnikov; zgoraj pa je stanovanje domačih.

Mimo hiše gre cesta, ki pelje na levo doli v vas in jo veže z drugimi vasmí okolice, in onkraj leži ravna trata s košatimi orehi in obzidanim, neglobokim vodnjakom.

Na tem senčnatem kraju, ki je menda sploh vaško zabavališče, je bivala danes večina ljudstva, zlasti mladina, ki je plesala, in ženske, ki so se gostile pod orehi, dočim so moški imeli zaseden han znotraj in zunaj. Najboljši in nekako najimenoitnejši prostor — prostor v oknu — njega pak je bil zasedel Mihajl Popov z vaškimi starešinami in modrijani. Ondi se je govorilo o visokih stvareh, so se reševala važna politična in narodnogospodarska vprašanja, dočim so večni oblaki sivega dima ovijali resne glave in je iz globokega vrča na sredi duhovito gledala resnica . . .

V kotu hana na nizki klopi pa sta sedela dva in mlatila prazno slamo. Njiju enega že poznate — to sem jaz, drugega pa vam takoj predstavim.

Bil je suh človek, ne velik, ne majhen, z ostrim nosom in rumenim obrazom brez vsakega znaka bolgarskega plemena. Njegove brke so bile redke in brez barve; njih kocine pa so na več krajih preko tenkih ustnic štrlele v usta, ki so jim bili zobje vsi škrbasti in pokvarjeni. Imel je majhne vodene oči in se je imenoval Lazarev.

Pa ni bil kmet kakor drugi seljaki, ampak bil je činovnik — uradnik. Kakšen „uradnik“, tega pri najboljši

volji ne morem povedati, ker mi on tega ni povedal. Pač sem vprašal tudi nekaj vaščanov, med njimi Petra Volova, kaj da je ta Florijan Lazarev, pa vsi so me poučili le, da je „činovnik“ — „državni činovnik“ je celo dejal Peter Volov, ali kakšno je pravzaprav njegovo uradno poslovanje, nisem zvedel od nikogar. Toda po važnih obrazih, ki so jih delali pri tem in po plahem spoštovanju, ki so ga kazali nasproti njegovi osebi, ter po prevzetnosti, s katero je on nastopal ljudem nasproti, sem sodil, da mora biti kakšen vladni sluga, birič ali dacar.

Tudi ni nosil ta činovnik domače obleke kakor drugi seljaki, ampak obleko našega kroja, ki pa je bila iz prav slabega blaga in že močno oguljena; prvotno njeno lice je bilo že davno izginilo, zdaj je bila nekako umazano-siva, liki staro zidovje. Na glavi je imel zelen slamnik, na nogah črne črevlje iz usnja (eden je bil že počen na kraju), in star je bil kakih štirideset let.

Nadležen je bil ta človek kakor muha, ki nam v poletni vročini nagaja pri kosilu. Zdaj nam sede na žlico, zdaj nas ščegeta po ustnicah, zdaj čepi ravnotam v skledi, kjer hočemo zajeti, zdaj zopet se nam prilepi na potni nos in vse zaman je, kakor jo odganjamo. Ali sitno muho je naposled mogoče ubiti, sitnega človeka pa zaradi še bolj sitnih posledic ne kaže ubiti, in to je ravno najbolj sitno. Potemtakem torej tudi nadležnost poletne muhe ni nič proti nadležnostim Florijana Lazareva, s katerimi nam je kvaril naše nedeljsko veselje. Preneumno je bilo, kar je kvasil in čenčal ta človek! Karkoli je zinil — je bilo neumno, neslano in netečno. Pa da bi bil vsaj trenotek držal usta! Toda ne in ne, venomer je vrtel svoje klepetalo.

Takoj pri našem vstopu v han je ta človek z glasnim kričanjem navalil na nas in potem se je motovlil venomer okoli naših oseb, a videč, da se nihče zanj ne zmeni, je polagoma vendar nekoliko odnehal od svoje vsiljivosti, tem bolj pa je nadlegoval potem drugo družbo, uboge vaščane. Nikogar ni pustil pri miru. Od enega do drugega se je sukal kakor vrtalka, blebetal in kričal, izpuščal nad vsako stvarjo roj svojih neslanih šal, se vtikaval v vsako besedo, in dobri ljudje so pokimavali in se nasmehavali in so bili videti zelo srečni v njegovi družbi — saj je bil „činovnik“! Celo Peter Volov, ta resni in dostojanstveni mož, je občeval ž njim dobrodušno in nekako prijateljsko. Pa tu zadaj je tičal poseben vzrok: Cvetanka, hči Florijana

Lazareva, in Petko, Petra Volova starejši sin, namreč sta bila zaročenca. Tam v horu sta plesala.

Mojo osebo si je Florijan izvolil za glavno žrtev, trpinčil in preganjal me je s kota v kot, ali jaz sam bi moral biti previdnejši. Jaz bi mu ne bil smel iti praviti, da sem prišel v Bolgarijo, da se seznanim z deželo, njenimi ljudmi in šegami — tega bi mu ne bil smel praviti. Zdaj sem se mu sam izročil. Zdaj me je moril tukaj na klopi že ves čas in me „poučeval“ o Bolgariji in Bolgarih. Oh, pa kako!

A ni nesreče, ki ne bi imela tudi kake dobre strani. In tako sem tudi jaz, čeprav sem težko vzdihoval pod môro, ki me je tlačila, imel pri tem svojo zabavo. Sčasoma namreč sem bil opazil, da je vino, s katerim je mazal on svoje klepetalo, kaj čudno učinkovalo nanj, Florijana Lazareva. Več ko ga je pil, tem pametnejši je postajal. Kaj zanimivo je bilo to in kaj razveseljivo. In ves radosten nad tem odkritjem, sem se žuril izkoriščati vrle te vinske učinke v blagor vse družbe in jih kolikor mogoče pospeševati, in neprestano sem zatorej napival „gospodinu činovniku“ iz objemnega vrča, stoječega na klopi med nama, in tako je moral venomer piti — močno, ognjevito bolgarsko vino, ki je bilo toli blagodejno zdravilo za njegove bolne možgane — in imel sem najboljše upe, da moža polagoma popolnoma spametujem.

A čakaj! Tam prihaja zdajle Ciril Vladimirovič. Morda se mi posreči, da ga obesim nanj. Saj Ciril Vladimirovič bi ga sprejel že davno z odprtimi rokami na svoje vseljubeče prsi, ko bi le utegnil.

Bolj po zraku kakor po zemlji je prišvigal Ciril Vladimirovič v han. Njegova griva je vihrala in njegove roke so veslale po vzduhu, dočim mu je zamaknjeno oko plavalo daleč nekje v višavah. Takoj se je sklenil gost krog okoli „ljubljenca ljudstva“ — in dolgo je trajalo, da je bil Ciril Vladimirovič zopet svoboden. Zopet je hotel odjadrati, pa mu zastavim pot:

„Kako je, Cirile?“

„Ah... ah...“ pa je v divnem usmevu le dahnil Ciril Vladimirovič, zaveslal z rokama, kakor prapor je zavihrala njegova griva — in proč je bil.

Torej niti svojega harašó, prekrasno' ni mogel spraviti več iz sebe Ciril Vladimirovič — tako preharašó, prekrasno je bilo danes za Cirila Vladimiroviča.

In jaz sem dalje vzdihaval tam v kotu.

Dokler se mi ni približalo odrešenje v osebi Mihajla Popova, ki rje bil končal svoje razgovore s starešinami in modrijani in je zdaj pristopil k meni.

„Kaj delaš tukaj?“ je rekel, z zaničljivim pogledom ošvignivši činovnika, ki je ravno najbolj tiščal v mene. „Pojdiva — jaz sem že sit sedenja — greva malce nakoli...“

Oddahnil sem se, stopajoč z Mihajlom na prosto.

Večerilo se je, od solnca že ni bilo več sledu, in doli črez vaško cesto je gnal pastir dolgo čredo ovac. Svetleje je gorel ogenj na trati pred hanom, in pod orehi se je razgrinjal somrak. Pečeni janjec je bil použit, psi so glodali na poslednjih njegovih kosteh, in mladina je pod vodstvom Cirila Vladimiroviča vnovič zarajala horó. Postala sva tu z učiteljem in gledala ples.

Horó je igralo kakih petdeset parov fantov in deklet ob rezkih, visokih zvokih cigúlke¹ in mehkih, prijazno se stekajočih glasovih dveh svirk.² Godci so se nahajali sredi kroga plesočih, sedeč na travi, oziroma on, ki je sviral na cigulko, slok in črn mož, je stal pokoncu in je gledal z neposnemljivim ponosom pred-se — tako, kakor gledajo imenitni godci na imenitnih veselicah v imenitnih mestih... Piskača ob njegovih nogah, čvrsta mladeniča, sta bila njegova sinova.

„Staro pesem igrajo“, me je opozoril Mihajl, in poslušal sem.

Bolgarska pesem — narodno menim — ni lepa in naša pesem jo daleč nadkriljuje; preenolična je in preveč javka; s pusto, težko turobnostjo lega na dušo, z bolno melanholijo — ona je kakor brezupno tarnanje jetnika, kateremu je svoboda za vedno ugasnila; kakor vetra tužno vzdihovanje v zamolkli noči brez zvezd in spanja je, ali kakor neskončno žalostni šepet trave na jesenski poljani. Tudi naša pesem je otožna, ali žalost, ki nam jo ona vzbuja, ne teži, in solze, ki jih plakujemo ob njenih glasih — blagodejne so, in srcu je lahko potem... Zlasti pevana zveni naša pesem lepo, dočim je bolgarska blagoglasnejša, ako jo svirajo — to pa, ker imajo Bolgari vobče slabe glasove.

V plesu vedre mladine tukaj se je izgubavala turobnost pesmi, ali velika resnoba je objemala vse, plesalce

¹ Cigulka = bolgarske narodne gosli.

² Svirka = pastirska piščal.

kakor gledalce, ob njenih zvokih. Nekaj cerkvenega, svečanega je bilo v vsej igri.

Med plesalci je bilo nekaj prav zalih parov; zlasti večina fantov se je odlikovala, ne po stasu — nihče ni bil posebno močan in ni presegal srednje rasti, — ampak po močatosti in plemenitosti obraza. Tudi deklice so bile zelo prijazne; vse so imele enako otroške, krotke obrazke — in nedolžnost je gledala vsem iz oči. Med vsemi najzaljši par pa sta bila brezdvomno Petko, sin Petra Volova, in Cvetanka, hči Florijana Lazareva.

Petko je bil celi oče. Isti širokopleči, postavni život — samo vitkejši; isti obraz z izrazitimi potezami, močnim čelom, širokimi kostmi, črnimi, zamišljenimi očmi in drznim balkanskim nosom, — le nikakih gub še ni bilo v njem, in Petkove brke niso bile še tako velike in ponosne kakor očetove; saj je bil Petko jedva star dvaindvajset let. In nosil je Petko enako modro in rdeče vezeno srajco in enako lep, s škrlatom se kosajoč pas, in enako dostojanstveno se je držal kakor oče — podobnost med sinom in očetom je bila popolna. Pa Stana — kako ljubeznivo dekletce je bila! Polnega, pa vendar nežnega telesa, in oči je imela liki dvoje večernic: velike in vprašujoče so zrle kakor zro oči deteta... v njenem obrazu pa se je zrcalila najčistejša dobrota srca. Dve dolgi temnorjavi kiti sta ji padali črez hrbet in srebrni denarji so blesteli v njih med belimi cvetkami planinkami. Te je bil prinesel Ciril Vladimirovič z gore in okitil ž njimi vsa dekleta. Obleka Cvetankina je bila kaj preprosta, ne tako pisana in tako lepa ko drugih deklet — ali Cvetanka je bila najlepše dekle v vasi. In zategadelj je bila ona nevesta najgoršega fanta v vasi, Petka, županovega sina.

Plesala sta vedno skupaj in na desni strani Cirila Vladimiroviča, kar je bila danes odločno največja čast v horu. Pogosto so se srečale pri tem njune oči, in tedaj je Cvetanka vsakikrat globoko zardela in povabila glavo, Petko pa je svojo še svobodneje vrgel v tilnik, in zenici sta se mu smejali od sreče...

Da, lep in srečen par sta bila Petko in Cvetanka, in bilo je veselje gledati ju. In Peter Volov je često postajal na hanovem trgu in pogledoval semkaj — in vselej je sijalo njegovo obličje v velikem veselju.

Čim dalje živahneje se je razvijalo horó... pa tudi ostala zabava se je razvnela bolj in bolj, kakor se pač

pod večerni čas srca močnejše razvnamajo. Šum in življenje povsod, godba, smeh, žuboreči glasovi, vrišč dece, skakajoče okoli ognja, in iz hana je zadonela zdaj zanosna pesem, pesem Bolgara junaka, ki umrje za svobodo.

Na nebu pa so se vžigale zvezde, in noč se je bližala.

Ali gotovo bi naša veselica še dolgo ne bila končana, ko bi se zdajci ne bila razdrla na nasilen način — namreč s prepikom.

Nemogoče skoro se je zdelo, da bi se tukaj moglo zgoditi kaj takega, da bi nastal prepir tukaj, kjer je bil sam mir, sama edinstvo, kjer je bilo vse tako pametno, trezno, dobrodušno . . . No — seveda — Florijan Lazarev, ta pač je bil mož za to, da napravi zdražbo.

Pa kako je nastal prepir?

Midva z učiteljem sva se ravno vračala s horišča (plesišča) nazaj k hanu, ko se je razlegalo od tam divje kričanje Florijana Lazareva. In dospévša do vhoda, sva videla onega, ko se je kakor jezna sraka repenčil na sredi hana in drl nad Petrom, ki je z lesenim krožnikom stal v kotu in zajemal sir iz čebra.

„Ti nimaš meni ničesar reči!“ je hripavo kričal Florijan Lazarev, in njegov suhi, brezkrvni obraz se je zdel v mraku skoro zelen in je bil ves spačen. „Jaz sem činovnik, in kar storim, je vedno prav! Ti pa ničesar ne veš in kar napraviš, je vse neumno. Kaj neki razumeš ti, povej nam? In kaj si ti nasproti meni? Nič nisi, jaz pa sem činovnik, jaz sem učen . . . in jaz sem gospodin in veljam kaj v državi. Kaj pa veljaš ti?“

„Pojdi spat, Florijane!“ mu je mirno odvrnil Peter Volov, nesoč sir na bližnjo mizo. „Saj vidiš, da že sanjaš.“

„Kaj? Kaj si rekel? — Ti, ti, ti se predrzneš meni to reči, mene priganjati spat, meni zapovedovati?! Ti meni? Ti meni? Ha, takšen prostaški človek se upa meni tako reči! Meni, činovniku! Ali veš, da si me razžalil? Da te lahko pustim kaznovati? Ali ne veš, kako se imaš obnašati meni nasproti? Jaz sem činovnik in mene se mora častiti . . . mene ne sme nihče razžaliti. Takoj prosi odpuščanja.“ Peter mu je obrnil hrbet. „Takoj! Si čul, ti budalo? — Pa takšni ste. Vi . . . Tvoj rod — izdajalski.“

Kakor smrt, tako bled v obraz je postal Peter Volov na to žalitev, ki mu je bila prizadejana, in ves črn ob enem — s tako silo mu je bušila kri v glavo . . . In visoko je zavihljal pest.

In kaj hudo bi bil udaril Peter Volov Florijana Lazareva, da ga ni zadržal Ciril Vladimirovič, ki je bil že davno prestrašen prihitelj s plesišča in se je v usodnem trenutku vrgel med nasprotnika.

Tudi vse drugo ljudstvo zunaj na trati je bilo, začuvši prepir, prihitelo k hanu. Vsa zabava je zastala, in vse je molče stalo in poslušalo. Z obrazov ljudi je bilo čitati, da so vsi na Petra Volova strani, ali nihče se ni upal poseči kako vmes — v plahi napetosti je le vsak čakal, kaj bode iz vsega tega . . . Prepир med Petrom Volovom in činovnikom — nekaj povsem strašnega je bilo to za ljudi! In prepir, on je v Bolgarih tako redek!

A Cirilu se ni posrečilo prepir pomiriti, kajti s Petrovo miroljubnostjo je bilo zdaj že pri kraju.

„Ven, ven,“ je vpil, medtem ko ga je Ciril Vladimirovič tolašil in se trudil, da bi ga obdržal na klopi, kamor ga je bil nekako posadil.

„Ven, ti pravim!“ je groznejše kričal proti Florijanu Lazarevu, in njegove oči so bulile pri tem tako divje. „Ven, ti — —“

Florijan Lazarev je bil zdaj že za spoznanje krotkejši

„Da, grem!“ je rekel z dostojanstveno kretnjo in si z rokavom obrisal usta. „Ali ne, ker mi ti ukazuješ, grem — ti nimaš meni ničesar ukazovati, — jaz grem, ker mi moja čast tako veleva; ker mi moja čast ne dopušča, da bivam le še trenotek dalje v tvoji sovražni hiši! Ti si se pregrešil zoper posvečeno osebo postave; ti si jo razžalil, si ji grozil, si dvignil zoper njo svojo roko — ti si grešil zoper zakon! Ti nisi dober državljan, ti si upornik . . . krivec si in težka kazen te zadene . . . V verigah te bodo gnali v ječo . . . in nič več ne boš kmet¹ — in ti si zdaj čisto izgubljen človek. In med nama“ — tako je s povzdignjenim glasom nadaljevala posvečena oseba postave — „je zdaj za vedno vse pri kraju! Vse je razrušeno, in Cvetanka, moja hči, ne bo nikdar žena tvojega sina! Nikdar ne bo ime Volova —“

„Ven!“ je vnovič zavpil Peter Volov in poskočil s klopi. „Meni je vseeno . . . Ven, ti kažem!“

„Le kriči in še bolj se pregrešuj,“ mu je dejal nazaj Florijan, obenem pa se je požuril priti ven iz hana.

Zunaj pred pragom sta stala Petko in Cvetanka: Cvetanka bridko plakaje, Petko bled kot mrlič . . .

¹ Župan.

„Pojdi, Cvetanka, ti nisi več Petkova nevesta!“ je dejal Florijan Lazarev in prijel glasno ihteče dekle za roko; in tako sta šla doli v vas.

V varni oddaljenosti od Petrove pesti sta se činovniku zopet ojunčila srce in jezik — in dolgo še se je razlegalo po klancu njegovo kričanje in psovanje.

Cvetanka pa je močila svoj predpasnik s solzami, in Petko je kakor okamenel stal sredi ceste in gledal za odhajajočima . . .

* * *

Pol ure pozneje je bilo na prej tako glasnem in živahnem Petrovem domu vse tiho in mrtvo. Vrata so bila zaprta, tema povsod, nobenega človeka nikjer — na trati, kjer je pred kratkim rajalo veselje in petje in godba se razlegala, leži zdaj gluha noč in le blede odsev zvezd tava plaho semtertja pod orehi, in belo gleda zid vodnjakov.

V hiši je bilo še bolj otožno. Ravno tako je bilo, kakor če bi pravkar odnesli iz nje mrliča. Tema in tišina, le od časa do časa zajekne zamolkel vzdih skoz samotne prostore in odnekod iz kota drhti zadušno ihtenje . . . V praznem hanu pa pobrleva motna luč lojeve sveče, in zgoraj na ognjišču sedi samcat Peter Volov in globoko na kolena mu kloni mračna glava.

Dom Petra Volova je zdaj dom žalosti.

Mihajla Popova vsa ta stvar ni prav nič zanimala in je že spal — trdno spanje. Spat pa je bil šel, ker ga je „vsa ta gorostasna bedarija“ — kakor je rekel — jezila.

Tem večja siromaka pa sva bila jaz in Ciril Vladimirovič. Noč, družbe nikake, v hiši samo jok in Petra Volova jeza, a za spanje nikake zmožnosti še — nisva se vedela kam dejati. V pustem dolgočasju sva se klatila nekaj časa po dvorišču, dokler nisva imela tudi tega dovolj.

Šla sva v han — tam je bilo saj nekaj svetlobe in morda se bo le dalo kaj začeti z djedom Petrom.

Ciril Vladimirovič je stopil predenj in pričel govoriti vanj, ali Peter Volov se ni ganil iz svoje puščobe — nemo je ždel na ognjišču in klonil mračno glavo na kolena.

Tako se je klavrno vlekel čas naprej.

Duri, zapirajoče han proti veži, so zaškripale. Glava se prikaže . . .

Krsto, Petrov mlajši sin je, osemnajstleten tih fantič z dekliškim obrazom.

„Bašta!“ zakliče plaho. „Pojdi gori, majka te prosi.“
Peter Volov vzdigne malo glavo in zarenči osorno:

„Sem že rekel, da me pri miru pustite. Idi.“

„Ali majka plaka... in baba¹ in...“ stoče Krsto.

„Pusti me, pravim...“ zarohni Peter Volov, in Krstova glava hitro zopet izgine.

„Kako si trdosrčen, djedo Petrel!“ reče z očitajočim glasom zdaj Ciril Vladimirovič. „Zakaj se srdiš na svojece? Oni vendar niso nič krivi na tem.“

„Sem pa morda jaz kaj kriv? Ali sem jaz naredil, da je tako? Kaj hočejo od mene? Le mučiti me hočejo... s svojim tarnanjem neumnim.“

Tako kriči Peter Volov in nadaljuje:

„Prav nič nisem jaz kriv!“ vpije. „Prav nič mu nisem storil, lopovu, on pa me tako razžali. O, o, kako me je razžalil! Naš rod — kako je razžalil! Naš rod — izdajalskega ga je psoval. O, zakaj nisem pobil na tla te kukavice, lopova nesramnega! Nikdar, nikdar nam nihče ni očital — kar je storil on, prokletnik... Nas nikdar nihče ne kleveti za to! Nas ne — našega poštenega rodu. Kaj ima opraviti naš pošteni rod ž njim, prokletnikom?... Naš rod, časten je on in spoštovan od vsakega... Mnogo krvi je že dal naš rod — stari rod hajduški — za križ in svobodo! Naš ded, Mihajl Volov — kakšen velik hajduk je bil! Njegova junaštva — en večer vama jih ne povem vseh. Toliko jih je! Pesem poje o njem, kako je padel — kako slavno je padel! Dvajseterim bratom hajdukom je otel življenje s smrtjo. Ko so jih zajeli Turki v neki kolibi, se je on žrtvoval za vse — pa kaj bi pravil to! Vsako dete zna to pesem. In dva njegova sina sta bila hajduka in sta umrla pod turško sabljo, Nikola, moj oče, pa je bil pobratim djeda Nikole.² In Denka, moja žena, je hči Vazila Konstantinova, ki je na Šipki storil junaško smrt... In jaz — koliko sem moral trpeti, kako sem se moral pehati in boriti, da sem popravil, kar je zakrivil on... izdajnik. Krivice sem moral prenašati, vse odpuščati in kar sem imel, sem moral žrtvovati. Denar, z žulji zasluženi — zgolj, da so spoznali ljudje, da je naš rod pošten in da nima nič opraviti ž njim, prokletnikom. In oče — on je umrl za zločin izdajalčev. S svojo smrtjo je opravičil naš rod, vrnil mu je čast! In majka

¹ Babica (stara mati).

² Djedo Nikola — slaven bolgarski hajduk, ki mu stoji v Gabrovem spomenik.

— o sirota, kaj je prestala! Kaj je prestala . . . Res, da je oni prokletnik, ali vendar je njen sin in ona je njegova majka. In nikdar mati ne zavrže sina — ona pa ga je zavrгла, edino-le za čast našega rodu, in dala je za to luč svojih oči in vse, vse je dala sirota! O kakšna muka je njeno življenje! Nihče ne ve, kaj trpi ona. Vse noči plaka in toži in ne more ga pozabiti nesrečneža . . . O Bože mili, toliko je trpel in dal naš rod za svojo čast, za pošteno svoje ime — in zdaj ga kleveti takšen brezčastnež! O božje kazni črezenj, nesramneža grdega!“

„Ker je Turek, ta Florijan Lazarev,“ začne zopet Peter Volov, „ker teče v njegovih žilah volčja kri, kleveti on nas, častni bolgarski rod. Nečem sramotiti njegove majke — čast ji: bila je kristjana in poštena Bolgarka, in zgodil se je ž njo zločin — toda on, Florijan, le nosi v sebi turško kri, kri dušmansko, zločesto! On ni Bolgar — nikdar Bolgar ne kleveti, ne zasramuje svojega rodu! Nikdar mene še ni žalil Bolgar. Vsi me ljubijo in dajejo čast našemu rodu, kakor jo zasluži. Turek je on, kukavica!“

Tu pa šine v mene duh Mihajla Popova, da se oglasim tam za mizo:

„Vendar se mi Florijan Lazarev ne zdi slab človek, drugače bi tvoj rod pač ne sklepal ž njim sorodstva . . .“

„No — da,“ odgovori Peter Volov in je še bolj hud, ker sem ga spravil v zadrego. „Tat ni ali prevarica! Njegov rod je pošten, in on tudi ni ravno nepoštenjak, drugače ne bi bil činovnik. Pa sicer ni mnogo vredna njegova čast . . . Ošaben je in hoče le, da bi se ga častilo; ako ga ne častiš, te psuje in kleveti. Tako, kakor je mene. Kaj je vredno, ako je kdo dober samo zato, da se ga časti? Kdor ga časti, temu stori vse . . . pa on bi najrajši samo zapovedoval in vsakega hoče učiti in voditi. Ker je hodil v Trnovem eno leto v šolo in ker zna brati in pisati, pa misli, da je Bog ve kako učen in da vse ve. Nikdar ne bi bil privolil, da moj sin zasnuje njegovo hčer — zaradi njega nikoli ne! Le ker je dekle dobro in pridno in ker jo fant tako rad ima, sem privolil. Bilo mi je prav . . . no, zdaj pa je itak vse pri kraju — in zdaj mi je tudi povsem prav.“

„Ali je v resnici vse pri kraju?“ tužno šepeče Ciril Vladimirovič.

„Kajpak da je!“ zavpije Peter Volov in iznova zaplameni njegov srd. „On je psoval naš rod — pri kraju je zdaj med nami, pri kraju za vedno! Naš rod se ne bo družil s svo-

jimi klevetniki — naš častni in pošteni rod. In vse rad odpustim, zasramovanja našega rodu pa ne odpustim, nikdar in nikomur ne! Pri kraju je!“

„Pa če te on prosi odpuščanja, potem bo pač zopet vse dobro?“ reče Ciril Vladimirovič.

Divje se zagrohota Peter Volov.

„On da bi prosil, on? Ha, kaj ga nisi slišal, kako je govoril? Saj je on tisti, ki je razžaljen, saj je on povsem nedolžen! Hahaha . . . Slabo ga poznaš.“

Peter Volov suče stvar na lahko stran, ali zdi se, da ni njegovo srce prav nič lažje zato in tudi njegov oblačni obraz se prav nič še noče razjasniti. In zdaj opomni še otožni Ciril Vladimirovič:

„Tebe ne zadene, djedo Petre . . . toda Petko in Cvetanka — kaj bode ž njima!“

„Vdati se bodeta morala, ko ni drugače,“ odvrne. „Nikaka taka nesreča ni to. Petko je pameten fant in dobro ve, kaj je njegova čast in kaj je dolžan svojemu rodu. Njegova čast je razžaljena in za svojo čast žrtvuje Petko vse — tako sem vzgojil svojo deco! . . . Dobil bo nevesto, ki bo bogata, lepa in dobra — ne manjka se zanj dobrih nevest! — in oče njen bo ponosen na naše sorodstvo, ne pa zasramovalec našega rodu, kakor oče Cvetankin.“

Peter Volov je umolknil, pa mahoma se pojavi na njem izraz nestrpne skrbi, ki se je polotila njegove duše, nemirno se premakne na ognjišču in reče potem:

„Bilo bi dobro, da takoj govorim ž njim o tem . . . da vem, kaj misli. Kje pa je?“

„He, Krsto! Krsto!“ kliče v vežo.

Zakliče še enkrat, Krsto pride.

„Kje je Petko? Ali ga ni v hiši?“

„Ni ga,“ reče Krsto.

„Bo pa kje zunaj na dvoru. Poišči ga. Naj pride, govoriti imam ž njim.“

Molk vlada zdaj v hanu.

Črez dolgo čas še-le se vrne Krsto — sam.

„Ali ne pride?“ osorno vpraša Peter Volov.

„Noče,“ odgovori Krsto v durih.

„Kje pa je?“

„Na šupi je. Na trebuhu leži in gleda v noč.“

„In kaj je rekel?“

„Ali naj natanko povem, kako je rekel?“

„Govori!“

„Tako-le je rekel: »Jaz vem prav dobro, kako je vse to, in jaz vem prav dobro, kaj je meni storiti. Florijan Lazarev, oče Cvetankin, on je razžalil našega očeta in ves naš rod — in zato ne more biti nikake družbe več med nami. Biti more le, ako Florijan Lazarev obžali svojo krivdo in se oprostí pri našem očetu. Florijan Lazarev pa nikdar ne bo obžaloval svoje krivde in se nikdar ne bo oprostil pri našem očetu — zato pa je med nami sedaj za vedno vse končano, in Cvetanka je meni za vedno izgubljena. Ona je meni izgubljena, jaz pa brez nje ne morem živeti. In ker brez nje ne morem živeti, zato pojdem odtod. Daleč v svet pojdem — tam morda mi bo dal Bog, da umrjem ali da bom mogel kako živeti brez nje... Oče, on se ne bo ljutil name; on ve, da je vse zaman in da mora biti tako. Usoda je tako naredila, in jaz sem nesrečnik... Jutri zarana odidem.« — Tako je rekel.“

S slovesnim izrazom v glasu in obrazu je javil Krsto svojo vest — z onim slovesnim izrazom, ki javljajo ž njim ljudje resne in pomenljive vesti. Jaz se smehljam — i fant i njegovo poročilo me zabavata... Cirila Vladimiroviča pa je pretresel Krsto skoro do solz, in Peter Volov je ves razburjen!

Najprej zapodi Krsta, ker noče razodevati pred njim svojih čutil; potem zgrabi svojo šapko, jo strga z glave in jo na mestu zadavi v strašni pesti... potem pogleda srepo, topo Cirila Vladimiroviča in nato mene... in potem šele izbruhne iz Petra Volova novi vihar njegovega srca.

„Saj sem rekel!“ kriči in vihti mrtvo šapko. „Naredila mu je, začarala ga je — in zdaj izgubi pamet! O poznam ga, trmoglavca zakrknjenega! Gotovo je, da pojde, da pojde... Norec brezumni! Kakšna neumnost je to, ki jo govori? Ne more živeti brez nje — pravi — in zato pojde... Kaj se to pravi? Neumnost je to, toda on pojde, ker je vse izgubljeno... Kakor zločinec pobegne in se ne vrne več... Tako bo napravil — o, in nič ne bo vprašal, da li zadene koga! Pojde — in ž njim pojde potem vse... O...!“

„Ah, to je nesreča!“ vzdihuje Ciril Vladimirovič in vije roki. „Ah, tako ne sme biti, djedo Petre... Ti moraš rešiti Petka, sebe, dom tvoj... Ti se moraš spraviti!“

„Kaj?!“ zavpije in ostrá jeza šviga iz njegovih oči v Cirila Vladimiroviča. „Jaz naj se spravim? To se pravi, da naj prosim odpuščanja? Jaz — njega, lopova, zato, da me je tako razžalil?!“

Vstanem — hočeva iti spat s Cirilom in moža ne mučiti več . . . samo sledeče še me žene, da rečem Petru: „Ti imaš povsem prav, kar govoriš, djedo Petre, in kar storiš — naju tukaj prav nič ne briga! Ali samo eno ti hočem reči. Povej mi: Je li takšen človek, kakor je ta Florijan Lazarev, resnično v stanu tebe razžaliti? — Tisoč pametnih in poštenih ljudi te spoštuje in le en abotnik te kleveti — ali te more zadeti? Človek, ki očitno ni ves pri pravi pameti — on tebe ne more razžaliti. To je moje mnenje, djedo Petre.“

Med tem so duri v vežo vnovič zaškripale in Krsto — on je bil zopet — je živahno pomigaval Cirilu Vladimiroviču. Ciril Vladimirovič je hitel ven in takoj nato se je zopet prikazal v polodprtih durih in pomignil meni.

Grem zdaj ven. Peter Volov ni odgovoril ničesar na moje besede. Osorni obraz stisnjen v pesti, sedi nepremično na ognjišču in strmi v tla.

„Krstova majka naju prosi, da greva gori . . .“ mi zašepeta Ciril Vladimirovič, ko stopim v vežo. Pokimam, in gremo.

V hanu ostane Peter Volov sam . . .

Krsto naju je peljal čez črnotemne vežne stopnice, koder bi se bila s Cirilom skoro pobila nosova, na nekoliko svetlejši mostovž — luč je prihajala iz spalnice Volovovih, ki so ji bile duri zaradi poletne vročine snete.

Vstopili smo. Bila je pusta, prostorna izba v motnem svitu oljenke, viseče pred podobo presvete Bogorodice v kotu, in dveh voščenic na obeh straneh . . . Nobene mize, nobene omare, niti stola ne; le širok oder, skoz ves prostor skoro, pogrtnjen z rogožinami — spavališče družine — in po tleh preproge, ob stenah nizke blazine.

Tukaj je bila zbrana ženska polovica Petrove rodbine, namreč: Denka, žena, Nevenka, hči, in »baba«, majka Petrova. Ah, Bože mili, kakšen jok in stok je vladal tukaj!

Solze, vzdih, bolečine — sam obup, obup, in mehki Ciril Vladimirovič je imel oči takoj polne vode . . .

Za trenotek je utihnilo tarnanje in žalovanje, ko sva vstopila s Cirilom, da je sedaj, ko naju je povel Krsto k majkinemu ležišču, toli glasneje in bridkeje zopet pričelo.

Žena Petrova je bila mrtvoudna, in zanjo je bila napravljena ob steni blizu svete podobe nekaka postelj po našem vzorcu; tukaj je ležala že dolgo let, menda šest let že, je bil povedal Peter Volov, ne da bi se mogla ganiti.

Plakala je bolnica tih, brezglasen plač — samo velike solze, ki so tekle po njenih licih, so pričale, da plaka . . .

Njenemu ravno nasproten je bil plač Nevenkin, ki je klečala ob vznožju majkinega ležišča. Ta je jokala, da se je Bogu smililo! Na vsem životu je ihtela, javkala v glasni tožbi, v silnih, krčevitih vzdihih — vsa soba je bila polna njenega joku.

Baba, slepa stačka, pa je blodila semtertja po izbi.

In lučce v kotu so drhtele in sence na svetniški podobni so trepetale — bilo je, kakor da bi tudi one plakale in tožile.

Dolgo Denka ni mogla najti besede, le njene solze so tekle in njene oči so prosile. Dala nama je bila desnico, težko, z naporom jo je vzdignila, in zdaj ji je ležala na odeji, mrtva, mrzla . . . Naposled so zašepetale njene ustnice — globoko sva se morala skloniti k njej s Cirilom, da sva razumela, kar je jecal njen otrpli, onemogli jezik.

„Hvala vama, da sta prišla . . .“ tako je govorila v mnogih, dolgih presledkih in vednih solzah. „Priči sta, kako gorje je zadelo naš dom . . . Pomagajta — prosim — vidva moreta pomagati . . . Peter, on vaju zelo ceni . . . vaju in onega gospoda, ki ga ni tukaj . . . vas vse zelo ceni in poslušal bo vašo besedo . . . Dajte ga pregovoriti, da se spravi! Mora se spraviti — drugače, drugače je to poguba našega doma . . . Petko hoče iti — to bo nas vseh smrt. Ah . . .“ Glas ji prestane, zapre oči.

Pa tu so zopet zažarele njene oči, za gosto roso solz.

„Cvetanka je Petkova sreča . . .“ je nadaljevala. „Ona je golobičica in ona bo dobri angel naše hiše, naše nesrečne hiše . . . Ne sme je izgubiti Petko — pomagajte, da se spravi Peter s Florijanom. Bog vas blagoslovi zato . . .“

„Dà, dà . . . vse hočemo storiti, kar je v naših močeh! Le ne žalosti se, Denka. Vse bode še dobro . . .“ jo je hitel tolažiti z ginjenim glasom Ciril Vladimirovič. Tudi jaz sem ji rekel nekaj pomirljivih besed in obenem sem izrekel misel, da se bode jutri pač lažje dalo doseči kaj pri Petru, ko se poleže nekoliko njegov srd, nocoj da je preveč razdražen in da je sploh najbolje, pustiti ga v miru nocoj . . .

„Ne, ne!“ pa se je uprla temu Denka in njene oči so izražale njeno vznemirjenost, njen strah. „Jutri bo prepozno . . . Zajedla se bodeta v Petru srd in sovraštvo, in potem bo trd kakor kamen . . . In Florijan — on pojde jutri v Sevljivo po orožnike in odgnali bodo Petra v ječo!

O Bože! In Petko, oh — jutri zarana že hoče iti, je rekel . . . in gotovo pojde. Ne, takoj, nočaj še se mora spraviti Peter, če ne, je vse zamujeno, vse izgubljeno . . .“

Glede Petka . . . no, tukaj je že bila opravičena Denkina skrb; saj je bil Petko soditi po tem, kakor sta ga označevala roditelja, in v kakršen obup je spravila njegova izjava vso rodbino, — hudo vročekrven in svojeglav. Toda zaradi Florijana — kakšen prazen strah! Če bi šel v resnici v Sevljevo po orožnike z zahtevo, da zapro Petra (o čemer pak sem dvomil, ker sem imel vendar še nekaj vere v njegovo pamet), bi se mu brez vsakega dvoma pripetilo to, da bi zaprli orožniki njega samega za toliko časa, kar bi ga potreboval, da enkrat za vselej ozdravi od vseh takih in enakih muh! Uboga žena je bila vsa v strahu in skrbeh glede tega — in Nevenka gotovo tudi in baba tudi . . . Pa — ali naj bi imelo kaj pomena, prepričavati te ženske, kako prazen je njih strah?

„Razumemo te, Denka,“ dejal sem jaz, „ali potrpeti moraš! Noč je zdaj, ničesar ni mogoče začeti zdaj v pozni noči . . . Prav nič še ne bo zamujenega jutri. Petka, njega že pridržimo, da ne pojde še tako brž, to je glavno — za vse drugo pa nič ne skrbi in se ne boj, Denka. Jutri vse napravimo.“

„Potem prosim, da prosite zame Petra, da pride k meni . . . Nič ga nočem mučiti, le videti ga želim . . . Izpolnite mi to željo in pripeljite ga k meni.“

Drage volje sem ji hotel obljubiti to, pa me je že prehitel Ciril Vladimirovič.

„Dà, Denka, pripeljemo ti ga — takoj ti ga pripeljemo. Dà! In vse hočemo storiti, kar je v naši moči, da bo zopet vse dobro, harašó . . . Samo zaupaj in uteši se, Denka!“

Tako ji je navdušeno zatrjeval in govoril, stresaje svojo grivo.

„Blagodarja . . .“ je šepetala Denka in se nasmehnila.

Hotela sva iti zdaj, pa Denkine ustnice so še nekaj govorile. Tovariš se je nagnil k njej.

„Li želiš še kaj?“

„Nevenka . . .“ je jecala.

„Nevenka!“ sem zaklical jaz — pa Nevenka je ihtela in jecala tam na koncu postelje in ni slišala.

„Nevenka!“ je skočil k njej Krsto. „Majka te zove. In ne plakaj vendar toliko!“ Pri tem je nevoljno pogledal sestro in potem v zadregi mene.

„Nevenka, prižgij še dve voščenci, da nam presveta Bogorodica nakloni svojo pomoč . . .“ je velela mati.

Nevenka je šla prižigat še dve voščenci k presveti Bogorodici, midva pa sva odšla po Petra.

Še vedno je sedel na ognjišču sklonjene glave in v tla je strmel . . . Le obraz mu ni bil več tako osoren; žalosten se je zdel sedaj, silno potr . . . In čudo! Peter se ni nič branil, ko sva mu javila Denkino željo.

„Le kaj mi hoče!“ je rekel in vstal z ognjišča.

Šel je Peter Volov samo še v dogén, po novo lojenko, stara je pravkar umirala.

V veži pa sva se s Cirilom hotela posloviti od Petra, želeč mu lahko noč.

„Kaj?“ se je začudil in je postavil gorečo svečo na stopnice. „Ali nočeta iti z menoj?“

„Ne!“ sva mu odvrnila. „Le motila ne bi rada . . . Pa če ti je ljubo, greva s teboj.“

Denkine solze so tekle obilneje, ko je zagledala sedaj svojega moža . . .

Počasi je pristopil Peter k postelji svoje žene — nemo je stal ob njej, z žalostno povešeno glavo, in Denka je plakala . . .

Skoro povsem tiho je bilo nekaj trenutkov v sobi, neslišno so gorele luči pred presveto Bogorodico.

Zdaj je bilo razločiti Denkin jecajoči, polmrtvi govor:

„Ti se name ne srdiš, Petre-be?“

„Kaj bi se srdil na tebe, Denka! Nič mi nisi ti storila . . .“ je odvrnil Petrov mirni, močni glas.

„In ti smem govoriti, kar mi je na srcu?“

„Govori, Denka, samo ne plakaj.“

„Ne bom več plakala — plakam od veselja, da si prišel . . . Nič več nisem žalostna, ker vem zdaj, da se okrene vse na dobro . . . Daj mi roko, Petre . . . tako. In glej mi v oko! . . . In slušaj me, Petre: Ti veš, kako je nesrečen naš rod, — kako težko vedno je obiskaval Gospodin naš dom. Gogo, izdajnik je . . . Nikola, tvoj oče — kako bedno je umrl! Brez svete tolažbe in s prokletstvom nad sinom v srcu . . . in dete naše, najinega drugorojenca, je ubila strela . . . In poglej majko, siroto — in poglej mene, kako hudo me izkuša Gospodin . . . mrlič sem in vendar ne smem počivati v grobu — tukaj moram ležati in moja duša mora trpeti . . . Ti veš vse to, Petre, saj je to vse zadelo tvojo glavo, in ti sam si moral pretrpeti vse

to . . . In kaj da si trpel, Petre — glej, to pa vem jaz; jaz vem pa tudi, da ti ne enkrat nisi storil, da bi ono, kar si storil, ne bilo prav in dobro. — In nocoj je zopet zlo prispelo na naš dom, čaka pred durmi . . . pa jaz sem vsa mirna in se nič ne bojim — zakaj vem, da si ti tukaj, Petre, in da boš tudi sedaj storil le, kar je prav in dobro . . . Samo to sem ti hotela povedati, Petre, — samo to, da sem vsa mirna in da vsa zaupam na tebe . . . In odpusti mi, da te je mučilo.“

Z globoko povešeno glavo stoji Peter pred njo, držeč še vedno njeno roko. Njegov obraz je tako žalosten! Ves postaran je in polno novih globokih gub zrem v njem. In glava Petrova — veliko bolj bela se dozdeva sedaj, kakor da so ji lasje v poslednji uri osiveli . . .

Peter molči. Ali izpod njegovih zaprtih trepalnic ven se prikrađe sedaj počasi velika samotna solza . . . naglo zdrči po licu navzdol, nekaj trenutkov visi svetla in drhteča na upognjeni veji Petrovih brk in potem pade na tla.

„Pa li veš tudi, Denka, kako hudo je razžalil oni naš rod?“ izpregovori sedaj Peter Volov z glasom, polnim bolesti in grenkobe.

„Dà, vem to, Petre . . . pa vem tudi, da kakor te umejo drugi — žaliti, ravno tako umeješ ti — odpuščati jim,“ odvrne Denka.

„Bog bo dal dobro, Denka; midva oba zaupava vanj.“

„Pa sedaj me pusti, da grem,“ je dejal nato. „Spal bom nocoj v hanu. Biti moram sam.“ —

Takoj za Petrom sva ostavila i midva s Cirilom spalnico Volovih, da se podava v našo.

A zunaj na stopnicah je stal Peter Volov in zrl na svečo, ki je plapolala spodaj . . . Ko sva dospela k njemu, se je okrenil.

„Krsto!“ je poklical.

Krsto je bil tik za nama in se je takoj oglasil.

„Pokličí Petka!“ je velel Peter Volov. „Gremo k Florijanu Lazarevu.“

Zavriskal je Krsto in planil čez stopnice — ne, nazaj je zdrvil najprej, čez mostovž in noter k majki, sestri in babi . . . Trenotek potem se je razlegal tam buren jok — veselja.

Peter Volov pa se je obrnil sedaj k nama, ki sva v začudenju gledala nanj.

„Prosil bi vaju, da me spremita tja . . . Lažje mi bode.“

„Dà, djedo Petre!“ je odgovoril Ciril Vladimirovič in mu položil roko na ramo. „Midva greva s tabo.“

Ko smo šli po stopnicah navzdol, sem se jaz ozrl in videl sem Nevenko natikati dve novi voščenki pred podobo presvete Bogorodice . . . in videl sem ležati Denko in zdelo se mi je, da so njene roke bile sklenjene.

Odpravili smo se na mestu k Florijanenu Lazarevu. Samo dve majhni zamudi smo še imeli.

Prvo je povzročil — Petko. Ko je zagledal namreč prepadeni obraz očetov, je postal ves razburjen in se je branil iti.

„Ne, baštà!“ je vzkliknil. „Tega ti ne smem storiti! Tebi gre do življenja! Hočem rajši prenašati svojo nesrečo, nočem iti nikamor — odpusti mi, baštà, da sem te žalil s tem! Naj bo kakor hoče — ali ti se ne boš tako ponižaval pred onim, baštà, ne pustim te iti!“

„Le miren bodi, Petko,“ je potešil oče sina. „Mi smo kristjani. In na naši časti ničesar ne izgubimo.“

Drugo je bilo, da smo trčili vkup z učiteljem. Žeja ga je bila vzbudila in ga je gnala ven k vodnjaku. In vračajoč se zdaj v hišo, se je srečal na pragu s Petkom in Cirilom Vladimirovičem.

„Kam pa gresta?“ ju je vprašal.

„K Florijanenu Lazarevu!“ sta vzkliknila onadva v bratovskem objemu in odhitela na cesto.

„In vidva gresta tudi k Florijanenu Lazarevu?“ je nagovoril sedaj naju s Petrom, ki sva se še mudila v veži, in zloben nasmeh se je zibal na njegovih ustnicah. „Prav! Le dobro napravi, djedo Petre! Lahko noč.“

Zaprl se je v čumnato, jaz pa sem prestrašen pogledal Petra — bal sem se, da so ga učiteljeve zasmehljive besede užalile in da bi ga utegnile odvrniti sedaj od njegovega namena.

Ali neizpremenjen je ostal Petrov obraz, nič ni moglo zadeti Petra, nič odvrniti moža od storjenega sklepa.

Sreča pa, da ni slišal učitelja Petko.

* * *

Petko in Ciril sta čakala na naju pod klancem, in šli smo skupaj v vas.

Noč je bila lepa, polna zvezd, toda temna — mesec se je še skrival za gorami. V suhem, brezrosnem zraku je ležala soparica dneva, nasičena s cestnim prahom in zaduhlim hlapom zemlje — nobena sapica ni hladila . . .

Tiho smo stopali skoz mirno vas. Njeni prebivalci so vsi že spali — bili bi vzradoščeni, ko bi vedeli, h kakemu namenu vodi nas štiri pot . . . Eili so vsi enako potrti radi tega, kar se je dogodilo nocoj, kakor da bi njih same zadelo — in stavim, da je marsikoga njih težila na ležišču žalost nad nesrečno usodo Petka in Cvetanke in mu kradla spanje. Dobri, mehkosrčni ljudje so bivali tod; le v gorah bivajo taki dobri ljudje.

Florijanova hiša je stala na drugem koncu vasi, nekoliko v stran ceste in v hrib, in dospeli smo tja po ozki kameniti grapi z mršavim grmičjem po robovih.

Tudi tu je bilo vse temno in tiho. Nobene luči ni bilo videti in nobenega glasu ni bilo slišati. Le koza je zameketala pri našem prihodu spodaj v hlevu.

Petko je potrkal s kamnom na vrata — Peter je stal poleg mene, vso pot ni bil izpregovoril besede, in zdaj sem ga slišal težko sopsti — šapko je držal v rokah, nam vsem je bilo zelo vroče.

Ni dolgo trkal Petko, ko je zaropotalo nad nami v lini in je zazvenel od tam Cvetankin drhteči glasek:

„Kdo trka?“

„Mi smo, Cvetanka!“ ji je veselo zaklical Petko. „Jaz, bašta . . .“

„Ah!“ je vzkliknila Cvetanka, in njena glava se je prikazala zunaj.

„Ah, ti . . . ah!“ — Ni mogla govoriti. V buren iht in jok je iztrepetal njen glas.

Tu je stopil Peter Volov naprej in ozrši se kvišku, je rekel z mirnim, žalostnim glasom:

„Kje je oče, Cvetanka?“

„Oče? Spi!“ je hitela odgovarjati Cvetanka.

„Pojdi, Cvetanka, in prosi ga, da vstane . . . Reci mu, da sem jaz, Peter Volov, prišel, da ga prosim odpuščanja. Tako mu povej, Cvetanka. Čakamo.“

„Dà, grem, dà — takoj . . .“ je vzklikalo zgoraj v trepetu radosti, v radostni zmedenosti. „Že grem . . . pa — hočem vam prej odpreti.“

„Ne, najprej idi k očetu!“ je velel Peter Volov.

„Slušam, djedo.“

V globokem molku smo čakali pred hišo, da se vrne Cvetanka. Petko le se je nemirno premikal, Peter Volov pa je stal negibno pred vratmi.

Zdaj se zasveti v lini — Cvetanka je z lučjo.

„Oče je vstal in vas prosi, da pridete gori. Takoj odprem — trenotek, prosim!“ kliče in vsaka njena beseda je vrisk brezkončne sreče, tako brezkončne, kakor je noč, ki se razlegajo vanjo.

Luč izginge, pa že zasveti spodaj v špranjah vrat, zapah zaropoče —

Pa ko so odprta vrata, omahne Cvetanka, in luč v njeni roki se nagne . . .

Pa Petko je že ujel — Cvetanko in luč.

Peter Volov je stopal prvi. Po stopnicah je šlo, čez tesni mostovž in v majhen, nizek prostor, kjer se je kadila na steni petrolejka in se je bilo skoro zadušiti v zaduhlem, smrdljivem zraku.

Tu je ležal činovnik na tleh in prožil Petru roko naproti . . .

„Florijane-be!“ je rekel Peter Volov, stopivši predenj.

„Že dobro, Petre-be, že dobro . . .“ mu je vzel besedo Florijan Lazarev, vzravnavši se — in stisnila sta si roke.

„Bila sva pač oba malce tako, se reče — tako malo sva ga imela oba, kaj ne, Petre-be?“ so zaklopotala zdaj vesela kolesa Florijanovega jezičnega mlina. „Pa sva bila oba malce sitna, no. Ali razpora, tega midva ne pozna med sabo, kaj, Petre-be? Midva sva si iskrena prijatelja — objemi me Petre-be, da pokaževa, kako sva si iskrena prijatelja — in midva sva oba boljša človeka; boljši ljudje pa ne poznajo med sabo spora in prepira. Jaz sem činovnik, ti si župan — in midva oba dobro veva, kaj zahteva najina čast, najino dostojanstvo. — In midva hočeva tudi samo blagor svoje dece — najina deca naj zahvali Boga, da ji je dal taka očeta. Brž poljubi, Cvetanka, djeđu Petru roko in mu blagodari za njegovo dobroto!“

In Cvetanka je brž poljubila djeđu Petru roko in mu blagodarila za njegovo dobroto; Petko pa, vedoč, kaj se spodobi, je brž storil isto pri djeđu Florijanu. In potem sta poljubila Petko in Cvetanka še vsak svojemu očetu roko in mu blagodarila za njegovo dobroto . . .

Davno čez polnoč smo se vračali iz Florijanove hiše na Petrov dom, med glasnim popevanjem Petka in Cirila Vladimiroviča.

Dom Petra Volova smo zapustili naslednjega dne in se vrnili v Gabrovo.

3. Tatovi.

Bili smo nekaj milj severno od Gabrovega na bregovih Jantre, v onih slikovitih in zanimivih pokrajinah, ki razveseljujejo toliko popotnika kolikor lovca. Skalnate soteske so tukaj, široke poljane in gozdnato hribovje, kjer je obilo drobne divjačine, in povsod dobiš tudi domovja in ljudi, pastirje, kmete, ribiče.

Šlo je na večer, ko smo stopali skoz velik gozd, da bi dospeli nazaj k reki in ob njej navzgor k znanemu mlinu, kjer bi prenočili.

Pust dan je bil, napravljalo se je za dež, in gozd pred nami se je vlekel, kakor bi ga ne hotelo biti konec. Bil je star hrastov gozd, z redkim, visokim drevjem.

Jaz in Mihajl Popov sva šla skupaj, Ciril Vladimirovič pa je zaostajal zadaj. On je vedno zaostajal, kajti bil je zmožen postajati pred kakim plesnivim štorom cele čase in vzklikati: „Ah, prekrasno, harašó!“

Pustila sva ga torej pri miru.

Govorila pa sva o politiki, o Jugoslovanih in posebej še o Slovencih in Bolgarih, katerih značaja sva primerjala — a sva naletela pri tem na velika nasprotja. Dolgo sva govorila in končno se spomnila prijatelja.

Ali Cirila Vladimiroviča ni bilo nikjer. Klicala sva in čakala — zgolj prazni odmev se nama je odzival iz gozda.

Šla sva kos pota nazaj, nato je šel iskat eden na desno, drugi na levo, klicala sva dolgo, dolgo ... zaman. Cirila Vladimiroviča ni bilo nikjer in kar je bilo najlepše: izgubila sva se navsezadnje še midva v gozdu in nisva vedela več za pravo smer. A ne dovolj — je začelo zdaj še deževati in po gozdu je postajalo temno.

„Je vse zastonj!“ je rekel naposled Mihajl, ki je dal že dovolj duška svoji jezi. „Izgubili smo se in zdaj glejva vsaj midva, kako prideva zopet tukaj ven. Kaj hočeš ponoči v gozdu? Naj ga požro volkovi, zakaj je tako neumen. Pojdiva tukaj na levo.“

Molče sva hitela pod drevesi tja čez mahovita tla. Skrb za prijatelja nam je ležala težko na duši, in povrh še lastna nezgoda in dež in bližajoča se noč. V zlovoljnem molčanju sva tekla naprej.

Ali glej, čez kake pol ure sva prišla na plano.

Pred nama se je raztegala velika poljana, ki se je na koncu dvigala v hrib. Tam na hribu pa se nama je

zdelo, da leži vas. Na poljani je stala tuintam gruča drevja ali grmovja, sicer je bila videti gola in osamljena.

„Veš-li, kje sva?“ sem vprašal tovariša.

„Nimam pojma,“ je odvrnil. „Tja do one-le vasi utegne biti še dobro uro hoda. Pa glej — ali ne gleda tam-le iz grmovja nekaj kakor koliba? Morda je pastirska koč. Pojdiva najprvo tja.“

Šla sva v dotično smer. Tla tukaj so bila ilovnata, blatna, in težko je stopala noga.

Ko pa sva zavila okoli grmovja, sva zazrla v resnici pastirsko kočico pred seboj in blizu nje pod košatim hramom dva človeka, ki sta se ravno pripravljala, da zakurita ogenj.

Šla sva k njima. Bila sta dva moška, eden še mlad fant, drugi že bolj postaren, najbrž pastirja. Bila sta oba kaj raztrgana. In njuna obraza šele! Prav za na vešala.

Mlajši je izgledal kakor mokra, potepena vrana in je imel tudi glas hripave vrane. Bil je slep na eno oko, a koliko prekanjenosti mu je gledalo zato iz drugega! Njegov pajdaš je bil močan, čokat hrust z debelo glavo, rdeč in jezen v obraz. Imel je na glavi širok, oguljen klobuk, dočim je nosil mlajši nekako zamazano vojaško kapo. Oba sta bila bosa in vsa blatna.

Pozdravila sva ju, a onadva sta naju gledala začudeno.

„Kako se pravi kraju tukaj?“ ju je vprašal učitelj.

Debeli je imenoval neko ime.

„A... tukaj sva!“ je ostrmel učitelj. „In kje teče Jantra?“

Pastir je pokazal z roko onkraj gozda, iz katerega sva prišla.

„Ravno v nasprotno stran torej sva šla, nego bi morala iti,“ mi je pojasnil učitelj in potem se je obrnil zopet na pastirja:

„Midva sva zašla. Vrniti se zdaj ponoči v tem dežju ni mogoče. Povejta, prijatelja, ali bi mogla povedrili malo v vajini koči?“

„Lahko,“ je dejal mlajši, a njegov drug je brž nevoljen zarežal nanj:

„Kaj kvasiš! Saj ni niti za psa ta luknja, kako bi mogla prenočiti dva človeka v nji! In kje boš spal ti, budalo?“ Nato nama reče:

„Idita, gospoda moja, rajši tja do sela. Niti majhne pol urice ni daleč. A tam bodeta krasno prenočila.“

„Oho!“ ga je zavrnil učitelj. „Tja do sela, ljubi moj, ni nikake majhne pol urice, ampak najmanj dobro uro, a zdaj ponoči, v tem dežju in blatu, bi bile tudi dve ali pa tri. Zato ostaneva tukaj. Za to, da nama odstopita kočo, vaju dobro plačava — in to je za vaju glavna stvar. Jaz sem okrožni inšpektor in ta gospod tukaj je avstrijski komisar — ravnajta se po tem! Tukaj imata pol leva za skomine in zdaj odprita kočo.“

Debeli je hlastno vzel denar in zdelo se je, da se mu je zjasnilo nekoliko čemerno obličje; mladi pa se je režal in muzal, kakor da se mu je obneslo nekaj Bog ve kako imenitnega.

Nato je debelih umaknil veje, ki so zapirale vhod v kočo. A kaj pravim vedno „koča“! Navaden šotor je bil to ali uta, narejena iz vej in ilovice. Pastirji, seleči se s svojimi čredami iz kraja v kraj, si postavljajo take domove, ki zapuščeni potem razpadajo ali pa jih drugi čredniki zopet uporabljajo v kratko prebivališče. Kup suhega listja ali slame je njih edina oprava. Ali kraljevska palača se nama je dozdevalo tisti večer to ubogo zavetje!

„Zdaj pride drugo silno važno vprašanje,“ je dejal učitelj, ko sva odložila svoje stvari, in njegov obraz je dobil hudo stroge gube: „Kaj bova jedla?“

„Kaj imata za jesti?“ je zaklical k ognju.

„Štoke bomo pekli,“ je odvrnil fant in pokazal na kupec koruznih štokov, ki so ležali zraven ognja.

„In drugega nimata nič?“

„Nič.“

„Kaj pa sta vidva pravzaprav, ha?“

„Kako?“

„Kaj sta, vaju vprašam?“

„Pastirja sva.“

„In nimata ne mleka ne sira?“

„Nimava,“ je odgovarjal fant, čepeč pri ognju.

„Kje imata pa svojo čredo in pse?“

„Tam zadaj v goščavi je vse — zdaj v dežju,“ je povedal debeli in čemerno ličkal štok — bil je menda sploh vedno jezen in hud.

„Pa so čudni ti vajini psi, ki na tujca nič ne lajajo!“ se je porogal učitelj. „No — pa bi vzela morda kakšen rep iz svoje črede? Plačava vama dobro in povrh dobita še pečenko zastonj!“

„Čreda ni najina last,“ je zamrmral debeli.

„Ali kakšen studenec bodeta pa pač imela kje? Torej prinesita vsaj vode, lopova!“ je naredil konec pogovoru učitelj in pomolil najino čutaro iz ute.

Fant — ime mu je bilo Petko — jo je vzel in izginil ž njo nekam v temo.

Potihó sem dejal tovarišu:

„Kdo neki bi bila ta človeka?“

„Vagabunda, saj vidiš. V lepo družbo sva zašla.“

„Potemtakem pa tukaj ni posebno varno za naju . . .“

„Dobro smo drug drugega nalagali, upam, da se bomo zdaj tudi drug drugega bali.“

Smejal sem se, a izprevidel sem tudi, da je najin najboljši varih — moja puška, zato sem jo nabil in poskrbel, da jo imam za vsak slučaj takoj pri roki.

Šla sva nato ven k ognju. Lačna sva bila — a jesti nisva imela ničesar. Pač sem bil ustrelil popoldne divjo raco, a dal sem jo Cirilu Vladimiroviču, da jo nosi. In kje je bil zdaj Ciril Vladimirovič z raco?

Zatorej so bili koruzni štoki najina edina večerja; a bili so dobri in nasitila sva se ž njimi — hvala potepuhoma, ki sta jih dovolj nakradla!

Tiho smo sedeli pri ognju. Molče je pekel vsak svoje štoke, dež pa je zdaj prenehal, zdaj se vsul šumeče na zemljo; in veter je puhnil od časa do časa kakor jezen v naš ogenj in nas zavil v goste oblake dima. Sicer pa je dajal mogočni hrast nad nami dobro zavetje in ob ognju se je posušila kmalu tudi najina mokra obleka.

Tako torej je sedela v viharni jesenski noči tam na samotnem parobku gozda čudna družba moških okoli ognja, ki je rdeče obseval njih neme, zamišljene obraze. Skrivnostna, romantična slika!

Črez čas pa sva se umaknila z učiteljem v kočó. Nedolgo potem sta zapustila tudi vagabunda ogenj in izginila v noč . . . Kam? —

Stavil sem o tem Mihajlu vprašanje.

„Kaj naju brigata!“ je odvrnil. „Te skrbi morda, kje bodeta spala? Prijatelj, ta dva sta vajena, prenočevati pod milim nebom: Ta-le kočó pa je toliko njuna kot najina, le potolažen bodi!“

Ogenj zunaj je pojemal, včasih je še zaplapolal, in slednjič je tlela tam samo še žerjavica. A polagoma je ugasnila tudi ta, in črna noč je odela vse stvari, v kateri je bilo slišati samo šumenje dežja in dreves.

Ležala sva v listju in kadila. A meni je rojil neprestano Ciril Vladimirovič po glavi. Kje je? Kaj počne zdaj-le?

Kmalu nato je učitelj zaspal, meni pa skrb za prijateljca še dolgo ni dala spat. A slednjič so se tudi meni zaprle trudne oči . . .

Divji, strahoviti krik razbrzdanih človeških glasov zunaj kože naju je zbudil, da sva bila z Mihajlom na mah pokoncu in se prestrašena prvi trenotek kakor pijana zaletavala po koči.

„Kaj? Kaj? Čuješ? Kaj je!“ sem slišal v temi sopihati Mihajla. Naenkrat pa je vzkliknil: „Haló, to je Ciril!“ in glasno kričé je planil iz kože . . .

Kratek čas pozneje je plapolal pod hrastom vnovič ogenj (kuriva smo našli v koči dovolj) in na ražnju se je veselo cvrla — raca! Ciril Vladimirovič pa je pripovedoval:

„Ko smo šli skoz hosto“ — tako je pripovedoval — „sem bil vedno tik za vama; pa tudi od daleč sem vaju lahko videl med drevjem. A naenkrat vaju nisem videl več. Klical sem, na vso moč sem klical, a nikjer vaju ni bilo več! Tedaj sem spoznal, da sem se izgubil in tekel sem, ker nikjer ni bilo pota, naravnost naprej, vedno le naravnost . . . Hitro sem tekel, kajti tema se je delala in gozd je bil tako velik. Saj je bilo pametno tako, da sem šel vedno le naravnost, ne?“

„Gotovo, Cirile moj. Ravna pot, najbližja pot,“ je potrdil učitelj, ki je bil zopet dobre volje.

„Ko sem tekel tako, vedno le naravnost,“ je nadaljeval Ciril, „sem prišel na neko trato — temno je že bilo, dež je padal — in pred sabo zagledam več kopic. Šel sem bliže in tedaj sem videl, da so panji¹. Šest ali osem jih je bilo. Iz nekaterih je bilo slišati, kako so znotraj brenčale čebele, in po medu je dišalo. Tam v stran pa je stal velik panj, ki je imel spodaj veliko raztrgano luknjo in ki je bil videti prazen. Vzdignem ga — bil je res prazen! Harašó! sem vzkliknil. Tukaj imaš prekrasno streho! In zlezal sem v panj. Bilo je dosti prostora znotraj, samo nog nisem mogel potegniti prav noter. A napravil sem tako-le: torbo in vse drugo sem obesil gor v vrh, palico pa sem zataknil spodaj pri tleh tako počrez panja, da sem lahko obesil noge gor. Harašó, prekrasno je bilo to, samo malo

¹ Bolgarski panji niso kakor naši. To so slamnate košare, več ali manj velike, ki se dajo poljubno prestavljati. Nekdaj so bili pač tudi pri nas taki v navadi.

me boli zdaj tu pod koleno, pa črez trebuh — a drugače je bilo krasno. In tako toplo in suho, prekrasno je bilo v panju! Tako sem sedel znotraj in mislil sem na vaju in na to in ono — in prisluškal sem, kako je škrbiljal dež po panju in kako je v gozdu kroginkrog šumelo. Enkrat je daleč, daleč nekje zalajal pes, tudi ptiča sem slišal čudno vpiti, drugače pa je bilo vse tiho. Potem pa sem zaspal. Ne vem, kako dolgo sem spal. — Ko se prebudim, se mi je zdelo, kakor da sem čul človeške glasove. Posluhnem. Res, ljudje so tukaj! Med ploskanjem dežja sem slišal, kako hodi nekdo okoli panjev; čof, čof, so delale noge po lužah. In zdaj je rekel glas, debel, godrnjav glas potihem: „Da veš, Petko, najtežjega! Le pazi!“ In nato je bilo slišati, kako privzdiguje nekdo panje.

Zdajci pa je bil pri mojem panju. Poizkušal ga je privzdigniti, pa ga ni mogel, zakaj dobro sem držal.

„Pst, pst,“ je sikal tedaj. „Petko! Sem pojdi. Brž...“

„Ali je težek?“ je vprašal takoj nato drug glas, tenek, tako — gosji glas.

„Težek,“ je odvrnil debeli glas. „Tega vzameva. Daj sem drog.“

Začelo je škripati v pleteni slami — in ravno mimo mojega nosu se je porinil debel drog skoz panj.

„Zdaj pa le hitro proč!“ je velel debeli glas.

Panj se je stresel, zagugal in se vzdignil z menoj vred. A je takoj zopet stal na tleh.

„Ne gre,“ sem čul sopsti tenki glas. „Pretežko je. Morava dobiti še en drog.“

„Pa béži ponj,“ je mrmral debeli glas. „Tam pri slivi je bil še eden. Pa hiti! Jaz počakam tukaj.“

Jaz pa sem sedel notri v panju — tiho kakor miška. Vedel sem takoj, da sta to dva tatova, ki sta prišla med krast, a sklenil sem, da se ne izdam...“

„Ti si preklicano malo sklenil, Cirile moj!“ se je smejal učitelj in sukal raženj. „Ti, ljubček, se le od straha nisi upal geniti, in od straha napol mrtev, si se tiščal tam v panju kakor obupan rak v svoji luknji. Mislim, da bi te tudi s kleščami ne bil izpulil iz slame, dragi moj Cirile!“

„Ne, ne, Mihajle Popov!“ pa se je branil Ciril Vladimirovič. „Prav nič me ni bilo strah, prav čisto nič! Zakaj naj bi me bilo strah?“

„Ne kvari mu veselja!“ sem prosil učitelja, nakar je potolažil žalostnega Cirila:

„No, le povej Cirile, kako je bilo nadalje. Stvar je zares imenitna.“

„Ah, bilo je harašo, prekrasno! Le poslušajta,“ se je zopet razvnel Ciril Vladimirovič in nadaljeval:

„Kmalu se je vrnil tisti, ki je šel po drog, in zopet je zaprasketalo v slami in drugi drog je prevrtal panj.

Nato sta me odnesla . . .

Izpočetka sta tata hitro tekla, potem sta stopala bolj počasi in nazadnje je zastokal tisti s tenkim glasom:

„Malo počijva, djedo-be. Ne morem več! Strašno je težko . . .“

Posadila sta me na tla in debeli glas je godrnjal:

„Ti nisi za nič, Petko. Nič ne zdržiš.“

„Ko je tako težko!“ je zdihnil oni.

„Težko je že, zato sva pa tudi kaj dobila. Bo masten plen to.“

„Kaj misliš, djedo-be, ali je toliko medu notri, da je tako težko?“

„Že lahko da je. Panj je velik. A lahko je še kaj drugega notri, hm . . .“

„Kaj, djedo-be?“

„Hm! Povej mi, ali vé kdo, kje ima spravljene stari Šišman svoje zaklade? Eni pravijo tako, drugi tako — a nihče ne vé zanje. Ko bi imel pa v tem-le panju tukaj skrite svoje zaklade, haa?“

„Tega ne verujem, djedo.“

„Ker ničesar ne razumeš. Zakaj pa čuva vedno tako skrbno svoje čebelnjake, s puško in psi?“

„Potem bi pa tudi nocoj ne šel vstran.“

„No, šel je nocoj, ker mu hči umira . . . In v taki nevihti, kdo naj pride sem, si je mislil pač. Ha, Petko, če sva dobila midva njegove zaklade! To množico zlatnine in srebrnine, ki jo ima, ki jo je naplenil baje, ko je bil ruski kozak tam v vojskah v Aziji. Pomisli, Petko! Panj je tako čudno težek . . .“

„Jaz vsega tega ne verjamem,“ je dejal nato oni s tenkim glasom. „Lahko je tu notri tudi samo kamenje, ki ga je naložil stari, da bi prevaral tako tatove. Ker vsak bi vzal najtežjega, kakor midva.“

Ta hip se je razlegnilo nekje v daljavi hudo lajanje psov, ki se je hitro bližalo . . .

„Joj, to so Šišmanovi psi! Beživa!“ sta viknila tatova in letela s težkim tovorom, kolikor so ju nesle noge.

Pot je bila menda slaba, ker večkrat se je kateri spotaknil, panj se je močno gugal in včasih sta me vlekla kar po tleh. Pa držal sem se trdno z obema rokama za pleteno, debelo slamo — in ker sem imel obešene noge čez palico, je bilo to harašó, prekrasno! Drugače bi bil še iz panja padel.

Med tem se je lajanje psov izgubilo zopet v daljavi in tatova sta se upehana ustavila.

„Ah, jaz sem popolnoma obnemogel, ah . . .“ je stokal tat s tenkim glasom. „Kar grmi mi po glavi. Ah, ko bi naju bili dobili Šišmanovi psi!“

„Psov bi se bila že ubranila,“ je odvrnil drugi tat. „A to niso bili Šišmanovi psi.“

„Ah, meni je tako hudo, tako hudo . . .“ je zajavkal zopet tenki glas.

„Kaj ti je hudo?“ je zarežal nanj debeli glas. „Menda te je strah? Navihan si zadosti, poguma pa nimaš nič. A nas eden mora biti v prvi vrsti hraber, če ne — je ven ž njim! Zapomni si to, Petko.“

„Hraber sem že . . . A vse je tako čudno nocoj,“ je tožil Petko.

„Kaj je čudno, ti mevža!“

„Vse je čudno, ah! Tako, kakor bi nama prinesla ta stvar nesrečo — kakor da bi vse pomenilo, svarilo! Glej, djedo-be, najprvo sta danes dva orožnika jahala čez poljano. Nikdar nikoli noben orožnik ne jaha tod čez gozd, ampak vselej le po cesti ali pa gor ob potoku. In potlej — kako čudno je to! — sta prišla nocoj naenkrat ta činovnika! Zakaj? Ali je mogoče razumeti to? Tu sem, v to samoto, in ravno nocoj, in ravno k nama, pa prideta činovnika! In kako naju je mali, ki je inšpektor, prijemal, he? In potlej — pomisli, djedo-be — na poti k uljnjaku sva se oba spoteknila in padla in obema je zletel nož iz pasa in nobeden ga ni mogel najti več — ali ni to silno čudno? In to pasje lajanje ravnokar! Kako, da je naenkrat zopet utihnilo? Morda niso niti bili pravi psi, morda je bila to samo čarovnija vragova, da naju ustraši. In panj tukaj — tako čudno je težek! Ali morda je čisto prazen, morda sedi znotraj samo vrag in . . .“

„Zdaj pa nehaj enkrat, budalo ti,“ je zarohnel nad njim debeli glas, „ali ti dam tako po glavi, da boš videl zvezde. Ali si izgubil pamet? Hajd, primi drogo! Teh par sto korakov boš menda še zdržal, da spraviva to-le na

varno, potem pa idi k vragu, če ne maraš lepega plena. Primi!“

Tatova sta me vnovič naložila in me nesla še kratek kos pota. Potem je rekel tisti z debelim glasom:

„Zdaj sva tu. Izpusti!“ In postavila sta me na tla. Srce mi je glasno tolklo.

„Prekucniva ga,“ je velel debeli glas. „Le tiho...“ Panj se je prevrnil, ven pa sem skočil z glasnim krikom jaz.

Joj, kako sta tatova zavpila! Od strahu sta popadala na tla, potem pa... kako sta bežala! Kar treskalo je po grmovju... In potem: naenkrat sta bila vidva tu! Tako čudovito! Ah, ali ni bilo vse to harašó, prekrasno?“

„Ah, prekrasno, dà, Cirile, to je zares prekrasno, divno, nebeško! Ti zlati, ti neizrekljivi naš Cirile! Samo ti si v stanu, doživeti kaj takega. Ah, krasno, krasno...“ je vzklikal Mihajl, ki od smeha ni mogel priti k sebi; ne preje ne pozneje nikdar ga nisem videl tako gorostasno se smejati!

Ciril Vladimirovič je imel solzne oči od sreče.

Pa je bilo v resnici imenitno, kar je doživel Ciril Vladimirovič!

„Škoda bi bilo le,“ sem dejal jaz, „ako naša lopova tukaj kje skrivaj poslušata in zdaj vse vesta...“

„Ah, ni govora!“ je odvrnil učitelj. „Ta dva sta zdaj že čez hribe in doline! Stavim, kar hočeš, da sta preverjena, da je sam pravcati živi vrag sedel v panju! Pa si tudi rjovel, Cirile, kakor satan!“

„Dà, zelo divje sem vpil in skakal, da sta se tatova bolj ustrašila,“ je izjavil Ciril Vladimirovič.

„Medú ta dva ne pojmeta več krast, to je gotovo,“ je rekel učitelj. „Ali pa se celó izpreobrneta, grešnika; Petko vsaj. Potem pa je to, kar si izvršil nocoj, Cirile, sploh čudo vseh čudov.“ — Učitelj je vzel pri tem pečeno raco z ražnja. — „Ti si krasna duša, Cirile! Žive dni, kadar se bom spomnil tega, kar si nam podal nocoj, bo moje srce veselo. Zato pa dobiš zdaj-le najboljši kos račke.“

* * *

Spali smo tisto noč v koči mirno in nemotljeno do poznega jutra.

4. Cigani.

Dà, čudne stvari se primerijo včasih človeku, ako je v temni noči izgrešil pot!

Bili smo v balkanskem gorovju vrh Gabrovega. Večer je bil deževen, ko sem se na povratku z lova izgubil tovarišem in zašel s pota. Bila nas je takrat velika lovska družba; napravili smo velik lov, ki pa se je popolnoma ponesrečil.

Bili smo vsi na konjih — in da sem se izgubil s konjem vred, je bil zame največji joj! Kako sva se lomila po strminah! Od začetka sem se prepustil vsega štirinogemu svojemu tovarišu, upajoč, da pametna žival pač najde sama pravo pot... A pametna žival je našla vse prej nego pravo pot!

Plezal je sicer moj konjič kakor koza, a po enourni blodnji križem gorovja sva stala naenkrat v globoki soteski, v prepadu, iz katerega ni bilo izhoda. Z neizrekljivim trpljenjem sva splezala zopet navzgor in se spustila po drugi strani gore vnovič navzdol — v visok, temen bukov gozd, skož katerega je vodil ozek jarek v dolino.

Nastala je popolna noč, mrzla, črna jesenska noč. Veter je jokal v drevju samotnega, strašnega gozda, konj pod menoj je drgetal, se spotikal, zdaj obstal preplašen, zdaj poskočil in stekel naprej, kakor da ga je nevidna roka ošinila z bičem... jaz pa sem se držal za sedlo, ves utrujen in obupan.

Slednjič je bil gozd pri kraju. Tla so postajala kamenita, jahal sem črez planjavo in končno mi je iz daljave zažarel nasproti ogenj... in še eden... in še eden.

Aj, tam so pastirji! je vzkliknilo v meni. Naglo sem se bližal.

Ah, to niso bili pastirji! Bil je velik ciganski tabor, ki sem ga zazrl v nizki dolinici pred seboj.

Zajahal sem v sredino tabora...

To je bil haló! Kar zamrgolelo je okrog mene čudnopisanih postav, črnih, grdih kot vragi. Sto glasov je vpilo, psi so lajali, dim se je kadil in rdeče so odsevali ognji — prava peklenska komedija!

Velikanski bradat cigan, visoko zavihanih hlač in z dolgim nožem za pasom, je stopil zdaj k meni. Spoznal sem takoj, da je to poglavar. Bilo se ga je ustrašiti... toda bil je kaj prijazen.

Vzel je klobuk z glave in se priklonil. In tako-le me je nagovoril:

„Dobrodošel nam, gospodine tuji, blagorodni! Kaj nam izkazuje čast in veselje, da prihajaš v našo sredo?“

Odgovoril sem: „Lovec sem, ki je zgrešil pot. Pa sem videl v temni noči svetle ognje vašega tabora in prišel sem k vam z zaupanjem, da mi pokažete pravo pot, ki me pripelje domov.“

„To ti pokažemo,“ je pokimal glavar ciganov. „Ali kam hočeš, gospodine?“

„V Gabrovo. Je li daleč do tja? Kje sem? Kako se pravi kraju tukaj?“

Tedaj je naredil cigan silno skrben, da, otožen obraz in kakor bi pomišljaj, je počasi odgovoril:

„Kraj tukaj... kako mu je ime? Iz kraja v kraj hodi cigan, a imena jim ne vé. Danes smo tukaj, jutri tam... vsa zemlja je naša. Gabrovo, to poznamo. Mesto je in leži daleč tam na vzhodu za gorami... Milje hodá je do tja in odtod ne vodi tja nobena pot...“

Eni cigani so se smejali, drugi zopet so me gledali temno, malim cigančkom, ki jih je bilo vse črno okoli mene, pa je napravljala vsa ta stvar očitno neizmerno veselje.

„Ali kako selo je pač kje v bližini, kakšen dvorec, kjer bi prenočil?“ odgovorim jaz ciganu.

„Daleč na okoli ni ne sela ne kolibe... Velika samota je tukaj! Ali zakaj bi iskal prenočišča, gospodine? Mar te ne sprejme gostoljubno tudi ciganski tabor? Sedi k našemu ognju in postrežemo ti, kakor tvoji služabniki. Mi nismo razbojniki — pošteni cigani smo in varen si pri nas kakor v svoje miljene majke naročju. Stopi s konja in zapoveduj!“

Ker mi pod milim nebom ni kazalo drugega, sem razjahal konja. Ponovni kanibalski vrisk ciganske dečadi je pozdravil ta moj čin.

Eden ciganov je prijel konja za uzdo.

„Kaj hočeš?“

„Peljal ga bom k našim konjem.“

„Konj ostane pri meni,“ sem odločil ošorno, in poglavar je dostavil:

„Le pusti konja pri gospodinu, Romo, da nam bo zaupal. Prinesi krme!“

Privezal sem konja nato za oje voza, ki je stal najbliže ognja, h kateremu sem prisedel — s puško na hrbtu.

Cigančeta pa hej, okrog mene! Zmetal sem med nje nekaj drobiža, vsled česar se je izpremenila njih razposajenost v veselje, ki je bilo skoro ginljivo! Nikdar ne pozabim cigančeta, kateremu sem podaril svetel, čisto nov vinar. Bilo je kot vrabček majhno in drobno pa čisto popolnoma nago; z eno ročico se je držalo matere za krilo, v drugi peščici pa je stiskalo svoj vinar, in vsak hip je odprlo peščico, pokukalo denar, ki se je zasvetil v svitu ognja, pa zacvililo in zacepetalo od sreče! Gotovo ubogi črviček denarja doslej še nikoli ni imel v roki.

Dečad pa je razpodil poglavar, ki mi je prinesel v čudni posodi čudne hrane... Za ves svet ne bi mogel povedati, kaj je bilo; a bi se je tudi ne bil dotaknil, naj bi bil umiral od glada. A nisem bil nič lačen. Kadeč cigarete sem sedel nemo in negibno pri ognju.

Cigan me ni silil dosti; vzel je zopet posodo in sedši zraven mene, se je spravil nad njeno vsebino; in ko je s slastjo jedel, je izražal njegov obraz globoko obžalovanje, da sem zavrgel tako izborno jed.

Prihajalo je vedno več ciganov k našemu ognju, a samo moški. Ženske in otroci so se večinoma poizgubili po šotorih in vozovih, v noči in temi, in le nekaj redkih gruč je še ždelo okoli ognjev.

Huda ploha se je zdajci vsula in naredila vsemu konec. Kričé so bežali cigani pod streho — nič se ne zgodi pri ciganih brez krika in vika — in tudi jaz sem skočil na noge.

Pa tu je že stopil k meni poglavar:

„Pojdi z menoj, gospodine. Tvoje ležišče je pripravljeno.“

„A moj konj gre z menoj!“

„Le vzemi ga s seboj, gospodine, da boš mogel spati v miru,“ je dejal in sam mi ga je odvezal.

Potem me je peljal na konec tabora — popolna tema je vladala tukaj.

Ustavil se je in prižgal trsko.

„Izvoli, gospodine!“ je dejal zdaj.

„Kaj je to? Koliba!“ sem vzkliknil začuden.

„Koliba,“ je potrdil. „Edina je tukaj in samo za tebe.“

Vstopila sva. Bila je koliba boljše vrste. Res je obsegala en sam prostor, a bila je lesena in po stenah in stropu se je držal še tupatam apneni omet; z eno besedo: bila je koliba, kakor jih imajo revne bolgarske vasi.

Zato pa je bila taka koliba tukaj na samem — „v veliki samoti,“ kakor mi je povedal cigan — gotovo nekaj

zelo čudnega... A bil sem preutrujen tisto noč, da bi bil razmišljal o čem. Na mar mi je bil samo počitek.

„A kdo je prebival doslej tukaj?“ sem vprašal cigana.

„Jaz pa moja žena. Najboljši prostor v taboru je, a prepustila sva ga tebi, gospodine... Saj naju boš gotovo odškodoval za to,“ je menil s pohlevnim smehljanjem.

„Gotovo da vaju odškodujem,“ sem odvrnil, odpenjajoč konju sedlo.

„Pet levov menda ne bo preveč... ko je tako krasno prenočišče,“ je narahlo potrkaval na mojo radodarnost.

„Pet levov, hm, to ni ravno malo! No, dobiš jih, če ne bo mrčesa.“

„Mrčesa! Kakšnega mrčesa, gospodine?“ se je razgrel. „Tukaj, ko je tako snažno! Poglej slamo: čisto sveža! Ne vinarja ti ni treba dati mi, če dobiš tukaj mrčes.“

„Že dobro, no!“ sem ga potolažil. „Hvala ti. A zdaj bi rad počival. Lahko noč!“

Med mnogimi ceremonijami je šel naposled in me pustil samega v temi. Zaslonil sem vrata... ah, visela so na enem samem revnem kaveljnu kakor zadnje upanje človekovo... potem sem pripravil konja, da se je vlegel prednje in varoval tako vhod s svojim životom, in potem sem padel tja po slami kakor deska in zaspal pri tej priči.

Ali prebudil sem se sredi noči z občutkom, kot bi ležal v koprivah... Po vsem životu me je bolelo in skelelo in zdaj tu zdaj tam me je vščipnilo; ob enem mi je udarjal v nos čuden smrad... .

Ves zmešan sem hitro vžgal žveplenko.

Oj, za božjo voljo — stenice! Ves rdeč sem jih bil...

Pri svitu luči je konj vzdignil glavo, zasopihal in se zopet zleknil mirno... Kaj so storile njemu stenice!

V grozi sem se oziral okoli: povsod so lazile! In tako razburjeni so bili moji živci, da sem jih slišal, kako so šumele v slami... Skočil sem k steni in posvetil preko nje z vžigalico: cele armade teh strašnih živali so vrele iz vseh lukenj in špranj in kar deževalo jih je name... Kakor od furij bičan sem skakal po kolibi.

Prvi hip me je prevladovala misel, da bi zažgal ta razbojniški brlog in zdrvil na konju ven v slepo noč! Stopil sem tudi v resnici iz kolibe. A zunaj je lilo in mrzel veter je pihal zaviti v črno temo. neviden in brez glasu je ležal ciganski tabor — bilo je, ko da sem popolnoma sam sredi neskončne noči...

Prezebujoč sem se vrnil v kolibo in stojé slonel ob konju dolgo, zatopljen v obupne misli . . . in le zdaj pa zdaj sem se potresel od nog do glave, kadar me je ugriznila stenica.

Slednjič sem napravil sledeče: Vzel sem konjsko odejo, s katero sem bil prej pokrit, in jo trepal, kolikor časa le sem bil v stann s svojimi oslabelimi, zateklimi rokami. Imel sem v resnici vse otekle roke od pikov stenic! Nato sem prenesel sedlo v kot, kjer ni bilo slame, sedel nanj, vrgel odejo čez glavo — in potem sem pričel kaditi cigarete, drugo za drugo, hlastno, brez prenehanja . . . Ah, ti ljuba avstrijska pipa, s tvojim smradom in tvojim strašnim dimom, kako sem te pogrešal tisto noč!

No, tudi cigarete so storile svoje; vsa moja obleka, da, celo moja koža je bila prekajena in gost tobakov dim me je zavijal od nog do glave, se valil neprestano pod odejo, da sem se skoro zadušil . . . Tako sem menil, da se ubranim napadov krvoločne druhali, ki me je oblegala, in tako sem prečepel tam v kotu kolibe vso strašno, večnodolgo noč!

Morda sem proti jutru tudi zadremal za kak trenotek, premagan od prevelike utrujenosti in slabosti, ne spominjam se več, saj glava mi je bila vsa neumna že . . . Vem samo, da ko je pogledal dan skozi špranje kolibe in sem se vzdignil, da sem se dva-, trikrat zopet prevrnil po tleh. Toda grozoviti strah pred stenicami me je spravil na noge.

Odprl sem kolibo in izvlekel konja ven. Počasi sem ga osedlal.

Med tem se je bolj in bolj svetlilo. Deževalo ni več, a debela, mrzla megla je ležala na zemlji, da se ni moglo videti nikamor. V taboru je še vse spalo.

A glej, tu je prihajal izza šotorov poglavar. V roki je držal vrč, najbrž je hotel iti po vode. Pa je zagledal mene in vzkliknil:

„Ohó — že vstal, gospodine? Dobro jutro! Gotovo si spal izborno v topli, suhi kolibi, da si že tako zgodaj na nogah!“

Nisem mu dal odgovora.

„A kaj vidim! Ti hočeš že iti?“ je vzkliknil začuden.

„Da,“ sem zamrmral v brado.

„Ne, ne!“ pa se je užaljen uprl temu. „Brez zajtrka te ne pustim iti! Kakšna gostoljubnost bi bila to, da te pustim iti kar tako . . . Samo hipček blagovoli potrpeti, gospodine; takoj naredim ogenj in skuham kavo, izborno

kavo! In potem pa lahko pojdeš, če se ti tako mudi. A želel bi, da ostaneš še dolgo moj dragi gost.“

„Naredi torej,“ sem rekel in se usedel na prag kolibe.

Ūrno je zajel vode iz studenca, ki je blizu kolibe kipel iz zemlje, in potem je tekel za šotore, odkoder se je kmalu začel kaditi črn dim.

Zeblo me je in šel sem k ognju.

Cigan je porinil panj predme.

„Sedi, gospodine, in pogrej se. Takoj bo kava gotova.“

Molče sem ga gledal, kako je kuhal kavo. Korček iz kositra, kjer je vrel vodo, je bil čeden in tudi lončeno skledico, iz katere naj bi pil njegov dragi gost, je dobro pomil in jo dvakrat poplahnil.

Jutranji veter je zapihal in kakor bi bil dahnil čarovnik, se je naenkrat vzdignila megla in pokrajina se je razgrnila pred mojimi očmi . . .

Gledam, se oziram — ah, kaj je to? Kraj se mi dozdeva tako znan! Ta dolina, cesta tam zgoraj . . .

Kakor bi me prešinila električna iskra, sem skočil na noge.

„Ne maram za kavo! Grem takoj!“ sem zaklical ciganu in stekel h kolibi, kjer se je pasel moj konj.

Cigan je tekel za menoj.

„Ali smetka — račun, gospodine!“ je klical. „Pet frankov za prenočišče, dva franka za konja za krmo, en frank za . . .“

Obrnil sem se in ga pogledal, da se je stresel.

„Kaj hočeš?“ sem zarezal. „Čuj: ti sam si dejal sinoči, da ne maraš niti vinarja, če je kak mrčes v kolibi. A tu notri je stenic, razumeš, stenic ko listja in travel! Tu poglej moje roke: vse otekle so od njih pikov; in tu vrat . . . Vso noč nisem zatisnil očesa!“

„Gospodine, ah!“ je stokal. „Kaj govoriš! Bodi pravičen! Stenice! Kako je to mogoče? Ne ene stenice —“

„No, čakaj!“ sem ga prekinil jezno, stopivši v kočo. „Da ti zamašim usta . . . Pojdi sem! Kaj je to tukaj? pa to tukaj? pa to tukaj, ha?“

In praskal sem s trsko po trohljivi steni. Kjerkoli je odletel omet, povsod so se razkrila rodovitna gnezda stenic, in krvave proge je risala moja trska . . .

„He, zdaj jih imaš zadosti? Le naglej in nadihaj se jih!“ sem se rogal ciganu, ki si je vse pridno ogledaval.

„Res . . . res . . . Steni-čice . . .“ je mrmral polglasno in majal glavo.

A nato se je obrnil — jaz sem bil že v sedlu! — in še nikdar v življenju nisem videl tako nedolžnega obraza kot je bil njegov, ko je z neomajljivim mirom v duši rekel:

„Dà, to so stenice. A potem si ti, gospodine, živalce sam prinesel s seboj! Kajti sinoči . . .“

Zakrohotal sem se na vse grlo in zasukal konja, da je cigana blato vsega oškropilo.

„Podarim ti živalce!“ sem mu zaklical. „Plačam ti ž njimi prenočišče — namestu z denarjem! Preštej jih, za pet frankov jih bo menda . . . Za drugo — ker si bil drugače pošten — ná, tukaj en frank!“

„Gospodine,“ je zajavkal in hitro pobral denar, „ti si me prevaral!“

„Ti si mene prevaral!“ sem ga zavrnil. „Kakšen kraj je tukaj, réci! Kam pelje ta cesta? Kaj leži tam za hribom?“

„Ne vem, gospodine!“ je stokal in položil roki na prsi. „Mi cigani . . .“

„Hvala. Zadosti je. Z Bogom!“ In izpodbodel sem šarca.

„Gospodine, stoj!“ se je zagnal za menoj — njegovo vpitje je že vzbudilo tabor in cigani so kričé leteli vkup . . .

„Gospodine! . . . Uh, jaz sem prevaran, oropan! Pet frankov . . .“

A jaz sem že dirjal po dolini.

Cigan je tulil v daljavi kakor bolan pes in njegova ščeneta so lajaje tekla za menoj.

Kot bi mignil, sem bil zgoraj na cesti. Zdaj sem švignil okoli hriba — in pred menoj je ležalo mesto Gabrovo.

Tako so me nalagali cigani! Tako sem — tik pred mestnimi zidovi, v bližini prijateljev, takorekoč pred pragom svojega prijaznega in udobnega doma — ves zbit in onemogel, brez spanja in počitka, v strahu in nevarnosti, med divjo, gnusno druhaljo ciganov in stenic, prebil vso dolgo in mrzlo jesensko noč!

Zdaj mi je bilo skoro žal tistega franka, ki sem ga dal ciganu! A zopet sem bil vesel, da sem odnesel tako zdrav svojo kožo, da mi cigani niso storili nič hudega . . .

In dobre volje sva prišla s konjičem zopet domov.

* * *

Po kosilu — spal sem vse dopoldne — sva sedela z učiteljem v naši sobi (Ciril Vladimirovič je bil zopet Bog ve kje), ko se je zdolaj na ulici oglasil peketa mnogoštevilnih konjskih kopit.

Pogledala sva skozi okno.

Četa kakih dvajset mož je jahala mimo, orožnikov in meščanov, — vsi s puškami na hrbtu.

„Kam pa, poročnik Ivanov?“ je zaklical učitelj.

Poveljnik mestne žandarmerijske posadke, mlad, visok častnik, je pobrzdal vranca in prijazno salutiral gor v okno.

„Nad cigane!“ je rekel smeje.

„Ali smemo z vami?“

„Pridite. Ali požurite se!“

„Takoj smo za vami. Počakajte nas pri hanu Hrista Kovačeva.“

„Počakamo.“

Četa je jezdila naprej, midva pa sva stekla v hlev in velela hlapcu osedlati konje.

„Kje je Ciril Vladimirovič, Rajko?“ je vprašal učitelj svojega brata, fantiča 14 let, ki se je igral na dvorišču z mladim oslom.

„Ga nisem nič videl,“ je odvrnil Rajko.

„Skoči na vrt. Morda je tam kje. Povej, da gremo nekam, kjer bo harašó, prekrasno.“

Rajko je stekel na vrt in jaz sem vprašal učitelja:

„Kaj pa se ima pravzaprav zgoditi s cigani?“

„To boš vse še videl, ljubi moj, le ne vprašuj!“ me je odpravil po svoji navadi. „Zanimivo bo, zato te peljem tja.“

Zdaj je priteknel Rajko nazaj in sporočil:

„Cirila Vladimiroviča ni prav nikjer.“

„Potem naj bo, kjer hoče. Idiva!“ je rekel učitelj in skočil na konja.

Pred hanom Hrista Kovačeva — prvo hišo na vzhodnem koncu mesta — je čakal na naju poročnik Ivanov s svojo četo. Jezdili smo nemudoma naprej.

Vprašal sem enega možakov:

„To ima pač biti lov na cigane?“

„Ne ravno,“ je odgovoril. „Hočemo jih samo pregnati odtod. Mesece že nadleguje sodrga naše mesto in čedalje je bolj nesramna. Kdo ve, kolikokrat jim je že bilo zapovedano, da se imajo izgubiti odtod, a pri tej sodrgi se izlepa nič ne opravi. . . . Zato pa jim hočemo zdaj-le malo podkuriti pete!“ Tako mi je povedal mož.

Dospeli smo vrh klanca, za katerim je ležal ciganski tabor, v okrogli dolinici pod cesto.

Moj prvi pogled je zadel kolibo, v kateri sem prenočil, in takoj me je izpreleto po kosteh. . . .

Poročnik Ivanov se je obrnil k nama:

„Ostanita vidva tukaj,“ je dejal. „Utegne biti nevarno; pomagati nam itak ne moreta, ker nista vzela orožja s seboj.“

„Dà, dà, midva ostaneva tukaj,“ je pritrtil učitelj. „Hočeva si ogledati stvar lepo v miru . . .“

Četa se je skokoma približala taboru. Cigani so jo že zapazili in tudi takoj uganili, za kaj se gre . . . kajti zagnali so silen krik in vse je vrelo vkup.

Bilo je v popoldanski vročini in vsa druhal lepo doma v senci. Moški, ženske, otroci in psi — v hipu se je zbrala vsa črna vojska pred taborom in se postavila sovražniku v bran. Zdaj šele se je videlo, koliko jih je!

In glej, zdaj so se razmaknile tam na sredi bojne trume, in dolgi poglavar, moj prijatelj dragega spomin, bos in z zavihanimi hlačami in rokavi, s krokarjevim peresom za klobukom in dolgim nožem za pasom, je stopil na plan in se postavil kakor kakšen general pred svojo vojsko.

Poročnik Ivanov je pojezdil predenj in v njegovi desnici se je lesketala gola sablja.

Cigan se je odkril, se priklonil globoko . . . in se začel pogajati z nasprotnikom.

Z Mihajlom sicer nisva slišala, kaj so govorili v dolini, a uganila sva lahko vse iz kretanja ljudi tam spodaj.

Častnik je pokazal parkrat s sabljo ven na cesto in na svojo četo, ki je držala puško v roki. To je povedalo: Glejte, da poberete takoj šila in kopita, sicer vas vse pobijemo in postrelimo!

Cigan pa je silno mahal z rokami in se bil na prsi, kakor človek, ki brani svoje pravice in svojo in svojih ljudi nedolžnost . . .

In vmes je kričala vsa ciganska druhal in vihtela gorjače, sekire ter razna druga nerazločljiva orožja, češ: Mi ne gremo! Mi se vam ne vdamo! Temu so pritrjevali tudi psi z neprestanim hudim lajanjem . . .

Naenkrat — poglavar je ravno najbolj razbijal po svojih prsih — je iz srede ciganov počil strel.

Sedaj je bilo našim ljudem zadosti.

Častnik je zasukal sabljo in četa je ustrelila.

Dva . . . trije cigani so se valjali po tleh — težko je bilo razločiti vse, kajti nepopisna zmešnjava in razburjenje je nastalo med cigani in dolina je odmevala od strahovitega tuljenja. A tolpa se ni upala naskočiti četnikov, katerih puške so merile že vdrgič . . .

Videl sem, kako je planil orožnik s konjem sredi v gnečo in ko se je vrnil, je držal v roki še eno puško — vzal jo je ciganu, ki je bil oddal oni usodni strel. Bilo je to menda edino strelno orožje, ki so ga premogli cigani.

Poglavar je, ko so zagrmel puške in je videl padati svoje ljudi, od groze prevzet omahnil na kolena in v divji bolesti butal s čelom ob zemljo. Potem je šinil pokoncu, zavihtel pesti proti nebu in vnovič telebnil na tla. Naenkrat pa je planil zopet kvišku, pobral enega padlih ciganov in rjoveč kakor bivol, stekel ž njim k vozovom . . .

Vse je sledilo njegovemu zgledu, vse je planilo sedaj k vozovom in šotorom . . .

In po bliskovo je bil tabor podrt in ves dolgi vlak vozov, ljudi, konj, oslov in psov se je pričel pomikati po dolini navzgor.

Sedaj so dospeli onkraj na cesto. Še je zvenel sem njih krik in tuintam je iz oblakov prahu še zažugala nazaj kaka pest, potem so izginili za hribom . . .

Poročnik Ivanov se je vrnil s svojo četo.

„To je bila bitka, kaj?“ se je smejal. „Eden je menda mrtev, dva sta bila videti samo ranjena . . .“

„A cigan s puško je streljal nate, Ivane Ivanov!“ mu je rekel učitelj.

„Ah, Mihajle Popov, ta je streljal na vse hkratu!“ je vzkliknil veseli častnik. „Prosim, poglejta si samo njegov peklenski stroj!“

Orožnik je pokazal ciganovo puško. Bila je stara turška musketa na kamen in njena dolga cev je imela razen širokega žrela še na strani veliko luknjo. V resnici nevarno orožje!

Vprašal sem častnika, ko smo jahali počasi nazaj v mesto:

„In kam gredo sedaj cigani?“

„Do prvega kraja, dokler jih zopet tam ne preženó. A jutri bomo imeli zopet drugo tako tolpo na vratu . . . Se ne da ugnati ta mrčes,“ je dostavil in ubil s palčico brenclja, ki se je zapičil njegovemu vrancu v svetli vrat, „in tako se ga pač moramo braniti, kakor najbolje znamo in moremo. Mislim, da ima s ciganom ves svet svoj križ!“

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

1909.

